

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

mümkün ütopya

yaşanabilir bir toplum için
stratejiler

"Zihinler değişiyor. Rejimler çöküyor. Yeni yapılar doğuyor. Çalkantılı zamanlar, çalkantılı değişimler yaşanıyor. Yine de zaferin kaçınılmaz olduğunu söyleyemeyiz. Peşine düşülen hedeflere erişmek için insanlar acı ve öfkeden sıyrılıp harekete geçmeli, bölünmüşlükten beraberliğe ve mücadeleden zafere yürümeli. Anlık zaferlerin ötesinde yeni toplumsal ilişkiler biriktiren ve çeşitlendiren kazanım yörüngelerine ihtiyacımız var."

Michael Albert

Noam Chomsky'nin önsözüyle

Türkçesi Barış Baysal

Michael Albert aktivist, ekonomist, yayıncı ve yirmiden fazla kitabın, yüzlerce makalenin yazarıdır. South End Press, *Z Magazine*, Z Media Institute, ZNet'in kurucularındandır. Robin Hahnel'le birlikte katılımcı ekonomi adlı iktisadi görüşün yaratıcısıdır. 2012'de Uluslararası Katılımcı Toplum Örgütünün (IOPS) kurulmasında rol almıştır. 1960'ların ortalarından beri devrimci, aktivist bir yaşam sürmektedir. Üniversitelerde, hapishanelerde ve Z yaz okuluyla Z Media Institute'ta dersler vermektedir.

MÜMKÜN ÜTOPYA

Yaşanabilir Bir Toplum İçin Stratejiler

Michael Albert

Noam Chomsky'nin Önsözüyle

Kolektif Kitap ~ 116

Mümkün Ütopya: Yaşanabilir Bir Toplum İçin Stratejiler

Özgün Adı: *Practical Utopia: Strategies for a Desirable Society*

© PM Press, 2017 ~ © Kolektif Kitap, 2018

ISBN: 978-605-2205-01-3

Türkçesi: Barış Baysal, 2018

Yayıma Hazırlayan: Cemil Üzen

Son Okuma: Çiğdem Artık

Sayfa Düzeni: Hatice Çavdar

Kapak Tasarımı: Deniz Akkol

1. Baskı, Mayıs 2018, İstanbul

Sertifika No: 25574

Baskı ve Cilt: Berdan Matbaacılık

Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 215-216

Topkapı, İstanbul - 0212 613 11 12

Sertifika No: 12491

kolektif. kitap, bilişim ve tasarım ltd. şti.

Kuloğlu Mah. Turnacıbaşı Cad. No: 26/5 - Beyoğlu, İstanbul

www.kolektifkitap.com - info@kolektifkitap.com

T: 0212 252 89 30 - F: 0212 243 96 39

Bu kitabın hakları AnatoliaTelif Hakları Ajansı aracılığıyla Susan Schulman Literary Agency'den alınmıştır. Yayıncının izni olmaksızın elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla çoğaltılamaz ve iletilemez. Tüm hakları saklıdır.

MÜMKÜN ÜTOPYA

Yaşanabilir Bir Toplum İçin Stratejiler

Michael Albert

Noam Chomsky'nin Önsözüyle

Türkçesi Barış Baysal

Önsöz	9
Teşekkürler	17
Giriş	19
I. BÖLÜM: FİKİRLERİMİZ	
1. Çok Yönlü Hayatlar	25
2. Dört Bakışı Yeniden Tanımlamak	34
3. Toplum ve Tarih	46
II. BÖLÜM: AMAÇLARIMIZ	
1. Hayali Örüntüler	71
2. Katılımcı Ekonomi	83
3. Katılımcı Siyaset	116
4. Feminizm	133
5. İnterkomünalizm	144
6. Katılımcı Ekoloji	153
7. Enternasyonalizm	160
8. Sonuç	167
III. BÖLÜM: YÖNTEMLERİMİZ	
1. Strateji Vazgeçilmezdir	173
2. Strateji Karmaşıktır	179
3. Daha Fazla Stratejik Konu	258
4. Başka Ne Gösterebilirsin?	274
5. Önümüzdeki Yollar	282
6. Devrim Mantiğı	297

İÇİNDE BULUNDUĞUMUZ tarihsel dönemi Antonio Gramsci'nin kendi zamanının krizini tanımlarken kullandığı tabirle “interregnum” olarak görmek cazip ve makul olabilir: “Tam olarak eskinin ölmesi ama yeninin bir türlü doğamaması olgusundan hareketle bu interregnum’da sayısız hastalıklı belirti ortaya çıkmaktadır.”

Belirtilerin birçoğunun marazi olduğu apaçık ve krizler tümüyle gerçek.

Günümüzün krizleri iki şekilde ortaya çıkıyor: bazıları başlı başına oldukça ciddiye diğerleri tam anlamıyla varoluşsal. İkinci kategoride daha önce insanlık tarihinde hiç görülmemiş, insanlara ve sayısız diğer türün varlığına yönelik tehditler barındıran iki kriz yer alır.

Bu krizleri en kritik biçimleriyle II. Dünya Savaşı’nın sonuna tarihlemek mümkündür. İlk kriz 6 Ağustos 1945’te ufukta beliren nükleer çağdır. Feraset sahipleri daha o günden insan zekâsının birçok şeyin yanında türleri yok edebilecek aracı da geliştirdiğini anlamıştır. Yakın dönemdeki kazaların kıyısından dönülen olaylara ve liderlerin umarsız eylemlerine bakıldığın-

* (Lat.) Ara dönem. —çn

da bu kadar uzun süre ayakta kalmış olmamız neredeyse bir mucizedir ve böylesi mucizeler uzun süre devam etmez. En akli başında, saygın ve deneyimli nükleer stratejistlerden William Perry, hiç abartmaksızın, “bugün bir nükleer savaş tehlikesinin Soğuk Savaş dönemine göre çok daha yakın olduğu” gerçeği karşısında neden herkesin kendisi kadar “dehşete kapılmadığını” anlayamadığını söylüyor. Onun da gayet iyi bildiği gibi, maalesef dünya her zamankinden daha hızlı bir şekilde nihai savaşa yaklaşıyor.

Özellikle Rusya sınırında olup bitenler ve iki büyük nükleer gücün siyaset ve söylemleri düşünüldüğünde Perry’nin fikirlerini çürütmek o kadar da kolay değildir.

Nükleer çağın kalıcı krizinin ve nihai yıkımın eşiğindeki düzenli patlamalarının kökeni geçtiğimiz yüzyıllarda gelişen ulus-devlet sisteminin yapısından kaynaklanır ve daha insani ve medeni bir toplumsal ve siyasal düzen lehine bu çağı bitirmek pek de kolay olmayacaktır.

Halihazırda devam eden ikinci varoluşsal krizin kökeniyse yine kolay kolay ortadan kaldırılamayacak olan modern toplumun temel kurumsal yapılarından kaynaklanır: Jeologlar tarafından Antroposen olarak tanımlanan çevresel kriz, insanların çevreyi büyük yıkımlara yol açmak pahasına kökten değiştirdiği yeni bir jeolojik çağdır. Bu yıkımlar halihazırda devam eden –ve dev bir gök taşının yeryüzüne çarpması sonucu bitki ve hayvan türlerinin % 75’inin yok olduğu 65 milyon yıl önceki Beşinci Soy Tükenmesi dönemini neredeyse geride bırakan– Altıncı Soy Tükenmesi sürecinde hızla nesli tükenen türlerin üzerine çıkmaktadır.

Antroposen döneminin ne zaman başladığına ilişkin tartışmalar sürse de uzmanların kanaatleri II. Dünya Savaşı’nın sonu ve nükleer çağın şafağında birleşmektedir. Bu krizin zamanla kontrol altına alınıp alınamayacağıysa belirsizdir. İktidar

sistemlerinin tepkileriye, tıpkı nükleer çağ örneğinde olduğu gibi, güven vermekten uzaktır. Danimarka, Almanya, Çin ve Amerika Birleşik Devletleri öğretici ve yol gösterici örnekler arasında bulunur. Danimarka ve Almanya önümüzdeki on yıllar içinde tamamen yenilenebilir enerjiye geçmeyi amaçlamakta ve bu hedefe yönelik ciddi adımlar atmaktadır. Halihazırda başta güneş ve rüzgâr olmak üzere yenilenebilir enerji geliştirme ve üretme konusunda başı çeken Çin 2020 yılına kadar yenilenebilir enerji kaynaklarına 360 milyar dolardan fazla harcama yapacağını ve bu endüstrilerde 13 milyondan fazla istihdam yaratacağını duyurmuştur.

Peki Amerika Birleşik Devletleri ne durumda? ABD küresel ısınma kriziyle mücadelenin bir katılımcısı, hatta lider katılımcılarından biri olmuştu, ancak bu durum 8 Kasım 2016'da kendini örgütlü insan yaşamının sürmesi umudunu yok etmeye –neredeyse kelimenin tam manasıyla– adanmış siyasal bir organizasyonun zaferiyle birlikte kökten değişti.

Okurlar bu son yorumu skandal değilse de aşırı olarak değerlendirebilir ama yalnızca basit olgulara bakarak bunun doğru olduğunu göreceklardır. Cumhuriyetçi aday yoklamalarında adaylar ya olanları inkâr ettiler ya da bunlar gerçekten oluyorsa bile (Kim bilir?) bu konuda bir şey yapmamamız gerektiğini söylediler. Aklı başında bir kişi olarak takdir edilen adaylardan Ohio valisi John Kasich mağrur bir edayla, “Ohio’da kömür yakacağız ve bunun için özür dilemeye niyetimiz yok,” dedi. Seçimden galip ayrılan bu aday, küresel ısınmayı bir aldatmaca olarak görüyor, kömür ve diğer fosil yakıtların kullanımında hızlı artış çağrısı yapıyor, düzenlemeleri kaldırıyor, sürdürülebilir enerjiye geçiş yapmak niyetindeki gelişmekte olan ülkelere yardım etmeyi reddediyor ve genel olarak uçuruma doğru olabildiğince hızlı koşuyor.

İşin özü, dünyanın en güçlü devletini yöneten hükümetin üç

kolu da tam anlamıyla örgütlü yaşamın hayatta kalma umudunu yok etmeye kendini adanmış bir siyasal organizasyon ve özgür basında sürekli büyük puntolu manşetlere konu olması gereken bir olgu tarafından ele geçirilmiş durumdadır.

Tüm bunlar 8 Kasım 2016'da, Fas'ın Marakeş kentinde 200 kadar devletin iklim değişikliği üzerine 2015 Paris görüşmelerini (COP21) etkinleştirmek amacıyla bir araya geldiği toplantıda doruk noktasına ulaştı. COP21'in kanıtlanabilir taahhütlerin verildiği bir anlaşma doğurması umut ediliyordu. Ama bu umut Cumhuriyetçi Kongre'nin bağlayıcı taahhütleri kabul etmekten kaçınması sebebiyle başka bahara kaldı. Marakeş'teki COP22 toplantıları bu sersemletici yenilgiyi ele almak üzere düzenlenmişti. 8 Kasım'da seçim sonuçlarının gelmesiyle görüşmeler neredeyse durma noktasına geldi. Artık asıl soru, toplantılara katılmak bir yana, toplantının başarılı olma olasılığını yok etmeye kararlı bir organizasyonun elindeki tarihin en güçlü ülkesiyle devam edip etmemekti. Delegeler, artık Özgür Dünya'nın liderini kontrol altına alan yıkım makinesinden dünyayı kurtarmak için Çin'e bel bağlamışlardı. Neredeyse kimsenin dikkatini çekmemiş dev bir gösteri...

Krizin boyutunu tam olarak ifade etmek imkânsız. Tüm bu olup bitenlerin ölümcül yaranın iltihaplandığı yerde neredeyse hiç dikkat çekmeden geçip gittiğini ifade etmekte kelimeler kifayetsiz kalıyor.

ABD dünyaya yeniden katılma kararı alsa bile önümüzdeki yıl hiçbir şekilde açık değil. 8 Kasım'da, seçim sonuçları belli olmaya başlamadan önce, Dünya Meteoroloji Derneği Antroposen Çağı'nın durumuyla ilgili kanaatini Marakeş'te toplanan uluslara duyurmuştu. Durumun vahameti bilimsel dergilerde ve nadiren genel basında yayımlanan raporları takip edenler için hiç de şaşırtıcı değildi. Paris'te kararlaştırılan sınırlara halihazırda yaklaşılıyordu. Kısa sürede ciddi adımlar atılmazsa

feci sonuçlardan geri dönmek için gerçekten çok geç olabilirdi.

Öte yandan daha önce belirttiğim üzere, çevresel kriz de tıpkı ürkütücü nükleer silah tehdidi gibi birikim, kâr ve sosyopat büyüme biçimlerine odaklanmış iktisadi kurumlardan kaynaklanır. Bu kurumsal yapılar kolay kolay çözülmez ancak dünya üzerindeki yaşamın arzu ettiğimiz şekilde sürmesini istiyorsak bu yapıların çözümleri, en azından belirgin şekilde değişmeleri gerekir.

İki varoluşsal krizin köklerinde yatan kurumsal yapılara odaklanırsak bizzat kendileri son derece şiddetli olan ikinci kriz kategorisine ulaşırız. Bu konuda açıklığa kavuşturulması gereken olgu, ağır ve hafif krizlerin birbirleriyle çok yakından ilişkili oluşudur. Kurumsal yapılarda ciddi, hatta köklü değişiklikler olmadan varoluşsal krizlerin türlerin kaderi üzerindeki etkisini dindirmek mümkün olmayacaktır.

ABD liderliği altında bir kuşak boyunca dünyanın büyük bölümü piyasanın çok iyi bildiği –yirmi yıl önce körü körüne inanca karşı insanları uyaran iktisatçı Joseph Stiglitz’in tabiriyle– “din” doktrinlerine tabi tutuldu ki bu ilk kez olmuyordu. Pascal’ın inanç bekçilerinin fırsat bulduklarında kendilerine nasıl kaçış biçimleri ürettiklerine dair hicvinde “yorumların amaca uygunluğu” olarak tanımladığı olguyu neoliberal dinin de pek çokları gibi kolayca kullandığını aklımızdan çıkarmamamız gerekir.

Bir önceki kuşakta dünya nüfusunun uğradığı neoliberal saldırı, seçkinlerin kanaatlerinde oldukça saygın bir yer edindi. Neoliberal dönemde küresel yoksulluğun azalmasına çokça vurgu yapılırken, siyasal iktisatçı Robert Wade ve diğerleri tarafından belirtilen bu başarının büyük oranda inanç doktrinlerine pek de yüz vermeyen Çin ve aynı yolu izleyen diğer ülkelere dayandığı olgusu –ki oldukça aşikârdı– görmezden gelindi. Amerika Birleşik Devletleri’nde Alan Greenspan’ın –2008 yılında Dean Baker gibi az sayıdaki feraset sahibi iktisatçı dışında herkesin

gözden kaçırdığı multitrilyon dolarlık konut balonunun patlamasıyla bütün yapının çöküşüne dek bazıları tarafından “Aziz Alan” olarak anılıyordu– maharetli elleriyle yönetilen “Büyük Moderasyon”un başarısı hem profesyonellerin hem de diğer insanların kanaatlerini fazlasıyla etkilemişti.

Öte yandan Büyük Moderasyon’un başarılarını alkışlamayanlar da vardı. Rıza korosunun içinde Amerikan işçileri yer almıyordu. Deneyin 1979’daki erken aşamalarıyla çöküşün hemen öncesinde başarılarla ilişkin coşkunun doruğa ulaştığı 2007 yılı arasındaki süreçte (amir konumunda olmayan) işçilerin reel ücretlerinde görülen hatırı sayılır düşüşten ötürü işçilerin sokaklarda neşe içinde bağırdıkları söylenemezdi. Bu performans, Brezilya’da askeri diktatörlüğün hüküm sürdüğü zamanları anımsatıyordu. O günlerde iktidardaki general Emilio Medici şöyle demişti: “Ekonomi gayet iyi gidiyor ama insanlar için aynı şeyi söylemek mümkün değil.”

Economic Policy Institute’ün [Ekonomi Politikaları Enstitüsü] ders niteliğindeki raporlarından birinin başlığı bu başarıları çok doğru tanımlıyordu: Tasarlanmış Başarısızlık. Thatcher’ın meşhur TINA, “There is no alternative” [Alternatif yok] sloganının aksine alternatiflerin tamamı oldukça mantıklıydı. Çalışmanın ortaya koyduğu gibi, “başarısızlık” sınıf temelliydi. Genelde olduğu üzere, başarısızlık tasarımcılara –başları belaya girdiğinde kurtarıcı olarak kamuya güvenebilecek olanlara– mal edilemezdi. Kamusal kurtarma paketleri, neoliberal ekonomideki egemenliği giderek artan finansal kurumlara aktarılan kamu teşviklerinin çok az bir kısmını oluşturunuyordu. Bir IMF çalışmasına göre en büyük ABD bankalarının kârının çoğu, devlet tarafından verilen ve bankalara büyük avantajlar sağlayan gizli sigorta poliçesinden geliyordu.

Diğer ülkeler neoliberal saldırının altında çok daha fazla zarar gördü. Rusya’da “piyasa reformları” ekonomiyi mahvetti

ve milyonlarca kişinin ölümüne neden olarak bir sonraki dönemin çirkinliğine zemin hazırladı. Latin Amerika acı çektiği iki “kayıp on yılın” ardından sonunda bu binyıl içinde boğazındaki ilmekten en azından kısmen kurtuldu. Daha çok ABD Hazine Bakanlığı’nın bir ajansı gibi davranan IMF’nin 90’ların sonundaki krizin ardından Doğu Asya’dan kovulması bunun işaretiydi. Kuzeyli bankaların etkisi altındaki Avrupa Birliği bürokrasisinin vahşi neoliberal kemer sıkma politikaları ekonomik zeminde öyle akıldıysydı ki IMF iktisatçıları dahi –gerçi IMF’deki siyasi figürler en zayıf olanların üzerinde acımasız etkiler bırakacak, katı ve yıkıcı kemer sıkma politikalarını dayatmak konusunda ağızbirliği etmişlerdi– bunları şiddetle eleştiriyordu. İktisatçı Marc Weisbrot, *Failed: What the “Experts” Got Wrong about the Global Economy* [Başarısızlık: “Uzmanlar” Küresel Ekonomi Konusunda Nerede Yanlış Yaptılar] adlı kitabındaki özenli ve belgeli genel tarih incelemesinde II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa’nın uygar dünyaya katkılarından biri olan, ancak geleneksel iktidarın büyük merkezlerince hoş karşılanmayan sosyal demokrat politikalarının içinin boşaltılmasının sözkonusu siyasetin amaçlarından biri olduğunu ikna edici bir şekilde delillendiriyor.

Neoliberal saldırının bir diğer önemli unsuru işleyen demokrasilerin birçok açıdan zayıflamasıdır ki daha çok Avrupa’da, sonrasında ABD’de farklı şekillerde görülmektedir.

Gramsci’nin kullandığı terime dönecek olursak, mevcut fetret devri,* aralarında Avrupa’daki neofaşistler gibi marazi hareketlerin de bulunduğu birtakım reaksiyonlara sebep oldu. Bazılarıysa umut vericiydi: ABD’de aparatçıkların ayak oyunları engellenmese muhtemelen Demokrat Parti’nin başına

* Interregnum. —yhn

geçecek olan Sanders hareketinin kayda değer başarısı gibi. Gençlerin büyük çoğunluğu, uzun süredir devam eden “satın alınmış seçim” geleneğinden tamamen farklı bir kampanya yürüten Sanders’i destekledi. Avrupa’da da benzer gelişmeler görülüyor. Henüz “yeninin doğamayacağı” tezi doğru. Öte yandan yeninin olası biçimleri şu anda atılacak adımlara ve bunları hayata geçirecek gelecekteki toplumun ufkuna bağlı olacak.

Mümkün Ütopya işte bu kritik sorulara adandı. Çok az kimse bu konular hakkında Michael Albert kadar uzun ve derinlikli düşünmüş, “geleceğin tohumlarını şimdiden” ekmek için yapıcı çaba harcamıştır. Yazarın burada aktardığı düşünceler büyük bir saygı ve ilgiyi hak etmektedir ve adanmış bir aktivizm arayışı içinde geçen bir yaşamdan süzülerek gelmiştir.

Bu kitaptaki içerik büyük oranda daha önce yayımlanan *Fanfare for the Future* [Gelecek İçin Giriş Müziği] adlı üç ciltlik bir çalışmadan kaynaklanıyor. O projede birçok insandan yardım almıştım, dolayısıyla onların katkıları bu kitapta merkezi ve kayda değer bir yer kaplıyor. Bu kişiler Mandisi Majavu (“Birinci Bölüm”e yardımcı oldu), Mark Evans (“İkinci Bölüm”e yardımcı oldu) ve David Marty ile Jessica Azulay (“Üçüncü Bölüm”e yardımcı oldular). Bu kitapta geçen çeşitli fikir formülasyonlarını Lydia Sargent, Eric Sargent ve özellikle katılımcı ekonomi konusunda Robin Hahnel’e borçluyum. Fikirler ve formülasyonları konusunda uzun bir süreç içinde çeşitli noktalarda Noam Chomsky, Stephen Shalom, Cynthia Peters, Peter Bohmer ve yıllar içinde birlikte çalıştığım çok sayıda başka yazar ve aktivistten ayrıca yardım aldım.

BU KİTAP TOPLUM VE TARİHİ anlayarak yeni bir gelecek tasavvur etmeyi ve ona ulaşmaya çalışmayı amaçlıyor.

Doğduk, çocukken beslendik, eğitildik, sosyalleştirildik ve büyütüldük.

Para kazanmak için çalışıyoruz. Belli mirasları ve inançları kutsuyoruz. Eşler buluyor, aileler kuruyoruz. Sonra sanki savaş, yoksulluk ve diğer felaketler hiç olmuyormuş gibi aynılarını tekrar yapıyoruz.

Toplumların doğum, beslenme ve sosyalleşme; toplumun ürünlerine katkıda bulunmak ve bunları tüketmek; bir dili, mirası ve kültürü öğrenip sürdürmek; çevresel etkilerin keyfini sürmek ya da acısını çekmek; diğer toplumlarla ilişkilerin keyfini sürmek veya acısını çekmek gibi temel toplumsal işlevleri düzenleyen önemli özellikleri vardır.

Hiç şüphesiz insanların bu çok sayıda işlevi yerine getirmesine yardımcı olmak toplumun varoluş nedenidir. Dolayısıyla toplumları anlamak için bu farklı işlevlerin yerine getirilmesinin hayattaki seçeneklerimizi nasıl etkilediğini anlamamız gerekiyor.

Bir toplum, yurttaşlarının temel akrabalık, toplumsal, ekonomik ve siyasal işlevlerini yerine getirmek için bir araya gelmesini sağlayan bir ilişkiler bütünüdür. Eğer mecburi işlevleri

yerine getirmek konusunda eski toplumsal ilişkilerden ciddi anlamda daha iyi işleyen yeni toplumsal ilişkiler mevcutsa ve yeni ilişkilere erişimin maliyeti faydalarına ağır basmıyor ya da onları tersyüz etmiyorsa, değişim vakti gelmiş demektir.

Biz bu giriş metnini yazarken, Ortadoğu'dan Kuzey Afrika'ya, İspanya'dan Yunanistan'a ve Avrupa'ya kadar her yerde, ABD'nin beklenmedik ama giderek artan sayıda bölgesinde, Asya'nın geniş bir kısmında, Hindistan ve Çin'de ve belki de en etkili şekilde Güney ve Latin Amerika'da kayda değer sayıda, hatta kimi yerlerde çoğunluğu oluşturacak nicelikte insan mevcut ilişkileri reddediyor ve yeni isteklerin peşinde militanca ve alenen koşuyordu.

Zihinler değişiyor. Rejimler çöküyor. Yeni yapılar doğuyor. Çalkantılı zamanlar, çalkantılı değişimler yaşanıyor.

Yine de zaferin kaçınılmaz olduğunu söyleyemeyiz. Peşine düşülen hedeflere erişmek için insanlar acı ve öfkeden sıyrılıp harekete geçmeli, bölünmüşlükten beraberliğe ve mücadeleden zafere yürümeli. Anlık zaferlerin ötesinde yeni toplumsal ilişkiler biriktiren ve çeşitlendiren kazanım yörüngelerine ihtiyacımız var.

Devrimler, olayları ve düzenlemeleri koşullandıran unsurun yerine geçer. İnsanların yaşam biçimlerinin köklerine iner. Neredeyse her şeyi dönüştürür. Zaten amaç da budur.

Dünyanın Çivisi Çıktı

Dünya çapında milyarlarca insan aşırı yoksulluk koşullarında yaşıyor. Milyarlarca aç. Çok daha fazlası hayatı tümüyle ve verimli yaşamak için gerekli boş zaman ve sağlıklı ortamdan mahrum.

Çok daha zengin, yaşam süresinin daha uzun ve yaşamın daha çekilebilir olduğu yerlerde bile insan onurundan eser yok. Yalan dolan, hile hurda, abartı ve cinayet günlük yaşamın temel

taşlarına dönüşmüş durumda. İktisat, siyaset, toplum ve aile de insanlığa büyük bedeller ödetiyor. Neden hayatını sürdürebilenler bu kadar ağır bir faturayı ödemek zorundalar?

Zengin daha da zenginleşiyor, yoksul daha da yoksullaşılıyor. Wall Street para saymakla meşgul, acıları görmezden geliyor ve iyileşme sinyalleri aldığını iddia ediyor.

Günlük hayatımızda etrafımızda bombalar patlıyor. Siyasetçiler enkazlara selam duruyor. Silah üreticileri cüzdanlarının şişmesini kutluyor. Askerler çürümüş tabutlarda geliyor ya da anatomik ve psikolojik açıdan sakat yaşamlara mahkûm ediliyor.

İlaçları, evleri, gıdaları, neredeyse her şeyi üretenler, herkesin genel sağlığını hiçe sayarak yalnızca küçük bir azınlığa para kazandırmakla meşgul. Gıda zincirleri ve dev çiftlikler ellerindeki lütufları sakınırken, insanlığın büyük kısmı gıdanı yoksun yaşıyor ya da işlenmiş gıdadan kaynaklı sorunlara maruz kalıyor. İktidarın sarayları, zenginlerin partileri almış başını gidiyor.

Sıcaklıklar ve fırtınalar felaket gününe yaklaştığımızı haber verircesine hızla artarken, zengin ve güçlüler “yeryüzü uzay mekiği”nin güvertesinde margaritalarını yudumluyor ve kan çanağına dönmüş kör gözleriyle hoş manzaraların tadını çıkarıyorlar.

Toplumun hükümdarları lezzet âlemlerine dalmış durumdalar. Gözleri yere bakıyor. Burunları diğer insanların acılarını koklayamıyor.

Bu gezegende önlenebilir hastalıklar veya açlıktan ölen herkes –ki bu her yıl on milyonlarca insan demek– toplum tarafından öldürülmüş sayılır. Tüm beceri ve yeteneklerini keşfetme veya sevgi dolu, istikrarlı bir ortamda yaşama imkânını bulamamış her çocuk, insanlığa karşı işlenmiş iç karartıcı bir suçun kurbanıdır. Tamamen sıkıcı, insanı zayıf düşüren koşullarda

çalışan, onurdan ve makul bir gelirden mahrum bırakılan herkes kibir ve iktidara kurban edilmiş bir ruhtur.

Sokakların kurbanlarla dolmasına sebep olan tecavüzler, hırsızlıklar ve cinayetler; arzuların ve isteklerin geniş çapta sistematik olarak engellenmesi ve sayısız ruhun tabiiyete, fakirliğe, psikolojik işkenceye, maddi köleliğe ve toplumsal ve biyolojik cinayete maruz kalması, bilgilerin ve koşulların gayet keyfi bir şekilde tamamen adaletsizce dağıtılmasına eşlik ediyor. Üstelik bunlar sadece imparatorluğun ana yurdunda olanlar. Çevre ülkeleri varın siz düşünün.

Tüm bu mahrumiyet ve acıyı bitirmek adına toplumu dönüştürülmüş bir temel üzerine yeni baştan inşa etme fikrine karşı yalnızca tek bir tutarlı ya da görece makul argüman var. Öte yandan o argüman bile –devrimci bir yeniden tanımlamanın işlevsel bir alternatif olmaması sebebiyle sadece işleri daha da kötüleştireceği şeklindeki varsayım– kendi içinde, ileride göreceğimiz gibi, bir başka aşikâr yalandan ibaret.

Yeni bir toplum yaratma yolunda aktivist bir “toplumsal değişim ekibi” işe nereden başlayacağını, nihai hedefini ve başlangıç noktasından bitiş noktasına nasıl gideceğini bilmek zorundadır. Bu kitabın konusu işte tam olarak budur.

Toplumsal değişim konularında yetkinleşmeye dair tek zorluk, normalde düşünmeye ve inanmaya alıştığımızdan çok farklı düşünce örüntülerine ve içgörülerine ulaşmayı ve bunlara tutunmayı gerektiriyor olmasıdır. Bunun zor veya “derin” olduğu söylenemez, ancak sırf “farklı” olduğu için güç olabilir. Bu kitabın tam da bu noktada herkes için faydalı olmasını diliyorum.

I FİKİRLERİMİZ

“Zor olan yeni fikirler değil eski fikirlerden kaçınmaktır.”

John Maynard Keynes

Çok Yönlü Hayatlar

“Bir şeyin adını bilmekle bir şeyi bilmek arasındaki farkı
çok erken yaşlarda öğrendim.”

Richard Feynman

Toplumsal Teori Nedir?

TEORİ YERÇEKİMİNDEN DİL öğrenimine ve beyzbola kadar her şeyi açıklamak, öngörmek ve yönlendirmek için kullandığımız zihinsel bir yapıdır. Toplumsal bir teori, kolektif insan faaliyetinin ve bağlılığının bir kısmına ilişkin bir teoridir. Bu teori piyasa, hukuk, bürokrasi veya aile hakkında olabilir.

Bu örnekte, bizim teorimiz –ya da düşünmemize yardım eden alet çantamız– genel olarak toplumlara ve tarihe yönelirken özgül toplum türlerini, tarih çağlarını ya da bunlara ait gerçek örnekleri de ele alıyor.

Teorilerin bileşenlerine kavram deniyor. Kavramlar genel ve kapsayıcı olabileceği gibi çok daha özel de olabiliyor. Bunlar ele aldığımız konular hakkında düşünmek için sıkça ve işlevsel bir şekilde vurguladığımız örüntüleri ve şeyleri adlandırıyor.

Teoriler genel olarak belli başlıklar hakkında –yerçekimi veya kozmoloji, beyzbol veya spor, toplum veya tarih– oluyor ve ele almak istediğimiz konuyu ne kadar doğrulukla irdelediklerine ve o konu hakkında aradığımız görüşleri ne kadar

aktardıklarına göre daha iyi ya da daha kötü olabiliyor.

Örneğin beyzbol teorisinin geçmişteki ve gelecekteki maçlar ve sezonları anlamak noktasında bize yardımcı olması beklenir. Diğer yandan düşünün ki salt izleyici veya spor tarihçisi olmaktan öte kendimiz beyzbol oynuyor veya beyzbol koçluğu yapıyoruz ve atacağımız adımlar için bir teoriye ihtiyaç duyuyoruz.

Bu kitaptaki teorimiz sanki tarihçi veya izleyiciymiş gibi geçmiş toplumları ve tarihsel olayları açıklamayı, sanki sonuçlar üzerine bahis oynuyormuş gibi belli durumların olası sonuçlarını öngörmeyi ve aktivist olduğumuz için değerli hedefler belirleyip bunlara ulaşmak için tercihler yaparken bize kılavuzluk etmeyi amaçlıyor.

Bir Arada Tutan Bağlar 1: Kurumlar

Kurum nedir?

Washington DC'deki Pentagon'u düşünün. Pentagon bir kurum mudur? Elbette.

Peki Pentagon'u bir kurum yapan şey beş köşeli binası mıdır? Hayır. Pentagon herhangi bir binada da olabilirdi ve yine şu anki pozisyonunu korurdu. Şu anda Pentagon'u ağırlayan binaya bir bisiklet fabrikası kursanız, beş köşeli olmaya devam eden bina bir anda Pentagon olmaktan çıkar.

Pentagon'u bir kurum yapan şey, koridorlarında yürüyen belli insanlar mı? Hayır. Pentagon'un şu anki insanlarını yeni insanlarla değiştirsek de farklı insanlarla birlikte orası yine aynı kurum olmayı sürdürür.

O halde Pentagon'u kurum yapan nitelik nedir? Rol olarak da adlandırabileceğimiz bir toplumsal ilişkiler dizisi.

Pentagon'da belli sorumluluklara ve yetkilere sahip çeşitli pozisyonlar var. İnsanların doldurduğu bu roller ve mevkiler arasında müdürler, mareşaller, düşük rütbeli memurlar, bölüm şefleri, teknisyenler, sekreterler, bekçiler vs. bulunuyor. Roller

ve bu rollerin aktardığı bağlar, sorumluluklar, seçenekler ve sınırlar Pentagon adlı kurumun kalbini oluşturuyor. Pentagon'un parçası olan veya Pentagon'dan etkilenen insanların neler yapabileceğini ve yapacağını veya neler yapamayacağını ve yapmayacağını tanımlayan roller "Pentagon olmanın" özüdür.

Tüm kurumlar birtakım işlevleri yerine getirmek için var. Pentagon temelde şiddet ve savaşa hazırlık yapıyor ve bunları harekete geçiriyor. Aile, kilise, okul, hukuk, fabrika ya da bütün bir piyasa sistemi çocukları gözetiyor, ortak bir değerler ve törenler sistemini sürdürüyor, bilgi ve yetenek aktarıyor, kurallar koyuyor, çıktı üretiyor veya mal, hizmet ve emek tahsis ediyor.

Toplumsal işleyişlerde yer almak için aile, okul, kilise, hukuk, mahkeme, fabrika veya piyasanın teklif ettiği rolleri üstlenmemiz gerekiyor.

Bir şirketi düşünün. Bir otomobil tesisinde, yazılım ofisinde veya otel zincirindeki birtakım genel roller arasındaki patron, müdür ve işçiler kendilerine özgü niteliklere sahiptirler. Bir şirketin parçası olmak, para kazanarak hayatta kalmak istiyorsanız; fayda sağlamak, örneğin gelir elde etmek için şu ya da bu rolün gereklerini ve sorumluluklarını yerine getirmeniz gerekir. Öte yandan bir patrona tabi olmak gibi bedeller ödemek zorunda kalırsınız.

Bir şirketin sahibi olabilir, büyük kârlar elde edebilir ve büyük kazançlar elde etmek için hiçbir şey yapmak zorunda kalmayabilirsiniz. Bir müdür veya CEO, mali işler müdürü, mühendis ya da şirket avukatı olarak aşağıdaki sıradan işçilere ve yukarıdaki patronlara göre çok daha çeşitli ilişkiler içine girebilir ve bir dizi kavramsal ve yetkinlik gerektiren iş yapabilirsiniz. Bu durumda bir yandan patronun kârına kâr katacak sonuçlar elde ederken öte yandan kendiniz için kayda değer bir gelir elde eder ve işçilerin fazla gelir elde etmesini önleyerek size daha fazla pay kalmasını sağlarsınız.

Bunun tersine, sıradan bir işçi olarak, diyelim ki bir seri üretim hattında çalışıyor veya ızgara başında sosis pişiriyor da olabilirsiniz. Bu durumda büsbütün yukarıdan kontrol edilen, büyük oranda, hatta tamamen yetkiden mahrum görevler üstlenirsiniz. Ortalama, hatta son derece düşük, fakat yine de çaresizce muhtaç olduğunuz bir gelir elde edersiniz.

Kiliselerden emniyet güçlerine, çiftliklerden yatırım merkezlerine ve ailelerden hastanelere kadar tüm kurumlar toplumun sosyal bağlantı araçlarıdır. Gelir elde etmek, eğitim almak, eğlenmek, sağlık hizmeti almak vs. için kurumlardaki rolleri üstleniriz, fakat roller normalde olabileceğimiz kişiyi ve keyif alabileceğimiz veya katlanabileceğimiz şeyleri temelden kısıtlayan belirli biçimlerde etkileşime geçmemizi gerektirir.

Farklı bir ifadeyle kurumlar faaliyete geçtiğimiz yerlerdir. Birtakım kazanımlar elde ederken çeşitli kısıtlamalara da tabi oluruz. Toplumsal değişime ilişkin can alıcı soru şudur: Ağır yükler dayatmaksızın ihtiyaç duyulan faydaları sağlayan ve yeni faydalar katan yeni kurumlar oluşturabilir miyiz?

Bir Arada Tutan Bağlar 2: İnançlar

Kurumların önemi insanları nasıl etkilediğine göre belirleniyorsa, bu kurumların önerdiği rolleri kimler üstleniyor? Bu rolleri dolduran “biz insanları” karakterize eden nedir?

Boyumuz, kilomuz, saç rengimiz, gözde kıyafetlerimiz, televizyon tercihlerimiz, okuma alışkanlıklarımız, hobilerimiz ve binlerce başka kişisel özelliğimiz bizi karakterize eder, ancak toplumu etkin ve kökten değiştirmek adına toplumdaki insanları anlamak konusunda neyin önemli olduğunu anlamaya çalışırız.

Bir arkadaşınızı gözünüzün önüne getirin. Arkadaşınız olarak o kişiye dair en önemli nokta, muhtemelen sizin bakış açınızdan onu eşsiz kılan şeydir. Bütün bir toplum hakkında

düşündüğümüzdeyse nüfusa ilişkin en önemli nokta, büyük olasılıkla nüfusun büyük kesimlerinde çok sayıda kişide tekrar eden özelliklerdir, çünkü bu ortak özellikler birçok insanın davranışlarını etkiler ve bu çoğunluk hep birlikte belirgin bir etki yaratır.

Büyük çoğunluk tarafından paylaşılan bir hedef, alışkanlık veya inanç toplumsal değişimin önünde bir engel de olabilir, onu ileri taşıyan bir motor da. Bunun aksine herhangi bir kişinin saç rengi veya kızıl saçlıların tamamı bir toplumun değişimi adına bir şey ifade etmeyecektir.

Örneğin büyük kitleler halinde kadınların erkeklerden aşağı olduklarını ve onlara tabi olmayı hak ettiklerini kabullendiğini düşünün. Bu, tarihte de çok kez ve çok yerde görülmüş olduğu üzere, elbette toplum için büyük bir sorun oluşturacaktır. Bunun aksine bir de kadınların bir kişinin verdiği ilhamla ya da başka bir motivasyonla büyük oranda feminist olduğunu, bu durumun zamanla kadınları toplu olarak yeni ilişkiler aramaya sevk ettiğini hayal edin. Bu da tarihsel olarak belli yerlerde ve zamanlarda görüldüğü üzere, hayli önemli olacaktır.

Aynı durum çalışanlar, kültürel toplulukların üyeleri veya hükümetleriyle aşağıdan yüzleşen yurttaşlar için de geçerlidir. Her bölgenin sakinleri onları ast konumda birleştiren hedefler, alışkanlıklar ve inançları paylaşabilir ve bu durumlarda toplumları kendilerini ve nüfuslarının içinde bulunduğu koşulları koruyacaktır. Bunun yerine her bir bölgenin sakinleri onları mevcut sınırlara karşı muhalefete sürükleyen hedefler, alışkanlıklar ve inançları da paylaşabilir. İşte bu kesinlikle toplumu değiştirme çabaları açısından kritik olacaktır. Aynı şekilde diğer insanlar da cinsiyetçi, sınıfsal veya ırkçı tahakküme bağlı kalabilir ve bu da şüphesiz sonuçlar üzerinde büyük ölçekte etki yaratacaktır.

Her bir annenin, Katoliğin, patronun, işçinin, seçilmiş yetkilinin kendine özgü kişisel deneyimlerine ilişkin çok sayıda tercihi,

alışkanlığı ve inançları olacaktır. Öte yandan başka insanların da üstlendiği rolleri paylaşmaktan ve ortak rollerin kendileri ve diğer insanlar için taşıdığı anlamlardan ötürü, aynı anda diğer anneler, Katolikler, patronlar, işçiler veya seçilmiş yetkililerle ortak tercihlere, alışkanlıklara ve inançlara sahip olabilirler.

Bir bireyin tercihleri, alışkanlıkları ve inançları –bunu bireyin bilinci olarak adlandırabiliriz– geniş kapsamlı bir yerel ve kişisel faktörler yelpazesıyla de oluşabilir. Ne var ki toplumu hesaba kattığımızda kayda değer sayıda insanın bu ortak tercihler, alışkanlıklar veya inançlara sahip olup olmadığını bilmek durumunda kalırız. Durum böyleyse, paylaşılan unsurların toplumsal kurumlardaki ortak rollerde benzer köklere sahip olduğundan emin olabiliriz, zira ortak görüşleri en başta yaratan ilk tetikleyici olaylar fazlasıyla kişisel veya benzersiz olsa da sonraki yayılışları büyük oranda ortak koşullara ve gerçekliklere bağlı olacaktır.

Yaygın ortak bilinç, genellikle birtakım kurumlarda veya birbirleriyle ilişkili kurumlar bütününde benzer rolleri paylaşan insanlardan türer ve böylece bakış açıları ilk başta sadece birkaç bireyde ya da yalnızca bir bireyde ortaya çıksa da çok sayıda birey zaman içinde belki de sözkonusu rollere karşı sergilenen direnç sebebiyle benzer rollerin dayattığı ya da en azından yolunu açtığı nitelikler geliştirir.

Bu basit gözlemler sonucunda, toplumsal değişim amaçlayan toplumsal teori için kurumların iki temel nedenden ötürü önemli olduğu ortaya çıkmaktadır:

1. Kurumlar farklı roller üstlenen insanlar için farklı şekillerde birtakım fırsatların önünü açarken, diğer bazı fırsatların önünü tıkar.
2. Kurumlar büyük oranda aynı rolleri üstlenen insanlara ortak tercihler, alışkanlıklar ve inançlar dayatır.

Ortaya çıkan bir diğer sonuç da toplumsal değişim amaçlayan toplumsal teori için insanların iki temel nedenden ötürü önemli olduğudur:

1. İnsanlar bir yandan kurumların içerdiği anlamların taşıyıcısıyken öte yandan o kurumların yaratıcısıdır.
2. İnsanlar üstlendikleri rollerle hem uyum sağlayarak hem de o rollere muhalefet ederek tepki gösterir, algı geliştirir ve yaratır.

Toplumları Yargılamak

Olası mutlak en yüksek çıktıyı üreten ya da olası en büyük çıktının küçük bir yurttaş azınlığına gittiği veya herkese aynı miktarda çıktının verildiği bir toplumu veya toplumun üretimine ilişkin başka bir sonucu değerlendirdiğimizi farz edin.

Yahut kadınları maddi, toplumsal, psikolojik açıdan tahakküm altında tutan erkekleri değerlendirdiğimizi farz edin. Üstüne bir de o sonuçtan nefret ediyoruz. Farz edin ki bir kültürel grubun diğerlerinin harcanması pahasına orantısız faydalar edindiğini düşünüyoruz. Üstüne bir de böyle bir bakış açısından tiksiniyoruz. Düşünün ki, geniş kamuoyunun hukuki ve adli sonuçlarda karar alıcı etkiye sahip olması veya olmaması gerektiğini ve bu sonuçların herkesi veya yalnızca bir azınlığı beslemesi gerektiğini hissediyorsunuz. Savaştan ve başka toplumların tahakküm altına alınmasından yanasınız veya barış ve karşılıklı yardımlaşmayı savunuyorsunuz. Çevrenin uçsuz bucaksız bir insan çöplüğü olabileceğini düşünüyorsunuz ya da korumamız gereken sınırlı bir hazine olduğuna inanıyorsunuz.

Hiç şüphesiz toplumsal hayatın çeşitli yönlerine ilişkin olası farklı tercihleri listelemeye devam etmek mümkün. Asıl meseleyse, kendi değerlerimizi oluşturduktan sonra şu sorunun yanıtlanması gerekliliği: Toplumun kurumları, insanların kişilikleri

ve eğilimleri desteklediğimiz değerlerin elde edilmesi olasılığını artırır mı, engeller mi yoksa aşındırır mı?

Toplumsal değerlendirme, genel mantık itibarıyla herhangi bir değerlendirmeden hiç farklı değildir: Toplumun nitelikleri desteklediğimiz değerlerle uyumlu mu, yoksa bu nitelikler desteklediğimiz değerleri ihlal mi ediyor?

Sonuçlar

Hükümet, ekonomi, akrabalık ve kültür hep birlikte karmaşık bir toplumun özellikleridir. Bir anlamda her biri bir insanın biyolojik organları gibidir. Hiçbir kalp, akciğer, böbrek, kol veya göz bir kişinin geri kalan organlarıyla karmaşık beraberliği olmaksızın işlevsel olarak varlık gösteremez, ancak bu organların her biri kendi içlerinde bir sistem olarak görülebilir.

Hükümet, ekonomi, akrabalık ve kültür kelimeleri toplumun her biri iç içe geçmiş birtakım “organlarını” tanımlar, fakat her biri aynı zamanda tanımlayıcı bir esnek işlevin yerine getirilmesi için tanımlanabilir bir kurumlar bütünü olarak da görülebilir. Bileşenler olarak görüldüğünde, toplumsal hayatın dört alanının her birindeki kurumların bazıları diğerlerine göre daha önemli ve kritiktir.

Dört alan birlikte ele alındığında bu kurumlar, toplumda insanların mecburen tabi oldukları çeşitli dolayımardaki mümkün rollere bir sınır çizer.

Bir toplumda yaşamak suretiyle kimi zaman kendi tercihi-mizle kimi zaman da toplumsal ilişkilerden tümüyle dışlanma-mak adına başka bir alternatif olmadığı için bu rolleri üstlenir veya üstlenmeyiz.

Peki biz kimiz? Nefes alan, hisseden, düşünen, karmaşık ve farklı tercihleri, alışkanlıkları ve inançları olan, biricik öte yandan oldukça benzer genetik doğalara sahip varlıklarız. Ne var ki çeşitli rolleri çok sayıda başka insanla paylaşıyoruz. Di-

ğerleriyle olan bu ortaklık; cinsiyet, cinsel tercih, yaş, ırk, din, milliyet, etnik kimlik, sınıf ve çeşitli türlerden yurttaşlık, devlet memuriyeti gibi kimliklere dayalı kapsamlı gruplaşmalar içinde ilişkili tercihleri, alışkanlıkları ve inançları da paylaşmamıza neden olur.

Peki toplum nedir? Karmaşıklığımızı yavaş yavaş kazandığımız düşünüldüğünde, toplum bilincimiz, kabiliyetlerimiz ve gündemlerimizin yanı sıra toplumda çeşitli hedeflere ulaşmak adına üstlenmek veya kaçınmak durumunda kaldığımız roller biçiminde ortaya çıkan bir “kurumsal sınır”la birlikte yer aldığımız bir “insani merkezin” oldukça zengin ve çeşitlenmiş kombinasyonudur. Bu şekilde ele alındığında, toplum çok yönlü parçalarının her birinin tüm diğer çok yönlü parçaları etkilediği muazzam bir mozaik gibidir.

Peki toplumu nasıl yargılarız? Arzuladığımız ve takdir ettiğimiz geniş çaplı çıktı ve ilişki türlerinin neler olduğuna karar verir ve şunu sorarız: Toplumun insani zemini ve kurumsal sınırı veya toplumsal alanların her birindeki zemin ve sınır, bu tercih edilen değerlerin önünü açıyor mu yoksa kapatıyor mu?

Bu basit içgörülerini dikkate aldığımızda, toplum anlayışımızı yetkinleştirmek için bir sonraki makul adım, bir temel olarak bu dört toplumsal alanın birbiriyle, değişimle ve tarihle ilişkisi hakkında daha fazla şey söyleyebilmek adına bu alanlara dair kavrayışımızı keskinleştirmektir.

2*

Dört Bakışı Yeniden Tanımlamak

“Birbirimizden ayrı olduğumuz yanılsaması,
bilincimizin optik bir yanılgısıdır.”

Albert Einstein

Toplumsal Alanın Genel Karakteri

TOPLUM VE TARİHİ ANLAMAK konusunda hızlı ilerlemenin yolu, daima üst üste bindiğini bildiğimiz toplumsal hayatın dört alanı –akrabalık, kültür / toplum, hükümet ve ekonomi– için de geçerli genel çıkarımlar yapmaktır.

Aile hayatı, toplumsal kültürel özdeşleşme, yasama, yürütme, yargı, ekonomik üretim, tüketim ve dağıtım konularında, özellikle bu eylemleri sürdürmek için üstlenilen rollerin gerektirdiklerinin bir sonucu olarak insanlar genellikle nüfuz, statü, maddi varlık ve toplam yaşam kalitesi için çekişen gruplara ayrılırlar.

Dahası ırk, cinsiyet, cinsellik ve ekonomi hiyerarşilerinde bazı nitelikler farklıyken birçok nitelik de benzerdir. Yaşam alanlarının tepesindeki grupların üyeleri her sabah kalkıp kibirle kendilerine, “En üstteyiz, çünkü sistem bizim lehimize kurulu ve biz de elimizden gelen her yolu kullanarak altımızdakileri orada tutmaya çalışıyoruz,” demezler. Aksine genelde şöyle derler: “Üstünüz ve avantajlarımızı hak ediyoruz, aşağıdakilerse düşük

ve ne olursa olsun bu kadarını hak etmiyorlar.” Yukarıdakiler kendilerine şunu da derler: “Bizim diğerlerinden fazla ödüllendirilmemiz herkesin lehine, çünkü biz daha zeki, daha yaratıcı, daha çalışkan ve daha sorumluyuz.” Hatta kendi kendilerine “Aşağıdakiler bizim avantajlarımıza sahip olmaları durumunda bunların keyfini süremez –en azından bizim kadar– çünkü onlar bu tür zenginliklerin doğru kullanımı için gerekli rafine zevke ve yaratıcılığa sahip değiller,” derler. “Aslında bizim astlarımız bizim sahip olduğumuz zenginliklerin altında ezilirler. Bütün bu zenginlikleri israf etmekten başka bir şey ellerinden gelir mi?”

Dolayısıyla yukarıdakiler büyük oranda “toplumun adil olduğu” sonucuna varırlar. Bu kendi kendini yüceltme yaklaşımı ırkçılık, cinsiyetçilik, otoriterlik ve sınıfçılıkta da görülür. Bunlar da baskın kültürel toplumu, akrabalık ilişkilerini, siyasal veya ekonomik grupları aşağıdaki astların üzerine inşa eder.

Karşılığındaysa aşağıdakiler her zaman öfke içinde kendilerine şöyle söylemezler: “Aşağıda olmamız adil değil. Acı çekmemizin sebebi sistemin bizi hileli bir şekilde aşağıda tutması ve yukarıdakiler işlerin bozulmaması için çok çalışıyorlar, biz de bunu değiştirmek için elimizden geleni yapmalıyız.” Aksine aşağıdakiler kendi kendilerine ya da en azından bir miktar şüpheyile şöyle derler: “Biz buraya, aşağıya aitiz. Yeterince sıkı çalışmadık. Yeterince iyi değiliz. Şanslı değildik. Bizim gibi insanlar gereken niteliklere sahip değiller.”

Bu aşağıdaki insanlar kimi zaman “yukarıdakilerin yukarıda kalmasıyla her şeyin daha iyi olacağını” dahi hissedebilirler. “Çünkü erkekler / patronlar / beyazlar / siyasetçiler yaptıkları işte daha iyidir ve biz de payımıza düşeni alıyoruz.” Belki şöyle de diyebilirler: “Aşağıda olmak rahat. Ne kadar az sorumluluk, o kadar rahat hayat.”

Öte yandan kendi kendini küçültücü bu tür akıl yürütmeler her ne kadar onlarca yıldır başı çekiyor ve hâlâ toplumsal hi-

yerarşilerin alt kısmında yaşayan bazılarının ağzından hırıltılı bir şekilde çıkıyor olsa da öyle görünüyor ki artık aşağıdakiler için hâkim bakış açısı olamayacak. Aksine son dönemde ortaya çıkan ve zamanla yayılan yeni bir söylem, ezilenlerin içinde bulundukları durumu meşrulaştırmak için kullandıkları akıl yürütmelerle çatışmaya başladı.

Aşağıdakiler sistemin hileli olması sebebiyle aşağıda olduklarını kavramaya başladılar. Üzerine çok kafa yormasalar da içinde bulundukları durumun kaçınılmaz değil dayatılmış olduğunu anlamaya başladılar. Öte yandan aynı zamanda “alternatifin, daha iyi bir düzenin ya da en azından bundan kurtuluşun olmadığına” inanacak noktaya geldiler. “Sistemle savaşmak büyük kayaları sarp tepelere yuvarlayarak taşımak ve sonrasında gerisin geriye düştüklerinde tuzla buz olduklarını seyretmek gibiydi. Yani boşunaydı.”

Daha olumlu açıdan bakılacak olursa, aşağıda olmak kimi zaman insanları kendi durumlarını tartmaya, değişim elde etmek için arayışlara girmeye ve her bir sorgulama ve uygulamayı ilerletmek adına daha fazla görüş üretmeye sürüklüyor. Hiç şüphesiz bu tarih boyunca defalarca yaşandı ve aşağıdakilerin menfaatlerini kökten ilerleten çeşitli muhalif, radikal ve devrimci bakış açılarının doğmasına yol açtı.

Dolayısıyla geçmişteki bu isyancı bakış açılarının bize kendi geleceğimizde kullanabileceğimiz araçlar sağlamasını umabiliriz. Üstelik bunu, dört alandan en az üçünü kökten değiştirme ihtiyacı duymaksızın gayet başarılı ve geniş kapsamlı olarak hayata geçirebiliriz.

Üç Alan: Kolay Yoldan Teori

Diyelim ki cinsiyet ve toplumsal cinsiyetle başladık. Kadınlar ve homoseksüeller cinsiyet / toplumsal cinsiyet hiyerarşilerinin en altında yaşıyorlar ve zaman içinde cinsiyetçi hiyerarşileri anla-

maya ilişkin ayrıntılı kavramlar ve fikirlerin yanı sıra mevcut akrabalık kurumlarının yerine başarıyla geçebilecek alternatif kurumlar geliştirdiler.

Birlikte ele alındığı takdirde kadınların ve homoseksüellerin menfaatlerini ayrıntılarıyla açıklayan çerçeveleri feminizm olarak adlandırmak gayet makuldür. Bu çerçeveler, aydınlatılmayı bekleyen konulara odaklanarak, kritik açıdan önemli hiçbir şeyi dışarıda bırakmayarak ve işlevsel rotalara işaret ederek insanların cinsiyet ilişkilerini değiştirmek için kullandıkları kavramları, görüşleri, hedefleri ve yöntemleri bir araya getirir.

Akrabalık alanını tanımlayan işlevler, yeni kuşağı dünyaya getirmek ve yetiştirmek dahil aile hayatındaki işlevlerdir. Bunlar daha kapsamlı bir ifadeyle yaşayan bireylerle, bu bireyler arasındaki cinsiyet ve gündelik yaşam temelli etkileşimlerle ilgilidir. Erkek ve kadın, anne ve baba, bunlardan hareketle kız kardeş ve erkek kardeş, dayı ve teyze, amca ve hala, homoseksüel, heteroseksüel, transseksüel ve biseksüel roller başlıca roller arasında sayılabilir.

Feminist analiz, cinsiyet / toplumsal cinsiyet hiyerarşilerinin niteliklerini ve bunların verdiği devasa zararı açıklamaktadır. Koşullar ve maddi zenginlik açısından farkları, psikolojik ve fiziksel istismarı, farklı cinsiyet / toplumsal cinsiyet rollerini üstlenmekten kaynaklanan farklı zaman ve enerji tüketimlerini, toplumsal hayat, din, iş, devlet, eğitim, kültür ve ev yaşamının tüm yanlarına yönelik yansımaları gözler önüne sermektedir. Feministler ayrıca cinsiyet / toplumsal cinsiyet hiyerarşilerini açıklamakta ve bu hiyerarşileri ortadan kaldıracak, cinsiyet ve aile ilişkilerinde adil ilişkiler kurulmasını sağlayacak alternatif roller ve yapılara ilişkin ayrıntılı fikirler ortaya koymaktadır.

Peki kadın ve erkek rolleri neden toplumsal rol olarak tanımlanır?

Samantha biyolojik olarak bir kadın ve Samuel biyolojik olarak bir erkek olabilir, fakat Samantha'yla Samuel'in sergiledikleri davranışlar, üstlendikleri sorumluluklar, edindikleri alışkanlıklar ve sergiledikleri tercihler doğuştan gelen biyolojik farklılıkların ötesine geçer.

Cinsiyetçi hiyerarşinin içinde bir erkek veya kadın olmak, yalnızca mevcut biyolojik gereklilikler sebebiyle erkek ve kadın olarak farklı olmaktan çok ayrı bir durumdur. Biyoloji doğurma, çocuk bakımı gibi konularda birtakım farklılıklar dayatır. Öte yandan toplumsal yapılar, bize rollerimiz itibarıyla nasıl davranmamız gerektiği, kim olabileceğimiz, işlerimiz, davranışlarımız, hislerimiz, statümüz, gelirimiz ve konumumuza ilişkin çok daha kapsamlı ve zorlayıcı farklılıklar dayatır.

Aynı şekilde bir anne veya baba olmanın da doğamızdaki biyolojik gerekliliklerle belirlendiğini düşünebilirsiniz. Evet, biyoloji hiç şüphesiz anne veya baba olmanın bir parçasıdır. Öte yandan toplumumuzda anne olmak genellikle ortalama bir babanın yaptığından oldukça farklı işler olan besleme, bakım, temizlik ve düzenleme sorumluluklarını üstlenme anlamına gelir ve üstelik bu farklılıkların biyolojiyle uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Benzer olarak, toplumumuzda baba olmak başta finansal ve düzen sağlayıcı sorumluluklar olmak üzere anne olmaktan çok farklı sorumluluklar ve beklentiler getirir. Bunlar daha fazla otoriteye dayalı, daha az zaman gerektiren işlerdir ve biyolojiyle hiçbir ilgisi yoktur.

Elbette bir anne veya baba olmanın biyolojik olmayan tarafları ve mevcut biyolojik yönlerin nasıl fiile döküldüğü konusu kurumların değişimiyle birlikte değişebilir, ancak asıl biyolojik mecburiyetler çok daha sabittir.

Şimdilik feminizmin ileri süregeldiği fikirlerin çok odaklı bakış açımızın gelişiminin bir parçası olduğu müddetçe geçerliliğini etkin bir şekilde devam ettireceğini varsayalım. Süreç

ilerlerken bu varsayımımızı sınavacağız.

Sırada kültürel topluluk var. Burada durum biraz cinsiyet / toplumsal cinsiyet ilişkisine benziyor. Tarihsel olarak ırkçılık, milliyetçilik ile etnik ve dini bağnazlığın aşağılamalarına ve ağır saldırılarına maruz kalan toplumlar kimi zaman umutsuzluğa kapılmış ve yüz yüze kaldıkları baskıcı sınırların dayatmaları altında olası en iyi koşulları elde etmeye çalışırken öte yandan kaderlerine boyun eğme noktasına gelmişlerdir. Birtakım başka örneklerdeyse baskı altındaki toplumlar içinde bulundukları duruma ilişkin bizim de her şeyiyle benimseyebileceğimiz düşünme biçimleri –ırkçılık ve diğer kültürel baskılara dair ilişkili kavramlar ve mutabakatlar da dahil olmak üzere– geliştirmişlerdir.

Bunun merkezinde ırksal, dinsel ve diğer kültürel hiyerarşilerin yaygın olduğu bir topluluğun kendisini kökten veya en azından tarihsel olarak diğer toplum veya topluluklara kıyasla üstün ve baskın gördüğünü ve toplum içindeki kurumların hâkim topluluğun üyelerini yükseltirken tabi toplumların üyelerini baskı altına aldığını görmek vardır.

Topluluk hiyerarşisine başkaldıran ve toplumsal / kültürel özgürleşme arayışı içine giren bu topluluklara ilişkin başlıca kanaatlerden biri ırksal, etnik, milli ve dini hiyerarşilerin aslında toplumsal olduğudur. Bir topluluğun diğerlerine karşı iktidarı ve maddi avantajları biyolojik koşullardan değil toplumsal ilişkiler ve tarihten kaynaklanır. Özünde toplumlar arasında gerçek bir biyolojik sınır yoktur ve kültürel / toplumsal ayrımlara ilişkin kayda değer bir biyolojik zemin bulunamaz. Herhangi bir kültürel toplum içerisinde rasgele seçilmiş iki birey arasındaki genetik fark, genellikle iki farklı topluluğun ortalama temsilcileri arasındaki genetik farklardan daha fazladır. Rol farklılıkları, eşitsiz koşulları ve çıkarları yaratan biyolojik kader değildir. Bunların rasyonelleştirilmesi kişinin

kendisine ve diğer insanlara dair aşağılayıcı, sıklıkla teslimiyet ve tahakkümle sonuçlanan yanlış tanımlamalara yol açar. Tüm bunlar kültürel hiyerarşileri yaratan ve sürdüren iktidar ayrışmalarıyla desteklenir.

Bir diğer meseleyse yönetim biçimidir. Bu konuda da mevcut siyasal ilişkilerin eleştirisi –zaman zaman anarşizm olarak adlandırılan şeyin en iyi uygulayıcıları– geliştirdiğimiz bakış açısında büyük oranda benimseyerek üzerinde çalışabileceğimiz oldukça faydalı içgörüler geliştirmiştir. Belli çıkarlara hizmet eden, halktan ayrı ve onun üzerinde var olan, ayrıca onu yöneten siyasal kurumlara odaklanır. Anarşistlerin reddettiği hükümet biçimi, halkın bir uzantısı olarak onun iradesiyle sınırlı ve bu iradeyi sergileyen yönetim biçimi değildir. Aksine karşı çıkılan yönetim biçimi ister diktatörlük ister parlamenter olsun, halk üzerinde yük oluşturan, onu bastıran ve bir azınlığın iradesini dayatan hükümet biçimidir.

Örneğin bu anarşist içgörülerinden –uzun bir geçmişi olan ama nadiren ciddiyetle ele alınan– birine göre iktidar yozlaştırır, mutlak iktidar mutlaka yozlaştırır. Temelde bunun anlamı, bazı kişilerin aşırı güce sahip olmaları durumunda bu muktedirliği bir erdem gibi göstererek rasyonalize edecekleri ve bunun sonucunda daha fazla güç elde etmeye çalışacakları, bu yeni gücü de yine daha fazla güç kazanmak için kullanacaklarıdır. Giderek daha fazla güç daha az sayıda kişinin eline bırakıldıkça sonucun vahameti de artacaktır.

Feminist bakış açımız ve interkomünalist yaklaşımlarımız için geçerli olduğu üzere, antiotoriter projelerin temel fikirlerinde temel ya da ciddi bir sorun olmadığı için toplum ve tarih algımızı entelektüel çerçevesine oturtmak adına bunları tamamen reddetmemiz veya belirgin bir şekilde değiştirmemiz gerekemeyecektir. Aksine kendi çerçevemizi oluştururken etkili anarşistlerin görüşlerini büyük oranda feminist ve interkomü-

nalist ekollerin en iyi görüşleriyle kaynaştırabilir, temelde birtakım değişiklikler yapabilir –bir sonraki bölümde göreceğiz– ve böylece her bir yaklaşımın diğer ikisine saygı duymasını ve yakınlaşmasını sağlayabiliriz.

Daha Fazla Çaba Gerektiren Tek Alan

Dördüncü alan olarak ekonomi diğer üçüne kıyasla farklı bir sorun içermektedir. İşlevsel bir ilerleme için ekonomik anlayışta geçmişe ait fikirlerde ciddi bir tadilat yapmak gerekecektir.

Genel muhalif ekonomi anlayışı maddi girdiler ve çıktılarla üretilen hizmetlerin yanı sıra işçilerin koşullarını ve bu eylemlere dahil olan tüketicileri dikkate alır. Bu bakış açısı üretim, tüketim ve tahsisatı ele alır ve çatışan grupların rollerini anlamaya arayışı içinde tüm bunlara ilişkin başlıca rolleri açıklar. Diğer üç alan içinse izlenen yol birbirine çok benzer: İşlevleri tanımlamak, kurumları tanımlamak ve çatışan grupların niteliklerini incelemek.

Öte yandan konu ekonomi olduğunda sert bir kayaya toslarız. Ekonomiyle ilgilenen neredeyse tüm muhalifler ekonomik hedefleri ve olasılıkları anlamamanın yolunun çatışan grupları yani sınıfları, ekonomik rolleri sebebiyle bu sınıflara dayatılan yaklaşım, davranış ve menfaatleri anlamaktan geçtiğini söylerler. Ne var ki neredeyse tüm muhalif ekonomi anlayışları çatışan grupların yaradılışında merkezi rol oynayan önemli ekonomik nitelikleri doğru bir şekilde tanımlarken, yine merkezi role sahip farklı bir niteliği gözden geçirir ve hatta görmezden gelir.

Genel yaklaşım şöyledir: Ekonomiler üretip dağıtır, insanlar tüketirler. Patates tüketmek için patates üretiriz. Kapitalist ekonomide dayatılan belli mülkiyet ilişkileri ve roller farklı dürtülere, gündemlere ve bakış açılarına sahip çatışan aktörler olarak işçi sınıfını ve mülk sahibi sınıfı yaratır.

Bu çatışmalı ilişkiye dair antikapitalist analiz, bir sonraki aşamada işyerlerinin ve üretim araçlarının özel mülkiyet altında olmasının nasıl sermaye sahiplerinin daha fazla kâr, işçilerinse daha iyi maaş peşinde koşmasına sebep olduğunu açıklar. Sermayedarlar ücretleri azaltmaya, çalışma saatlerini artırmaya, işleri hızlandırıp yoğunlaştırmaya çabalarlarken, işçiler ücretleri artırmaya, çalışma saatlerini azaltmaya, daha makul ve daha az tehlikeli çalışma koşulları elde etmeye çalışır.

Sorun da bu noktada başlar. İnsanlar ekonomideki farklı rolleri sebebiyle farklı menfaatlere sahip olduklarından çatışan sınıflara bölünmüş olur. Bu tür ayrışmalara sebep olan faktörlerden biri farklı mülkiyet konumlarıdır zira bazı insanlar üretim araçlarına sahipken diğerleri sadece çalışma becerisine sahiptir. Buraya kadar tamam. Ancak insanların farklı sınıflara bölünmesinin bir diğer sebebi de oynadığımız ekonomik rollerde yaptığımız işin türüdür. Ekonomik sınıf sadece kimin neye sahip olduğuyla değil aynı zamanda kimin ne yaptığıyla da ilgilidir.

Tüm edimler gibi çalışmak da failini etkiler. Modern kapitalist ekonomilerde –nüfusun yalnızca % 1 veya % 2'sini oluşturan en tepedekiler haricinde– hepimiz çalışırız. Elbette çalışma becerimizi patronlara satar ve yaptığımız işin karşılığında ücret alırız. Bu genel durum antikapitalistleri bir ücret karşılığında çalışma becerilerini satan bu insanları onlarca yıl içerisinde tek bir işçi sınıfı içinde toplama sonucuna götürmüştür.

Bir diğer görüşe göre, en üstte patronlar ya da kapitalistler, en alttaysa işçiler bulunur. Öte yandan en aşağıdaki işçilerle en yukarıdaki kapitalistler arasında bu çatışmacı bakış açısına göre üçüncü bir koordinatör sınıf vardır. Bu sınıfta yer alanlar en alttaki işçilerin güçsüzleştiren, tekdüze ve sıkıcı işlerinden farklı olarak güçlendiren işler yaparlar.

İşçiyle sermaye arasındaki bu üçüncü sınıf üyelerine özgüven, toplumsal vasıflar, işyeri bilgisi, alışkanlıklar ve işyerindeki gün-

delik kararlarda rol oynama deneyimi kazandıran işler yapar. Bu onları güçlendirir. Onların aksine en aşağıda ter döken daha sıradan işçiler tekdüze, sıkıcı, yavan ve tehlikeli işler yaparak bitkin düşer, sağlığını kaybeder, kişisel olarak yalnızlaşır, itaat alışkanlığı kazanır ve güçsüzleşirler.

Geçmişte muhalefeti şekillendiren ekonomik yaklaşımlar iki temel sınıfa odaklanıyordu, ancak biz üç sınıf üzerine düşünülmesi gerektiğini iddia ediyoruz. Kâr arayışıyla ilişkili ekonomik tahakkümü aydınlatmışlardı ancak yukarıdaki koordinatörler (genelde tüm ücretli çalışanların yaklaşık % 20'si) ile aşağıdaki işçiler (tüm ücretli çalışanların geriye kalan % 80'i) arasındaki ayrımın korunmasıyla bağlantılı ekonomik tahakkümü büyük oranda görmezden geliyor ve hatta kimi zaman inkâr ediyorlardı.

Ekonomik tahakküme haklı olarak karşı çıkan bir bakış açısıysa güçlendirmeyeyle ilişkisi bulunan iş ilişkileri ayrımını aynı oranda incelemeksizin mülkiyet ilişkilerini yoğun bir şekilde ele alıyordu.

Bu sadece koordinatör sınıfındaki % 20'nin aşağıdaki işçilerden daha iyi iş yaparken aynı zamanda yukarıdaki patronlarla çatışması meselesi değil. Bu mesele aslında sadece iki sınıfa odaklanan antikapitalistlerin koordinatörler yükselirken işçilerin yükseldiği yanılgısına düşmesiyle ilgili. Bu yanılgıyı aşmak için geçmiş fikirlerimize, patronlarla işçiler arasındaki koordinatörlere dair bir kavrayış eklemek zorundayız. Koordinatör sınıfının üyeleri –doktorlar, avukatlar, müdürler, muhasebeciler, mühendisler, biliminsanları ve nicesi– daha küçük, daha akıllı veya başka bir tür kapitalist değildir. Aynı sınıf içinde fakat daha iyi durumdaki işçiler de değildir. Yukarıdaki sınıfın bazı şeylerden mahrum edilmiş bir kısmı ya da aşağıdaki sınıfın bir tür ayrıcalıklı kesimi veya bu ikisinin bir karışımı hiç değildir. Koordinatörler aşağıdaki işçilerden ve yukarıdaki

patronlardan çok farklı koşullara sahip ve bu nedenle her iki-
siyle de çatışabilecek kendine özgü bir sınıftır.

Amacımız konu ilerledikçe toplumun dört alanının yeni veya
eski varlık, iktidar, onur, statü ve refah hiyerarşileri yaratmak-
sızın kendi işlevlerini nasıl yerine getirebileceklerini anlamak
olacak. Ekonomi için bu, sınıfsızlık talep ettiğimiz anlamına
geliyor. Ne var ki zeminini ortadan kaldırmamız gereken başlı-
ca sınıflardan birini anlamayı başaramazsak sınıf ayrımından
sınıfsızlığa geçmeyi başaramayız. Bu makul olmanın da ötesinde,
tarihte defalarca kere doğrulanmış bir hipotezdir. Geçmişte
sosyalizm olarak adlandırılan, işçilerin menfaatleriyle şekillenen
ve kolektif istekleriyle yönetilen bir ekonomi yaratma iddiasında
bulunan sistemler, gerçekte işyeri mülkiyetini ortadan kaldırarak
patron sınıfını yok eden ama şirket işbölümünü ve koordinatör
sınıfı koruyan, üstelik koordinatör sınıfı işyerlerinin ve bütün
ekonominin başına geçiren ekonomiler oldu.

Sınıfsızlık istemenin anlamı, eski patronun yerine yeni pat-
ronu geçirmek değildir. Mevcut olanı, ne istediğimizi ve he-
deflerimize nasıl ulaşacağımızı düşünürken koordinatör sınıf
hakkında düşünmemiz gerekiyor. Değişen teorimiz yeni görüş
ve stratejimizi etkileyecektir.

Sonuç

Toplumu değiştirmek için var olana, ne istediğimize ve hangi
yöntemlerin bizi eskiden yeniye götüreceğine ilişkin erişilebilir,
yeterince bütünlüklü ancak fazla ayrıntılandırılmamış sahil bir
dizi fikre ihtiyaç var.

Dört alan ve iki bağlamın yanı sıra belli toplumsal bölgeleri
ve kurumları tanımladık. Dört alanın üçüne ilişkin algımızı güç-
lendirmek adına eski bakış açılarından faydalanabileceğimizi ve
birtakım görüşlerden yararlanırken aynı zamanda da dördüncü
alanı anlamak için yeni fikirler yaratmamız gerektiğini gördük.

Daha ayrıntılı çözümlemelere ve bakış açısı yaratmaya doğru ilerlemek için bu dört alanın birbirleriyle nasıl kesiştiğini ve zamanla değiştiğini, birbirlerini nasıl etkilediğini ve ötekilerden nasıl etkilendiğini, nasıl değiştiğini ve değiştirildiğini görmemiz gerekiyor.

3*

Toplum ve Tarih

“Bütün dünya bir sahnedir, bütün erkek ve kadınlar da yalnızca birer oyuncu.”

Shakespeare

Toplumun Anlık Görüntüsü

İHMALDEN KAYNAKLANACAK HATALARA düşmek istemiyorsak, toplumları oluşturan neredeyse sonsuz sayıdaki insan, kurum ve nesne yelpazesi içinde nelere dikkat kesilmemiz gerektiğine karar vermemiz gerekiyor. Yine sonsuz sayıdaki küçük ayrıntıya takılıp kalmamak için nelerin görece önemsiz olduğunu da bilmemiz şart.

Cinsiyet, ırk ve din, siyasal iktidar ve sınıf hiyerarşilerine dikkatimizi vermemiz ve her bir hiyerarşinin niteliklerini, mukavemetini ve sonuçlarını incelememiz gerek.

Açıkçası böylesine çok yönlü bir keşif uzun zaman alabilir. Düşünün ki bütün bu işi bitirdik. Peki sonra?

Toplumsal yaşamın bu alanları bağımsız ve birbirinden ayrı değildir. Aksine dört işlevin tamamı toplumun tam olarak her yanına nüfuz etmiştir.

Dolayısıyla örneğin akrabalık alanının akrabalık (cinsiyet / toplumsal cinsiyet) dinamiklerinin gerçekleştiği her yere tekabül ettiğini söylersek, akrabalık alanı merkezi aileler ve diğer yoğun

cinsiyet etkileşimlerinin gerçekleştiği yerlerken alanın dış çeperi ailelerin ötesinde işyerleri, kiliseler ve parlamentolardaki akraba hâkimiyeti ve etkisi altındaki ilişkilere kadar uzanır.

Aynı şekilde toplumsal, siyasal ve iktisadi dinamikler de bunların her birini tanımlayan kurumların ötesine taşarak toplumun bütününe yayılır.

Örneğin iktisadi alanın çekirdeği işyerleri, pazarlar ve tüketim birimleri bu alanın dış çeperleri içinde aileler, okullar, kiliseler, hükümet organları vb. bulunur zira tüm bu kurumlarda akraba, topluluk ve siyaset gibi daha merkezi unsurların yanı sıra en azından bir tür üretim, tüketim ve dağıtım da gerçekleşmektedir.

İstikrarlı bir topluma baktığımızda insanların toplumun çeşitli kurumlarında roller üstlendiklerini görürüz. Cinsiyet, ırk, iktidar ve sınıf yapıları bu roller tarafından sürekli olarak yaratılır ve bu rollere uyacak belli beklentilere ve eğilimlere sahip insanlara devamlı ihtiyaç duyulur. İstikrarlı bir toplumda bazılarının bir yerlere, bazılarının ise diğer yerlere uyması ve sonuç olarak herkesin bir yerlere yerleştirilmesi gerekir.

Örneğin bir toplumun aşırı derecede cinsiyetçi olduğunu, kadınlara taşınması imkânsız yükler yüklediğini ve onları erkeklerin yararlandığı haklardan mahrum bıraktığını farz edin. Bunun sonucunda, insanlara dayattıkları uygulamalar aracılığıyla akrabalık alanı rolleri kendilerini kadınlara karşı üstün hisseden erkekler ve kendilerini erkeklere karşı aşağı hisseden kadınlar yaratacaktır. Bu erkek ve kadınların cinsiyetçi akrabalık rollerine tam uyduklarını varsayın, bu durum evlerinde ve diğer merkezi akrabalık ilişkilerinde sergiledikleri eylemleri ve davranışları, sürekli olarak güçlendirilen cinsiyetçilik beklentileri, alışkanlıkları ve inançlarını doğuracaktır.

Şimdi aynı toplumun ekonomisini düşünelim. Burada erkekler ve kadınlar birbirlerine benzer muamele ediyorlar, cinsiyet

farklılaşması yok denecek kadar az ve evlerindeki deneyimleri ve yetiştirilme tarzları nedeniyle kadınlardan üstün olmayı bekleyen erkekler kendilerini bekleneyeği üzere ekonomik açıdan eşitsiz bir durumda, gelir ve nüfuz açısından kadınların aşağısında görecektir. Aynı şekilde evlerindeki deneyimleri ve yetiştirilme tarzları sebebiyle erkeklerden aşağı olmayı bekleyen kadınlar da bekleneyeği üzere kendilerini ekonomik açıdan eşit durumda ve hatta baskın görecektir.

Akrabalığın gereklilikleri ve sonuçlarıyla ekonominin gereklilikleri ve sonuçları arasındaki bu ayrım bir sorun yaratacaktır. Ekonomi ve akrabalık alanları aynı seviyede olmayacak veya tercih ettiğim tabirle “şirazeden çıkacak”; gerilim, bölünme ve muhtemelen de direnç yaratacaktır.

Bu tür bir ayrımı toplumsal yaşamın bu iki alanı arasında görmeyi beklemeyiz –en azından arada çatışma ve düzgün bir işleyişe izin verecek şekilde boşa çıkan beklentileri ve sıradışı inanç sistemlerini yeniden aynı hizaya getirmekten kaynaklanan değişimler olmaksızın– ve bu nedenle iki ya da daha fazla şirazeden çıkmış alanın nasıl çözülebileceğine ilişkin biraz daha konuşacağız. Ama şimdilik, toplum istikrarlı ve çatışmasız bir halde köklü bir değişim peşindeyken bizim tahminimize göre bir alanda doğan kayda değer bir hiyerarşi diğer alanlara nüfuz ederek her birindeki aktörler için bir miktar tutarlılık yaratacaktır.

Genel fikir fazlasıyla basit. Bir kurumun önemli bir kısmında rollerin insanları X gibi, bir diğer önemli kısmındaysa Y gibi yapmasını –ve X olmakla Y olmak arasında bir çatışmanın doğmasını– beklemezsiniz. Böyle bir durum ancak o kurum karmaşa içindeyse gerçekleşir ve toplum için de bunun oldukça benzeri bir durum geçerlidir.

Dolayısıyla toplumsal yaşamın her bir alanının, yani ana toplumsal kurumlarının toplumun dört temel işlevini ele alma ve

yerine getirme biçimlerinin o alandaki rolleri üstlenen insanlarda belirgin belli alışkanlıklar, beklentiler ve istekler doğurmasını bekleriz. Şirketler bizi şekillendirir. Aileler bizi şekillendirir. Yurttaşlık bizi şekillendirir. Topluluklar bizi şekillendirir. Her bir alanın ilgili kurumlarda üstlendiğimiz rollere istinaden bizden birtakım beklentileri olur.

Sıradan toplumlarda genelde görüldüğü üzere, koşullar fazlasıyla istikrarlı olduğunda dört alandaki kurumlar içerisinde cinsiyetçilik, ırkçılık, siyasal otoriterlik ve sınıfçılıkla tutarlı alışkanlıklar, inançlar, beklentiler ve istekler var demektir. Öte yandan bu dört alan öyle yoğun ve yakın bir şekilde üst üste binmiştir ki her bir alanın nitelikleri, kendi yapılarının ötesine ve toplumdaki diğer yapıların içine doğru bir toplumsal nüfuz alanı yayar ve biz de buna bağlı olarak cinsiyetçilik, ırkçılık, otoriterlik ve sınıfçılığın her bir kaynak kurum ve alandan diğerlerine yayılmasını bekleriz. Sonuç olarak ortada en azından bir tutarlılık vardır.

Geçmiş ve Gelecek Tarih

Yukarıdaki görüşleri takip ederek tek bir anda sabit duran bir toplum bakışından öte, bir andan diğerine değişiklik gösteren bir toplum bakışına yani tarih anlayışına geçiş yapıyoruz.

Toplumsal Uzlaşma

Tarihte herhangi bir toplumu ele aldığımızda dört alanın iç içe geçme yollarından birinin “toplumsal uzlaşma” olduğunu görebiliriz.

Bir toplumsal alan, mesela akrabalık ya da ekonomi, mevcut rollerin davranışsal gereklilikleri aracılığıyla cinsiyetçilik veya sınıfçılık gibi belli bir toplumsal beklentiler, alışkanlıklar ve inançlar seti yaratır. Bu da haliyle sözkonusu toplumsal alanların rol üstlenen aktörlere bir hiyerarşi dayattığı anlamına gelir.

Bir alanın yarattığı hiyerarşi diğerleri tarafından kabul görüldüğünde uzlaşma gerçekleşir. Dolayısıyla akrabalık alanı bir cinsiyet hiyerarşisi yarattığında ve ekonomi alanı akrabalığın cinsiyetçiliğiyle uzlaştığında kadınlara artık erkeklerden daha fazla ücret vermeyecek veya kadınlara erkeklerden daha fazla güç ya da statü bahşetmeyecektir. Bundan böyle akrabalık alanından kaynaklanan davranış beklentileri ve çizgilerine uyacak, kasten ihlal etmeyecektir.

Aynı şekilde ekonomi alanı da bir sınıf hiyerarşisi yarattığında akrabalık alanı ekonominin sınıfcılığıyla uzlaşacak ve artık potansiyel konumlarıyla uyum içinde olmayan insanlar üretmek yerine ekonominin sınıflara ayrılmış kademelerini doldurmaya hazır genç erkek ve kadınlar “üretecektir.”

Her bir alanı, kendi işlevlerini yerine getirmenin yanı sıra verdiği rolleri üstlenen insanlara çeşitli inançlar, alışkanlıklar, bilgiler, yetenekler ve beklentiler aktaran bir tür okul gibi düşünün. Bir alanın yarattığı ve insanlardan beklediği şeyler, bir diğer alanın yarattığı ve gerektirdikleriyle çelişir veya onlardan ötürü yapılamazsa bu iki alan birbirlerinin icraatlarını yıkacak şekilde çelişkili amaçlara sahip olur. Her bir alan bir diğerine uymayacak ve birbirleriyle çatışacak insanlar üretir. Birtakım değişimler gerçekleşmediği takdirde bu durum sürdürülemez. Dolayısıyla istikrarlı durumlarda birtakım düzeltmeler gerçekleştikten sonra dört toplumsal alanın ikisinin aynı hizaya geldiği uzlaşma adını verdiğimiz duruma şahit oluruz.

Bir alan bir dizi güçlü örüntü yaratıp bunları tekrar tekrar yarattığında, diğer üç alan kendi farklı bağlamları içerisinde örüntüleri ihlal etmiyor ve onlarla çalışmıyorsa uzlaşma görülür. Akrabalık, ırk, siyaset ve ekonomi hiyerarşilerinin temel nitelikleri en azından ciddi şekilde ihlal edilmez ve ekseriyetle diğer alanlardan saygı görür. Birtakım “uyumsuz” niteliklerin görülmesi halinde gerilim, direnç ve karmaşa ortaya çıkar,

yeniden düzenlemeye sebep olabilecek güçler görülür. İstikrar bağlamında, toplumsal alanlarda rolleri üstlenen insanların aynı toplum içinde bir karmaşaya sebep olmadan diğer toplumsal alanların rolleriyle uyumlu olması uzun süre mümkün olamaz.

Toplumsal Birlikte Yeniden Üretim

Uzlaşmanın ötesinde, aynı örnekten devam edersek, akrabalık alanından kaynaklanan nüfuz alanı diğer toplumsal yaşam alanlarındaki rolleri yeniden tanımlayarak, bu rollerin cinsiyetçi hiyerarşiyi ihlal etmek şöyle dursun üstüne bir de bu hiyerarşiyi tekrar tekrar üretmelerini sağladığında birlikte yeniden üretim gerçekleşir.

Örneğin birlikte yeniden üretimin tek sonucu kadınların erkeklerden daha az kazanması değildir. Ayrıca işteki (ve dağılım ve tüketimdeki) gerçek rol gereklilikleri de cinsiyetçiliğin nüfuzu tarafından dönüştürülerek bizzat kendilerinin cinsiyetçi davranış ve beklenti üretmeleri sağlanır. Ekonomik roller cinsiyetçi varsayım ve çizgilerle öyle iç içe geçer ki sözkonusu yaklaşımlar ve davranışlar bu roller tarafından aktörlere dayatılır. Erkek egemen akrabalık alanının nüfuz alanı ekonomik işlevlerin yerine getirilme şekline sızarak ekonomik rollerin düzenini –sadece kimin neyi yaptığını değil yapılan şeyi de– değiştirir.

Bir işadama ve onun kadın sekreteri, bir erkek doktor ve onun kadın hemşiresi veya bir erkek X ile onun kadın Y’si olmanın anlamı, ekonominin tek başına bu rollere ilişkin dayattıklarından farklılaşır. Bu görevler yerine getirilmelerine ilişkin cinsiyetten bağımsız tanımlar yerine cinsiyetçi çıktıları benimseyen ve sürekli yeniden yaratan cinsiyet nitelikleri kazanır. Ekonomi cinsiyetçiliğin aralıksız olarak yeniden yaratıldığı bir cennet haline gelir. İnsanların ekonomik roller altında yaptıkları işler cinsiyetçi varsayımlar, inançlar, alışkanlıklar ve beklentiler yaratır. Akrabalık alanı bir şekilde cinsiyetçilik yaratan nitelik-

lerinden arındırılacak bile olsa, eski haliyle akrabalık alanıyla birlikte yeniden üretim yapan değişime uğramamış bir ekonomi, cinsiyetçilik üretmeye devam eder.

Akademisyen Batya Weinbaum bu türden gözlemler yaptığına şahit olduğum ilk kişiydi. ABD'deki işyerlerine feminist bir gözle bakmış ve yalnızca kadınlardan çok kazanan, daha iyi işlerde çalışan veya akrabalık alanının işyerleriyle uzlaşması sonucunda kimin hangi pozisyonda olduğunun belirlenmesiyle en tepeye yerleşen erkekler görmekle yetinmemişti. İşin asıl kompozisyonunun –rol yapıları, pozisyonların kendisi– değişerek bazı işlerin sadece kadınlar ya da erkekler tarafından yapılmasının ötesinde yapılma şekli ve içerdiği görevler açısından da dönüştüğünü, bundan dolayı sözkonusu işlerle alakalı beklenti ve gerekliliklerin de farklılaştığını tespit etmişti. Bu dönüşüm, işlerin gerçek anlamda erkek ya da kadın işi olmasına, yani işi yapanlara eril ve dişil varsayımlarla alışkanlıkların dayatılmasına kadar uzanıyordu.

Hiç şüphesiz Weinbaum işyerlerine baktığında –cinsiyet rolleri konusuna o denli odaklanmıştı ki işyerlerinde gerçek anlamda anneler ve babalar, hatta kız ve erkek kardeşler görebiliyordu– cinsiyetçi ailelere özgü tarz ve içerikte işler yapan insanlar görmüştü. Daha sonraki aşamalarda dört alandan en azından birinde köklü ve uzun soluklu değişiklikler yapmayı planladığımızda bu yeniden üretim konusu fazlasıyla önem kazanacak.

Özetlersek, birlikte yeniden üretimin olduğu bir durumda asli alanın dinamikleri başka yerlere eklemlenerek diğer alanların kendi işlevlerini yerine getirmek için kullandığı niteliksel yolları somut manada yeniden tanımlar ve bunun sonucunda diğer alanlar da asli kaynak alandan yayılan nitelikleri tekrar tekrar üretmeye başlar. Ekonomi alanı, akrabalık alanının ürettiği cinsiyetçilik alanına girmekle kalmaz, aynı zamanda

kendisi de cinsiyetçilik üretir. Aynı şekilde akrabalık alanı da sınıfçılığı kabul etmenin ötesinde onu yeniden üretmeye başlar. Siyaset ve kültür alanlarının da diğerleriyle ilişkisi aynı şekilde devam eder. Bir alan kendi etki alanında yeterince güçlüyse diğer alanlar onun mantığını özümsemek için değişirler ve o mantığa bağlı kalmakla yetinmeyip onun niteliklerini yeniden üretirler.

Tarihin Motoru

Toplumun farklı parçalarının uyum sağlamasına neden olan tüm bu baskılar ve bunların karşılıklı yeniden üretimi düşünüldüğünde, değişimlerin neden gerçekleştiğini merak etmek çok doğal. Toplamlar neden zamanla değişir?

Tarih konusunda durum farklıdır. Evet, zaman içinde değişim kaçınılmazdır. Dahası bunun belirli bir sebep zinciri de yoktur.

6000 yıl önce Kahire civarında kurulu olan büyük Mısır toplumlarına baktığımızda cevaplanması gereken bir soru olduğunu görürüz. Tarih MÖ 4000. Antik Mısır'da dolaşıyoruz ve tanık olduğumuz toplumun bir envanterini çıkarıyoruz. Toplumsal yaşamın dört alanına, özellikle de insanların ekonomi, siyaset, akrabalık ve kültür alanlarında üstlendikleri rollere öncelikle bakmamız gerektiğini biliyoruz. Görünüm, his ve nitelikleriyle sergilenen bu rollerin karakterine ilişkin gözle görülür göstergeleri –örneğin teknolojilerin detayları, binalar, giysiler, ritüeller, hükümet, günlük çalışma vs.– kolayca inceliyoruz.

Bir süreliğine ayrılıp belli bir zaman sonra geri dönüyoruz. Tekrar bakıyoruz. Eski insanlar ölmüş, yenileri gelmiş, onların yerine geçmiş. İşte bu değişimdir. Ayrıca binalar ve evler de yeni, eski binaların bazıları çökmüş. Bu da değişimdir. Yeni giysiler var. Birkaç yeni mütevazı ritüel de var. Öte yandan derinlemesine bakıldığında aslında neredeyse hiçbir şeyin değişmediğini görüyoruz. Bu şaşırtıcı bir durum değil, çünkü dini, karar alıcı, üretici ve kültürel roller aynen oldukları gibi duruyor.

Zamanın geçtiği kesin. Bazı küçük çaplı değişimler de var ama büyük oranda yazılı olan tarih aynı kalmış. Bu zaman atlamasının ardından tekrar etrafta dolandığımızda yeniden aynı toplumda, zaman atlamasından önceki yerde bulunduğumuzu düşünelim. Zamanın geçmiş olduğunu anlamak için ayırt edici gözle bakmanız gerekir.

Bu ufak düşünce deneyini 10, 50 ya da 100 yıllık değil tam 3000 yıllık bir zaman atlamasıyla gerçekleştirdik. Tüm bu uzun çağların ardından dahi temel koşullar ve hatta ayrıntıların büyük çoğunluğu ilk ziyaretteki gibi kalmış. 3000 yılın ardından görülen değişim 1900 ile 2000 arasında görülen değişimden çok daha az, hatta 2000 ile 2010 arasında görülen değişimden bile az.

Antik Mısır'daki toplumsal evrim kaplumbağa hızındaydı. Yani Firavun (Mısır) toplumunun dört alanındaki tanımlayıcı niteliklerin sürekliliğiyle tutarlı çok sade değişimler –aslında bunların sayısı da çok fazla değildi– görülüyordu.

3000 yıllık geçişten önceki ve sonraki toplum için aynı tanımlayıcı ifade tam olarak geçerliydi. Aynı toplumsal roller devam ediyordu ve ikinci, üçüncü ve hatta beşinci derecede bile çok fazla değişmemişti. Zamanın akışıyla birlikte doğal olarak toplumsal evrim yaşanmıştı. Takvim yaprakları çevrilmişti. İnsanlar doğmuş ve ölmüştü. Yeni liderler eskilerinin yerine geçmişti. Yeni rahipler eskilerinin yerini almıştı. Eski yıpranmış giysilerin yerine yeni giysiler giyilmişti. Öte yandan hiyerogliflere –tarz ve içeriği gösteren resimler– baktığınızda önce ve sonra arasındaki farkı göremiyordunuz. Arkeolojik gözle irdelediğinizde toplumdaki rol tanımlarının özünde hiçbir değişiklik yoktu. Tarihin –şayet tarih kelimesiyle yapılardaki kayda değer değişiklikler kastediyorsak– her zaman gerçekleşmediği, bunun yerine yalnızca bazen ortaya çıktığı açıkça söylenebilirdi.

Nihayetinde tarih neden toplumsal evrim şeklinde gerçekleşiyor? Neden mevcut tanımlayıcı düzenle –mevcut dört toplumsal

alan ve bunların tanımlayıcı rolleri ve dolayısıyla toplumdaki çeşitli çevrelerde yaygın görülen yaklaşımlar, bilinç ve beklentilerden oluşan mevcut beşeri merkeziyle mevcut kurumsal sınırlar veya kritik seviyede etkili toplumsal rollerin toplamı– tutarlı çok ya da az değişim görülüyor?

Bunun çok fazla nedeni var. Yeni fikirler çıkabilir. Bu fikirlerden yeni teknolojiler doğabilir. Hava durumu veya coğrafyada görülen değişiklikler barınma, giyinme ve bazı alışkanlıkları etkileyebilir, hazları ve yetenekleri değiştirebilir. Ayrıca göçler de görülebilir. Kuşlar çoğalabilir. Bu tür değişimler kimi zaman az, kimi zaman çok miktarda olabilir, fakat her zaman kesinlikle olur. Dolayısıyla –toplumsal evrim adı verilen– bu tarih her zaman gerçekleşir.

Bazı kerameti kendinden menkul yorumcular modern zamanlar hakkında konuşurken, “Tarihin sonu geldi”, “Kapitalizm sonsuza dek sürecek” veya “Alternatif yok” gibi sözler sarf ederken toplumsal evrimden başka bir şeyden söz ediyor olmalılar zira bu türden değişimlerin her zaman olacağını bilmiyor olamazlar. Her zaman yeni tarzlar, yeni tasarımlar ve yeni bilgiler olacaktır. Yeni uygulamalar her zaman yeni eğilimlerin yanı sıra yeni seçenekler, davranışlar ve sonuçlar da doğuracaktır.

Tarihin sonunun geldiğini iddia edenler tüm bunları biliyorlar. Bu nedenle aslında yeni tanımlayıcı kurumlar yaratacak ve onlardan doğacak yeni tanımlayıcı rollerin bundan sonra oluşmayacağını söylemek istiyorlar. Evet, daha fazla toplumsal evrim yaşanacak ama toplumsal işlevlerimizi yerine getirme biçimlerimizde daha fazla köklü dönüşüm olmayacak.

Kimi zaman “tarih” yalnızca geçen zamana tekabül eder. Öyle ya da böyle her zaman yaşanan toplumsal evrime tarih dediğimizde bunun doğruluk payı vardır. Başka zamanlardaysa “tarih” derken rol yapılarını tanımlayan, daha nadir görülen,

toplumsal devrimleri kastederiz. Tarihin sonu kavramıyla ilk aşamada kastedilen şey, bundan sonra artık hiç değişim olmayacağıdır. Bunun ikinci anlamıysa yeni şeylerin olacağı ama temel niteliklerin değişmeyeceğidir.

En bildik ve sık uygulamalara uygun olarak *tarih* kelimesine tüm bunları içine alacak şekilde yaklaşalım. Zaman geçiyor, değişimler görülüyor –ya da görülmüyor– ve buna tarih diyoruz. Yalnızca yılların geçtiğini söyleyerek bile tarihten bahsetmiş olabilirsiniz. Küçük ya da büyük olsun toplumsal evrim eski düzenin tanımlayıcı niteliklerini yeniden üreten ve zaman içinde görülen değişimdir. Toplumsal devrimse yine tarihin bir parçası olarak zaman içinde gerçekleşmekle birlikte, eski düzenin tanımlayıcı niteliklerini yıkan ve bunların yerine yaşamdaki seçenekleri ve olasılıkları kökten değiştirecek yeni roller yaratan, yeni tanımlayıcı nitelikler getiren değişimlerdir. Toplumsal evrimin motoru olarak birçok şeyin –fikirler ve bunların uygulamaları, hava durumunda veya coğrafyadaki doğal değişimler, yeni beğeniler ve çok sayıda başka değişken rol oynayabileceğini biliyoruz.

Toplumsal devrime nelerin sebep olabileceğiye o kadar net değildir. Tanımı gereği toplumsal devrim tanımlayıcı kurumlarda ve dolayısıyla dört toplumsal alanın bir veya daha fazlasında insanların üstlenebileceği rollerde meydana gelen değişimlerdir.

Toplumsal devrim şiddet anlamına gelmez. Kaos anlamına gelmez. İlerleme veya gerileme anlamına da gelmez. Tüm bunları içerebilir veya hiçbirini içermeyebilir fakat çok değişik yollardan gerçekleşebilecek belli türde ve seviyede değişimler anlamına gelir. Bundan dolayı toplumsal devrimin olası sebeplerini sorarken bu tür değişimlere neden olabilecek fenomenleri bulmaya çalışırız.

Karl Marx geniş manada tarihin toplumsal devrimlerle gerçekleşmesi sorunsalıyla yüzleşmiştir. Bu konuda kayda değer

bir ilerleme göstermekle birlikte belirgin yanılgıları da sözkonusudur. Tarihin belli dönemlerine bakarak toplumsal evrimin yaygın olduğunu fakat toplumsal devrimin nadiren görüldüğünü fark eden Marx –ya da en azından Marx’tan adını alan düşünce ekolü– tarihin toplumlar içinde görülen bilhassa belli türden bir gerilimin sonucunda ilerlediğini iddia etmiştir.

Örneğin Marx kapitalizmde içkin bir sürekli biriktirme dürtüsü –onun kelimeleri– olduğunu iddia ederken haklıdır. Onun meşhur sözleriyle kapitalistin yol gösterici mantrası şu şekildedir: “Biriktir, biriktir, işte Musa ve peygamberler.” Marx’a göre kâr ve pazar payı rekabetinin baskıları sebebiyle doğal kaynakları ve insan kapasitesini hep daha fazla çıktı elde etmek için kullanma baskısı, sistemin asli mantığının ayrılmaz bir parçasıydı. İzlenmesi gereken bir seçenekten ibaret değildi bu, toplum yapısının zorunlu bir parçasıydı. İnsanlar elde edilen sonuçlardan hoşlansın ya da hoşlanmasın, bu baskı sürecekti. Nihayetinde oluşan birikim dürtüsüye en azından kayda değer oranda toplumsal evrimin gerçekleşeceği anlamına geliyordu. Marx bu durumu böyle içkin baskılara sahip olmayan ve bunun sonucunda çok daha az yenilikçi olan Firavunluk benzeri eski sistemlere kıyasla olumlu değerlendirmişti. Öte yandan birikim olabilirdi ve bu birikim onu çevreleyen kapitalist sistemin sürekli yeniden üretimiyle birlikte sadece ve sadece toplumsal evrime yol açabilirdi. Marx’ın öznel olarak bu çevreleyen sistemi sevmemesinden mi, yoksa nesnel olarak umutları ve isteklerinden bağımsız araştırmaları sonucunda mı aşağıdaki tespite ulaştığı bilinmez ama vardığı sonuca göre kapitalizmin kaçınılmaz birikim dürtüsü yeni ürünler yaratmaktan fazlasına yol açıyordu. Toplumda sürekli büyüyen ve yenilenen teknik ve sosyal kapasitelerle bu yeni olasılıklarla çelişkili bir şekilde işleyen eski örgütlenme ve mübadele biçimleri arasında bir gerilim ve çelişki yaratıyordu. Marx’a göre toplumlarda zaman içinde bu gerilim

eski toplumsal ilişkilerin yeni üretken olasılıklar tarafından aşılıp yeni toplumsal ilişkilerin doğmasına ve en nihayetinde yeni roller içeren yeni bir iktisadi alana, dolayısıyla toplumsal bir devrime yol açacaktı.

Teknik ve hatta örgütsel yeniliklerin yeni üretim olasılıklarına ve dolayısıyla bir halkın eylemlerini etkileyerek toplumsal değişimlere yol açabileceği şeklindeki bu iddialar bize bir olasılık gibi görünse de şu anda bu iddialara fazla derinlemesine eğilemeyeceğiz. Eski Marksist sınıfsal bakış açısı gibi bu da şu anda sadece bir olasılık olarak görünüyor ve çok sayıda başka olasılık da açıkçası mevcut. Dahası toplumsal ilişkilerin üretim güçlerinin gelişimiyle patlaması olasılığı tek başına kapsamlı sonuçlar verecek gibi de görünmüyor. Öte yandan Marx'ın "üretim güçleri ve ilişkileri" arasındaki çelişkiyi olası bir devrim konumu olarak görmesi hakkındaki düşünceler bir yana, genelde birçok antikapitalistin sahip olduğu iki sınıfa dayalı dar görüşü genişletirken yaptığımız gibi, tarihin motorlarını anlamaya ilişkin yaklaşımımızı da yine birçok antikapitalistin sahip olduğu yaklaşımlara kıyasla genişletmeye girişeceğiz.

Bazı olasılıklar üzerine düşünelim. Örneğin doğum kontrolü gibi bir tür teknik yenilik ortaya çıkıyor. Bu yenilik toplumsal ilişkiler ve sonuçlarında değişimlere yol açarak toplumsal cinsiyet mücadelesine sebep olan yeni yaklaşımları ateşliyor ve nihayetinde evrimsel değişimleri yaşamsal durumlara dair hayli önemli birtakım sonuçlar doğurmaya zorluyor. Aynı zamanda bu yenileşmenin kadınların yaşamı görme biçimlerini farklılaştırdığını; tahakküme direnmelerine, cinsiyetçiliğin köklerini keşfetmelerine ve tanımlayıcı akrabalık ilişkilerini dönüştürmelerine yol açtığını da hayal edebiliriz. Bu kaçınılmaz mı peki? Hayır, değil. Ama olabilir miydi? Pekâlâ akrabalık alanındaki yaklaşımları ve eylemleri etkileyen teknik bir yenilik sonucu köklü bir dönüşüm gerçekleşebilirdi.

Bir başka olasılığa bakalım. Ekonomi ve siyaset alanlarının –kimi toplumlarda akrabalık ve kültür alanlarının da– büyük bir emperyalist savaş başlattığını düşünelim. Bu emperyalist savaşta çeşitli tarihsel roller ihlal ediliyor. Diyelim ki ciddi bir emek sıkıntısı var ve daha önce cinsiyetçi bir akrabalık alanı nedeniyle ekonomiden uzak tutulan kadınlar emek kapsamına dahil ediliyor ve hatta savaşı kazanmak daha önemli olduğu için onların yetenekleri ve kapasitelerinden faydalanmak adına eşit muamele görüyorlar. Kadınlar daha önce mevcut olmadığını düşündükleri kişisel potansiyellerini keşfetmeye başlıyorlar. Aynı şekilde benzer bir durum ezilen bir kültürel topluluğun, diyelim ki siyahların orduya alınması, güven ve askeri etkinlik elde etmek amacıyla adil koşullara tabi tutulması, ırkçı bir tavırdan uzak eşit bir muamele görmesiyle de gerçekleşebilir. Yine, daha önce tahakküm altında tutulan insanlar uzun süredir farkında olmadıkları potansiyellerini keşfedebilirler.

O halde bir savaş kazanmaya çalışmanın dayattığı bu değişimin savaş bittikten sonra kadınların ve siyahların çok daha cinsiyetçi ve ırkçı koşullara dönmesiyle birlikte karşılaşmayan ve hatta bastırılan yeni beklentilere ve umutlara yol açabileceği; bunun da direnişin kıvılcımını ateşleyerek cinsel ve / veya ırksal adaletsizliklerin asıl sebeplerine ilişkin bakış açıları ortaya çıkarıp nihayetinde dönüşümler yaratabileceği düşünülebilir. Bu koşullar altında en azından toplumsal evrim görülecektir. Ayrıca toplumsal yaşamın belli alanlarını hatta belki de tüm alanlarını etkileyen toplumsal devrim de görülebilecektir.

Bu örneklerdeki genel fikirlerin oluşması çok zor değil. Bir alandaki veya iki ya da daha fazla alan arasındaki olaylar ve oluşumlar bir alandaki eski rol gereksinimleriyle uyumlu olmaktan kurtulma bilincine veya iki alanın birbirleriyle uyumunun bozulup değişmesine sebep olan bilince yol açtığında uzun soluklu değişimler görülebilir. Ortaya çıkan karmaşa sonucunda

eski toplumsal ilişkiler yeniden kurulabilir ya da sadece bir miktar yenilenebilir, yani toplumsal evrim ortaya çıkar veya karmaşa, tanımlayıcı niteliklerde köklü değişikliklere sebep olarak toplumsal devrim doğurur.

Bir başka olasılık daha var. Bazı insanlar birtakım toplumsal işlevleri hızla yerine getirmek ve eski kurumları değiştirme mücadelesini kazanmak için yeni kurumlar yaratırlar. Yeni hane halkı ve mahalle düzenlemeleri, yeni işyerleri gibi yaklaşımlar sınıflara, cinsiyetlere ve toplumlara yönelik eski yaklaşım biçimlerine kıyasla daha ilham verici olduklarından geniş destek ve katılım sağlar. Bu örgütler gerçekleştirdikleri eylemlerle yeni olasılıklar ortaya koyarak katılımcı sayısının giderek artmasını mümkün kılar. Eylemleri yeni istekler doğurur ve kolektif ifade ve tatmin için araçlar meydana getirir. Her iki örnek işlevsel ve mücadelecı kurum da –ister yeni aileler, işyerleri, tahsisat biçimleri, yönetim biçimleri, kültürel topluluklar, ister çeşitli yaşam alanlarında değişim arayan hareketler olsun– yeni alışkanlıklar, beklentiler ve istekleri besleyen, bunları yaygınlaştıran ve yeniliklerin geniş kapsamlı kabulü için çalışan roller üstlenebilir. Bunlardan etkilenen insanların iradelerine dayalı bu yol da toplumsal evrime ve hatta toplumsal devrime yol açabilir.

Tarih önceden yazılmış değildir. Tarih değiştirilemez bir süreç de değildir. Tek bir basit dinamiğin sonucu da değildir. Yalnızca sınıflara, cinsiyetlere, topluluklara ya da siyasal çevrelere bağlı olamaz. Toplumun sosyal alanları ve bunların ekoloji ve diğer toplumlarla ilişkileri içerisinde ve arasında görülen çok çeşitli dinamikler –hem iradi seçimler hem de istenmeyen olaylar sonucunda ortaya çıkanlar– dahil olmak üzere çok çeşitli eylem ve görüşlerden etkilenen, bunlar sayesinde ilerleyen, çok çeşitli gruplar tarafından geliştirilen, farklı dürtülerle ortaya çıkan çeşitli sebeplerle belirlenir. Yaşam da böyledir, tarih de. Ancak dar görüşlü teoriler böyle değildir.

İnce Ayarlar

Düşünün ki olayları ve ilişkileri incelerken, alternatifler ararken ve önünüzdeki olası yolları değerlendirip hayata geçirirken size rehberlik eden bakış açınızı oluşturan bir dizi kavrama sahipsiniz. Kavramları ve bakış açılarını bir dizi talimat gibi görün: Buraya bak, şuraya da bak, bunu vurgula, şunu gördüğünde bu öngörülen ilişkiye dikkat et, bunu gördüğünde şuna bak vs. Sorun şu ki böyle bir durumda kişi dünyayı kendi bakış açısına sıkı sıkıya bağlı bir gözlükle görmeye başlar, kimi zaman olmayanı veya önemsiz olanı görür, kimi zaman da orada olanı veya belki de çok önemli olanı gözden geçirir.

Dünyaya kırmızı rengi gösteren bir filtreyle bakarsak kırmızı yerleri daha net görürüz ama sarı, mavi veya yeşil yerleri görmezden gelmeye ve hatta gözden kaçırmaya meyilli oluruz. Sarı gösteren bir filtreyle bakarken de aynı şekilde sadece sarı yerleri görür ve diğer renkleri kaçıırız. Elbette dünyaya renkli gözlüklerle bakmakla belli kavramlar ışığında bakmak arasında bir benzerlik kurmak bir parça sorunlu ama aynı zamanda ciddi bir gerçeklik payı da taşıyor.

Örneğin benim feminist bakış açısını benimsediğimi düşünelim. Bu bakış açısı benim için bazı önemli bilinç türlerini öne çıkaracaktır –erkekler ve kadınlarla aile gibi kurumlar arasındaki ilişkiler, bunların rolleri– ve beni önemsiz ikincil veya üçüncül ilişkiler için zamanımı boşa harcamaktan kurtaracaktır.

Peki ya diğer es geçilen konulardan bazıları aslında anahtar konumdaysa? Peki ya bu göz ardı edilen konulardan bazıları benim başarmak için çalıştığım konudaki beklentilerimden farklı unsurlar ortaya çıkarırsa? Bu beklenmedik önemli ilişkileri algılamak için başlangıçtaki görüşlerimin ötesine geçmeyi başarabilirim ya da başaramayabilirim. Çizdiğim çerçevenin öngördüklerine öyle bağlı kalırım ki onun sınırlarından ötesini göremeyebilirim.

Kaçınılmaz insan ihtiyaçları ve toplumsal gerçeklikler sebebiyle her toplumda dört toplumsal alan bulunduğunu daha önce söylemiştik. Ayrıca bu dört alanın her birinin en azından diğer alanlarda uzlaşa sağlayacak ve kimi zaman da birlikte yeniden üretim yaratacak şekilde kendi mantığını ihraç eden bir nüfuz alanı oluşturduğunu da belirtmiştik.

Bu sebeplerle feminist, interkomünalist, anarşist veya antikapitalistlere gerçekliğin başlıca unsurlarını kaçırmamaları için halihazırda destekledikleri bakış açısının yanı sıra diğer üç bakış açısına da bağlı kalmalarını söylüyoruz.

İkincisi, yaklaşımımıza göre öncelikle siyah biri olarak tanımlanan bir kişi ya da bir kadın, tahakküm altındaki bir yurttaş veya bir işçi kendi üzerinde hissettiği koşullara en yakın çerçeveyi benimserken tüm o gözden kaçırdığı görüşleri edinemeyecektir. Diğer bir ifadeyle kendi üzerinde yoğun olarak hissettiği koşullara ilişkin yeni ve özenle formüle edilmiş kavramlarla içli dışlı olmaksızın kişi zaten oldukça tetikte ve hassas durumdadır. Halihazırda kendi öncelikli odak alanındaki başlıca faktörler ve hatta çok sayıda ikincil faktör sözkonusu olduğunda neredeyse tepkisel bir şekilde gözleri açıktır. Öte yandan diğer yaşam alanlarının merkezindeki faktörleri görme kapasitesi belki de gerekli deneyimin eksikliğinden ötürü oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla diğer alanlardaki sözkonusu faktörler tam da onların en fazla kavramsal yardım ve rehberliğe ihtiyaç duydukları alanlardır.

Mesele şu: Diyelim ki ben beyaz bir erkek işçiyim. Normalde –kendi durumum nedeniyle– iç içe yaşadığım ve odaklandığım sınıfçılığın kökleri ve sonuçlarına ilişkin bir anlayış geliştirmekten ziyade cinsiyetçilik ve ırkçılığın kökleri ve sonuçlarına ilişkin bir anlayış geliştirmek konusunda daha fazla kavramsal yardıma ihtiyaç duyarım. Aynı şekilde kendimi bir feminist olarak tanımlıyorsam en fazla yardıma ihtiyaç duyacağım alan, benim en doğrudan ve kendiliğinden bağlantılı olduğum alan

değil diğer alanlardır. İkinci meseleye şu: Tek alanlı yaklaşımdan ziyade dört alanlı yaklaşıma ihtiyaç duymakla beraber, en güçlü olduğumuz ve zaten büyük oranda anladığımız alan (ve alanlar) yerine bireysel olarak en zayıf olduğumuz ve hatta yanlış anlamaya en meyilli olduğumuz alanlara ilişkin kavramlar edinmek için daha fazla çaba harcamamız gerekir. Bu elbette insanların tepkisel olarak kendi koşullarına dair en fazla okuma ve anlama arayışının tam tersi bir bakış açısı. İşte tam da bu nedenle büyük önem arz ediyor.

Örneğin bir kapitalist piyasa ekonomisini yalnızca iktisadi terimlerle analiz edersem şu sonuca varırım: Yeni bir işçi sınıfı çalışanı veya koordinatör sınıftan bir müdür seçiminde patronun dikkat edeceği yegâne nokta, o kişinin sınıf ve ekonominin gereklerine itaat etme eğiliminin olup olmadığıdır. Yani işçi sınıfı örneğinde kişisel saygınlık arayışına girmeden ve ek pazarlık gücü olmadan kendi isteğiyle sıkıntıya katlanan, emirlere itaat eden ve üreten birini; koordinatör sınıf örneğindeyse erkek egemen yönetim sergileyen, altındaki işçileri tahakküm altına alan, bol gelirin tadını çıkaran ama bu geliri usulünü aşacak kadar artırmaya çalışmayan ve her durumda karşı çıkmaksızın nihai otoriteyi kabul eden ve çılgınlar gibi üretim yaptıran birini bulmalıdır.

Peki ya işyerinin bulunduğu toplumda aşırı ırkçı veya cinsiyetçi bir kültür iş başındaysa? O zaman seçim yaparken işçi sınıfına veya koordinatör sınıfa işler daha karmaşık hale geliyor. Bu hiyerarşi üreten iki alanın gereklerini ihlal etmemek ve hatta yeniden üretmek gibi yeni değişkenler baş gösteriyor. Şu ya da bu pozisyon için bir kadın ve / veya siyah seçmek yerine –ırk ve cinsiyetin sınıf için asli ve ikincil sonuçlarını göz ardı edersem, ırk ve cinsiyeti göz ardı ettiğimin farkına varamam– beyaz ve / veya erkek bir adayı seçmem daha olasıdır. Özellikle işçi sınıfı pozisyonu sözkonusu olduğundaysa bu tam tersine işleyebilir zira

iki misli tahakküm altındaki bir birey üzerinde daha iyi kontrol kurar ve daha fazla işgücü alırım. Toplumda ve dolayısıyla ekonomide statü, güvenlik ve nüfuz açısından yerleşik bir üst düzeni varsa onunla mücadele etmek yerine ondan faydalanırım.

Bakış açılarının bu şekilde sınırlandırılmasına dair benzer bir örneği daha önce vermiştik. Marksist birisi –ya da en azından bazı Marksistler– toplumu ekonomi temelli bir yapı, diğer her şeyi bir “üst yapı”nın parçası olarak görme eğilimindedir. Onlara göre öncelikli alan olan ekonomi çelişkili alanları ya da sınıfları besler ve en altta yer alan işçi sınıfı yeni toplumsal ilişkiler elde etmenin anahtarıdır. Ekonominin kendi iç dinamikleri vardır ve bu dinamikler (bazı Marksistlere göre mecburen) muhalefetin oluşmasına yol açan bir hoşnutsuzluk ve nihayetinde köklü değişimler yaratan kopuşları besler. Bu bakış açısına göre bu değişim toplumun üst yapısı addedilen diğer kısmına doğru dışa dönük bir nüfuz alanı dayatır.

Bunun olması mümkün mü peki? Evet. Öte yandan bazı formülasyonların aksine ne kaçınılmaz bir sonuçtur ne de belli unsurları ortaya çıktıktan sonra artık değiştirilemezdir. Dahası olabilecek tek şey de değildir.

Öncelikle feminist, interkomünalist ya da anarşist de (siyasete odaklanmış bir halde) aynen bir Marksist gibi kendi işlevinin zaruri olduğunu iddia edebilir. Onların alanı da karşıt alanlar üretir. Onların alanı da bilinci etkiler ve direniş yaratır. Bir feminist bunu yaptığında akrabalık alanını temel olarak görebilir ve tüm diğerlerini (ekonomi dahil) üst yapı olarak değerlendirir. Kırk yıl kadar önce, oldukça donanımlı bir feminist olan Shulamith Firestone tam olarak bu vakayı eleştirel bir bakış açısıyla sınıf ilişkilerine yönelik bir *olmayana ergi* yöntemiyle ele almıştı. Marksizmin argümanlarını ve kelimelerini oldukları gibi aldıktan sonra ekonomi yerine akrabalık alanına yeni referanslarla tüm o argümanları yeniden yazmıştı.

Aynısı kültür veya siyaset alanlarını mantıksal açıdan temel, geri kalanlarıysa üst yapı olarak gösterebilecek olan hatta bazen gösteren interkomünalistler ve anarşistler için de geçerlidir. Dolayısıyla her bir bakış açısına bağlı kişilerce sıkça söylene-bilecek, söylenen ve her biri tarafından yol gösterici varsayım olarak kabul edilen tek bir iddia doğru, diğerleri yanlış demek mümkün değildir. Hepsinin önemli olduğu iddiaları da doğru değildir. Aksine tüm bu iddiaların tamamı olasıdır ama hiçbirisi kaçınılmaz değildir. Dahası bir alanda olanların diğer alanları değişmeye zorlaması şöyle dursun, tam tersine, diğer alanlardan gelen baskılarla onları tersine çevirmek mümkündür.

Sözün özü tüm alanları analiz etmeden tek bir alana öncelik verme alışkanlığından vazgeçmeliyiz. Toplumun bir yanını önem açısından başköşeye oturtmaktan kurtulmalıyız. Dört alanın tamamının karşılıklı bağlantısallığını ve iç içe geçmiş nüfuz alanlarını görebilen daha dengeli ve kapsamlı bir duruş benimsemeliyiz.

Sonuç

Burada harcadığımız çabayı kavramsal bir alet çantasını yavaş yavaş doldurmak gibi düşünün. Mevcut ilişkileri ve tarihi anlamamız gerektiğinde ve yeni bir vizyon veya strateji önerme ihtiyacı doğduğunda bu alet çantasını açacağız. Şu ana dek alet çantamıza mevcut ve kalıcı bir toplum için dört temel toplumsal işlev –ekonomik, siyasal, akrabalık ve kültürel– bulunduğu fikrini koyduk. Ayrıca toplumların doğal çevre bağlamında var olduğu, onu etkilediği ve ondan etkilendiği, uluslararası ilişkiler kurduğu çok sayıda diğer toplumdan da etkilendiği fikrini de alet çantamıza ekledik.

Bunların dışında dört toplumsal alanın mevcut ve önemli dört kaçınılmaz işlevle ilişkili olduğu fikrine sahibiz. Her bir alanın tanımlayıcı kurumları ve bundan dolayı tanımlayıcı

toplumsal rolleri var. Dahası hem her bir alandaki hem de tüm alanlardaki kurumların ve rollerin bir tür kurumsal toplum sınırı oluşturduğuna ve insanların kurumsal rolleriyle tanımlanan ve geniş gruplarca paylaşılan bilinci, değerleri, yetenekleri ve beklentilerine yani hep beraber bir tür sosyal toplum merkezi yaratan niteliklere odaklanıyoruz.

Ayrıca her bir toplumsal alanın o alandaki roller aracılığıyla hiyerarşiler yaratarak –örneğin sınıf, cinsiyet, cinsel tercih, ırk, din, etnik ve ulusal grup, siyasal iktidar veya nüfuz hiyerarşileri– insanların yaşamlarını etkilediğini unutmuyoruz. Her bir alan yine içerdiği roller aracılığıyla o alanda varlığını sürdürenlerde belli ortak yaklaşımlar, ilgi alanları, inançlar, alışkanlıklar ve beklentiler de oluşturuyor. Bunlar genellikle bir alandan diğere doğru sıralanacak şekilde oluşuyor ve böylece bir alanın ihtiyaçları ve öncelikleri diğer alanların ihtiyaçlarını ve önceliklerini ciddi manada ihlal etmiyor, hatta kimi zaman diğer alanların mantığından doğan gereklilikleri yeniden üretmeye ve güçlendirmeye meyilli oluyor.

Şüphesiz dört alanın her birinde tabi konumdaki nüfusun çıkarlarına hizmet edecek şekilde ortaya çıkan görüşleri de benimsiyoruz. Temelde üç yaklaşımı (feminizm, interkomünalizm [cemaatlerarası yakınlaşma] ve anarşizm) daha önce sıkça kullanıldıkları şekilde bir bütün olarak kabul ediyoruz ancak karşılıklı bağlantılar ve etkileri dikkate almak amacıyla çok ufak müdahalelerde bulunuyoruz. Bir yaklaşımıysa (antikapitalizm) büyük oranda değiştiriyoruz, zira iki değil üç temel sınıf olduğunu kabul ediyoruz ve işçi sınıfıyla sermaye arasına kendi yaklaşımları ve ilgi alanlarına sahip yeni koordinatör sınıf kavramını ekliyoruz.

Bunlara ek olarak toplumsal alanların gereklilikleri ve niteliklerinin bir alanın kendi içinde, iki ya da daha fazla alan arasında veya bir alan için önerilen ya da hayata geçirilen ye-

nilikler aracılığıyla, bazen de açıkça değişim yaratma niyetiyle uyumsuz hale gelebileceğini ortaya koyuyoruz. Bu yollarla eski tanımlayıcı ilişkilerin yeniden üretme sınırları içerisinde toplumsal evrim görülebiliyor. Kimi zamansa eski rolleri yeni ve tümünden farklı rollerle değiştiren nadir ve çok daha köklü bir toplumsal devrim de ortaya çıkabiliyor.

Tüm bunların ışığında bir sonraki işimiz bu düşünme biçimlerini geniş çapta görüş ve stratejimize uyarlamak olacak. Bunu yaparken, kavramsal alet çantamız ve toplumsal değişime ilişkin geniş bakış açımız birtakım yeni kavramlara yer verecek ve halihazırda içerdiği bazı kavramlarsa daha net ve anlaşılır hale gelecek.

II

AMAÇLARIMIZ

"Bir şey uğruna ayakta durmazsak
en ufak şeyde yere düşebiliriz."

Anonim

Hayali Örüntüler

“Bir kez uçma dürtüsüne kapılan
kişi bir daha asla sürünmeye razı olmaz.”

Helen Keller

BU BÖLÜMDE YAŞANABİLİR bir toplum için temel kurumları  n-
görmek adına harcadı ımız çabalara rehberlik edecek kısa bir
değerler listesi oluşturmayı amaçlıyoruz. Bu listede çabalarımızı
 ekillendirmeye yetecek yedi değer sıralayaca ız. Bu değerlerin
her biri yaşamın bir yönüne karşılık geliyor ve beklenece i üzere
değerlerin birçoğu yaygın ve tartışma yaratmayan değerler.

İnsanlar Arasındaki İlişkiler: Dayanışma

Toplumlar ve içerdikleri dört alanın her biri insanların ilişkiye
geçme biçimlerini etkiler. Kurumlar sonuca ulaşmak adına
birbirimize davranı ımızın ara salla masına yol açabilir mi?
Birbirimizin  zerine  ullanıyoruz ve bazıları kazanırken ba-
zıları kaybediyor mu? Rollerimiz bizi izole ve bireyci –hatta
antisosyal– ki iliklere mi b r nd r yor?

Evet, tüm bu faturalar  a da  yaşam için normal. Öte yan-
dan insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek için hangi de-
 ere sahip olmamız gerekir? Yanıtımız   yle: Diğer her şeyin
eşit olması koşuluyla kurumlarımızın bizi çatışan menfaatlere

değil ortak menfaatlere yönlendirmesini istiyoruz. Gündelik faaliyetlerimizin bizi diğerlerinin refahıyla daha yakından ilgilenmeye sevk etmesini arzuluyoruz. Antipati yerine empatiyi tercih ediyoruz.

Kendimizi ve başkalarını gözetmemizi sağlayan kurumların neredeyse her zaman aynı olmasını ve en azından çelişkili olmamasını istiyoruz.

Ben fayda sağladığım için diğerleri de faydalaniyor. Diğerleri yararlandığı için ben de yararlanıyorum. Hiçbirimiz diğerlerinin aleyhine fayda sağlamamalı. Hepimizin elde ettiği faydalar diğerlerinin lehine olmalı. Her bir alandaki kurumlar insanların çelişkili menfaatlerden ziyade uyumlu menfaatlere sahip olmasını, herkesin diğerlerinin kayıplarından değil kazanımlarından yararlanmasını sağlamalı. O yüzden ilk değerimiz dayanışma.

İnsanlar için Seçenekler: Çeşitlilik

Toplum ve tanımlayıcı kurumlar insanların tercih edebilecekleri seçenekler yelpazesini derinden etkiler. Hiçbirimiz sonsuza dek yaşamıyoruz. Aklımıza gelen her şeyi yapma şansımız olmadığı gibi hiçbirimiz mutlak âlim de değiliz. İzlenecek en iyi yolu kesin olarak bilmemiz her zaman mümkün değil.

Herkes sizinle aynı şeyleri yapacak olsa –hepimiz aynı şekilde davransak, aynı yolları izlesek, tek bir çözüme ulaşırsak, tek bir yaklaşım benimsesek– diğer tüm olasılıkları kaybetmiş oluruz. Homojenlik eğilimlerinin önünde iki ciddi sorun var.

Homojenlikle kendi başımıza yapamadığımız, yapmaya vakit bulamadığımız ya da yapmak istemediğimiz işlerin keyfini başkası hesabına sürme şansını kaybederiz. Yalnızca üstlenmek istemediğimiz işlerin keyfini başkaları adına sürebiliriz. Ancak başkalarının bu işleri üstlenmesi durumunda onların aldıkları dersleri öğrenebilir, o güzelliklerin tadını çıkarabilir, onların bilgeliklerinden faydalanabiliriz. Bu da çeşitlilik gerektirir.

Homojenlik durumunda hata yapıldığında daha fazla zorluk yaşarız, çünkü tercih edilen yaklaşımın yanlış olduğu ortaya çıktığında sığınabileceğimiz bir yer yoktur. Geçiş yapabileceğimiz başka seçenek mevcut değildir zira toplum fazla homojen olduğunda ve biz yanlış bir yol seçtiğimizde herkes de o yanlış yola girmiş demektir.

Seçeneklere ilişkin değerimiz çeşitliliktir. Sırf daha yüksek ihtimaller uğruna mevcut yolları sınırsızca çoğaltmamız da gerekmiyor. Yalnızca başkalarının yapabileceklerinden keyif alabilme ve hataları düzeltmeye hazır olma şansımızı kaybetmemek adına seçenekleri azaltmaktan özenle kaçınmalıyız. Bu durum dört alan için de geçerli.

Diğer insanların çelişen ve hatta kimi zaman çatışan tercihlerinden keyif alıyoruz. Bir koltuğa iki karpuz sığdırmıyoruz. Seçeneklerimiz var. Bu bizim ikinci değerimiz ve adı çeşitlilik.

Gelir Dağılımı: Adalet

Toplum ve tanımlayıcı kurumlar insanların günlük hayatında keyfini sürdüğü ya da zorluklar yaşadığı maddi ve duruma bağlı sorumlulukların ve gelirlerin dağılımını temelden etkiler.

Size ne kadar düşecek? Size düşenlerin miktarını belirleyen norm nedir? Kendinizi hangi koşulların içinde buluyorsunuz? Bu koşulların içinde olmanızın gerekçesi nedir? Diğerlerinden az mı çok mu alıyorsunuz? Neden? Tartışmalı durumlarda haksızlıklar nasıl tazmin ediliyor? Hangi seviyede ceza veriliyor ve ne zaman uygulanıyor? Hangi seviyede bir tazminat ya da karşılık veriliyor ve bu ne zaman vuku buluyor?

Dağılım değerimiz yaşamın her alanındaki sorumluluklar ve gelirlerin dağıtımıyla alakalı. Haklı olan –ikimiz de birbirimizin aldıklarına saygı gösteriyoruz– dağılım sonuçlarına adil diyoruz. Hoşlanmadığımız dağılım sonuçlarına adaletsiz diyoruz. Diğer bir ifadeyle hepimiz dağılımla ilgili değerimizin

adalet olduğu konusunda aynı fikirdeyiz.

Ayrıca belli bir gelir ve sorumluluk dağılımını adil yapan şeyin adalet olduğu konusunda da hemfikiriz. Bu döngüsel bir durum fakat aynı zamanda doğru ve bazı insanların zihnindeki tanımı zenginleştirecek ya da netleştirecek. Her bir kişinin aldığı miktarın –ister maddi ücret, ister talep edilen koşullar şeklinde olsun– o kişinin sorumluluklarını yerine getirme çabasıyla dengeli olmasını istiyoruz.

Hakikaten adalet her bireyin adil ve özünde eşit bir ortalama gelir ve sorumluluk dengesine sahip olmasıyla ilgili bir kavramdır. Sorumluluk üstlenme noktasında yaşamımızdan daha fazla fedakârlık ediyorsak, bizi ortalama veya adil bir dengeye kavuşturacak ek gelirler sağlamamız gerekir.

Daha fazla gelir elde etmek için daha fazla sorumluluk üstleniriz. Daha az sorumluluk üstlenmek istiyorsak daha az gelir elde ederiz. Kazanç ve kayıp şans eseri olarak veya elimizden alınarak, talep ederek veya talep görerek oluşmamalıdır.

Toplumda katlanması zor şeyler de çoktur, keyifle yapılacak şeyler de. Külfetli işler üstlendiğimizde bazı faydalar sağlarız. Kazançla maliyet dengelenir. Yapılması gereken işleri daha fazla üstlendiğimizde daha fazla gelir elde ederiz. Daha az üstlenirsek, kazandığımız gelir de az olur. Sorumluluklarımızı ihmal ederek topluma katkıda bulunmak şöyle dursun, sorumsuz davranışlarla toplumun kazancını düşürüyorsak, cezalara katlarız. Adaletten kastettiğimiz tam olarak budur. Adalet sorumlulukların ve gelirlerin hakça orantılandırılmasıdır ve kendine özgü niteliklere sahip dört alanda biraz farklı içgörüler ve hedefler oluşturacak olsa da aklımızdan çıkarmaksızın uygulamaya çalışacağımız kavram budur.

Ekonomiyi ele alalım. Ekonomide adalet meselesi ekonomik sorumluluklarımızı yerine getirerek elde ettiğimiz kazanç ve koşullarla ilgilidir. Ekonomi tonlarca mal üretir. Oluşan çıktıyı

dev bir pasta gibi düşünün. Bize ne kadarlık bir dilim düşecek? Gelir dağılımı işte budur.

İnsanların elde etmesi gereken gelirin (ya da pastadaki payının) belirlenmesi için farklı iktisatçılar tarafından savunulan beş ücretlendirme normu vardır:

- Mülkümüzün ürettiği miktar
- Alabileceğimiz miktar
- Kendi çabalarımız ve fedakârlıklarımızla ürettiğimiz miktar
- İstenen sonuçlar elde ettiğimiz sürece çaba ve fedakârlıklarımızın seviyesi
- Ve / veya ihtiyaçlarımız.

Bu normlar iki temel başlıkta ele alınır:

- Bir normun pastadan pay alan kişi ve kalan kısımdan pay alacak diğer kişiler için ahlaki durumu
- Bir normun bütün pastanın boyutuna ve dolayısıyla kişilerin alabileceklerine oranla teşvik edici etkileri.

Hangi seçenek veya seçenekler kombinasyonu gelir dağılımının belirlenmesinde adil sayılabilir? Bize göre çalışamayan kişilerin ihtiyaçlarının, çalışabilen kişilerinse toplumsal değer taşıyan emeklerinin süresinin, yoğunluğunun ve ağırlığının esas alındığı ücretlendirme adil olarak tanımlanabilir. Buradan hareketle yukarıdaki listemize bakarak, toplumsal anlamda işlevsel çalışma aracılığıyla gösterilen çaba ve fedakârlığa göre ücretlendirme sözkonusu olmalıdır. Mülkiyete, iktidara ve / veya her bir kişi için adil gelir ve sorumluluk getirmeyen sonuçlara göre ücretlendirmeyi reddediyoruz. Tüm bu konular bir sonraki bölümde, koşulların eşitliği ve çeşitli normların teşvik edici yanlarıyla bir-

likte derinlemesine incelenecek. Öte yandan fikrimiz net olmalı. Değerler üretiyor, keşfediyor ve onları kurumları tanımlamak için bir kılavuz olarak kullanıyoruz.

Akrabalık ve kültür alanları için temel adalet odağı, insanlara akrabalık ve kültürel pratiklerinde orantılı fayda ve sorumluluklar verilmesidir. Akrabalık alanında kadınlar ve erkekler, çocuklar ve yaşlılar, homoseksüeller ve heteroseksüeller –hem evde hem de daha geniş manada akrabalık kurumlarında, ayrıca toplumun geri kalanında– kişiden kişiye adil bir şekilde dağıtılmış sorumluluk ve faydalara sahip mi? Kültürel topluluklarda da aynı hesap sözkonusudur, ancak bu hesabın topluluklar arasında da yapılması gerekir ki bu sayede farklı topluluklarda kültürel uygulamalarla birlikte ihtiyaç duyulan kaynaklar, alan, güven ve daha fazlasını gözetmek için aynı güvenlik ve potansiyel oluşabilir.

Siyaset alanına gelince –yukarıdaki tüm maddelerin işlendiğini ve yasaların adil normlar getirdiğini varsayarak– sözkonusu adalet kavramı genelgeçer anlamda çatışmalardan adil sonuçlar elde etmekle ilişkilidir. Bu kısmen toplumsal yasa ve normların ihlaliyle başa çıkılması, kısmen de gelir ve sorumluluklara ilişkin ihtilafları çözmekle bağlantılıdır. Yasal adalet gelir ve sorumlulukları geçmiş eylemler ve gelecek durumların yanı sıra uzlaşmış normlar ve yasalara da uygun şekilde orantılandıran sonuçlara ulaşmak demektir. Belirsiz mi oldu? Evet ama adli uygulamaların doğası böyledir. Sorun yelpazesi o kadar geniştir ki adli manada adalet büyük oranda bağlamsaldır.

Adaletin bu dört uygulaması sonraki bölümlerde dört alanın her birinin başlıca tanımlayıcı niteliklerini incelerken netleştirilecek ve zenginleştirilecek. Şimdilik adalet toplum için bakışımızı geliştirirken kullanmak adına alet çantamıza yerleştirdiğimiz bir değer olarak kalacak.

Karar Etkisi: Özyönetim

Toplum ve onu tanımlayan kurumlar, sonuçların belirlenmesinde her bir kişinin ne kadar söz hakkına sahip olacağını etkiler. İnsanların karar alma sürecinde sahip olması gereken söz hakkının miktarını belirleyen değerimiz nedir?

Elbette insan iyi, kapsayıcı ve özenli kararlar ister. Genel olarak insanlar kişi başına bir oy düşen, çoğunluk kuralına dayalı demokrasiyi istediklerini söylerler. Bazıları kimi zaman otokrasinin (ne kadar küçük olursa olsun, en iyiyi bilen bir seçkinler grubunun karar vermesi) iyi olacağını söyleyebilir. Bir başka tutumsa çoğu zaman herkesin uzlaşması gerektiğini söyler. Tam olarak herkes uzlaşmıyor olsa bile hiç kimse fazla endişelendirilmemelidir ki diğerlerinin aldıkları kararın önünde bir engel oluşturmazlar. Dolayısıyla kararlarımızı konsensüs yoluyla almalıyız. Bunların dışında başka tertipler ve çeşitlemeler de mevcut. Mesela bir kararın hayata geçmesi için üçte ikilik, % 60'lık veya dörtte üçlük bir çoğunluk elde edilmesi gibi... Ayrıca müzakerelerin ne kadar süreceğine, müzakere ve temsil heyetlerinde kimlerin yer alması gerektiğine, etkinlik meselelerine, uzmanların nasıl yerleştirileceği ve kullanılacağına vs. diğer faktörlere dayanarak başka seçenekler de türetilmiştir.

Bizim düşüncemizse bir parça farklı. Kararlar karşısında biz ne istiyoruz? İnsanların ne kadar söz hakkına sahip olması gerektiğini düşünüyoruz? Bu söz hakkının makul seviyesi nedir?

Birtakım insanlarla birlikte çalıştığımı ve siyah ya da yeşil yerine kahverengi çorap giymek istediğimi ya da hiçbir şey giymek istemediğimi düşünün. Ya da diyelim ki duvarıma arkadaşımın resmini asmak istiyorum veya rafıma bir hoparlör koyup bangır bangır çalmak istiyorum. Hemen herkes çoraplarım ve arkadaşımın resmi konusunda tek başıma karar vermem gerektiğini söyleyecektir. Bu konularda kimsenin söz hakkı yoktur. Öte yandan birçoğu çıplak gezmek ve o tavrı tek ba-

şima dayatmak konusunda tek başıma karar veremeyeceğimi söyleyecektir. Elbette bangır bangır müzik dinlemeye ve onu dayatmaya da hakkım yok.

Fark şu ki kimi kararlar sadece beni –ya da neredeyse sadece beni– etkiler. Bazı kararlarsa diğerlerini de etkiler. İlk türden kararlar için “Kafana estiği gibi yap,” diyebiliriz. İkinci türden kararlar içinse “Bir saniye, diğerlerinin de bu kararda söz hakkı olmalı,” deme ihtimalimiz yüksektir.

Bunun birçoğumuzun büyük oranda paylaştığı bir değeri ifade ettiğini düşünmek zor değil. İnsanların kararlarla dair söz hakkı ilgili kararlardan etkilenme derecelerine göre olmalıdır ya da en azından aslında var olmayan ve aşırı titiz bir mükemmelliğin peşinde vakit kaybetmeden bunu idare edebilmeliyiz. Gelin bu değere özyönetim diyelim.

Bu değer rehberliğinde çoğunluk kurallarını ya da üçte iki veya konsensüs yaklaşımını bir prensip olarak değilse de birinin ya da diğerinin özyönetime en fazla yaklaşan seçenek olmasından ötürü kullanacağız. Kimi zaman, çorap kararında olduğu gibi, diktatörlük yaklaşımını tercih edeceğiz. Başka zamanlarda da daha kapsayıcı karar alma biçimlerini destekleyeceğiz.

Bu görüşü reddedenler özyönetimin kararları daha nitelihsiz kılacağını söyleyeceklerdir. Bu fikre göre bazı insanlar –uzmanlar– karar almakta daha iyidir. O nedenle en iyi kararları almak adına karar alma aşamasında, o kararlardan en fazla etkilenen kişiler olmasalar bile, uzmanlara orantısız söz hakkı tanımamız gerekir.

Bu noktada dikkatli olmalıyız. İyi kararları kötü kararlara yeğleriz. İyi kararlar alırken uzmanlık önemlidir. Öte yandan genelde ihtiyaç duyulan şey içeriğe ilişkin uzman bilgisidir ve uzmanlara danışarak o bilgiyi edindikten sonra hâlâ onlara durumdan etkilenme seviyeleriyle orantılı bir söz hakkından fazlasını tanımanın anlamı nedir? İçeriği anlamak için –net bir

şekilde dile getirildikten sonra dahi– uzman bilgisine ihtiyaç duyuluyor olsa bunun bir anlamı olurdu. Ne var ki buna hiç de ihtiyaç yok.

Mesela uzmanlar “x” kararını verirse köprünün çökeceğini ve “y” kararını verirse köprünün ayakta duracağını söylerlerse, onların bu sonuca ulaşma biçimini birebir tekrar etme veya bu sonuca nasıl ulaştıklarını eksiksiz anlama mecburiyetimiz olmaz. Sadece güvenilir olup olmadıklarına karar verebilme ve mevcut durumun onları kötü niyetli dürtülere sürüklediğinden emin olma mecburiyetimiz olur.

Karara karşı çıkanların olduğu durumda bir başka boşluk daha vardır. Burada “x”i uygulayıp uygulamama kararının bir bileşeni “x” uygulamasının içeriği iken, ikinci bileşeni de benim, senin ve diğerlerinin “x”in içeriğine ilişkin ne hissettiğimizdir. Kendi tercihlerimiz konusundaysa her birimiz dünyanın en önde gelen uzmanı sayılırız. Buna göre seçenekleri tartışırken özel alan bilgisine sahip kişilere yeterince danışmak çok önemlidir. Öte yandan bir karara varmak adına görüşleri gözden geçirirken ve uzmanlık araçlarına dikkat kesilirken her bir kişinin kendi tercihlerini belirleyerek dile getirmesine izin vermeliyiz. Neyse ki özyönetimin kurumlara ilişkin olası sonuçlarını biliyoruz ve faziletleri zamanla ortaya çıkacaktır.

Doğayla İlişkiler: Koruyuculuk

İnsan ve çevre ayrılmaz bir bütündür. Orada biz varız. Eserlerimiz var. Her şey orada. Öte yandan doğa bizi etkiler ve tanımlarken, biz de onu etkiler ve –gerçekte iç içe geçmiş tek bir bütün olduğunu farklı şekillerde gösterecek bir yolla– tanımlarız. Peki doğayı geniş manada tanımlarken yeni bir toplumun bağlı kalmasını ve hatta benimsemesini isteyeceğimiz değer ne olabilir?

Bu konuyla ilgilenen neredeyse herkesin buna vereceği olağan yanıt sürdürülebilirlik olacaktır. Yaşamımızı sürdürmemizi

sağlayacak şekilde yaşamalıyız, yaşamamızı imkânsız kılacak kadar doğaya zarar vererek değil. Sözlük anlamıyla düşünüldüğünde sürdürülebilirlik toplumun çevresel yıkım yoluyla intihar etmemesi gerektiğini söyler. Pek tabii ki bu doğru.

Öte yandan acaba bunun ötesine geçebilir miyiz? Mesela koruyuculuk istediğimizi söyleyebiliriz. Bu sözcüğün anlamı doğayla sadece kendi geleceğimizin devamlılığı için değil aynı zamanda bizim üzerimizde ve yeni bir bağlam yarattığı oranda çevre üzerindeki etkisi için de ilişki kurmaktır. Önerilen bir eylemin çevre üzerindeki etkisi insan büyümesi ve gelişimi için faydalı mı yoksa zararlı mı? Bize faydalıysa sorun yok demektir. Bize zarar veriyorsa ya çok daha büyük ve dengeleyici faydalar sözkonusu olmalı ya da o eylemden vazgeçmeliyiz.

Dahası *koruyuculuk* sözcüğü insanların çevre konusunda doğanın bizim üzerimizdeki etkisini gözetmenin ötesinde sorumluluk aldığı anlamına gelir. İyi koruyucular haline gelme arayışı doğanın niteliklerini onun adına koruma, gözetme ve hatta iyileştirme olasılığının kapılarını açar. Hangi niteliklerden bahsediyoruz? Bu ileride verilecek bir karar. Belki zaman içinde netleşecektir. Belki tartışmalı bir konu olmayı sürdürecektir. Belki türlerden söz ediyoruz. Belki de doğal çevrelerden.

Değer konusundaki asıl mesele bizim eylemlerimiz nedeniyle ortaya çıkan çevresel değişimlerin yine bize yük bindirdiğini kabul ettiğimizi ve çevresel intihara kalkışmamamız gerektiğini söylemektir. Hiç şüphesiz çevreyi insan toplumunun yararına olacak şekilde etkilemeye gayret etmeliyiz. Ayrıca çevresel ve özellikle de doğal biçim ve koşulları gözetmeliyiz. Çevre adına hareket ettiğimiz sürece gelecek kuşaklar adına da hareket etmiş sayılırız zira bu ikisi de kendi adlarına konuşamaz.

Enternasyonalizm

Uluslararası ilişkiler konusunda benimsediğimiz değerlerin bir nevi

diğer değerlerin genişlemiş halinden ibaret olduğu söylenebilir. Öte yandan kavramlarımızın temel varoluş nedeni olan meseleye odaklanmak adına bu değeri adlandırıp biraz daha netleştiriyoruz. Enternasyonalizm adını verdiğimiz bu değer, her toplumun dünya sahnesini kendi toplumsal bağlamı olarak görüp diğer toplumlarla ilişkilerinde rahat ve hak sahibi olmayı istemesini ve bunu diğer toplumlar için de arzulamasını gerektirmektedir.

Dünyayı homojenleştirmek onu zenginliklerinden mahrum etmek, temsili deneyimlerin kayboluşu, alternatiflerin denenmesi ve keşfedilmesi olasılığının bitişi sebebiyle oluşacak korkunç kayıplara katlanmak anlamına gelecektir. Uluslararası çeşitliliğe ihtiyacımız var. Düşmanlık değil sosyallik istiyoruz. Dayanışma diliyoruz. Bir kişi için adalet herkes için adalet demektir, o yüzden uluslararası adalet de ihtiyacımız var. Elbette dünyadaki insanlar kendi işleri ve dünya işleri üzerinde hep aynı nüfuz seviyesine sahip olmalıdır. Dolayısıyla uluslararası özyönetimi desteklememiz gerekir. Gezegenin ekolojisi için gösterilen özen tek bir ülke için gösterilen özenle aynı olmalıdır. Bu nedenle uluslararası koruyuculuğu destekliyoruz.

Enternasyonalizm kişi başına gelir, nüfuz veya koşullarda uluslar arasındaki kayda değer farkların azalarak yok olması ve karşılıklı yardım, öğrenme ve barış koşullarının oluşturulması için her bir ulusun diğerlerine saygı duyması, onlardan dersler alması ve onlara yardım etmesi anlamına gelir.

Bu uluslararası amaçlar çok farklı yollarla sergilenmiş ve öğütlenmiş bildik sözlerdir. Elbette tek bir ulus kendi çıkarlarına dayalı yerel arzularını diğerlerine karşı emperyal davranışlar aracılığıyla –sıklıkla yerel toplumsal yapıların dışı doğru büyümesi sonucu– karşıladığında geniş enternasyonalizm ittifakı haliyle yitip gider. Bu nedenle enternasyonalizmin temeli nihayetinde (a) her bir toplumda yukarıda bahsedilen değerleri elde ederek yerel cepheyi kurtarmak ve (b) bu değerleri ulusla-

rarası zeminde yerleşik kılmak için normların yanında araçlar da yaratmaktır.

Uyumlu Olduğumuz Yer: Katılım

Yukarıdaki değerleri toplumun dört alanında ve iki bağlamda hayata geçirmenin anlamını düşünmeye sıra geldiğinde, bu değerlerin akrabalık, topluluk, siyaset ve ekonomi hatlarında insanların karşıt gruplara bölünmesinin ortadan kaldırılması anlamına geldiğini ve bunu gerektirdiğini göreceğiz. Bunun ardından cinsiyetçilik, homofobi, ırkçılık, etnik-merkezcilik, sınıfçılık ve diğer kültürel, cinsel, siyasal ve ekonomik baskı türlerinin yerine dayanışma, çeşitlilik, adalet ve özyönetim arayışı içinde feminizm, interkomünalizm, katılımcı siyaset ve katılımcı ekonomi geçecektir.

Tüm bunlara ilişkin vizyonu nasıl elde ediyoruz? Toplum ve tarih sahasında eğer belli bir kurumlar bütünü bir insanın değerlerini meşrulaştırılamaz yollarla ihlal ederse, özellikle de bu ihlal yapısal ve aşırıysa, o kurumlar desteği hak etmiyor demektir. Baskıcı kurumları reddetmek ahlaki ve mantıksal açıdan tutarlıdır. Bunun dışındaki her şey ikiyüzlülüktür.

Mesela ben dayanışmaya değer verdiğimi söylerken antisosyalik üreten toplumsal ilişkileri savunursam, bunun anlamı ciddi manada kafamın karışık olduğu, yalan söylediğim ya da yanılsama yaşadığımdır. Çeşitlilik, adalet, özyönetim, koruyuculuk veya enternasyonalizmi desteklerken bu değerlerden bir veya birkaçını göz ardı eden kurumları desteklemek de aynı anlama gelir.

Bu kısa bölümü ciddiye alacak olursak hepimiz potansiyel devrimciler sayılırız, zira modern toplumların değerlerimizi merkezi, düzeltilemez ve insafsız yollarla ihlal eden tanımlayıcı kurumlarını reddediyoruz.

Katılımcı Ekonomi

“Tüm iktisatçılar baş başa verse
yine de tek bir sonuca varamazlar.”

Anonim

İKTİSATLA İLGİLENMEK iktisadi kurumları üretim, tüketim ve dağılım açısından değerlendirmek anlamına gelir. Son yirmi yılda şekillenen iktisadi bakış açımıza katılımcı ekonomi adını veriyoruz.

Katılımcı Ekonominin Değerleri

Son bölümde önerilen değerleri ekonomik alana aktararak iktisadi bir bakış açısına uzanan yolculuğumuzu başlatabiliriz.

Dayanışma

Kapitalist ekonomilerde gelirinizi ve gücünüzü artırmak için aşağıda kalanların çektikleri feci acıları görmezden gelmeli ve hatta onları daha da aşağılara itebilmelisiniz. Patronla işçi, satın alanla satan arasındaki fark budur. Genel prensip şudur: “Açgözlülük iyidir.”

Bunun aksine iyi bir ekonomi antisosyal açgözlülük yerine sosyallik üreten bir dayanışma ekonomisi olmalıdır. İyi bir ekonominin üretim, tüketim ve dağıtım kurumları, önerdikleri

roller aracılığıyla kendi refahlarını artırmak isteyen antisosyal insanları dahi diğer insanların refahını gözetmek zorunda bırakmalıdır. İyi bir ekonomide öne geçmenin yolu, diğerlerinin de öne geçmesine bağlı olmalıdır. Kazancımızı artırmak için hareket ederken diğerlerine karşı düşmanca davranmak yerine onlarla dayanışma içinde hareket etmeliyiz.

İlginçtir ki bu ilk ekonomik değer kesinlikle tartışma götürmez. Katılımcılarında karşılıklı sempati yerine düşmanlık ve antisosyallik oluşturan bir ekonominin daha iyi olduğunu kim iddia edebilir ki? Karşılıklı yardımlaşmanın olduğu bir hayat yerine düşmanlıkla dolu distopik bir iğrençlik dünyasında yaşamayı kim tercih eder ki?

Çeşitlilik

Kapitalist piyasa retoriği fırsat çığırtkanlığı yapar fakat kapitalist piyasa disiplini insani ve koruyucu olanın yerine ticari ve kârlı olanı getirerek mevcut iktidar ve zenginlik hiyerarşileriyle uyumlu olarak memnuniyet ve gelişimin önünü tıkar. Piyasa çeşitliliği insani seçenekleri devre dışı bırakır. Pepsi ve Coca Cola alırız ama soda üreticilerinin, tüketicilerinin ve çevrenin iyiliğini gözetemeyiz. İnsanların doğaları gereği sergiledikleri çok çeşitli damak tatları, tercihler ve seçimler kapitalizm tarafından reklamcılık, dar rol seçenekleri ve baskıcı pazarlama çevrelerince dayatılan konformist çizgilere indirgenir.

Kapitalizmde ürünleri kontrol edenler bir dizi önceliği dikkate alan çok sayıda paralel yöntem yerine en kârlı yöntemi ararlar. İktidar ve zenginlik hiyerarşilerini bozmadan en çok satabilecekleri en büyük, en hızlı ve en parlak şeyin arayışı içine girerler. Bu daima daha büyük ve yaygın memnuniyeti destekleyecek ve hepsinden önemlisi seçkinlerin tahakkümünü kıracak şekilde insanların birikim, yetenek, güven ve bağlarını etkileyecek çok çeşitli seçeneklerin önünü tıkar.

Bizim peşine düştüğümüz ekonomide sorunlara farklı çözümler bulmayı ve saygı duymayı önemseyen iktisadi kurumlar istiyoruz. İyi bir ekonomi kendimizin yapmaya vakit bulamadığımız şeyleri başkalarının yapmasından keyif alabilecek ölümlü canlılar olduğumuzu ve tüm umutlarını tek bir ilerleme çizgisine bağlamadan farklı paralel çözümleri ve seçenekleri keşfederek zarara karşı kendisini güvence altına alması gereken yanılabilir varlıklar olduğumuzu bilir. Çoğu zaman en iyi yolu bulduğumuzu düşünsek bile aslında bu doğru değildir. Tüm diğer seçeneklerin önünü kapatıp tüm yumurtaları tek bir sepete doldurma yanılığısından uzak durmamız gerekir.

Eşitlik

Eşitlikçi ekonomik kurumlar eşitliği engellemek şöyle dursun onu desteklemelidir. Peki ama eşitlik nedir? Cebinizde taşıdığınız bir tapu sayesinde başkalarının çok daha ağır şartlarda ve uzun süre çalışarak kazandığının yüz misli, bin misli ve hatta çok daha fazlasını kazanmanız pek de eşitlikçi sayılamaz. Mülkiyetin miras bırakılması ve o mülkiyet sayesinde diğerlerini koşullarınız ve nüfuzunuz itibarıyla fazlasıyla aşağıda bırakmanız eşitlikçi bir durum olarak görülemez.

Ayrıca gelirle birlikte güç kazanmak da eşitlikçi olamaz. Mafya mantığı –Wall Street mantığıyla aynı, Harvard Business School mantığıyla da aynı– her bir aktörün ekonomik faaliyetler karşılığında sahip olduğu güç oranında ücretlendirmeye tabi olmasıdır. Güç kazandırma potansiyeli olan bir takım varlıklar üzerinde tekel durumundaysanız daha fazla alabilirsiniz, değilseniz daha az alırsınız. Yaşadığınız çevre toplumda –diyelim ki cinsiyetçilik ya da ırkçılık sebebiyle– belli bir dışlanmaya maruz kalıyorsa gücünüz daha az olur ve daha az kazanırsınız. Tabii biz medeni olduğumuz için mafya ekonomisini reddediyoruz.

Peki ya üretilen ürünü kazanılan gelirin temeli olarak görürsek ne olur? İnsanlar bir toplumsal ürünün üretimine katkıda bulundukları oranda o toplumsal üründen belli bir miktar pay almalı mı? Başka bir ifadeyle sunduğumuz katkıdan daha azını almamızı meşrulaştıran unsur nedir? Birileri benim yarattığım zenginlikten pay mı alıyor? Tersinden bakacak olursak, sunduğum katkıdan daha fazlasını almamı meşrulaştıran unsur nedir? Başkalarının yarattığı zenginliğin bir kısmını neden ben alıyorum? Her birimizin yalnızca ürettiğimiz miktara dayalı gelir elde etmemiz gerekmiyor mu? Başkalarını önemseyen pek çok insan için –tarih boyunca gördüğümüz birçok antikapitalist insan için de– bu böyledir. Peki ama bu ahlaki ve ekonomik açıdan mantıklı mı?

Jack ve Catherine’in belli bir zaman aralığında aynı yoğunlukta iş yaptığını varsayalım. Catherine’in elinde daha fazla ürün yaratmasını sağlayacak daha iyi araçlar varsa daha kötü araçlara sahip olan ve sonucunda daha çok veya daha sıkı çalışmasına rağmen daha az üretim yapan Jack’ten daha mı fazla gelir elde etmelidir? Bazıları bunu mantıklı bulur. Bazılarıysa itiraz eder. Doğru seçenek için tek yapmamız gereken önerilen her tercihin olası sonuçlarına bakmak ve neyi mantıklı bulduğumuza karar vermek.

Yüksek değerli bir şeyler üreten bir çalışan düşük değerli bir şeyler üreten bir çalışana göre daha mı fazla kazanmalı? Ya ikinci ürün toplumsal olarak daha fazla talep görüyorsa? Ya daha az üreten kişi eşit zorluklar içinde ve eşit uzunlukta çalışıyorsa ve daha verimli olan kişiyle aynı koşullara maruz kalıyorsa?

Aynı şekilde büyük cüsse, müzik yeteneği, başarılı refleksler, çevresel görüş ya da kavramsal yetkinlik gibi konularda aileden şanslı olan kişiler genetik açıdan daha şanssız olanlara göre daha mı fazla kazanmalı? Neden genetik mirasınızla za-

ten şanslı doğmuşken bir de iktisadi kurumlar sizi daha fazla gelirle ödüllendirmeli?

Bir başka bakış açısına göreyse ücretlendirme toplumsal olarak daha fazla talep gören malların üretiminde yapılan fedakârlık ve katkıdır.

Bu bakış açısına göre daha uzun süre çalışırsam daha çok ücret almam gerekir. Daha sıkı çalışırsam daha fazla kazanmam gerekir. Daha kötü koşullarda ve daha zorlu işlerde çalışırsam daha fazla ödüllendirilmem gerekir. Öte yandan daha iyi araçlara sahip olduğum ya da daha fazla talep gören bir şeyler ürettiğim veya doğuştan oldukça verimli yeteneklere sahip olduğum için daha fazla almam gerekmiyor. Öğrenilmiş yeteneklerin ürünleri için bile daha fazla kazanmamalıyım. Gerçi o yetenekleri edinirken harcadığım çaba ve yaptığım fedakârlık için ödüllendirilebilirim. Toplumsal garantisi olmayan işler için de fazladan kazanmamam gerekir.

Bazı antikapitalistler insanların ürettiklerinin toplam hacmine göre ücretlendirilmesi gerektiğini düşünüyorlar. Böylece büyük bir atlet bir servet kazanacaktır zira toplumdaki insanlar onu izlemeye fazla değer vermektedir. İyi bir doktor çalışkan bir çiftçiye ya da eli çabuk bir aşçıya göre daha çok kazanmalıdır çünkü hayat kurtaran bir ameliyat bir yemekten ya da fazladan bir mısırdan daha önemlidir. Katılımcı ekonomideyse bu norm kabul görmez.

Katılımcı ekonomide eşitlik için benzer iş yoğunlukları ve süreleri sözkonusu olduğunda makul, rahat, keyifli ve fazlasıyla verimli bir işi olan bir kişi, insanı zorlayan, güçten düşüren ve daha verimsiz –ama yine de toplumsal açıdan değerli ve garantili– bir işe sahip kişiye göre yapılan fedakârlık sebebiyle daha az kazanmalıdır. Katılımcı ekonomi toplumsal açıdan değerli bir üretim yaparken mülkiyet, güç ya da ürün yerine harcanan çabayı ve yapılan fedakârlığı ödüllendirir. Elinizdeki araçlar ve

koşullarınızın verimliliğiyle orantılı olarak toplumsal açıdan değerli ürünler vermeniz gerekir, aksi takdirde varlıkları çarçur eder ve topluma fayda sağlamazsınız. Ürettiklerinizin değerine göre değil o üretimi yaparken harcadığınız çaba ve yaptığınız fedakârlığa göre ücretlendirilirsiniz.

Ücretlendirmeye ilişkin iki diğer antikapitalist bakış açısı da oldukça fazla taraftara sahip ve onları da dikkate almamız gerekiyor. İlkine göre çalışmak özünde olumsuz bir şey. Neden daha iyi bir ekonomi hakkında kafa yoran herkes çalışmayı organize etmek ya da paylaştırmak üzerine düşünmek zorunda? Neden çalışmaktan kurtulmayı denemiyoruz?

Bu bakış açısı insanı güçten düşüren çalışmayı azaltmayı hedefleyip nihayetinde bir saçmalıktan ibaret olan çalışma meselesini tümüyle ortadan kaldırmamız gerektiğini savunuyor.

Birincisi, çalışmak normalde elde edemeyeceğimiz ürünler verir. Çalışma yoluyla elde edilen bolluk maliyetlerini meşrulaştırır. İyi bir ekonomide insanlar yetersiz getirisi sebebiyle çırpınıp durmaktansa aşırı çalışmaktan uzak duracaktır. Çaba harcamamızın ve fedakârlık etmemizin tek koşulu üstlendiğimiz işin maliyetinin aldığımız gelirin değerinden fazla olmamasıdır. O noktada daha fazla çalışmayı değil daha çok boş vakti isteriz. Bir şeyler istiyorum, o sebeple işe gidiyorum ama saatler boyunca yıldırım hızıyla ya da feci koşullarda çalışmamı gerektirecek kadar çok isteğim yok. İşimi daha keyifli, daha az acı verici, daha ilginç, daha az sıkıcı ve parçalı, daha sürdürülebilir, daha az zararlı, daha verimli ve daha az müsrif hale getirmek amacıyla iş değiştirmeyi düşünebilirim.

Diğer bir ifadeyle yorucu ve güçten düşürücü işlerden uzak durmak istesek de toptan çalışmayı bırakmak istemeyiz. Kısım aldığımız sonuçlar, kısmen de bizzat çalışmanın verdiği tatmin duygusu sebebiyle çalışmaya devam etme ihtiyacı hissediyoruz.

İkinci antikapitalist ücretlendirme görüşüne göre ücretlendirmenin tek kıstası insan ihtiyacı olmalıdır. “Herkesten yeteneğine göre alıp herkese ihtiyacı kadar vermek gerekir,” şeklindeki tavsiyeye uymalıyız.

Bu tutuma göre bir kişi sağlık sorunları nedeniyle çalışmıyorsa onu açlığa mahkûm edemeyiz ya da diğerlerinin gelir seviyesinden mahrum edemeyiz. Bu kişilerin toplumsal ortalamalara göre belirlenecek ihtiyaçları karşılanmalıdır. Aynı şekilde özel tıbbi ihtiyaçları olan kişilere de aynı şekilde yaklaşmak gerekir. Buraya kadar sorun yok. İhtiyaca göre ücretlendirme konusundaki sorun fiziksel ya da zihinsel olarak çalışamayan insanlarla ilgilenirken değil çalışabilen ama çalışmayı tercih etmeyen insanlar söz konusu olduğunda ortaya çıkıyor.

Örneğin çalışmayı bıraksam da toplumun üretiminden faydalanabilir miyim? Çalışmak istemesem de dilediğim kadar tüketebilir miyim? Buna cevabınız evetse, neden insanlar görece daha az çalışıp çok tüketmeyi tercih etmesinler?

Genelde ihtiyaca göre ücretlendirme ve kapasiteye göre çalışma taraftarı olanların aklında, her bir ferдин sorumluluk duygularıyla hareket ederek tüketimden uygun bir pay almak isteyeceği ve yine sorumluluk içinde davranarak uygun miktarda bir çalışma katkısı sağlayacağı fikri vardır.

İyi ama tüketim ya da üretim konusunda neyin uygun olduğunu kim bilebilir? Daha net bir ifadeyle ekonomi neyin uygun olduğuna nasıl karar verir?

Öyle görünüyor ki pratikte “yeteneğin kadar çalış, ihtiyacın kadar tüket” normu savunucularının gözünde “iyi bir nede nin olmadığı sürece toplumsal ortalama seviyesinde çalış ve tüket” anlamına geliyor. Bu normu destekleyenler insanların sorumluluk duygularıyla hareket edip yalnızca gerekli durumlarda toplumsal ortalamaların üstüne çıkacağına ya da altına ineceğine inanıyor.

Peki ama ortalamadan sapmayı meşrulaştıran nedir? Bir kişi için şu şu sebepler yeterli gelirken, bir başkası için yeterli gelmeyebilir. Ayrıca toplumsal ortalamanın ne olduğunu bilmek mümkün mü? Hepimiz istediğimiz kadar çalışıyorsak ve ürünlerden istediğimiz kadar alıyorsak bunları ölçmenin bir yolu olabilir mi? Ekonomi bir maldan ne kadar üretileceğine nasıl karar verir? Emegın değerine –ya da üretimdeki diğer girdilerin değerine– veya kişilerin ürünlerden istedikleri paya ilişkin hiçbir ölçütümüz yoksa ürünlerin görece değerlerini bilebilir miyiz? Çalışmanın –ya da diğer varlıkların– makul bir şekilde paylaştırıldığından nasıl emin olabiliriz? Bazı ürünlerin çıktısını artırmak için yeniliklere ihtiyacımız veya çıktı miktarını düşürmemiz gereken ürünler var mı? Tüketilen ama çok da sevilmeyen ürünler yerine daha fazla istenen ürünlerin üretimi ya da çalışma koşullarının iyileştirilmesi için nereye yatırım yapmamız gerektiğini nasıl bileceğiz?

İhtiyaca göre ücretlendirme ve yeteneğe göre çalışma normunun harcanan çaba ve yapılan fedakârlığa göre ücretlendirme normuna göre daha yüksek bir ahlaki değerinin oluşu bir yana –gerçi bu makul insanların kolayca ayırt edebileceği açık bir sorudur– ihtiyaç ve yeteneği ölçmek, farklı çalışma tiplerini değerlendirmek, makul davranışın ne olduğuna karar vermek için bir yol ve yalnızca makul olanı yapacağımıza dair bir beklenti olmadığı sürece bunu uygulamak imkânsızdır.

Tüm bu sınırlayıcı gereklilikler ihtiyaçlar yerine çaba ve fedakârlığı ücretlendirmenin hayata geçirdiği şeylerdir. Bu tür ücretlendirme, insanların görece değerleri gerçek toplumsal maliyetler ve faydalarla uyumlu şekilde yargılamayı tercih etmesi ve başkalarının da bu tercihi yapmasını sağlaması yoluyla daha fazla ya da az çalışmasını ve tüketmesini sağlar. Başka bir ifadeyle ihtiyaca göre ücretlendirme ve yeteneğe göre çalışma çağrısının ardında yatan duyguları tatmin etmenin en doyurucu

ve net yolu toplumsal değer gören çalışmanın süre, yoğunluk ve zorluğa göre ücretlendirilmesidir.

Sonuç olarak toplumsal açıdan değerli çalışmayı süre, yoğunluk ve zorluğa göre ücretlendiren ve çalışamayan insanlara gerektiğinde gelir ve sağlık hizmeti sağlayan iyi bir ekonomi istiyoruz.

Özyönetim

Kapitalizmde en büyük söz hakkı mülk sahiplerininindir. Müdürler ve üst düzey avukatlar, mühendisler, mali yetkililer ve doktorlar –her biri yetki sahibi makamları ve günlük karar alıcı pozisyonları tekelinde tutan– koordinatör sınıfın bir parçası olarak kayda değer oranda söz hakkına sahiptirler. Ne var ki ezbere ve sorgulamadan çalışan kişiler nasıl kararlar alındığını nadiren bilir ve kararlar üzerinde çok az etkiye sahiptirler.

Bizse bunun aksine insanların kendi yaşamları üzerinde en az diğerleri kadar söz hakkı olmasını istiyoruz. Her ferdin başka insanların aynı düzeydeki etki alanlarını etkilemeyecek derecede bir etki alanına sahip olması gerekir. Her birimizin kararları etkileme seviyesi en az o kararların bizi etkileme derecesi kadar olmalıdır.

Bir işçinin çalışma alanındaki duvara kızının fotoğrafını asmak istediğini düşünelim. Bu kararı kim vermeli? Patron mu, müdür mü, yoksa tüm işçiler mi? Elbette hiçbirisi değil. Çocuk kiminse o işçi tek başına tek yetkili olarak hareket etmelidir. Bazen tek taraflı kararlar almak gerekir.

Bir de bir işçinin gün boyunca masasında gürültülü müzik dinlemek için bir radyo aldığını düşünün. Bu kararı kim vermeli? Ofis mi, masa mı, kulaklarım mı, ben mi? Elbette hiçbirisi değil. Müziği dinleyecek olan sadece benim kulaklarım değil. Aksine radyoyu işitecek olan herkesin söz hakkı olmalı ve daha fazla rahatsız olacak –ya da daha fazla keyif alacak– kişiler

daha da çok söz hakkına sahip olmalı. İşçinin ya da başka hiç kimsenin diktatörlük yapacak hali yok.

Kolayca görüyoruz ki her şeye her zaman çoğunluğun karar vermesini istemiyoruz. Her zaman kişi başına bir oy prensibine bağlı kalarak seçmenlerin belli bir yüzdesinin belirleyici olmasını istemiyoruz. Her zaman bir kişinin diktatör gibi otoriter kararlar almasını da istemiyoruz. Daima sorunları tartışma, tercihleri ifade etme ve oyları değerlendirme konusunda görüş birliği ya da tek bir yaklaşım da istemiyoruz. Tüm olası karar alma yöntemleri bazı durumlarda işe yararken bazen dehşet verici seviyede adaletsiz, kullanışsız ya da otoriter olabiliyor, çünkü farklı kararlar farklı yaklaşımlar gerektiriyor.

Meseleleri tartışma, gündemleri belirleme, bilgi paylaşma ve son olarak da karar alma yolundaki tüm olası kurumsal araçlar arasından seçim yaparken her bir kişinin kararları o kararlardan etkilendikleri oranda etkileyebilmelerini umuyoruz. Dördüncü iktisadi değerimiz de işte bu iktisadi özyönetim.

Değerlerimiz Sorunlu mu?

Aktörleri arasında dayanışma yaratan bir ekonomide sorun var mıdır? Birileri eleştirel yaklaşımımızı yitireceğimiz için birbirimize karşı sadece övgüyle, yalnızca dalkavukluk yaparak yaklaşacağımızı söyleyebilir. Ne var ki dayanışma elbette dürüstlük, kaygı, empati, karşılıklı yardım ve en temelde ortak çıkarlara dayalıdır.

Çeşitlilik mi? Bazıları çeşitliliği vurguladığınızda mükemmel olanı tercih dışı bırakarak sonsuz sayıda seçenek eklediğinizi söyleyebilir. Doğru sayılır. Tıpkı günde yarım kilo C vitamini alarak çok uzun yaşayamayacağınızı söyleyip C vitaminini toptan reddetmek gibi.

Eşitlik bir diğer mesele. Makul düşünen insanların bu konuda ciddi şüpheleri olacaktır. Argüman şu şekildedir: Süre,

yoğunluk ve zorluğa göre ücretlendirme yaptığınızda neden bir cerrah olmayı tercih edeyim? Bir kömür madeninde çalışarak da aynı parayı –hatta daha fazlasını– kazanabilirim. O yüzden ona benzer bir işi tercih ederim. Dolayısıyla kapitalist bir ekonomide cerrah olacak kişiler de böyle bir durumda aynısını yapar. Sonuç olarak hepimiz tıbbi bakım alamadığımız için ölürüz. Dahası bu eleştiriye göre cerrah olmak öyle uzun zaman ve emek ister ki diğer işlere oranla çok daha iyi kazanmadığı sürece bu mesleğe kimse girmez.

Dünyanın dört bir yanında kiminle konuşursanız konuşun, bu itiraz neredeyse hep aynı şekilde ve daima aynı mutlak güven duygusuyla ifade ediliyor. Buna cevap olarak ben de küçük bir düşünce deneyi öneriyorum.

Dinleyiciler arasından iki kişiyi seçiyorum ve birine (ilkine) liseden yeni mezun olduğunu ve yılda, diyelim ki 50.000 dolar karşılığında bir kömür madeninde ya da benzeri bir işte çalışmaya başlayacağını söylüyorum.

Diğerine (ikincisine) de liseyi bitirmek üzere olduğunu ama önce koleje, ardından da tıp fakültesine gidip birkaç yıllığına asistan olacağını ve nihayetinde yılda 500.000 dolar kazanan bir cerraha dönüşeceğini iletıyorum.

Katılımcı ekonominin ücretlendirme anlayışını eleştirenler bize koleje ve tıp fakültesine gittikten sonra bir asistan olmanın kömür madeninde olmaktan çok daha kötü olduğunu ve onca yılın ardından kırk yıl boyunca doktorun madenciye kıyasla on misli kazanması gerektiğini söylüyorlar. Bizim eşitlik değerimizi savunanlardan biriye doktorun daha fazla alabiliyor olması sebebiyle daha fazla kazandığını söylüyor. İşler farklı düzenlenmiş olsaydı doktorun bir teşvik olarak buna ihtiyacı olmazdı. Gelin durumu bir test edelim.

İkinci kişiye, cerrah olarak aldığı ücreti 400.000 dolara düşürdüğümüzü söylüyorum. Koleje, tıp fakültesine gidip bir

asistan ve ardından cerrah olmak yerine madene gitmeyi ya da seri üretim bandında çalışmayı veya hamburger pişirmeyi tercih eder miydi? Etmez miydi?

Peki 300.000 dolara, 200.000 dolara, 50.000 dolara, 40.000 dolara... Her bir dinleyici kitlesinde istisnasız aynı sonuca ulaşıyorum. İkinci kişi şunu soruyor: “Yaşamam için yeterli asgari miktar nedir? Yaşamam için gerekli asgari miktar karşılığında cerrah, avukat ya da mühendis olacağım, madenci ya da aşçı değil.”

Gerçek şu ki daha ağır işler için bir teşvike ihtiyacımız oluyor; tercih ettiğimizi yapmaktan ziyade daha uzun, daha zor işlerde veya daha kötü koşullarda çalışmak için teşvik istiyoruz.

Peki özyönetimle ilgili sorunlarımız neler? Burada da neredeyse evrensel bir itiraz söz konusu. Tüm insanların –elbette komada olanları veya gerçek manada zihinsel işlevlerini yerine getiremeyenleri hariç tutarak– kararlara ilişkin söz hakkının o kararlardan etkilenme seviyelerine göre belirlenmesi halinde sonuçların feci olacağını söyleyen eleştirmenler var. Karar almak için ciddi düşünme süreçleri gerekir ve bazı insanlar karar alma konusunda diğerlerine göre daha iyidir. Hepimiz birden karar verdiğimizde uzmanların bizim yerimize karar vermesine oranla kötü kararlar alırız.

Buna yanıtım şu şekilde: Eleştirmenler yalnızca özyönetimi reddettiklerini düşünüyor olsalar da aslında itiraz noktalarının aynı zamanda demokrasiyi de reddettiğine ve sağlam bir şekilde diktatörlük savunması yaptığına işaret etmek öğretici olabiliyor. Toplumdaki en iyi karar alıcı Stalin olduğunda, eleştirmenin mantığına göre her şeye Stalin’in karar vermemesi için bir sebep yok. Bu gözlemin asıl amacı kararın kalitesi kadar katılımın da önemli olduğunu göstermek. Bir diktatöre sahip olma fikrine karşı argümanımızın tek nedeni Stalin’in iyi ya da kötü niyetli oluşu değil.

Ayrıca uzmanlığın iyi kararlar için çok önemli olduğunu da eleştirmene iletebiliriz. Eleştirmene “Sizin tercihlerinize ilişkin dünyanın en önde gelen uzmanı kimdir?” sorusu yöneltildiğinde yanıt her zaman eleştirmenin kendisi oluyor. Biz de o zaman, insanların tercihlerine danışma ve o tercihleri bir karara dönüştürme zamanı geldiğinde yukarıdaki mantık gereği, her birimizin kendi tercihlerimiz konusunda danışılabilecek en iyi uzman olduğumuza işaret ediyoruz.

Düşünün ki bir işyerindeyiz. Duvarları boyayacağız ve hangi boyayı kullanmamız gerektiğine karar vermemiz gerekiyor. Üç boya tenekesi var ve biri kurşun bazlı. Kurşun bazlı olanın görünüşü çoğunluğun hoşuna gitmiş durumda. Duvardaki boyanın herkes üzerindeki etkisinden hareketle bu durumda çoğunluk kararının belirleyici olması gerektiğine karar veriyoruz. Hepimiz çok benzer etkilere maruz kalacağız. O yüzden oyluyoruz ve kurşun bazlı boya kazanıyor. Sadece boya içindeki kurşunu bilen uzman kimyager –bu olay elli yıl öncesine aittir– o boyaya karşı oy kullanıyor. Sonuçta kendi kendimizin kuyusunu kazıyoruz. Peki çıkarılması gereken ders ne?

Kimyagerin bizim adımıza karar vermesine izin vermeyiz ama ona danışabiliriz. Uzmanların her şeye karar vermesine izin vermesek de onlara danışırız.

Tartışmamızın bu noktasında, insanlar “Ekonomi için ne istiyorsun?” sorusunu sorduklarında makul bir şekilde dayanışma, çeşitlilik, eşitlik ve özyönetim istiyoruz diyebiliriz ama bunun soruyu tam olarak yanıtlamadığını da bilmemiz gerekiyor. Mantığı gereği bu değerlere zıt sonuçları olan kurumları –piyasalar, kurumsal organizasyon ve özel mülkiyet– savunduğumuzda iyi değerlere yönelik retorik bağlılığımızın ne anlamı kalır ki? Bill Clinton ve Bill Gates de muhtemelen dayanışma, çeşitlilik, eşitlik ve hatta özyönetimden yana olduklarını ama gerçekliğin –bizim için savaşlara, açlığa, onur kırıcı koşullara,

onlar içinse kişisel zenginlik ve daha fazla iktidara yol açan-birtakım tavizler gerektirdiğini söyleyeceklerdir. Dolayısıyla kıymetli değerlerimizi savunurken öte yandan iktisadi başarıyı tehlikeye atmadan kıymetli değerlerimizi gerçeğe dönüştürecek bir kurumlar setini savunmamız gerekiyor.

Katılımcı Ekonominin Kurumları

İşçi ve Tüketici Meclisleri

İşçiler ve tüketiciler ekonomik eylemlerini değerlerimizde öngör- rüldüğü şekilde kendileri yönetmek için tercihlerini dile getirecek- leri bir yere ihtiyaç duyarlar. Tarihsel süreçte işçiler ve tüketiciler kendi yaşamlarının kontrolünü ellerine almak istedikleri zaman- larda işçi ve tüketici meclisleri yarattılar. Katılımcı ekonomi meselesinde, işçi ve tüketici meclisleri üyelerine kararlar üzerinde o kararlardan etkilendikleri oranda etkili olacak kadar söz hakkı veren karar alma prosedürleri ve iletişim biçimleri kullanır.

Meclis kararları bazen çoğunluk oyuyla, dörtte üç oyla, üçte iki oyla, konsensüsle ya da başka olasılıklarla alınabilir. Farklı kararlar için daha az ya da daha çok katılımcıyı kapsayan ve farklı bilgi yayma ve tartışma prosedürleri veya farklı oylama ve sayım yöntemleri içeren farklı prosedürler uygulanabilir.

Örneğin bir yayınevinde tanıtım, üretim, editörlük ve benze- ri işler için ekipler bulunabilir. Her bir ekip kendi işgünü karar- larını bütün işçilerin oluşturduğu meclisin kararlaştırdığı daha kapsamlı politikalar bağlamında alabilir. Kitap yayımlama kararlarına ilgili alanlardaki ekipler katılabilir ve nihai karar için değerlendirmeler ve yeniden değerlendirmeler dahil olmak üzere üçte iki ya da dörtte üç lehte oy gerekebilir. İşyerindeki diğer birçok karar kişi başına bir oy prensibine göre etkilenen işçiler tarafından alınabilir ya da karmaşık sonuçlara göre farklı oy sayımları ya da yöntemleri gerekebilir. İşe alım kararlarında

yeni kişinin ekibe katılması grup içinde bir konsensüsü gerektirebilir çünkü yeni bir işçi sürekli çalıştıkları gruptaki herkesi fazlasıyla etkileyecektir.

Mesele şu ki meclis ve takım gruplarında işçiler işyerine dair dar ya da geniş kapsamlı kararlar alabilirler, bu kararlar karar verme aşamasındaki yöntem ve normların yanı sıra pekâlâ günlük yaşam ve siyaset meselelerine dair de olabilir.

İşyerinin kitaplarını, bisikletlerini ya da yara bantlarını kullananların da bir söz hakkı olmalıdır. Enerjisi, zamanı ve varlıkları kitaplara, bisikletlere veya yara bantlarına gittiği için istediklerini üretemeyip başka bir ürün alamayan kişilerin de seçimleri etkileme hakkı vardır. Üretimden kaynaklanan kirlilik gibi faktörlerin dolaylı olarak etkisinde kalanların da söz hakkı olmalıdır ve bu söz hakkı kimi zaman kolektif boyutta çok fazla olacaktır. Öte yandan işçilerin iradesini diğer aktörlerin iradesiyle uygun bir şekilde dengelemek işyeri organizasyonu değil paylaştırma meselesidir.

Çaba ve Fedakârlık Karşılığında Ücretlendirme

Katılımcı ekonominin bir sonraki kurumsal taahhüdü mülk, güç ve hatta ürün karşılığında değil çaba ve fedakârlık karşılığında ücretlendirmedir. Peki ama ne kadar sıkı çalıştığımıza kim karar verecek? Açıkçası işçi meclislerimiz ekonominin tüm kurumları tarafından belirlenen kapsamlı iktisadi normları dikkate alan bir yöntemle karar verecektir.

Daha uzun sürelerle çalışır ve daha verimli olursanız toplumsal üründen daha fazla pay alırsınız. Toplumsal açıdan faydalı amaçlar uğrunda daha yoğun çalışırsanız yine daha fazla gelir elde edersiniz. Daha yorucu, tehlikeli ya da sıkıcı –ama toplumsal açıdan verimli– işlerde çalışırsanız daha fazla kazanırsınız.

Öte yandan üretim mülkiyetine sahip olma, daha iyi araçlarla çalışma, daha değerli bir şeyler üretme ve hatta kişisel

nitelikleriniz sayesinde daha verimli olma gibi sebeplerle daha fazla gelire hak kazanmazsınız çünkü bu nitelikler çaba ya da fedakârlıkla değil şans ve aile yoluyla gelmiştir. Toplumsal açıdan faydalı olan iş ödüllendirilir ama bu ödül işin ne kadar faydalı olduğuna bağlı değildir. İstenmeyen ürünlerin üretilmesi için harcanan çaba, süre ve yapılan fedakârlık ücretlendirilebilir emek değildir.

Hiç şüphesiz daha az israfla daha fazla ürün beklenir ve bunu başarmak için gerekli araçların kullanılması önemlidir ama daha fazla ürün karşılığında daha fazla ödeme yapılmaz. Evet, benim daha uzun ve daha sıkı çalışmam daha fazla ürün getirir ve daha fazla ürün daha fazla çaba harcadığımın net bir göstergesi de olabilir. Ne var ki ürünler genelde bir gösterge olsa da ürünlerin mutlak seviyesi ücretlendirme düzeyinin belirlenme aracı olarak konu dışıdır ve yalnızca benim çalıştığım süreyi ve ne kadar sıkı çalıştığımı, işimin toplumsal açıdan faydalı olup olmadığını gösterir.

Teşvikler aracılığıyla işçilerin üretim hacmini artırmak isteyen biri toplumsal açıdan değerli üretim yaparken harcanan çabayı ücretlendirmelidir. Çaba üretim hacmini etkileyen ve işçinin kontrol ettiği değişkendir. Bu mesele bu kadar basit.

Sol kesimden bazıları çaba ve fedakârlık karşılığında ücretlendirmeye karşı çıkarken bunun şu an kapitalizmde yaşadığımız durum olduğunu öne sürüyor. İşçiler kendilerini kapitalistlere kiralyorlar ve daha sıkı ve uzun saatler çalışarak daha fazla ödüllendirildikleri düşünüyor. Katılımcı ekonomi yanlılarının çaba ve fedakârlığın adil ücretlendirme ölçütü olduğu önerisini duyduklarında bizim konuyu kavrayamadığımızı ve kapitalist ekonomi dinamiklerinin yarattığı sidik yarışını aşamadığımızı düşünüyorlar.

Ne var ki bu görüş doğru değil. Kapitalizm ne kadar sıkı ya da ne kadar uzun süre çalıştığımıza göre ücret belirlemez. Saat-

lik ücretleri düşündüğümüzde yalnızca böyle yapıyormuş gibi görünür. Aksine özel mülkiyet ve pazarlık gücüne göre ücretleri belirler. Bir işçiyseniz saatlik ücretiniz pazarlık gücünüze göre belirlenir. Pazarlık gücünüzü belirleyense iş tanımınız, işyeri organizasyon tipi, vasıflar ya da bilgi üzerindeki tekellerdir. Örneğin bilgiler ve vasıflar üzerinde bir tekelleri olduğu için doktorların hemşirelere kıyasla daha fazla pazarlık gücü vardır ve bunun sonucunda daha fazla kazanırlar.

Peki bir bütün olarak işyeri hakkında ne söylenebilir? İşyerinin çalışma şekli oldukça düzdür. Belli varlıkları –bina, ekipman, işgücü, hammadde ya da ara mamuller vs.– vardır. İşyerinde yapılan işin toplumsal açıdan faydalı sayılması için o varlıkların yaygın bir şekilde kullanılıyor olması gerekir. İşyerimdeki varlıkların ortalama bir süre ve iş yoğunluğu sonrasında ürün miktarının “x” olması gerektiğini düşünelim. Bunun yerine ürün miktarı x’in % 90’ında kalıyor diyelim. O zaman ortalama kazancı değil ortalama kazancın % 90’ını talep edebiliriz. Bunun dağılımı kurum içinde kaç saat çalıştığınıza, benim kaç saat çalıştığımı, ne kadar yoğun çalıştığımıza bağlıdır. Öte yandan işgücü için sahip olduğumuz toplam miktar, işyerinin varlıklarını iyi kullanmasına bağlıdır. İşin ücretlendirilecek kadar toplumsal açıdan faydalı olması gerekliliği bütün işyerini iyi ekipman kullanmaya ve akılcıca organize olup çalışmaya teşvik eder. Herkesi çaba ve fedakârlık karşılığında ücretlendirme, ihtiyaç duyulan emek için teşviiktir. Bütün hesaplama bizim değerlerimizi izler. Bu yaklaşım hem adildir hem de ekipmanın ve işçilerin yeteneklerinin etkin kullanımını sağlayan makbul davranışları ortaya çıkarır.

Hem ahlaki açıdan hem de teşvik ediciliği itibarıyla katılımcı ekonomi mantıklı olanı yapar. İşyerindeki fedakârlığımız karşılığında hak ettiğimiz ek ödemeyi alırız. Ekonomi yapılan tüm işin toplumsal açıdan faydalı olabilmesi için teknolojiyi,

organizasyonu, kaynakları, enerjiyi ve yetenekleri uygun şekilde kullanabilmesi adına tüm işyerini teşvik ederek üretken kapasitelerin uygun yollarla kullanılmasına ön ayak olur.

Dengeli İş Kompleksleri

Düşünün ki önerilen işçi ve tüketici meclislerine sahibiz. Aynı zamanda katılım ve özyönetime de inanıyoruz. Adil ücretlendirme sistemimiz de mevcut. Bir de diyelim ki işyerimizde kurumsal görev dağılımı açısından sıradan bir işbölümü var. Kurumsal bir işbölümüyle ilişkili roller işyerimize ilişkin diğer isteklerimizi nasıl etkiler?

Kurumsal işbölümünün en tepesindeki kabaca %20'lik kesim günlük karar alma konumlarını, işlerin yürüme şeklini ve hangi seçeneklerin mevcut olduğunu kavramak için gerekli bilgileri tekeline alacaktır. Koordinatör sınıf dediğimiz bu kişiler gündemi belirleyecektir. Bu müdürlerin, mühendislerin, avukatların, doktorların ve diğer yetkili aktörlerin aldıkları kararlar belirleyici olacaktır. Hiyerarşide daha altlarda olan işçilerin oy hakkı olsa ve prensipte bütün nüfus kendini samimi şekilde özyönetime adasa da ezberci işçilerin katılımı yalnızca koordinatör sınıfın planlarını ve seçeneklerini oylamaktan ibaret olacaktır. Bu koordinatör sınıfın iradesi ürünlere karar verecek ve zaman içinde bu yetkili grup sahip olduğu bilgiyi artırmak için daha fazla ücreti hak ettiğini kararlaştıracaktır. Kendini yalnızca güç olarak değil gelir ve statü olarak da ayrıştıracaktır.

Her şeyin ötesinde, yetkileri elinden alınmış çalışanlardan oluşan bir işçi sınıfının üstünde yetkilendirilmiş bir koordinatör sınıfı dayatan işbölümümüz olduğu sürece çaba ve fedakârlığa dayalı ücretlendirme ve özyönetim uygulamalarını hayata geçirmek için çalışan işçi ve tüketici meclislerine sahip olmamız yeterli değildir. Böyle bir durumda meclisler ve taahhütler mevcut olsa dahi en büyük umutlarımız iş tasarımıımızın olası

yapısal sonuçları altında ezilecektir.

O halde bu durumu düzeltmek için ne yapmalıyız?

Düşünün ki bir başka gezegene gidiyorsunuz. Birkaç işyeini ziyaret ediyorsunuz ve her birinde aynı şeyi görüyorsunuz. Her beş işçiden biri diğerlerine kıyasla daha iyi koşullara ve gelire sahip, tüm kararlarda da belirleyici rol üstleniyor. Ayrıca baskın olan beşte birlik kesimin her iş gününde bir çikolata yediğini, diğerlerinin yemediğini fark ediyorsunuz. Bunun da sahip oldukları ayrıcalıklardan biri olduğunu düşünüyorsunuz ama sonra araştırdığınızda bu gezegende çikolata yemenin kişiye bilgi, vasıf, donanım, güven ve daha fazlasını kazandırdığını keşfediyorsunuz. Aslında bu beşte birlik kesimin baskın olmasının tek sebebi, onlar çikolata yerken diğerlerinin yememesidir. Çikolata onlara yetki kazandırıyor. O halde bu gezegende beşte birlik kesimin beşte dörtlük kesim üzerinde tahakküm kurmasını önlemek için ne yapmak gerekir? Elbette çikolatayı paylaşmak...

Aynısı kurumsal işbölümüyle başa çıkmak için de geçerli. Katılımcı ekonomi görevleri paylaştırırken bazı işleri fazla yetkili, bazılarını yetki fakiri, bazı işleri bilgi ve otoriteyle yüklü, bazılarınıysa aptallaştırıcı ve itaatkâr bir içeriğe sahip olacak şekilde tasarlamak yerine tüm işleri hem yaşam kalitesi hem de yetkilendirici etkileri açısından denk bir içerikle tasarlamayı öneriyor. Çikolatayı paylaşmak zorunda değiliz ama yetkili görevleri paylaşmak zorundayız.

Dengeli iş komplekslerinin olduğu katılımcı ekonomide her iş bir görev-sorumluluk karışımı içermelidir ki işin ortalama yetkilendirici etkileri herkes için denk olsun.

Katılımcı ekonomide sadece ameliyat yapan ya da yalnızca lazımlık temizleyen birileri olmayacak. Bunun yerine ameliyat yapanlar aynı zamanda hastanenin temizliğine yardımcı olacak ve başka görevler de üstlenecek. Böylece yaptıkları işler adil bir koşul-sorumluluk karması meydana getirecek. Aynısı eskiden

sadece lazımlık temizleyen kişi için de geçerli olacak.

Katılımcı ekonomide fabrikada yalnızca üretim ilişkilerini yöneten ya da sadece seri üretim işlerini yapan kişiler olmayacak. Fabrikalardaki insanlar yetkilendirici ve rutin işlerin dengeli bir karışımını üstlenecekler.

Katılımcı ekonomide bugün bildiğimiz halleriyle avukatlar, eli çabuk aşçılar ya da mühendisler ve seri üretim hattı işçileri olmayacak. Bu işlerle ilişkili görevler elbette gerektiğinde yapılacak ama katılımcı ekonomide görevler kapitalist işyerlerine göre çok farklı bir yolla karıştırılacak ve eşleştirilecek.

Katılımcı ekonomide işçiler hem yeteneklerine uyan hem de seri ve sıkıcı koşulların yanı sıra ilginç ve yetkilendirici koşulları ve sorumlulukları da içeren adil bir karma görev üstlenecekler.

İşimiz içimizdekilerin çok azını yöneticiliğe, geri kalanlarıysa itaat etmeye hazırlamayacak. Aksine hepimizi kolektif bir şekilde yürütülen özyönetimci üretim, tüketim ve dağıtıma katılmaya hazırlayacak.

Bu konuda her zaman üç itiraz yükseliyor. Mantık her zaman aynı. Cerrahlar lazımlık temizlemek zorunda kalırsa çok daha az ameliyat yaptıracağız. Sınıf ayrımını ve sınıf ayrımının özyönetim ve adaletin önüne koyduğu engeli aşmış olacağız ama bunu birtakım zaruri çıktılardan vazgeçerek yapacağız: bu örnekte ameliyatlardan, diğer alanlardaysa şiirlerden, hesaplamalardan, araştırmalardan, hukuki işlerden vs...

Katılımcı ekonomi taraftarları bu itirazın bir açıdan kesinlikle haklı olduğunu kabul etmeli. Daha basit bir ifadeyle mevcut cerrahların haftada kırk saat yalnızca ameliyat yaptığını düşünün. Katılımcı ekonomideyse haftalık çalışma saatlerinin azaldığını (tahmin edileceği üzere azalacaktır) ve ameliyat işlerinin daha az yetki gerektiren diğer işlerle dengelendiğini farz edin. Eski ekonomide haftada kırk saat çalışan cerrah yeni

ekonomide haftada sadece on beş saat ameliyat yapacaktır. Bu tek kişiye baktığımızda haftalık yirmi beş saat ya da yapılan işin sekizde beşi kayıp gibi görünüyor. Üstelik bu tüm cerrahlar için geçerli olacak ve eski cerrahlar daha önce yaptıkları işin yalnızca sekizde üçünü yapacaklar. Bu hesabın aynısının mühendisler, biliminsanları, sanatçılar, yöneticiler, muhasebeciler vb. için de geçerli olduğunu düşününce hikâyenin sonu pek parlak görünmüyor. Ne var ki hesap yaparken atladığımız çok önemli bir nokta var. Yetki sahibi işlerde meydana gelen açığı kapatacağız. Daha önce hiç yetki sahibi olmamış kişiler artık kendi paylarına düşeni yapacak ve açığı kapatacaklar. Birçok kişi bunu duyar duymaz deliye dönüyor. İmkânsız, diyorlar, çünkü hemşireler ve kapıcılar ameliyat yapamaz, mübaşırlar ve yazmanlar avukat olamaz vs...

Buna yanıt olarak şu düşünce deneyini örnek verebiliriz. Elli yıl öncesine gidelim. ABD'deki tüm cerrahları çok büyük bir stadyumda topluyorsunuz. Manzaraya bakın ve çarpıcı gerçeğe yüzleşin.

Cerrahların hepsi erkek. Evet, üstelik bu erkek cerrahların her biri stadyumda hiç kadın olmamasını kadınların ameliyat yapma yeteneğinin olmamasıyla gerekçelendirecektir. Elli yıl sonra bugün bunun ağır cinsiyetçilik olduğunu görüyoruz. Bunun sebebi sadece duyarlı olmamız değil aynı zamanda bugün ABD'deki tıp fakültelerinde okuyan öğrencilerin % 50'sinden fazlasının kadın olması.

Dengeli iş komplekslerinin savunucuları bugün hiçbir yetki gerektiren iş yapmayan kişilerin bu işleri yapma yeteneğinin olmadığını düşündüren şeyin cinsiyetçiliğe hayli benzer olan sınıfçılık olduğunu insanlara açıklayabilirler. İnsanların belli şeyleri yapamamasının sebebinin yalnızca eğitimsiz bırakılmaları değil aynı zamanda bilinçli bir şekilde inisiyatif, güven ve erişimden de mahrum bırakılmaları olduğunu fark etmek

yerine başarısızlıkları yetersiz kapasitelere bağlıyoruz. Onlarca yıl önce neden kadın cerrah olmadığını cinsiyetçi bir yaklaşımla açıklamaya tıpatıp benziyor bu.

Elbette bu zaman ve eğitim gerektiriyor ama işçiler arasından rasgele seçilecek yirmi kişi ve koordinatör sınıfından rasgele seçilecek yirmi kişi herhangi bir yetki gerektiren işi yapmak için oldukça benzer bir genel kapasiteye sahip olacaktır. Buna daha önce kadınlar, çeşitli ırksal ve kültürel topluluklar konularında şahit olduk. Şimdi de aynısını çalışan insanlar için kabul etmemiz gerekiyor.

“İyi de onca doktor, avukat, mühendis vb. yetiştirmek verimsiz bir iş olmayacak mı?” diye soruyor bir eleştirmen. Aksine herkesten olabildiğince fazlasını almak verimsizliğin tam zıddıdır. Uzun süredir kullanılmayan bir alet verimsiz sayılır. Aynısı insanlar için de geçerlidir. Ayrıca toplam çıktı hacmi düşecek bile olsa –gerçekte düşmeyecek, çok daha fazla sayıda insandan gelen katkılarla yükselecektir ve ayrıcalıklarını savunan bir seçkinler sınıfı ve işbirliği yapmaya yanaşmayan itaatsizler olmayacağı için ek kazanımlar da olacaktır– değişiklikleri savunmalıyız.

Değerlerimizin çıktı hacmini en yükseğe çıkarmakla bir ilgisi yok. Aksine amaç, ihtiyaçları gideren ve potansiyelleri geliştiren bir iktisadi yaşam sürdürürken dayanışma, çeşitlilik, adalet ve özyönetimi ilerletmek. Dengeli iş kompleksleri nihai mal ve hizmetlerde daha verimli sonuçlar vermeseler bile –ki vereceklerdir– bunu hakkıyla yerine getirecektir.

İşçi ve tüketici meclisleri; özyönetim çerçevesinde karar alımı; çalışma süresi, yoğunluğu ve zorluğuna göre ücretlendirme ve dengeli iş kompleksleriyle tasarlanmış yeni bir ekonomiyi piyasalar ve merkezi paylaşım planıyla kaynaştırırsak ne olur? Tüm bu bileşenlerin toplamı iyi bir ekonomi yaratır mı?

Dağıtım: Piyasalar ve Merkezi Planlama

Yeni filizlenen firmalarımızı piyasa rekabeti üzerinden diğerleriyle temasa geçirdiğimizi düşünün. İlk önce piyasalar hiç vakit kaybetmeden ücretlendirme planını mahvedecektir çünkü piyasalarda çaba ve fedakârlık değil çıktı ve pazarlık gücü ödüllendirilir.

İkincisi, piyasalar alıcı ve satıcıları ucuz almaya ve pahalı satmaya zorlayacaktır. İki taraf birbirini kişisel olarak yükseltmek ve piyasada hayatta kalmak için soyup soğana çevirmeye çalışacaktır. Diğer bir ifadeyle piyasalar dayanışma değil anti-sosyallik yaratacaktır.

Üçüncüsü, piyasalar açık ve net bir şekilde memnuniyetsizlik üretecektir zira yalnızca memnun olmayan kişiler tekrar tekrar satın alır. General Motors arabalarında yıllık değişim uygulamasını getiren GM Araştırma Laboratuvarları'nın genel müdürü Charles Kettering'in dediği gibi iş dünyası “memnuniyetsiz bir müşteri” yaratmalıdır, misyonu “organize memnuniyetsizlik yaratmaktır.” Bu fikre göre amaç planlı bir şekilde eskiterek tüketicilerin halihazırda sahip oldukları arabalardan soğumasını sağlamaktır.

Dördüncüsü, piyasa sisteminde fiyatlar tüm toplumsal maliyetleri ve faydaları yansıtmaz; bunun yerine iş ve tüketimin anlık alıcı ve satıcılar üzerindeki (güçlerine göre beliren) etkisini dikkate alır ama kirliliğe ya da bu noktada olumlu yan etkilere maruz kalanlar dahil çevredeki etkilenenleri dikkate almaz. Bu durumda piyasalar, çevreyi koruma sorumluluğu şöyle dursun sürekli olarak onun dengesine ve sürdürülebilirliğine zarar verir. En varlıklı topluluklar haricindeki herkesi su, hava, ses ve kamusal hizmetler konusunda toplu olarak borçlandırır.

Beşincisi, piyasalar özyönetim değil karar hiyerarşisi üretir. Bunun sebebi yalnızca piyasaların yarattığı eşitsiz zenginliklerin eşitsiz iktidara dönüşmesi değil aynı zamanda piyasa

rekabetinin meclis temelli işyerlerini bile olası sonuçları düşünmeden maliyetleri kısmaya ve piyasada pay elde etme arayışına zorlamasıdır. Özyönetim meclislerine, adil ücretlendirmeye ve dengeli iş komplekslerine sahip işyerleri bile rekabet edebilmek adına bazı işçileri giderlerin kısıtlanmasının yarattığı huzursuzluk pahasına korumak dışında bir seçeneğe sahip olmayacaktır. Bu sayede söz konusu insanlar hangi giderlerin kısıtlanacağına ve işçilerin (hatta tüketicilerin) zararına –asla kendi zararlarına değil– nasıl daha fazla çıktı elde edebileceklerine karar verecektir.

Başka bir ifadeyle maliyetlerden kısmak –ve piyasa disiplini dayatmak– için piyasa mantığı uyarınca meclislerin ve dengeli iş komplekslerinin olduğu işyerlerinde dahi işçilerin üzerinde yer alan ve tercih ettiğimiz ücretlendirme normlarını ihlal eden, kendilerine güç kazandıran ve özyönetimle adaleti bir kenara iten bir koordinatör sınıf oluşacaktır.

Dolayısıyla piyasa rekabeti baskısı altındayken çalıştığım her firma rakip firmaların gerisinde kalmamak için gelirlerini azami seviyeye çıkarmayı denemek zorundadır. Benim firmam bunu yapmadığında işlerimizi kaybederiz. Bu nedenle maliyetlerimizi başkalarının üzerine yıkmak zorundayız. Aşırı tüketimi körükliyor olsak bile olabildiğince fazla gelir elde etmenin peşinde koşmalıyız. İşçilerin haklarını ve gereksiz boyutta yoğunlaşmış emeği kısarak üretim maliyetlerimizi azaltmalıyız.

Piyasa başarısı için tüm bu yolları durmaksızın izlemek içinse yöneticileri verdikleri kararların sonuçlarına ilişkin sorumluluktan kurtarmamız gerekir. Dolayısıyla en başta özyönetim ve dengeli iş komplekslerine kendini adanmış bir firma piyasa bağlamında faaliyet göstermek zorunda kaldığında zaman içinde işletme okullarından çıkan hissiz ve hesapçı zihinlere sahip kişileri işe almaya mecbur kalacaktır. Daha sonra bu yeni hissiz çalışanlara klimalı ofisler ve konforlu ortamlar tahsis edecektir.

Onlara şunu demek zorunda kalacaktır: “Piyasadaki varlığımızı güvence altına alacak şekilde maliyetlerimizi kısın.”

Başka bir ifadeyle doğa kanunları ya da birtakım içsel psikolojik mazoşizm nedeniyle değil piyasa payını ve gelirlerini kaybetmemek ve işletmeyi iflas ettirmemek adına piyasalar onu bir koordinatör seçkinler grubuna tabi olmaya zorladığı için kendi kendine bir koordinatör sınıf dayatacaktır.

Tüm bu piyasa başarısızlıklarının bizzat piyasaların değil kusursuz rekabet koşullarını oluşturamamış kusurlu piyasaların suçu olduğunu iddia edenler çıkacak. Bu iddia şuna benziyor: Arsenik sindirimi nedeniyle ortaya çıkan hastalıkların asıl sebebi saf arsenik değil de başka katkı maddeleriyle bozulmuş arsenik tüketmiş olmamızdır.

Diğer taraftan kusursuz piyasa talebi gerçek bir toplumda pürüzsüz rekabet diye bir şeyin asla olmadığı olgusunu görmezden geliyor. Yani her zaman piyasalarımız kusurlu olacak. Daha önemlisi, vurguladığımız zararlı piyasa etkileri rekabet kusursuz hale geldiğinde yok olmayacak aksine yoğunlaşacak. Ayrıca tüm bunlar sadece bizim düşünce deneyimizde değil geçmiş pratiklerde de sabit bir şekilde görüldü.

Tarihsel olarak ekonomiler –devlet müdahalesinden bağımsız, olabildiğince az sektörün bir tek firma ya da firmalar grubu tarafından yönetildiği ve mümkün olduğu kadar az sendikanın olduğu– saf bir piyasa sistemine ne kadar yaklaşıp o sistemin toplumsal etkileri o kadar ağır oldu. Örneğin 19. yüzyılın başlarında Britanya’da oluşan piyasa kadar rekabetçi bir piyasa nadiren görülmüştür. O neredeyse kusursuz piyasalarda dönemin madenleri ve fabrikalarında çalışırken ölen gencecik çocukların sayısı az değil. Mesele şu: İyi işleyen piyasalar çeşitli iktisadi görevlerin yerine getirilmesini sağlıyor fakat asla mükemmellik vadetmiyor. Kültürel ve ahlaki çöküşü önlemiyor ve hatta azdırıyor. Sonuç olarak değerlerimizi kar-

şıl原因 bir ekonomi arayışı, bir dağılım aracı olarak piyasayı reddetmekten geçiyor.

Dahası piyasa dağılımının meclislerin sağladığı faydaları, adil ücretlendirme ve dengeli iş komplekslerinin yararlarını yok eden geniş kapsamlı sonucu, farklı sebeplerle olsa da merkezi planlı dağılım için de tarihsel olarak geçerli oldu. Merkezi planlama da tüm işyerlerinde kendi merkezi planlamacılarını ve yöneticilerini üretiyor. Daha sonra meşruiyet ve tutarlılık adına aynı nitelikleri taşıyan tüm bu aktörleri ekonomide yüksek bir yere oturtuyor.

Diğer bir ifadeyle merkezi planlamacılar işçilerin kendilerinin belirlediği normlara bağlı kalmasını sağlamak amacıyla yerel araçlara ihtiyaç duyuyor. Bu yerel araçların yerel düzeyde yetkili olmaları gerekiyor. Üstlendikleri yetkiler onları meşrulaştırmalı ve diğer aktörleri görece itaate mecbur bırakmalı. Bu nedenle merkezi planlama da aynen piyasalar gibi işçileri yönetecek bir koordinatör sınıf dayatıyor ve işçileri de hem ulusal boyutta hem de her işyerinde itaate zorluyor.

İyi bir ekonomi tasarlamaya çalışırken karşı karşıya kaldığımız dağılım sorunu buradan hareketle (eski Yugoslavya ve Sovyetler Birliği'nde de görüldüğü üzere) şöyle tanımlanabilir: Üretim araçları özel mülkiyet kapsamında olmadığında bile piyasalar ve merkezi planlama bizim kıymetli gördüğümüz değerleri ve yapıları tersine döndürüyor. Adil ücretlendirmeyi aşındırıyor, özyönetimi yok ediyor, ürünlerin değerini korkunç derecede saptırıyor, dar ve antisosyal motivasyonların yanı sıra sınıf ayrımı ve sınıf düzeni dayatıyor.

Bütününü kapsayıcı teorimizin bizi getirdiği nokta da tam olarak burası. Mesele belli kurumların –piyasa ve merkezi planlama– hedeflerimizi ihlal eden birtakım roller içermesi. Aynısı daha önce ele alınan kurumsal işbölümü ve üretim araçlarının özel mülkiyeti için de geçerli. Bu kurumlarla ilişkili roller bizim

savunduğumuz değerleri engelliyor ve hatta aşındırıyor. Bu nedenle onları aşmak zorundayız. Şimdi aynısını piyasalar ve merkezi planlama için de görüyoruz.

Dağılım konusu iktisadi yaşamın sinir sistemidir. Bu konu karmaşık olduğu kadar zaruridir de. Yeni bir iktisadi bakış oluşturmak için bir yandan iktisadi seçeneklerin gerçek toplumsal maliyetleri ve getirileri hakkında uygun ve etkin bir şekilde doğru bilgileri belirleyip iletecek bir mekanizma oluştururken öte yandan işçi ve tüketicilere etkilenme seviyeleriyle orantılı bir karar yetkisi vermeliyiz.

“Gerçek toplumsal maliyetler ve getiriler.” Bunun anlamı ne? Farz edelim ki bir araba yapıyoruz. Arabanın maliyeti nedir? Faydaları nelerdir? Bunları bilmiyorsak başka bir şey değil de araba yapıyor olmanın iyi bir fikir olduğuna nasıl karar verebiliriz? Bunları bilmezsek daha fazla ya da daha az arabaya gereksinim duyduğumuzdan nasıl emin olabiliriz? Dikkate aldığımız maliyetler mevcut kapitalist otomobil fabrikası sahiplerinin hesapladıklarının ötesine geçiyor. Bu patronlar bir yandan kârlarını en üst düzeye çıkarırken öte yandan o kârları sahiplenme haklarını korumak istiyorlar. Biz bir yandan değerlerimizi geliştirirken öte yandan faaliyete dahil olan herkesin ihtiyaçlarını karşılamak ve potansiyellerini geliştirmekle ilgileniyoruz. Yani oldukça farklı hedeflerimiz var.

Onlar kaynaklar, ara mallar, kullanılan teknolojiler, kira, elektrik ve ücretler için ödeyecekleri miktarı –ve sahip oldukları güçle pastadan aslan payını almaya devam etme kudretlerinin arasındaki denge üzerinde kayda değer bir etkisi olup olmadığını– düşünüyorlar.

Biz araba üretmenin, taşımanın ve tüketmenin maliyetlerini çevreye, işçilere, tüketicilere, üçüncü kişilere ve topluluklara etkisini sorguluyoruz. Ayrıca hem bireysel hem de kolektif boyutta etki alanı içinde kalanlara yönelik faydaları da dikkate

alıyoruz. Dolayısıyla gerçek toplumsal maliyetler ve faydalar otomobil üretimi ve tüketiminin toplumsal ilişkilerde; işçilerin, tüketicilerin ve toplumların maddi, ahlaki ve psikolojik koşullarında çevresel etki bazında kazandırdıkları ve kaybettirdiklerine ilişkin tam bir ölçüttür.

Kabul edilebilir dağıtım araçları kaynakları emeği ve emek ürünlerini beklenmedik kriz ve bunalımlarda yeniden düzenleyebilecek kadar esnek bir şekilde dağıtmalıdır. Zevkleri ayarlamak yerine farklı tercihlere saygılı olmalı, kişiselliği ve bireyselliği korumalı, sosyallik ve dayanışma yaratmalı, tüm işçi ve tüketicilerin ihtiyaçlarını ve yetilerini karşılamalıdır. Kabul edilebilir dağıtım, sınıf ayrımı ve sınıf düzeniyle değil adalet ve sınıfsızlık ilkeleriyle işlemeli, azınlığın orantısız söz hakkı aracılığıyla değil herkesin özyönetimiyle yürütülmelidir. Son olarak, belli bir aktife ilişkin yapılacakları kararlaştırırken –insan emeği ya da petrol, bakır veya bir tür teknoloji de olabilir– farklı seçeneklerin gerçek ve tam, maddi ve manevi, toplumsal ve çevresel etkilerini göz önüne almak zorundadır.

Bir ekonomide verilen her bir karar en azından bir dereceye kadar herkesi etkilediği için dağıtımda özyönetim o kadar da küçük bir hedef değildir. Bu nedenle her tür kuruluştaki –fabrika, üniversite, sağlık merkezi gibi tüm kuruluşlar– karar alımında çok sayıda menfaat temsil imkânı bulmalıdır. Öncelikle her günkü eylemlerinden bariz bir şekilde etkilenen işgücünün kendisi vardır. İşgücünün bulunduğu –örneğin kirletilen ya da canlandırılan– toplum vardır. Mal ve hizmetleri tüketerek fayda sağlayan ya da normalde tercih edeceklerinden farklı bir içeriğe sahip ürün kullandıkları için zarara uğrayan kullanıcılar vardır. Örneğin toplum toplu taşımanın yerine otomobil üretirse bir otomobil sahibi olabilirim ama toplu taşıma olmadığı için mahrum kaldığım şeyler olabilir. Özyönetim sahibi olmak demek, üretim araçları ve kaynaklar üzerindeki özel mülkiyeti ortadan

kaldırarak bu mülkiyet biçiminin etkisini tamamen silen ve çıktılara ilişkin kararlarda etkilenen tarafların tamamına söz hakkı tanıyan yapılar oluşturulması demektir.

Diğer bir ifadeyle her ne kadar özel mülkiyet iktisadi çıktılar üzerinde feci sonuçlara yol açıyor olsa da yukarıda kısaca değindiğimiz gibi derin ve hatta muhtemelen daha ölümcül kötü karakterler, piyasalar ve merkezi planlamadır. “Doğrudan demokratik” işçi ve tüketici meclislerinin yanı sıra işçilerle tüketiciler arasında bilinçli, kavrayışlı, özyönetim aracılığıyla verilmiş kararları koruyan ve güçlendiren dağıtım bağlantılarına da ihtiyacımız var.

Katılımcı Planlama

Merkezi planlama kararlarıyla belirlenen yukarıdan aşağıya dağıtımın, bireysel alıcı ve satıcılar aracılığıyla rekabetçi piyasa dağıtımının yerine toplumsal seviyede iç içe geçmiş ve aşağıdaki özelliklere sahip aktörlerin girdiler ve çıktılara ilişkin bilinçli, özyönetim altında ve işbirlikçi tartışmalarıyla belirlenen dağıtımı tercih ettiğimizi düşünelim:

- Etkilendikleri oranda söz hakkı sahibi olan
- Değerlendirmek için yeterli bilgiye sahip olan
- Kendi tercihlerini geliştirmek, başkalarına aktarmak ve ifade etmek için uygun eğitimi, güveni, koşulları ve motivasyonu edinmiş olan.

Dağıtımda bu niteliklerin tercihi –bunu gerçeğe dönüştürecek kurumları oluşturmayı başarabilirsek– meclis merkezli katılımcı özyönetimi, çaba ve fedakârlık karşılığında ücretlendirmeyi ve dengeli iş komplekslerini uygun şekilde geliştirecektir. Ayrıca kişisel, toplumsal ve ekolojik etkilere dair uygun değerlendirmeler sağlayacak ve sınıfsız toplumu destekleyecektir.

Katılımcı planlama tüm bunları başarmak için oluşturulur. Katılımcı planlamada işçi ve tüketici meclisleri yaptıkları tercihlerin toplumsal faydalarının ve maliyetlerinin olası kişisel, yerel ve ulusal sonuçlarına ilişkin sürekli güncellenen bilgilerin ışığında iş faaliyetleri ve tüketim tercihleri önerir.

Bu nasıl bir şeydir?

İşçiler ve tüketiciler topluca işyeri ve tüketici girdi-çıkıtlarını tartışırlar. Gösterge fiyatları, kolaylaştırma kurulları, yeni bilgiye erişim çevreleri ve insanların diğerlerinin istekleri hakkındaki geri bildirimlerin ışığında kendi isteklerini ifade edip kesinleştirmelerini sağlayan diğer katılımcı planlama niteliklerini kullanarak bilinçli tercihlerini karşılıklı olarak birbirlerine aktarmalarının önünü açan bir sistem kurarlar.

İşçiler ve tüketiciler meclislerinde kendi kişisel ve grup tercihlerini belirtirler. Ben çıkıp, şunları istiyorum, derim. İşyerim üretmek istediğimiz bir ürün önerisini kabul eder. Diğerlerinin tercihlerini öğreniriz, onlar da bizimkileri öğrenir. Onlar ve biz iş ve tüketim modelini işlevsel bir toplam planla dengeleme ihtiyacını aklımızdan çıkarmadan tercihlerimizi değiştirir ve yeniden sunarız. Her katılımcı işçi ve tüketici kişisel olarak ve grup çapında refah ve kalkınma arayışı içindedir ama her birinin kendi durumunu iyileştirmesinin koşulu daha genel toplumsal faydalarla uyum içinde hareket etmektir. Yeni bilgiler ve işbirliği içinde pazarlık konusu edilmiş bir dizi arıtılmış fikrin aktarılmasının ardından bir plan üzerinde uzlaşmaya varılır.

Her türlü ekonomide olduğu gibi toplumsal üründen kendi paylarına neyi istediklerine karar verecek olan tüketiciler,(toplumsal açıdan değerli çalışmalarının süresi, yoğunluğu ve güçlüğüne oranla kazanılmış) gelirlerini ve istedikleri elverişli ürünün görece maliyetini dikkate alırlar. Bu sadece kişisel tüketimi hesaba katan bireyler için değil hane halkları, komünler, mahalleler, bölgeler ve toplumun tamamı tarafından

ortaya konan toplam talep için de geçerlidir. İşyeri önerileri her ne kadar kolektif olsa da kararlar işyerindeki her bir bireyin sağladığı girdilerle alınır.

Katılımcı ekonomide birtakım yanlış ve şişirilmiş fiyatlarla bir şeyler satıyor olsam bile gelirim fırlamaz zira gelirler toplam satış gelirine dayalı değildir. Aynısı bir şekilde insanları aslında ihtiyaç duymadıkları şeyleri almaya yönlendirmek için de geçerlidir. Sonuçta halka gerçek manada faydalı olmayacak bir şeyi neden üretmek –zaman ve enerji harcayarak– isteyeyim ki? Katılımcı ekonomik kurumsal düzende bunu yapmam.

Bireyler ve birimler başkalarının üzerine basarak yükselmezler. Aksine amaç varlıkları çarçur etmeden tercih edilen her seviyede ihtiyaçları gidermek ve potansiyelleri geliştirmektir. Bir yandan toplumsal açıdan kabul edilebilir ve faydalı şeyler üretirken öte yandan uyumlu ve işbirlikçi bir mantıkla hem kendimizin hem de toplumun geri kalanının tercihlerini karşılarız. Bunu yapmamızın sebebi aziz oluşumuz değil işbirliğinin herkese fayda sağlamasıdır. Katılımcı ekonomide hiç kimse merhametsizce yüksek fiyatlar talep etmez çünkü ne bunu yapabileceği bir aracı ne de bundan sağlayabileceği fayda vardır.

Üretim ve tüketim tercihleri amaç için geliştirilmiş özel mekanizmalar aracılığıyla aktarılır. Pazarlıklar bir dizi planlama toplantısında yapılır. İhtiyaçları karşılarken üretim potansiyellerini en verimli şekilde kullanmak her katılımcının yararınadır, çünkü toplam toplumsal çıktı olarak büyüyen üretimden herkes eşit pay alır.

Herkes ağır işleri azaltan ve ortalama dengeli iş kompleksi kalitesini artıran işyerlerini –ve bütün toplumu– destekler, zira genel olarak herkesin isteği iş kalitesidir.

Ekonomi planları sürekli olarak güncellenir ve kusursuzlaştırılır. Hiç şüphesiz katılımcı ekonomide de günlük ve yıllık faaliyetlerde hatalar ve kusurlar olabilir. Ne var ki ideal tercihlerden

bu tür sapmalar cehaletten ya da hatalardan kaynaklanır, sistemin özünde bu tür sapmalar yoktur. Hatalı tercihler ve sapmalar sürekli olarak birilerinin lehine (örneğin yönetici bir sınıfın) ve diğerlerinin aleyhine olacak şekilde birikmeye devam etmez.

Katılımcı ekonomide toplumun diğer üyelerinin adaletsiz güç, zenginlik veya koşul olarak göreceği bir şeyi, birilerinin meşru tercih olarak göstermesi mümkün değildir.

Özet

Katılımcı ekonomide ortalama iş kompleksi gelişirse ben de daha iyi çalışma koşullarına kavuşabilirim. İş arkadaşlarımla rızasıyla daha sıkı veya uzun süre çalışırsam ya da toplumdaki ortalama gelir artarsa benim de gelirim artar. Diğerleriyle dayanışma içinde ilerlerken işyerimdeki –ve ekonominin kalan kısmındaki– iktisadi kararları da benim üzerimdeki etkileriyle orantılı seviyede etkileyebilirim.

Katılımcı ekonomi zenginlik ve gelir eşitsizliklerini ortadan kaldırırken adil bir dağıtım sistemi de sağlar. Katılımcı ekonomi insanları diğer insanların yaşamlarını küçümsemeye ya da ihlal etmeye zorlamaz aksine dayanışma üretir. Katılımcı ekonomi ürünleri aynılaştırmaz ya da tercihleri hasıraltı etmez tersine çeşitlilik üretir. Katılımcı ekonomi küçük bir yönetici sınıfa devasa güçler bahşedip nüfusun büyük kesimini güçsüzleştirmez, herkese özyönetim hakkı tanır.

Dahası katılımcı ekonomi işçi ve tüketicilerin özyönetim meclisleri, toplumsal açıdan değerli çalışmanın süre, yoğunluk ve zorluğa göre ücretlendirilmesi, dengeli iş kompleksleri ve katılımcı planlamadan oluşan bir kombinasyonun sınıf ayrımını ortadan kaldıracağını savunur.

Bu iddiayı kontrol etmenin ilk adımı şunu sormaktır: Mülk sahibi olan ve olmayan sınıflar var mı? Katılımcı ekonomi bu ilk sınavı başarıyla geçer.

İkinci adım şu soruyu yanıtlamaktır: İşçi sınıfının üzerinde bir koordinatör sınıf –biri yetkili ve itibarlıyken diğeri yetkisiz ve ikinci planda– var mı?

Bu ayrımın varlığının en doğrudan sebebi dengeli iş kompleksleri aracılığıyla kökten yok edilir. Bu ayrımın ikinci en doğrudan sebebiyse özyönetim aracılığıyla alınan kararlar ve adil ücretlendirmeye ortadan kaldırılır. Son olarak en incelikli şekilde bu ayrımın bilinen tek dolaylı sebebiyse –sadece mal ve hizmetlerin dağıtımı için seçilmiş bir kurumun varlığı sebebiyle özyönetim ve adil ücretlendirmenin mümkün olmayışı ve koordinatör / işçi sınıfı ayrımının yeniden kurumsallaşması– katılımcı planlamayla bertaraf edilir.

Sınıfları ortadan kaldırmayı istememizin sebebi, sınıflar ve sınıf düzeni var olduğunda değerlerimizin aşınacak olmasıdır. Sınıfsızlığa ulaşmanın yolu üretimde özel mülkiyeti ve kurumsal işbölümünü reddetmekten geçer. Bunları reddedip piyasaları ve merkezi planlamayı korursak, asıl amacımız tersine döner ve kurumsal işbölümü kesinlikle yeniden oluşur. Bu nedenle diğer tüm taahhütlerimizin de üzerinde katılımcı planlamayı benimsemek zorundayız.

3*

Katılımcı Siyaset

“Yeminler olsun ki
Hâlâ anlayamıyorum
Neden demokrasinin
Ben hariç herkes anlamına geldiğini.”

Langston Hughes

İÇİNDE BULUNDUĞUMUZ DÖNEM bariz örneklerle gösteriyor ki çağdaş siyasal yapılar hem eskimiş hem de gereksizleşmiş durumda. Bu gerçeklik her gün tekrar tekrar karşımıza çıkıyor. Örneğin ABD, muhtemelen şu anda işlemekte olan en demokratik siyasal sistemlerden birine sahip. Ne var ki devasa kurumsal zenginlikler ve iktidarın dayattığı siyasal sonuçlar olmasa bile, medya siyasal tercihleri aşındırmak amacıyla bilgileri gizleyerek manipüle etmese bile, iki parti aslında tek bir kurumsal tarafın iki kanadı olmasa bile, delegeler kurulu gibi değişik, budalaca ve çağ dışı yapılar olmasa bile, seçimlerde kazananın tüm yetkileri üstlenmesi sebebiyle nüfusun yarısının tercihleri yok sayılmasa (diğer yarısının tercihlerinin büyük kısmı için de aynı şey geçerli ama bu başka bir mesele) bile ve seçimler yasa dışı sahtekârlıklarla kolayca gasp edilebiliyor olmasa bile, modern seçimlere ve parlamento ya dayalı demokrasi yine de katılımcılığı azami düzeyde kolaylaştıran, bilinçli bakış açılarını destekleyen

ve tartışmaları adil yollarla çözüme kavuşturan bir sistemden çok farklı olurdu.

Peki biz mevcut siyasal sistemlerin yerine ne istiyoruz? Orta Doğu, Afrika, Asya, Avrupa ve hatta Amerika'da eylemciler sokağa çıkarak diktatörlüklerden “demokrasilere” kadar çok farklı şekillerde örgütlenmiş hükümetleri protesto ederken öfkenin ötesinde neye dayanarak hareket ediyorlar? Ne istiyorlar? Ne istiyoruz?

Ortak kural ve yasalardan oluşan kanunları, ortak program ve hedeflerden oluşan uygulamaları ve kural ve yasaların ihlali dahil her türlü çatışmanın adaletli çözümünü kapsayan bir siyaset aracılığıyla bizim görevimiz, yaşamın siyasal alanına ilişkin değerlerimizi belirlemek ve daha önemlisi, değerlerimizi gerçeğe dönüştürebilecek bir dizi kurum tasarlamak.

Olumlu siyasal vizyon bir önceki bölümde katılımcı ekonominin tasvir edildiği seviyede henüz tam olarak telaffuz edilmiş, keşfedilmiş ve araştırılmış değil. Öte yandan diğerlerinin yanı sıra, ABD’de yaşayan aktivist siyasetbilimci Stephen Shalom, katılımcı siyasete dair ön sunumunda bu süreci en azından başlatmış durumda. Bu bölümde büyük oranda Shalom’un çalışmasına eğiliyoruz zira onun katılımcı siyaset anlayışı katılımcı ekonomiyle aynı değerleri geliştirmeye çalışan bir siyasal yaklaşım.

Siyasal Vizyon İhtiyacı

Sopalı tek bir haydut bile dünyanın en insancıl kalabalığını kolayca dağıtabilir. Her türden sopalı haydut –içki, kıskançlık, kibir, hırs, hastalık ya da bir başka antisosyal sebeple– iyi toplumlarda her zaman olacaktır.

Aynı şekilde en iyi çevrelerde bile herhangi bir çözümü olmayan bir tartışma sıklıkla sebeplerinin kapsamını fazlasıyla aşan bir çatışmaya dönüşecektir. Bu kızışan tartışmanın

Hatfield'larla McCoy'lar, kuzey devletleriyle güney devletleri, kırsal ve kentsel alanlar, Fransa ve Almanya ya da Pakistan'la Hindistan arasında olmasının bir önemi yoktur.

Haydutların sebep olduğu toplumsal çürümeyi nasıl önleriz? Tartışmaların çatışmaya dönüşmesi nasıl engellenir? Genel olarak, elimizde ortaklaşa kararlaştırılmış toplumsal normlar olmadığında insanlar her seferinde toplumsal projelere en baştan başlamak zorunda kalacaklardır. Daha önceden uzlaşma sağlanmış bir dizi sorumluluk ve pratikten faydalanma şansları olmayacaktır. Uygulamaya geçirememeye safhasına hep geri döneceklerdir.

İyi bir politikada ihlal edemeyeceğimiz sorumluluklarımız olacak mı ya da yaptığımız her şey her yeni günde herkese açık olacak mı? İlk seçenekte medeni bir yaşama erişebiliriz. İkinci seçenekteyse yalnızca kaos elde ederiz. Diğer bir ifadeyle toplumsal başarıya ulaşmak için siyasal yapılara ihtiyacımız var. Görevler elbette bazı seçenekleri ortadan kaldıracaktır fakat aynı zamanda bazılarını da kolaylaştırır. Engellenen seçeneklerin tamamı zararlı ve benimsediğimiz seçeneklerin tamamı cazip olduğunda kurumsal görevlerin önündeki engeller ve sağladığı yetkiler bize fayda sağlar.

Farklı bir ifadeyle karşılıklı olarak uzlaşma sağlanmış en cazip görev ve sorumluluklar dahi, bir dereceye kadar, seçenek sayımızı sınırlandırır. Yasalar yapabileceklerimizi kısıtlar. Kurallar, normlar ve anlaşmalar da. Aslına bakılacak olursa her tür görev için o görevi ihlal eden davranış biçimleri bir seçenek olmaktan çıkar. Bunun karşılığında, karşılıklı olarak uzlaşma sağlanmış cazip görevler erişimimize açık seçenekler yelpazesini oldukça genişletir ve görevin tamamlanmasını kolaylaştırarak onu daha erişilebilir hale getirir. Kavşaklardaki kırmızı ve yeşil ışıklar sürüş seçeneklerimizi kısıtlar çünkü kırmızıda durup yeşilde geçmemiz gerekir. Öte yandan bu bizi seçtiğimiz diğer

her şeyi yapabilmemiz için canlı tutar. Kavşaklarda sıkışıp kalmadan kazasız belasız sürüş olanağını saymıyorum bile. Genel olarak topluca belirlenmiş ve hepimizin bağlı kaldığı çeşitli kurallara sahip olmak bu tür kuralların olmadığı durumlara kıyasla çok daha etkin ve farklı şekillerde faaliyet göstermemizi sağlar. Bazı bağlamlarda kurallar seçeneklerimizi daraltsa bile bu durum değişmez. Siyasal kurumlarımız seçeneklerimizi makul boyutta sınırlandırıyor ve seçenekleri cazip oranda kolaylaştırıyorsa kurumsal normların getirdiği etkileşimli faaliyetin tutarlılığı ve kolaylığı dayattıkları sınırlamalardan daha ağır basacaktır.

Önceden uzlaştığımız görev ve sorumluluklarımızı ihlal edersem muhtemelen diğer insanların beklentilerini, eylemlerini ve seçeneklerini bozmuş ve belki de tamamen yok etmiş olabilirim. Kimsenin öldürme özgürlüğüne sahip olmasını istemeyiz. Hiç kimsenin kırmızı ışıktaki geçme özgürlüğü olmasına izin vermeyiz. Kurallarımızı her gün yeniden oluşturmuyoruz. Kurallar yerleşiktir. Kullandığımızda bize daha fazla özgürlük ve o özgürlükten yararlanma araçları getiren bir özgürlük türünü ya da düzeyini istemeyiz. Gereksiz kısıtlamalardan kaçınmak istesek de bunu bizimle aynı özgürlüklere sahip diğerleriyle tutarlı bir şekilde yapmak ve aynı zamanda önceden üzerinde uzlaştığımız görev sorumluluklarını korumak isteriz.

Yukarıdan faaliyet gösteren bir devletin halka dayattığı kısıtlamalardan özgür olmak şeklindeki anarşist istek yerinde ve doğrudur. Ne var ki siyasal işlevleri yerine getirmek için harcanan her tür çabanın baskıcı bir nitelik kazanmak zorunda olduğu iddiası biraz fazla abartılıdır. Kalıcı kurumlar aracılığıyla yasama, yürütme ve yargı uygulamalarını hayata geçirmek kendi içinde bir sorun yaratmaz. Sorun bunun halkın istek ve ihtiyaçlarını gözetmeden yapılmasıdır. Değerlerimize kavuşmak istiyorsak halkın üzerinde duran devletler kurmamalıyız ama

yine de gerekli siyasal işlevleri topluca yerine getirmek zorundayız. Dolayısıyla bir önceki bölümde ele aldığımız sorunun aynısıyla karşı karşıyayız. Hangi kurumlar bir yandan siyasal işlevleri karşılarken öte yandan toplumsal değerlerimizi destekleyebilir?

Başarısız Siyasal Vizyonlar

Başarısız yanıtlardan biri Marksizm-Leninizm adlı bakış açısından geliyor. Tarihin de doğruladığı gibi “proletarya diktatörlüğü” asil amaçlar doğrultusunda da olsa tam anlamıyla parti diktatörlüğüne, politbüroya ve kötü haliyle iyi niyetli, daha da kötüsündeyse megaloman diktatör yönetimine dönüşüyor. Bu yörüngenin arzulanan bir siyasal yaşam biçimiyle eşanlamlı hale gelmesi “sol”un siyasal tarihinde her zaman kara bir leke olarak kalacak. “Demokratik merkezîyetçilik”le yönetilen tek bir “öncü” parti dışındakilerin yok sayılması özyönetim bir yana demokrasiyi dahi altüst ediyor.

Demokratik merkezîyetçilik sistematik olarak katılımcı dürtüleri bastırır, halkı pasifliğe iter, korkuyu besler, otoriterliği güçlendirir ve tüm bunları pek çok Leninistin iyi niyetine rağmen yapar. Eleştirel tutum sergileyen üyelerini şubeler arasında transfer ederek dış muhalefeti rutin olarak yasaklamak ve iç karşıtları baskı altına almak ya da manipüle etmek demokrasiyi güçlendirmez.

Batı tipi demokrasi siyasal vizyon meselesine bir başka yanıt olabilir ancak o da katılımcı demokrasiden fazlasıyla uzaktır. Servetin son derece eşitsiz dağıtımını siyasal oyun daha başlamadan hileye başvurmak anlamına gelir. Yurttaşlar tercihlerini toplumun kurumsal seçkinleri tarafından uyum açısından taranarak önceden seçilmiş adaylar arasından yaparlar. Batı tipi bir demokraside parayla ilişkili sorunları ortadan kaldırmak için üretim araçlarının üzerindeki özel mülkiyeti kaldırsak bile,

katılımcı demokrasi halk iradesine fazlasıyla yabancılaşmış ve genelde de halkın çıkarlarına karşı yürütülen siyasal faaliyetlerin sürmesi için arada bir yapılan vekil seçimlerinden çok daha fazlasını gerektirir.

Bazı anarşistlerin ortaya attıkları siyasetin özünde baskıcı olduğu yönündeki yanlış iddia baskıcı devlete karşı bir tepkidir. Dünyaya “ne olacaksa olsun” diye bakarlar. Anarşistlerin çoğunun halkın üzerinde duran, halka dayatmalar yapan, halkın bilinçli iradesini yansıtmayan siyasetin baskıcı olduğu şeklindeki iddiasıysa oldukça yerindedir.

Vekil seçimi, müzakere ve araştırmayı teşvik eden gerçek bir katılımcı demokrasinin belli koşullar altında makul ve belki de zaruri bir parçası olsa da önemli siyasal öneriler ve politikalara ilişkin siyasal organizasyonun her seviyesinde yapılan sık ve düzenli referandumlarla rakip görüşlerin bütünüyle aktarımı, en azından adaylar için yapılan oylamanın üzerine önemli bir katkı yapacaktır. Akıllarda beliren soru şudur: Yükümlülük, müzakere ve katılımcı karar alımını sağlayan ve destekleyen mekanizmalar oluşturup tüm yurttaşlara doğrudan ya da istendiğinde vekiller aracılığıyla yeterli söz hakkı tanıyabilir ve bir yandan adaleti sağlarken öte yandan vazgeçilmez hakları koruyabilir miyiz?

Katılımcı Siyaset

Farkına varılması gereken ilk nokta siyasal yaşamın cazip bir toplumda yok olmayacağıdır. Bu tümüyle açık bir konu ama daha iyi bir gelecek kurgulama sorununa kafa yoran kimi zihinler bu önemli noktayı gözden kaçırıyor.

Siyaset artık ayrıcalıklı grupların sahip oldukları tahakküm gücünü kalıcı hale getirdikleri bir alan olmayacak. Tahakküm altındaki gruplar da adaletsiz bir statükoyla savaştıkları zorunda kalmayacak. Öte yandan cazip bir siyasete sahip olmak demek

toplumsal tercihler konusunda evrensel bir anlaşma sağlamak anlamına gelmiyor. Evrensel bir anlaşma içine girersek tartışılacak çok az konunun kalmasının yanı sıra çirkin bir yanılısma içinde yaşarız. Aynılaşmış zihinler özgürleştirilmiş koşulların inşa edilmesi için uygun bir görünüm sunmuyor.

Her ne kadar toplumsal çeşitlilik prensibi gereği karşıt fikirlerin mümkün olduğunda paralel yollarla uygulanması gerekse de çoğu zaman programlar diğerlerinin hiçe sayılmasıyla hayata geçirilmek zorunda kalacaktır. Dahası cazip bir toplum katılımcı dürtülerimizi harekete geçireceği için iyi bir toplum pornografisi, fahişelik, derin ekoloji, uyuşturucunun yasallaştırılması, çokdillilik, çocuk hakları, kalp nakilleri gibi pahalı ya da nadir bulunan tıbbi kaynaklar, klonlama, taşıyıcı annelik, ötanazi, karma olmayan okullar, din hürriyeti, dinin cinsiyet eşitliği gibi önemli toplumsal değerleri ihlal etmesi vs. tartışacak, bu meseleler kimi zaman soğumak yerine alevlenecektir. Shalom'un kısaca ifade ettiği gibi, "Kısacası iktisadi sömürü sorununu çözüp ırk, sınıf ve cinsiyet hiyerarşilerini ortadan kaldıran bir toplumda da birçok tartışma –birçok sorunlu tartışma– yine varlığını sürdürecektir. Dolayısıyla her tür iyi toplum siyasal sorunlarını ele almak zorunda kalacak ve bir tür siyasal sisteme, bir siyasete ihtiyaç duyacaktır."

Kapsamlı hedefler daha iyi anlaşılır ve duyurulur. Gerçek bir demokratik toplum kamuoyunun toplumsal siyasetin oluşum sürecine ciddi katılım fırsatı elde etmesini sağlar. Önemli karar alma alanlarını kamusal kontrolün dışında tutan bir toplum ya da kamuoyuna yalnızca seçkin gruplar tarafından alınan kararları meşrulaştırma fırsatının verildiği bir yönetim sistemi demokrasi sıfatını pek hak etmez. Peki ama hangi kurumsal araçlar kamuya gerçek demokratik fırsatlarını garanti edebilir?

Gerçek demokrasinin bir koşulu birbirleriyle çekişen fikirlerin etkin bir şekilde görüşlerini aktarabilmeleridir. Siyasal

yaşamın demokratikleşmesi bilgi ve yorum akışının da demokratikleşmesini içerir.

Katılımcı demokrasi yalnızca dönüştürülmüş bir medyaya erişimi ve halkın kendi görüşlerini aktarabilmesi için tek konuya odaklanmış siyasal örgütler kurup işletmesini değil aynı zamanda, en azından en iyi ihtimalle, farklı toplumsal gündemlere sahip siyasal partilerden oluşan bir çoğulculuğu da gerektirir. Diğer bir ifadeyle bir topluma sahip olmanın insanların başlıca ideolojik meselelerde uzlaşacağı anlamına geldiğini düşünmek için bir sebep yoktur. Sınıf, cinsiyet ve ırk hiyerarşisinin ortadan kalkması her tür farklılık ve tartışmaların bittiği manasına gelmez. Siyasal vizyon aracılığıyla cazip bir siyasetin olası başarılarına ilişkin genel ifadelerin ötesinde ne önerebiliriz?

Değerler

Bir siyaset hiç şüphesiz dayanışma üretmeli ve çeşitlilik yaratmalıdır. Bu iki iktisadi değer nadiren hayata geçiriliyor olsa da siyasete kolayca ve doğrudan aktarılabilir. Dayanışma, siyasal aktörlerin her birinin ilerlemesinin geriye kalan herkesin ilerlemesi aracılığıyla gerçekleşmesi anlamına gelir. Çeşitlilikse siyasal kurumların muhalefet ve farklılıkları olabildiğince koruması ve –tek bir doğru akıl ve doğru yol aramadan– teşvik etmesi demektir.

Siyasette iktisadi eşitliğin eşanlamlısı adalettir. Adalet toplumsal sözleşmelerin ihlallerini giderme ihtiyacı dahil hak ve sorumlulukların dağıtımı konusuyla ilgilenir. Bunun anlamı intikam ya da misilleme değildir. Adalet geçmiş dengesizliklerin giderilmesi ve gelecekteki dengesizliklerin önlenmesi dahil zaman içinde elde edilecek çıktılarının dengelenmesiyle ilgilidir.

Özyönetim hem kökleri hem de mantığı itibarıyla iktisadi olmaktan çok siyasal bir değerdir ve bundan dolayı kayda de-

ğer bir siyasal amaçtır. Siyaset aktörlerin kararlar üzerindeki etkisini, o kararların aktörlerin yaşamlarını etkileme oranına göre dengelemeyi amaçlamalıdır.

Dolayısıyla siyasetteki yol gösterici değerlerimiz dayanışma, çeşitlilik, adalet ve özyönetimdir. Ayrıca bu değerlere ulaşmanın içlerinde özgürlük ve hoşgörünün de olduğu diğer bildik siyasal değerlere ulaşmak anlamına geldiği de doğrudur, zira bunlar olmadan çeşitlilik ve dayanışmanın yanı sıra dört amacımızın da önkoşulu olan katılımın büyük oranda ihlaline sebep oluruz.

Kurumlar

Cazip bir siyaset yasama, yargı ve kolektif yürütme hedeflerine ulaşmalıdır. Özyönetimi hedefleyen yasama için Shalom'un katılımcı siyaset vizyonu "birinci seviye meclislerin toplumdaki her yetişkini kapsar" ve Shalom "bu birinci seviye meclislerdeki üye sayısının makul bir şekilde 25-50 arasında olabileceği" "iç içe geçmiş meclisler" önerir.

Toplumdaki herkes bu temel siyasal birimlerin birine dahildir. Bazıları daha yüksek seviye meclislere seçilir, çünkü "her birinci seviye meclis bir delegayı ikinci seviye bir meclise gönderecektir" ve "her ikinci seviye meclis de 25-50 delegeden oluşacaktır." Bu durum "bütün toplum için tek bir en üst seviye meclis oluşana dek" katman katman ilerleyecektir. Bir üstteki meclise seçilen delegeler "geldikleri meclisin somut görüşlerini yansıtmaya çalışmaktan sorumlu olacaklardır." Diğer yandan "onlara 'şu şekilde oy vereceksin' tarzı dayatmalar yapılmayacaktır, zira bu durumda katıldıkları bir üstteki meclis bir müzakere organı olmaktan çıkar."

Shalom'a göre "her bir meclisteki üye sayısı toplum çapında alınan bir kararla belirlenmeli ve deneyimler ışığında şu ölçütleri karşılayacak şekilde değiştirilmelidir: Halkın müzakere organlarına dahil olmasını garanti edecek derecede küçük ama

(1) yeterli görüş çeşitliliği olmasını ve (2) bütün toplumu kapsam için gerekli meclis katmanı sayısının en aza düşürülmesini sağlayacak derecede büyük.”

Şaşırtıcıdır ki “5 katmanlı 25 kişilik bir meclis 19 milyon nüfuslu bir toplumu kapsayabilmektedir, yine 5 katmanlı 40 kişilik bir meclis 200 milyon nüfusa ulaşabilmektedir; 50 kişilik bir meclis beşinci katman itibarıyla 625 milyon insanı kapsayabilecektir. Altıncı bir seviye eklendiğinde 25 kişilik bir meclis dahi yaklaşık yarım milyar nüfuslu bir topluma ulaşabilecektir.”

Önerilen bu siyasal meclislerde neler yapılır?

Yasama gerçekleştirilir yani normlar ve toplu gündemlerin oylaması yapılır. Meclisler müzakereye ve kamuya açıktır. Amaç bu yasaları makul bir zaman aralığında ve belli meselelerin önemine uygun olarak özyönetim çerçevesinde karar alımına olabildiğince yaklaştıracak şekilde kullanmaktır. Kimi zaman yüksek düzey meclisler oylama yapar ve kararlar alır. Bazen oylama yapan ve kararlar alan alt seviye meclislere görüş bildirir. Tabandaki oylama karşısında üst düzey meclislerdeki oylamalar bakış açılarının sunumu, tartışılması ve kayda geçirilişi, meclis üyelerinin (birçok farklı özellik arasından) nasıl seçileceği gibi meselelerin oluşturduğu kombinasyon şu an yaptığımız türden kuşbakışı bir irdelemede doğrudan ifade etmemiz gerekmeyen siyasal ayrıntılar. Belki de deney ve tecrübe bize bu konuda seçimlerimiz için rehberlik etmeden herhangi bir irdelemede de bu detayları doğrudan ifade etmemize gerek yok.

Farz edelim ki bazı konularda kimi seviyelerde kararlar almak için çoğunluk kuralını ve oybirliği kuralını benimsiyoruz. Öte yandan temsilcilerin yetkilerine ve sorumluluklarına karar veriyoruz. Ayrıca tartışma ve değerlendirme prosedürlerine; oylama, sayım ve yeniden değerlendirme araçlarına dair kararlar alıyoruz. Belli seviyelerde ve belli karar türlerinde bir yaklaşımı diğeriyle kıyaslayarak bir karara nasıl varırız?

Bunun için özyönetime erişmeye çalışır, akıllı hesaplara ulaşmayı kolaylaştırır, çeşitliliği korur ve güçlendirir, dayanışmacı hisleri ve pratikleri korur ve ciddi gecikmeler olmadan işlerin yapılmasını sağlar.

Çeşitliliğin ruhunu ve pratiğini koruyarak onu hangi ölçüde inşa edebiliriz? Ruh açısından elbette sınır yoktur. Pratik açısansa kimi zaman aynı etkiye maruz kalmış herkes tarafından kararlaştırılan politikaların uygulanması gerekir. Örneğin dağıtımı bazıları için piyasa yoluyla bazıları içinse katılımcı planlama yoluyla –herkes için yapılmadığı sürece her ikisi de çuvalalayacaktır– yapamazsınız. Aynı şekilde herkes aynı koşullar altındayken, bazıları için farklı prosedürler kullanılarak bir tartışmayı çözemez ya da bir yasa çıkaramazsınız. Öte yandan bu tür durumlarda dahi daha önce baskın biçimde tercih edilenlerden daha iyi olduğu görülen alternatif yöntemleri canlı tutmayı deneyebilirsiniz. Katılımcı siyaset mecburen ve muhtemelen yapısı gereği tam da bunu yapacaktır.

Peki ya bazı tercihler ve kazanımlar tam olarak uygulandıklarında diğerlerinin hedeflerini tehlikeye atıyorsa ne olur? Bu durum genel olarak siyasetin ve değerlerin açmazıdır. Bunun sebebi makul insanların olgulara farklı bakması ya da bazıları daha doğru hesaplar yaparken birilerinin yanlış hesaplar yapması değildir. Tek nedeni karmaşık meseleler hakkında insanların farklı öncelikleri ve sezgilerinin olmasıdır. Yasama yapısının, yöntemlerinin ve bütün siyasetin püf noktası herkesin alınan kararların herkes için adil olduğunu ve hâlâ ilgi çeken alternatif tercihlerin incelenmeye devam edildiği süreçte dahi bu kararların incelemeye tabi olacak kadar esnek olduğunun kabullenildiği özyönetim tercihlerine izin veren bir sisteme sahip olmaktır. İç içe meclis sisteminin –özyönetim, dayanışma ve çeşitliliğe odaklanarak– erişmeye çalıştığı nokta budur.

Ortak yürütme işlevinden ne haber peki?

Katılımcı ekonomiye sahip olmak genelde çağdaş siyasette yürütme işlevleri olarak bildiğimiz birçok sorunu halleder ve bu sayede diğer siyasal unsurların saptanmasına da yardımcı olur. Örneğin posta hizmetini, hastalıkların araştırılması ve önlenmesini, çevresel koruma sağlama çabalarını düşünün. Tüm bu hedefler dengeli iş kompleksleri, çaba ve fedakârlık karşılığı ücretlendirme ve katılımcı karar alımını içeren katılımcı ekonomi yapılarıyla sürdürülen bir üretim ve dağıtım sistemini kapsamaktadır. Bu açılardan posta dağıtan işçilerin meclisi bisiklet üreten işçilerin meclisinden farklı olmayacak, hastalık kontrolü merkezinin işçi meclisi de iktisadi açıdan sıradan bir hastaneden, çevre koruma ajansından ya da araştırma enstitüsünden farklı olmayacaktır.

Öte yandan başka bir açıdan üç örnek katılımcı ekonomi açısından benzerlerine göre farklıdır. Posta kurumu, hastalık kontrol merkezi ve çevre koruma ajansı siyasal onayla faaliyet gösterir ve siyasetin mecbur kıldığı işleri yapar. Özellikle hastalık kontrol merkezi ve çevre koruma ajansı gibi yetkili kuruluşlar başkalarını araştırma ve onlara yaptırım uygulama izni sağlayan siyasal yetkiyle hareket eder. Sıradan iktisadi birimlerin bu tür yetki ve sorumlulukları yoktur.

Buna paralel olarak yürütme kolu siyasal olarak yetkilendirilen –genel olarak girdi ve çıktılara sahip işyerlerini ilgilendiren ve katılımcı ekonomi normları uyarınca yerine getirilen– işlev ve sorumlulukların belirlenmesinden özellikle sorumlu olacak ancak bu görev işyerlerinin gündemlerini tanımlayan ve belki de onlara özel yetkiler veren bir siyasal nitelikte olacaktır. Siyasetle ekonominin bu iç içe geçme hali kiliselerin ekonomide girdileri ve çıktılarıyla faaliyet gösterdiği ama bunu kültürel / dini bir tanımla yaptığı yerlerde görünür olan kültür ve ekonomi arasındaki iç içe geçmişliğe az çok benzer. Ekonomide kapitalizm yerine katılımcı ekonomiye dönüşmek bir siyaseti, kültürü,

aileyi ya da toplumun başka bir niteliğini yeni bir toplumda yeni kılan şeyin bir parçasıdır ama dönüşümlerinin kalbinde içsel mantıklarındaki değişim vardır.

Bir yürütme kolunun siyasal olarak gündemlerini belirleme ve bu gündemleri izleyecek uzun soluklu mekanizmalar oluşturma araçları muhtemelen bir yandan bir yasama kolunun müzakere ve oylamaları diğer yandansa iktisadi planlama olacaktır. Bu süreçlere hastalık kontrol merkezi ve siyasal yetkilere sahip diğer kuruluşlar gibi kendi faaliyet kuralları olan yetkili kurumların oluşturulması da dahildir.

Katılımcı siyasette yargının rolü ne olacaktır?

Shalom'un iddiasına göre, "Yargı sistemleri genelde üç tür kaygıyı ele alır: hukuki inceleme (yasalar adil mi?), ceza yargısı (belli bireyler yasaları ihlal ediyor mu?), medeni hükümler (bireyler arası ihtilaflar nasıl çözülüyor?)."

Birincisi için Shalom az çok şu anki yüksek yargı gibi faaliyet gösterecek bir mahkeme sistemi öneriyor. Bu sistemde meclis tercihlerine ilişkin ihtilaflar hiyerarşik kademelerde çözülüyor. Hayal edebileceğimiz en iyi yaklaşım bu mu ve bu yaklaşım daha fazla özyönetim için iyileştirilebilir ya da dönüştürülebilir mi? Bu konu hiç şüphesiz daha yakından incelenmeyi hak ediyor.

Ceza yargısı ve medeni hükümler konusunda Shalom bugün sahip olduğumuzdan biraz farklı bir mahkeme sistemi ve hiç şüphesiz dengeli iş komplekslerine sahip, çaba ve fedakârlık karşılığında ücretlendirilen bir polis gücü öneriyor.

Cazip bir toplumda bir polis vazifesine ve ilişkili bir işgücüne sahip olmak –temelde birçok insan için adli mahkeme meselelerinden daha tartışmalı bir konu– konusunda Shalom'la aynı fikirdeyim ve herhangi bir alternatif yahut çözümü mümkün olmayan sorun görmüyorum. İyi bir toplumda kimi zaman şiddet içeren kimi zaman dehşetli derecede kötü suçlar olacaktır. Suçluların soruşturulması ve yakalanması özel yetenekler

gerektiren ciddi meselelerdir. Bazı insanların bu tür işleri iyi ve toplumsal değerlerle uyumlu şekilde yapmalarını sağlayacak özel kurallar ve nitelikler kuşanarak yapacakları –aynen bazı kişilerin çalışma sürelerinin bir kısmını uçak kullanarak, hastalara bakarak ya da özel yetenekler gerektiren ve işlerini iyi ve toplumsal değerlerle uyumlu şekilde yapmalarını sağlayacak özel kurallar ve vasıflarla yaparak geçirmeleri gibi– açıktır.

İnsancıl bir sistemde polisliğin gereksiz olacağı şeklindeki karşıt fikir en iyi haliyle bile gerçekçi değildir. Elbette iyi bir toplumda birçok suç sebebi ortadan kalkmış olacak ve suç faaliyetleri oldukça azalacaktır ancak suçun tamamen ortadan kalkacağını düşünemeyiz. Polisliğin tamamen gönüllü temelde yapılabileceği fikri de uçak kullanmanın ve beyin ameliyatı yapmanın tümüyle gönüllü temelde yapılması kadar anlamsızdır. Bu bakış açısı polisliğin, özellikle de doğru polisliğin aynen uçak kullanmak ve ameliyat yapmak gibi özel yetenekler ve bilgiler gerektireceği gerçeğini gözden kaçırmaktadır. Ayrıca eğitim ihtiyacını ve polislik (ya da taşımacılık veya hekimlik) yetkilerinin kötüye kullanımını önlemek için özel kurallara özenle riayet etme gerekliliğini de göz ardı etmektedir. Dolayısıyla devrim sonrası bir toplumda toplumsal düzenin bir tür “halk milisi” tarafından sağlanacağı fikrinin reddedilmesinin makul bir nedeni vardır. Öte yandan polislik görevlerinin güç istismarına açık olduğuna ilişkin sıkça dile getirilen kaygılar da meşrudur ve dikkate alınmalıdır.

Katılımcı ekonomiye özgü işyeri yapısı ve karar alma mekanizmasının polislik motivasyonu ve polislerin ya da diğer işçilerin hak edilmemiş kazançlara meyletmesini önlemeye ilişkin olumlu yanlarının ötesinde, özel baskılar ve gereklilikler sebebiyle polislik mesleğine mahsus sınırlı bir süre belirlenebilir mi? Polis operasyonlarının izlenmesi ve değerlendirilmesi için güçlendirilmiş toplumsal teftiş mekanizmaları oluşturulabilir

mi? Elbette. Üstelik bu tür şeyler diğer iş kollarına da uygulanabilir. Suçu veya masumiyeti belirlemek, ceza ve rehabilitasyonu yönetmek konularında iyi bir toplumun farklı yaklaşımları polislik işlevini eski yaklaşımlara göre farklı etkileyebilir mi? Bunun yanıtı büyük ihtimalle evettir.

Yukarıdaki tasarım daha iyi bir toplum isteyen bazı çok samimi solculara neden hakaret gibi geliyor? Genelde polisin azınlıktaki seçkinler dışındakilere yardımcı olmaktan çok zarar verecek şekilde davrandığı söyleniyor. Bu yüzden de yeni bir toplumda polisten kurtulmamız gerektiği sonucuna varılıyor. Bu önerme, polisin bugünkü halinden kurtulmamız gerektiğini söylüyor olsaydı kabul edilebilirdi. Ne var ki öyle söylemiyor. Tersine, tüm polislik işlevleri için kurumsal çözümlerden uzak durmamız gerektiğini ima ediyor. Sorun da tam olarak bu. Değersiz bir işlevi reddetmekten hareketle tüm mevcut işlevleri ve bu işlevleri yürütecek araçları –değersiz olmak şöyle dursun, işlevsel ve değerli bir toplumsal hayat için vazgeçilmez olan– tüm olası kurumsal araçları reddetmeye varmak cazip olmayı bir kenara bırakın, intihar niteliğinde bir tavidir.

Paralel bir argümanı ele alalım. Pek çok anarşist devletin yalnızca seçkinlerin dar çıkarlarına hizmet ederken aşağıdakilerin çıkarlarını baltaladığını söyler. Buna göre tüm siyaset / devlet işlevlerini ortadan kaldırmamız gerekir. Mantık aynıdır. Diğer yandan örneğin bir ekolojik aktivist işyerlerinin genelde kirlilik yaydığını ve bunun sonucunda birkaç seçkin dışında herkese zarar verdiğini söyleyebilir. Birileri ailelerin, kültürlerin ve okulların hep birlikte insanlara dehşet verici düzeyde kısıtlayıcı ve yıkıcı alışkanlıklar, inançlar dayattığını ve bu nedenle her tür kurumsal besleme, sosyalleştirme, eğitim, kutlama ve iletişim yapılarından kurtulmamız gerektiğini iddia edebilir.

Tüm bu örneklerin ortak sorunu birtakım işlevleri yerine getiren çağdaş araçları haklı bir şekilde reddederken aynı iş-

levlerin zaruri yönlerini ifa eden her türlü kurumsal aracı da reddetmeleridir. İroniktir ki bu şekilde mantık yürüten bir kişi, aslında Margaret Thatcher’la “başka alternatifin olmadığı” konusunda aynı fikirdedir. Thatcher elbette “Başka alternatif yok” derken işleri o süreçte yürütüldüğünden farklı şekilde yürütemeyeceğinizi ima etmiyordu. Sadece diğer tüm yolların daha kötü olduğunu söylüyordu. Söz konusu işlevleri üstlenen kurumsal araçları reddeden kişi de aynı Thatcher gibi toplumsal işlevleri yerine getirmenin tek yolunun şu anki yol ya da daha kötü bir yol olması nedeniyle bu işlevleri üstlenmenin yapısal olarak toptan reddedilmesi gerektiğini söylemiş oluyor. Thatcher’ın tek farkıysa hiç kimsenin tüm kurumlardan toptan kurtulmanın etkinliğini ciddi şekilde savunamayacağını –mevcut duruma yönelik öfkeyle kişinin ne kadar ileri gidebileceğini fark etmeyerek, sanırım– düşünmesiydi.

Yargı konusuna dönecek olursak, avukatların müvekkilleri için çalıştığı avukatlık modeli –suça ya da masumiyete bakmaksızın– ciddi önem taşıyor. İnsanların kendilerini savunmak zorunda kalmasını istemeyiz zira böyle bir durumda bu konuda iyi olanların yetenekli olmayanlara karşı ezici üstünlüğü olacaktır. Bundan dolayı her türlü uyuşmazlık için iyi eğitilmiş avukatlara ve savcılara ihtiyacımız var.

Ayrıca bu avukatların sıkı çalışmalarını da isteriz. Öte yandan savcılarının ve savunma avukatlarının –davalının suçlu ya da masum olup olmadığını bilmeden ve her türlü aracı kullanarak– kendi lehlerinde kararlar çıkarmaya çalışması gerektiği, çünkü bu yaklaşımın doğru sonuçlara ulaşma olasılığını azami seviyeye çıkardığı düşüncesi bana ancak bir ekonomide herkesin bir bütün olarak topluma faydalı olma ve sosyallik oluşturma en iyi araçları olarak kişisel kazançlar peşinde koşması gerektiği fikri kadar inandırıcı geliyor. Elbette rekabetçi hukuki metodolojinin hastalıklı yanları, kazançların ve kayıpların adaletten

bağımsız lehte mahkeme kararları çıkartmanın bir aracı olduğu rol yapıları tarafından ciddi miktarda artırılmaktadır. İctihat görevini yürütenlerin adil gelir elde ettiği koşullarda dahi gerçek adalet arayışının önünde mevcut pratiklerden kaynaklanan birtakım engeller olacaktır. Öte yandan mahkemeler, yargıçlar, jüriler ve agresif avukatlık kombinasyonunu farklı mekanizmalarla uyarlamak ya da değiştirmek (iktisadi yeniliklerin gerektirdiği ve antisosyal motivasyonların ve çıktılarının engellenmesi konusunda fazlasıyla yardımcı olacak yeni ücretlendirme ve iş tanımı normlarına ilişkin diğer meseleler dışında) hakkında pek de iyi fikirlerimiz olduğu söylenemez.

Yasama, yürütme ya da yargı işlevlerine ilişkin “sol”daki ortak siyasal vizyonun durumu hâlâ pek iç açıcı değildir ve güçlü ve ciddi avukatlığın meşrulaştırılması için belki büyük oranda deney yoluyla, belki de mevcut deneyimlere dayalı seçeneklerin özenli analiziyle geliştirilmesi gerekir.

“Şuna bütün kalbimle inanıyorum. Bir kadının iki seçeneği vardır: ya bir feministtir ya da bir mazoşist.”

Gloria Steinem

TOPLUMSAL CİNSİYET İLİŞKİLERİNE dair görüşleri tartışırken aklımızda iyi bir toplumdaki üreme, besleme, sosyalleşme, cinsellik ve günlük ev yaşamının organizasyonu konuları bulunur. Bunların özellikle üçüne ayrıca özen gösterilir: Kadın-erkek ilişkileri, homoseksüel-heteroseksüel ilişkileri ve farklı kuşaklar arası ilişkiler.

Akrabalık Görüşü

Değerlerimize göre akrabalık işlevlerinde aktörler arası dayanışmayı güçlendirmeli, seçenek ve tercih çeşitliliğini korumalı, fayda ve sorumlulukları adil bir şekilde dağıtmalı ve özyönetim nüfuzunu –yaş vb. sorunlarını dikkate alarak– yaymalıyız.

Bu kadar kapsamlı bir istek listesinde bugün bildiğimiz şekliyle aileler olacak mı? Çocuk yetiştirme işi bugün bildiğimizden çok mu farklı olacak? Flört ve cinsel ilişkiler nasıl olacak? Yaşlılarla gençler arasındaki etkileşim nasıl olacak?

Değerlerimize ulaşmak için sistematik cinsiyetçilik, homofobi ve kuşakçılık üreten özelliklerden kurtulmamız ve vizyoner

akrabalık kurumlarına ilişkin daha gelişmiş önerileri deneyimleyene kadar farazi kalacak bir dizi olumlu gelişme elde etmemiz gerekiyor.

Harika bir toplumda bile karşılıksız aşk denen şeyin olacağını bilmek için kâhin olmaya gerek yok. Seks yine karmaşa yaratacak. Tecavüz ve diğer şiddet suçları eskisine kıyasla çok daha az olsa da yine görülecek. Toplumsal değişim zamansız ölen arkadaşlar ve akrabalar için duyulan acıları azaltamaz. Tüm yetişkinlerin çocuklarla ya da yaşlılarla veya çocukların ve yaşlıların yetişkinlerle eşit oranda düzgün ilişkiler kurabilmesini sağlamaz.

Yine de makul sınırlar içinde bekleyebileceğimiz şey, erkek ve kadınların, heteroseksüel ve homoseksüellerin, tüm yetişkinlerin ve çocukların dayanışma, çeşitlilik, adalet ve özyönetim fırsatlarının uzun süredir sistematik bir şekilde ihlal edildiği yaşam biçimlerine zorla sürüklenmesi olgusunun yapılan yeniliklerle ortadan kaldırılmasıdır.

Peki geleceğin çok daha iyi olacak akrabalığını tanımlayacak kurumlar neye benzecektir? Çağdaş toplumlarda cinsiyetçiliğin elle tutulur sonucu erkeklerin baskın ve daha zengin koşullar elde etmesi olmuştur. Çok uzun soluklu iletişim alışkanlıkları ve davranışsal varsayımlar aracılığıyla bu fark edilmesi güç bir etki bırakmaktadır. Kadınlarla erkekleri ayırtıran kurumlar tarafından zor kullanmanın yanı sıra –tecavüz, dayak vs.– ev yaşamı, iş ve takdir edilme noktasında da kanıksanmış görülen rol farkları aracılığıyla da bu tekrar tekrar üretilir. Ayrıca insanların geçmişteki düşünce, arzu ve hislerindeki cinsiyetçi deneyimleri ve insanların çevrenin etkisiyle ya da bizzat bilinçli olarak yaptıklarının kümülatif etkisi de buna dahildir.

Cinsiyet adaletsizliğinin kökenini bulmak istiyorsak hangi toplumsal kurumların ve bu kurumlardaki hangi rollerin erkekleri kadınlardan üstün kılacak şekilde iki cinsiyetin motivasyon,

bilinç ve tercihlerini şekillendiren sorumluluklar, koşullar ve durumlar dayattığını tespit etmemiz gerekir.

Tüm toplumlarda cinsiyetçi hiyerarşilere sahip olduğunu bildiğimiz yapılardan biri erkeğin baba, kadının anne oluşudur. Yani erkeklerin ve kadınların bir sonraki kuşağın gözleri önünde iki ayrı rolü üstlendiğini ve her bir rolün toplumsal olarak tanımlanmış olup aslında çok az bir kısmının biyolojik olarak sabit olduğunu görüyoruz. Kavramsal olarak akrabalık ilişkilerindeki temel yapısal değişimlerden biri erkekler ve kadınlar arasındaki bu annelik-babalık farklılığını ortadan kaldırmak olacaktır.

Anneliği kadınların ve babalığı erkeklerin üstlenmesi yerine kadınların ve erkeklerin aynı anda çocuklara ebeveynlik yaptığını düşünün. Bir cinsiyet her tür besleme işinin yanı sıra bakım, temizlik ve (annelik olarak bilinen) diğer işleri yaparken diğer cinsiyetin daha çok karar alıcı işler yapması yerine ya da bir cinsiyet daha ilgili davranırken diğer cinsiyetin işlerden uzak durması yerine, erkekler ve kadınlar (ebeveynlik olarak bilinen) aynı sorumluluk ve davranış bütünüyle çocuklarla aynı şekilde ilgilense ne olurdu?

Bu fikrin çıkış kaynağı, başta *The Reproduction of Mothering* (Berkeley: University of California Press, 2. Baskı, 1999) [Anneliğin Yeniden Üretimi] adlı kitabı olmak üzere Nancy Chodorow'un tüm çalışmalarıdır. Bu kitap anneliğin biyolojik değil toplumsal olarak tanımlanmış bir rol olduğunu ve kadınların anneler olarak kızlarını sadece annelik kapasitesine sahip olacak şekilde değil aynı zamanda anne olmayı isteyecek şekilde yetiştirdiklerini ortaya koymaktadır. Chodorow sözlerine şöyle devam ediyor: "Bu kabiliyetler ve ihtiyaçlar anne-kız ilişkisinin içine yerleştirilmiş ve o ilişkiden türemektedir. Bunun aksine anne olarak kadınlar (ve anne olmayarak erkekler) çocuk bakımı kabiliyetleri ve ihtiyaçları sistematik olarak bastırılan ve

yok edilen oğullar üretmektedir.” Chodorow’a göre “Kadın annelerin kişiler arasında daha fazla tesir bırakan ilişkilere girdiği cinsel ve ailesel işbölümü, kız ve oğlan çocuklarında psikolojik bir kabiliyet ayırımına yol açmakta ve bu da onları bu cinsel ve ailesel işbölümünü yeniden üretmeye sürüklemektedir.”

Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki gelişimini üst seviyelere taşımış bir toplumun özelliklerinden biri annelik ve babalık arasındaki farkların ortadan kaldırılması yoluyla erkeklerin ve kadınların ebeveynlere dönüşmesi olacaktır.

Gelişmiş cinsiyet / toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında düşünürken ortaya çıkan yapılardan biri de çekirdek ailedir. Bu konu çocuk bakımı merkezinin ve aile katılımının çok dar olup olmadığı ve bu işe daha fazla aile bireyi veya arkadaşların, toplum üyelerinin vs. dahil olmasının gerekip gerekmediğiyle ilgilidir.

İyi bir toplumun üyelerinin tek başlarına ya da çiftler halinde veya sınırlı sayıda bireyin olduğu gruplar halinde yaşamak zorunda kalma ihtimali pek yoktur. Bunun temel zemini çeşitlilik olacaktır ve her bir yaygın seçenekte toplumsal cinsiyet hiyerarşisinden ziyade toplumsal cinsiyet eşitliğini dayatan nitelikler bulunacaktır.

Bu tür olası nitelikleri tanımlamak konusunda donanımlı olduğumuzu hissetmesek de yeni ve çok daha iyi bir toplumda doğan, yetiştirilen ve ardından kendileri de yeni kuşaklar meydana getirip yetiştiren erkek ve kadınların davranış bakımından tam, yetkin ve kendinden emin olacaklarını ve kişiliği ya da her bir cinsiyetin yaşam güzergâhını sınırlayan ve kısıtlayan ayrımlara maruz kalmayacaklarını söyleyebiliriz.

Aynısı cinsellik ve kuşaklar arası ilişkiler için de genel olarak söylenebilir. Tam özgürlüğünü kazanmış cinselliğin tüm tercihler ve pratikleriyle neye benzeyeceğine ya da yetişkinler, çocuklar ve yaşlıların ne tür kuşaklar arası ilişkilere gireceklerle-

rine dair bilgimiz olduğunu ya da buna dair bulanık da olsa bir tarife sahip olduğumuzu düşünmüyoruz. Tek söyleyebileceğimiz geleceğin cazip toplumlarında hiçbir yaşam biçimi diğerlerinin üzerinde zorunlu bir statü kazanmayacak ve yaygın seçenekler cinsel yönelim, yaş ya da diğer toplumsal veya biyolojik niteliklere dayanarak insanlar üzerinde hâkimiyet kurma, yönetme, itaat etme veya riayet etmek eğilimleri oluşmasının önüne geçecek.

İyi bir toplum toplumsal yollarla dayatılan baskıcı tanımları ortadan kaldırarak herkesin yaşamlarını cinsiyet, cinsel tercih ya da yaşa bağlı olmaksızın istedikleri gibi sürdürebilmelerini sağlayacak. Erkeklerin ve kadınların onlar için belirlenmiş işleri yapmasına sebep olan ve biyolojik olmayan yollarla dayatılan cinsiyet odaklı işbölümü ortadan kalkacak, cinsel tercihe göre bireylere yönelik hiyerarşik bir rol sınırlaması olmayacak. Kadınların yanı sıra erkeklerin de toplumsal katkılarına saygı duyan, fiziksel açıdan zengin ve duygusal açıdan doyurucu cinselliği teşvik eden toplumsal cinsiyet ilişkilerimiz olacak.

Örneğin yeni akrabalık biçimleri bir yandan tek eşliliğin sahiplenici dar kafalılığını aşarken öte yandan uzun soluklu ilişkilerden gelen derinliğin ve sürekliliğin korunmasını sağlayacak. Yeni biçimler, muhtemelen erkekler ve kadınlar arasındaki keyfi görev dağıtımını yok ederek her iki cinsiyetin de çocuk büyütme gibi işlere dahil olmakta özgür olmasını sağlayacak. Ayrıca bir yandan çocuklara ihtiyaç duydukları destek ve yapıları sağlarken öte yandan onlara özyönetim şansı tanıyacak.

Tartışmasız bir şekilde kadınların üreme özgürlüğü –kısırlaştırılma ya da ekonomik mahrumiyet korkusu olmaksızın çocuk sahibi olma, doğum kontrolü ve kürtaj olanaklarına sınırsızca erişim sayesinde çocuk sahibi olmama özgürlüğü– olmalı. Öte yandan feminist akrabalık ilişkileri aynı zamanda çocuk yetiştirme görevlerinin cinsiyete göre ayrılmamasını ve geleneksel çiftler, bekâr ebeveynler, lezbiyen ve gey ebeveynler ve

daha ötesi çoklu ebeveynlik düzenlemelerine destek verilmesini sağlamalıdır. Tüm ebeveynlerin nitelikli bakım hizmetine, esnek çalışma saatlerine ve ebeveynlik izni haklarına sahip olması gerekir. Amaç gelecek kuşakı başta düşük toplumsal itibar gören kadınların (ve hatta kadınlar ve erkeklerin) çalıştığı ilgisiz kurumlara teslim ederek ebeveynleri çocuk bakımı işinden kurtarmak değildir. Asıl hedef çocuk bakımının itibarını artırmak, çocuklarla yetişkinler arasında fazlasıyla kişiselleştirilmiş etkileşimleri teşvik etmek ve bu etkileşimlerin sorumluluklarını erkeklerle kadınlar arasında ve bütün toplumda eşit bir şekilde dağıtmaktır.

Bunların dışında feminizm bireylerin homoseksüel, biseksüel, heteroseksüel, tekeşli ya da çokeşli eğilimleri ve tercihlerine saygılı bir özgürleştirilmiş cinsellik vizyonunu benimsemelidir. İnsan haklarına saygı duyanın ötesinde, karşılıklı rıza gösteren eşler arasında farklı cinsellik biçimlerinin tecrübesi ve keşfi herkese faydalı olabilecek bir dizi deneyim sağlar. Baskıcı hiyerarşileri ortadan kaldırmış cazip bir toplumda cinsellik yalnızca duygusal, fiziksel ve ruhani haz ve gelişim için ya da hiç şüphesiz aşk ilişkilerinin bir parçası olarak sürdürülebilir. Bu amaç doğrultusunda yaşanacak deneyimler hoşgörüyle karşılanmanın ötesinde büyük olasılıkla takdirle de karşılanacaktır.

Kadınların artık ikincil statüde olmadığı ve türümüzün yarısının yetenek ve zekâsının sonunda özgür olduğu bir toplumsal cinsiyet ilişkileri vizyonuna ihtiyacımız var. Erkeklerin çocuk bakmakta özgür olduğu, çocukluğun bir korku dönemi değil bağımsız öğrenme fırsatlarıyla dolu bir oyun ve sorumluluk çağı olduğu ve yalnızlığın yıllar geçtikçe giderek daha da çok sıkı bir mengeneye dönüşmediği bir vizyon istiyoruz.

Saygın bir akrabalık görüşü hayatı alışkanlık ve gereklilik gerçekliğinden kurtararak hepimizin uygulamaya ve gelişmeye açık olduğu bir sanat biçimine dönüştürecektir. Öte yandan

tüm bunların bir gecede elde edilemeyeceği de açıktır. Ayrıca herkes için tek bir partner-ebeveyn kurumunun ideal olacağını düşünmek de doğru değildir. Her ne kadar çağdaş çekirdek ailenin ataerkil kurumlarla fazla uyumlu olduğunu biliyor olsak da farklı bir çekirdek aile türü hiç şüphesiz insanların feminizmin hedefleri doğrultusunda yaşadıkları şeylerle birlikte başka akrabalık biçimleri sayesinde evrilecektir.

Katılımcı Ekonomi ve Katılımcı Siyasetin Etkisi

Katılımcı ekonomide ataerkil bir cinsiyet / toplumsal cinsiyet sisteminden doğan cinsiyetçi ilişkilerin yeniden üretimi mümkün olmayacaktır. Bunun tek sebebi katılımcı ekonominin özgürleşmiş bir akrabalık alanında düzgün işlemesi değildir. Katılımcı ekonomi aynı zamanda erkekler ve kadınlar arasında özgürleşmemiş ilişkilerin ortaya çıkma ihtimalini önleyecek ya da en azından bunun için çalışacaktır. Katılımcı ekonomi cinsiyetçiliğin panzehridir.

Katılımcı ekonomi erkeklere kadınlardan daha fazla yetkili işler ve daha fazla gelir vermez çünkü bir gruba diğerine kıyasla bu tür avantajlar sağlayamaz.

Dengeli iş kompleksleri ve özyönetim, cinsiyet ya da başka bir biyolojik veya toplumsal nitelikten bağımsız olarak yetişkinlerin karar alımına dahil olmasını ve yetki içeren yaratıcı işler üstlenmesini gerektirir ve bunun için çaba harcar. Akrabalık ilişkileri başka sonuçlar için bastırdığında bir çelişki oluşur ve akrabalığın ya da ekonominin diğerine üstün gelmesi gerekir.

Katılımcı ekonomide cinsiyet ilişkilerinden doğan hiyerarşilere uyum sağlayacak şekilde işleyen bir süreç yoktur çünkü katılımcı ekonomide ona sadık kalabilecek bir hiyerarşi bulunamaz. Kadınlar erkeklerden daha az kazanamaz, daha az yetkili görevler üstlenemez ya da kararlarda daha az söz hakkı sahibi olamazlar.

Peki ev işleri konusu nasıl olacak? Birçok feminist şunu soracaktır: “Katılımcı ekonomi işyerinde ve gelir düzeyinde şu anki cinsiyetçiliğin dayattığı farklılaşmayı kaldıracığını iddia ediyor, peki ev işleri de ekonominin bir parçası mı?”

Çeşitli ev işlerini katılımcı ekonomisinin parçası olarak gören bir toplum düşünebiliriz. Bunun tam aksi bir bakış açısına sahip bir toplum da gelişebilir. Hiçbir tercih salt katılımcı ekonomi mantığıyla göz ardı edilemez ya da mutlak olarak görülemez.

Mantıksal olarak açık olmakla birlikte, ev işlerinin temelde ekonominin bir parçası olarak örgütlenmemesi gerektiğini düşünmeye yatkınız.

Birincisi, bir sonraki kuşağı büyütmek ve yetiştirmek bir gömlek, müzik seti, neşter ya da dürbün üretmeye benzemez. Çocuk bakımı ve işyeri üretimini aynı türden toplumsal faaliyetler olarak kavramsallaştırdığımızda düşünce yapımızı temelden bozan bir şeyler oluyor.

İkincisi, ev işlerinin meyvelerini büyük oranda üreticinin kendisi yiyor. Ev tasarımı ve bakımına daha fazla zaman ayırarak daha fazla ücret alabilir miyim? Böyle olursa hem yaptığım işin ürünlerini hem de daha fazla geliri elde etmiş olurum. Bunun diğer işlerden farklı olduğu açık ve salon tasarımı değişirmek ya da bahçe düzenlemek üretimden çok tüketim işi gibi görünüyor.

Düşünün ki piyano çalmayı ya da model uçaklar yapmayı veya otomobilimle uğraşmayı seviyorum. Hobi olarak girdiğim faaliyet büyük oranda iş gibi görünüyor ama biz buna tüketim diyoruz, çünkü bunu yalnızca kendi himayemde ve kendim için yapıyorum. İş olarak adlandırdığımız çalışmaysa işçi meclislerinin himayesinde sırf kendimizden öte halkın kullanacağı çıktılar üretmek olarak tanımlıyoruz.

Çocuk büyütmek ve yetiştirmenin otomobil ya da tornavida üretmekten temelde farklı olduğunu veya ev işleri yapmanın

toplumsal ilişkiler ve faydalar bakımından fabrikada çalışmaktan farklı olduğunu, ev işlerini ücretlendirilebilecek ve katılımcı ekonominin işyeri kurumlarının himayesinde gerçekleşecek işler olarak saymamamız gerektiğini söylemenin nesi yanlış?

Cinsiyet / toplumsal cinsiyet ilişkilerinde bir dönüşümün imkânsız olduğunu düşünüyorsak o zaman bir sorun var demektir. Hanelerin ve yaşam birimlerinin norm ve yapıları fazla cinsiyetçiye ve katılımcı ekonomi ev işlerini ekonominin parçası olarak görmeyip kendi normlarına tabi kılıyorsa, o zaman ev işleri büyük oranda kadınlar tarafından yapılabilir ve bunun sonucunda diğer hedefleri için zamanları ya da boş zamanları erkeklere göre azalır.

İyi de bu şekilde düşünmeye gerek var mı? Neden ev işlerini ekonominin bir parçası haline getirmek yerine cinsiyet / toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki dönüşümün kendisi ev işleri normlarında bir dönüşüme yol açmasın?

Tersinden bakalım. Bu, feminizm ve toplumun geri kalanı hakkında bir kitap olsaydı ve ben detaylı bir feminist cinsiyet / toplumsal cinsiyet vizyonu oluşturmaya çabalasaydım insanların bana işyerini bir hane olarak görüp göremeyeceğimizi ve bundan hareketle yeni ailelerin ve yaşam birimlerinin sahip olduğu yenilikçi ilişkilerden işyerinin de yararlanıp yararlanamayacağını soracağını sanmıyorum. Bunun yerine sadece akrabalıkta değil ekonomide de bir devrim olması gerektiğini düşünürdük ve iş yaşamındaki başlıca yeniden tanımlamalar için ekonomiye bağlı kalırdık. Öte yandan bunu yaparken ekonominin akrabalık alanında elde edilen kazanımlara bağlı kalmasını ve hatta bu konuda teşvik edici olmasını ve ayrıca her bir alanın birbiriyle uyumlu hareket etmesini bekler ve buna göre davranırdık.

Ne olursa olsun katılımcı ekonominin cinsiyetçiliği azaltacağı açıktır çünkü bir yandan cinsiyetçi hiyerarşileri sahiplenmesi için bir neden yoktur ve bunu yapamaz, diğer yandan kadınların

başka herhangi bir gerçekliğe kolayca tabi olmalarını önleyecek şekilde yetkilendirme ve ücretlendirme uygulamaları.

Siyasetteki durum daha da basit ve doğrudandır. Elbette yasama yapısı ve diğer yapılar bir cinsiyeti diğerinden öncelikli görmeyecektir. Yasalar da feminist akrabalık biçimleriyle tutarlı olacaktır çünkü feminist akrabalık katılımcı ve özyönetimci siyasal ilişkiler kurma yeteneği olan insanlar yaratmak zorundadır. Dolayısıyla siyasetin anayasal ya da farklı türden kanunları olacak ve bu kanunlar siyasal ilişkilerin yeni akrabalık ilişkilerinin sağladığı feminist faydalarla tutarlı ve hatta onları yeniden üreten bir seviyede olmasını güvence altına alacaktır.

Yukarıdaki tartışmaya yönelik doğrudan bir benzetme dışındaki belki de anlayışımızın yetersizliği sebebiyle iktisat veya siyasetle cinsellik arasında derin bir ilişki olduğunu cidden görmüyoruz. Toplumda homofobi ya da başka cinsel hiyerarşiler varsa ve ekonomi kapitalistse insanların arasındaki pazarlık gücüne göre ayrımlar –patronların gücü oranında– sömürülecektir. Sıradan bir yukarıdan aşağıya siyaset aynı zamanda bu ayrımları en azından yansıtacak ve körükleyecektir. Bunun ötesinde kapitalist ekonomi ve her tür otoriter siyaset homoseksüel ve heteroseksüel davranış biçimlerini ekonomik rollerle ve tüketim biçimleriyle kaynaştıracaktır. Katılımcı ekonomi ve katılımcı siyasetteyse cinsel ayrımların herhangi bir şekilde sömürülmesi olası değildir –ekonomide bu çok daha az dile getirilir– çünkü herkes için geçerli tek bir ücretlendirme normu ve emek tanımı mantığı vardır ve bunlar tanımları gereği hiyerarşi seçeneklerinin önünü tıkar. Siyaset feminist ilişkilerle olgunlaşmış erkek ve kadınların iradesinden doğar, onları yansıtır ve korur.

Kuşaklar arası çatışma meselesine gelelim. Kapitalizm azalmış pazarlık güçleri sayesinde gençler ve yaşlılar için düşük ücretlendirme uygulayarak yaş farklılıklarını her zaman sömürür. Sömürü amaçları doğrultusunda sömürüye açık işbölümü için

yaşla ilişkili farklı kabiliyetlerin avantajından faydalanır ve bir yandan vaktinden önce çalışmaya başlamayı teşvik ederken öte yandan garanti edilen seviyeden yavaş çalışanların uzaklaşmasına destek verir. Katılımcı ekonomiyse her katılımcının çıkarına olan –ve her durumda var olmanın tek etkili yolu olan– insani davranışları teşvik etmekle kalmaz, katılımcı ekonominin tanımlayıcı norm ve yapılarına karşıt ihlallere izin vermez. Katılımcı ekonomide yaş temelli farklılıkları sömürme şansı yoktur çünkü avantajlardan faydalanmak mümkün değildir. Aynı şekilde katılımcı siyaset de her yaştan insanın iradesini korur ve kaynaştırır zira özyönetim tam da bunu gerektirir.

Emeklilik yaşı dahil yaşlıların rolünü toplum belirleyecektir. Gençlerin katılımcı siyasette karar almanın bir parçası olarak iktisadi ve siyasal sorumluluk içine girme yaşını da toplum belirler. Aile ve diğer ekonomi dışı kuşaklar arası ilişkiler yalnızca iktisadi ve siyasal yapılarla yönetilemez ve içlerinde yeni akrabalık ve cinsiyet biçimlerinin de olduğu bir dizi değişken aracılığıyla şekillenecektir. Öte yandan katılımcı ekonomiyse katılımcı siyasetin gelişmiş, tam katılımcı ve özyönetime yatkın aktörler gerektirdiği açık bir olgudur. Buna göre daha genel kapsamda tüm aktörlere karşı saygı geliştirilecek ve tüm aktörlere toplumun diğer kurumlarından gelecek her tür dayatmaya karşı maddi eşitlik, maddi eşitliğin davranışsal araçları ve alışkanlıkları sağlanacaktır.

5*

İnterkomünalizm

“Ayrımcılık adaletsizlerle ahlaksızların gayrimeşru ilişkisinden doğan bir suçtur.”

Martin Luther King, Jr.

KAVRAMSAL ALET KUTUMUZU geliştirirken tartıştığımız gibi insanlar sanatsal, dilbilimsel ve ruhani ittifaklar ve tercihlerle birbirlerinden ayrılan, ortak kültürlerle harmanlanmış farklı toplumlar yaratmaya meyillidir. Kültürel toplumlardaki sorun bu çeşitliliğin kendisi değil kültürel toplumların birbirlerini sömürebilmesi, saldırabilmesi ya da yok edebilmesidir. İyi bir toplumda büyük oranda tek yönlü ya da bazen karşılıklı gerçekleşen toplumlar arası saldırı ve yıkım ihtimali ortadan kalkacaktır.

İyi bir toplumda nasıl kültürel ilişkilere sahip olmak isteriz?

Toplum Vizyonu

Birdenbire geçmişten bağımsız ve tarihsel köklerimizden habersiz cazip bir toplumda gözlerimizi açmayacağız. Aksine tarihsel hafızamız, geçmişteki ve şimdiki toplumsal sürece karşı hassasiyetimiz ve kendi tarihimize ve toplumumuzun tarihine dair algımız cazip bir topluma erişim sürecinde büyük ihtimalle zenginleşecektir. Farklı kültürel köklerimiz daha iyi bir dünyaya

doğru giderken yok olmayacak aksine daha da göze çarpacaktır.

Kültürleri homojenleştirmek yerine daha iyi bir dünyaya geçerken farklı toplulukların tarihsel katkısı daha fazla takdir görecektir, karşılıklı düşmanlıkların yer almadığı müstakbel gelişmeler için büyük araçlara dönüşecektir.

Farklı tarihsel toplumları tek bir kültürel niş içinde kaynaştırmaya çalışarak soykırım, emperyalizm, ırkçılık, aşırı milliyetçilik, etnik milliyetçilik ve dinsel zulüm kâbuslarını önlemeye girişmek, en az bu yaklaşımın yok etmeye çalıştığı kâbuslar kadar yıkıcıdır.

İster ırkçı ister köktenci ya da solcu olsun “kültürel homojenizasyon” insanlara kim olduklarına ve nereden geldiklerine dair bir his kazandıran kültürel farkların olumlu yanlarını hiçe sayar. Kültürel homojenizasyon çeşitlilik ve kültürel özyönetime çok az fırsat tanır ve üstesinden gelmeye çalıştığı toplumsal endişeleri ve karşıtlıkları aslında çoğaltarak her koşulda kendi kendini bitirir.

Rekabetçi ve karşılıklı düşmanlığın beslendiği bir ortamda dini, ırksal, etnik ve ulusal toplumlar genelde sekter kamplara ayrılır ve bunların her biri gerçek ve hayali tehditlere karşı kendilerini savunma güdüsüyle diğerlerine savaş açar.

Öte yandan ırksal ve diğer kültürel hiyerarşilerin toplumun ve tarihin neredeyse tamamını saran varlığı kültürel çeşitliliği ortadan kaldırmamız gerektiği anlamına gelmez. Aynı şekilde toplumsal cinsiyete, cinsiyete dayalı, iktisadi ya da siyasal hiyerarşilerin varlığı da bu evrenlerdeki çeşitliliği yok etmemizi gerektirmez. Amacımız baskıyı ortadan kaldırmak ve farklılıkları silmeden özgürleştirici koşullar yaratmaktır.

İrkçılığın apaçık duygusuz bir yönü vardır. Desmond Tutu’nun Güney Afrika deneyimi hakkında söylediklerini düşünün: “Misyonerler Afrika’ya geldiklerinde onların İncil’i, bizimse toprağımız vardı. ‘Gelin dua edelim,’ dediler. Gözle-

rimizi kapadık. Açtığımızdaysa bizim elimizde İncil, onların elinde toprak vardı.”

Öte yandan hırsızlık her zaman kültürel ihlalin baskın teması değildir ve aşırı etkin olduğunda bile genelde kültürel resmin bütününe yalnızca bir parçasıdır. Irkçılık, etnik milliyetçilik, milliyetçilik ve dini bağnazlığın büyük kısmı somut farklılıkların ötesine geçen kültürel tanım ve inançlara dayalıdır.

Baskın toplum grupları ayrıcalıklı konumlarını kendi üstünlüklerine ve baskı altında tuttukları kişilerin sözde bayağılığına ilişkin mitlerle rasyonelleştirirler. Zamanla somut motivasyonlarla dolu bu mitler somut ilişkileri aşarak kendine ait bir yaşam kazanır. Sonuçlarıysa acımasızdır. ABD’li romancı Ralph Ellison’ın sözleriyle, “Ben görünmez biriyim. Hayır, Edgar Allan Poe’ya musallat olmuş bir hayalet ya da Hollywood filmlerindeki dış plazmalar gibi değilim. Etten kemikten, lif ve sıvılardan oluşmuş gerçek biriyim. Hatta bir aklımın olduğu bile söylenebilir. Görünmez olmamın tek sebebi insanların beni görmeyi reddetmesidir.”

Baskı altındaki toplumların bazı sektörleri bayağılıklarına ilişkin mitleri içselleştirir ve baskın kültürleri taklit etmeye ya da en azından onlara uyum sağlamaya çalışır. Diğerleriyse kendi kültürel geleneklerinin bütünlüğünü savunarak tepki verir ve öte yandan bu baskıyı meşrulaştırmak için kullanılan ırkçı ideolojilerle ellerinden geldiğince mücadele ederler. Ne var ki W. E. B. Du Bois’nın dediği gibi, “Tuhaf bir duygu bu çifte bilinçlilik, kendi benliğine daima başkalarının gözünden bakma hissi, kendi ruhunu kibir ve merhamet duyguları eşliğinde memnun gözlerle kendisini izleyen bir dünyanın mezurasıyla ölçme duygusu.”

Kültürel kurtuluş toplumlar arasındaki ayrımları ortadan kaldırmaya çalışarak değil ırkçı kurumları yok ederek, ırkçı ideolojileri lanetleyerek ve tarihsel toplumların dayanışma duygularını ihlal etmeden farklılıkları korumalarını sağlayacak şekilde

çevrelerini değiştirerek sağlanır. Bu bağlamda alternatiflerden biri, her bir topluluğun maddi ve sosyal kaynaklarıyla kendini güvenle tekrar üretebilmesini garanti altına alarak toplulukların çeşitliliğine saygı duymayı ve çeşitliliği korumayı vurgulayan “interkomünalizm”dir.

Her bir kültürün sadece kendi tarihsel deneyiminin ürünü belli erdemleri vardır. Öte yandan farklı kültürlerin interkomünalist ilişkiler aracılığıyla etkileşimi her bir kültürün niteliklerini zenginleştirir ve hiçbir tekil yaklaşımın erişemeyeceği bir zenginlik sağlar. Yapılması gereken tam olarak şudur: Toplumlar arasındaki olumsuz ilişkilerin yerine olumlu ilişkiler getirilecektir. Asıl mesele her toplumun kendi geleneklerini ve kendini tanımlayan yönlerini devam ettirmesi için gerekli araçları güvence altına alarak çok sayıda toplumun hissettiği kültürel soykırım tehdidini yok etmektir. Özyönetimle uyumlu şekilde, bireyler önceki nesillerin ya da başkalarının özellikle önyargılardan ötürü yaptıkları tercihlere maruz kalmak yerine kendi istedikleri kültürel toplumları seçebilmelidirler. Ayrıca bir toplumun dışında kalan kişiler kendi fikirlerine göre insani normları ihlal eden kültürel pratikleri eleştirmekte özgür olmalıdır. Öte yandan toplumun tüm üyelerinin hiçbir somut ya da kapsamlı toplumsal kayıp olmaksızın toplumdan ayrılma hakkı dahil olmak üzere, itiraz hakkının güvence altına alınması adına gerekli olduğu zamanlar haricinde, eleştirelliğin ötesine geçen dış müdahalelere izin verilmemelidir.

Uzunca bir otonomi ve dayanışma geçmişi sayesinde toplumlar arasındaki şüpheler ve korkular ortadan kalkana kadar toplumun tartışmalarda hangi tercihe yönelmesi gerektiği konusu, iki seçenek arasından daha güçlü ve dolayısıyla gerçekte daha az tehdit altında olanın seçilmesiyle bir karara bağlanmalıdır. Tahakkümden korkmak için daha az sebebi olan, daha güçlü toplum tek yanlı olarak tartışmayı dindirme sürecini başlatmak-

tan sorumlu olacaktır. Gerektiğinde ihtilaf çözme konusunda ve dengeli iş kompleksleriyle adil ücretlendirme konularını da kapsayan toplumlar arası hukuki bir aygıt aracılığıyla denetim ve yürütme gerçekleştirilebilir.

Toplumlar arası olumsuz ilişkilerin tarihsel mirası düşünül-
düğünde, buna bir gecede erişilemeyeceği açıktır. Hatta bazı
alanlarda interkomünalist ilişkiler farklı bir tarihsel miras ve
davranışsal beklentiler bütünü kurulana kadar adım adım ya-
vaşça oluşturulmalıdır. Örneğin toplumların kültürel yeniden
üretim için gereksinim duyacakları “gerekli araçlar” arasında
nelerin bulunduğu ya da hangi gelişmenin belli durumlarda
“yersiz dış müdahale” araçlarından bağımsız olacağına karar
vermek her zaman kolay olmayabilir. Bu meselelere ilişkin farklı
görüşleri yargılamak konusundaki interkomünalist ölçüt şu
şekilde olabilir: Her topluma kendi kültürel geleneklerini kendi
kendine tanımlama, geliştirme ve kültürünü sınırlı araçların
olduğu ve bu araçlara erişim için herkese eşit hakkın verildiği
bir bağlamda –aynen tüm üyelerine katılımcı iktisadi, siyasal ve
akrabalık ilişkileri sayesinde adil ücretlendirme ve özyönetim
sağlanması gibi– tüm diğer toplumlara takdim etme fırsatı için
yeterli maddi araçlar ve iletişim araçları sağlanmalıdır.

Katılımcı Toplumda Irk

Katılımcı ekonominin ırk, din ve diğer toplulukların kültürel
hiyerarşilerine sahip bir toplumda ne gibi bir katkısı bulunur?
Hiyerarşileri olmayan cazip topluluklara sahip bir toplumda var
olduğunda ne olur? Genel olarak katılımcı ekonominin iktisadi
yaşama ilişkin gereksinimleri kültürler üzerinde dayatma işlevi
görür mü? Katılımcı siyaset ya da akrabalık alanının kültürler
üzerindeki etkileri nasıl olur?

Örneğin ABD ekonomisini ırksal, dini ve etnik yapısını de-
ğiştirmeden katılımcı ekonomiye dönüştürecek olsak keskin

çelişkiler ortaya çıkar. Bu varsayımsal toplumdaki mevcut ırksal ve diğer dinamikler grupları birbirine düşürür ve insanlara üstünlük ve bayağılık beklentileri dayatır. Katılımcı ekonomi eskiden kalma kültürel hiyerarşilerle tutarlı olmayan gelir biçimleri ve koşullar oluşturacaktır. Her tür hiyerarşinin en altındakilere sağlayacağı yetkilendirme ve maddi araçlar sayesinde kültürel hiyerarşileri yıkacaktır.

Katılımcı ekonomide insanlar sistematik şekilde ırkçılığı ve diğer kültürel adaletsizlikleri ekonomik yollarla sömürmeyecektir. Bireyler katılımcı ekonomide hiç şüphesiz bunu yapmaya çalışabilirler ve korkunç yaklaşımlar da benimseyebilirler fakat ırkçıların –bir toplumun üyeleri olmak bir yana, ayrı bireyler olarak bile– ekonomik güç ya da zenginlik kazanmaları için bir mekanizma olmayacaktır.

Siyah veya beyaz, Latin Amerikalı veya İtalya kökenli, Yahudi ya da Müslüman, Presbiteryen ya da Katolik, Güneyli veya Kuzeyli olmanıza bakılmaksızın, –kapsamlı bir toplumda oluşabilecek kültürel hiyerarşilerden bağımsız olarak– katılımcı ekonomide dengeli bir iş kompleksine ve adil bir gelire sahip olursunuz. Koşullarınıza ilişkin özyönetim gücünüz olur. İtilip kakılacak düşük bir konum mevcut değildir.

Yok olmaya direnen ve hatta yeniden üretilmeye devam edilen ırkçılık ve diğer kültürel adaletsizlik biçimleri katılımcı ekonomide aktörlerin görev tanımlarına sızabilir ancak bunu adaletsiz yollarla ekonomik güç, maddi zenginlik ya da ekonomik konfor bahşedecek şekilde yapamaz. Dolayısıyla dönüşümden geçmiş bir ABD’de siyahlar, Latin Amerika kökenliler, Asyalılar ve diğer gruplar dengeli iş komplekslerinde istatistiksel olarak farklı niteliklere sahip olabilirler fakat bu farklılıklar o komplekslerin dengesini bozamaz. Bu şekilde orantısız dağıtılmış iş niteliklerinin normalde küçük düşürücü sonuçlara yol açacağı doğrudur. Ne var ki böyle bir şey olsa bile ekono-

minin özyönetimci dinamikleri bu adaletsizlikleri de ortadan kaldırmaya çalışacaktır.

Hiç şüphesiz katılımcı ekonomide azınlık toplumların üyelerinin olayları ve durumları değerlendirmek, ırksal veya diğer küçük düşürücü dinamiklere karşı toplu halde direnmek ya da geçmişten kalan veya toplumsal yaşamın diğer alanlarından sızan benzer dinamiklere karşı mücadele etmek için grup toplantılarında bir araya gelmelerini sağlayacak araçlarının olacağı düşünülebilir. Özü gereği kültürel adaletsizlikleri engelleyeceği düşünülen bir ekonomiden beklenebilecek en iyi şey budur.

Peki ama cazip bir toplumda katılımcı ekonomi ve cazip kültürler konusuna ne demeli? Toplumun diğer parçalarına yerleşmiş kültürel normların katılımcı ekonomide iktisadi hayatı etkileyemeyeceğini söyleyemeyiz hatta etkileyeceklerinden emin bile olabiliriz. Farklı kültürel topluluklardan insanların günlük pratikleri, örneğin sadece hangi tatillerde toplum üyelerinin işlerinden izin aldığı konusunda değil aynı zamanda iş ya da tüketim esnasındaki günlük pratikler, ibadet sürelerinin düzenlenmesi ya da kültürel açıdan önceden belirlenmiş ya da tercih edilen belli faaliyet türleri açısından da kesinlikle farklı olacaktır. Bir topluluğun üyelerinin –ABD’deki Amiş toplumunda olduğu gibi– kültürel olarak uzak duracağı iktisadi endüstriler ya da sektörler olabilir.

Çok zorlayıcı koşullarda olasılıklardan biri şu olabilir: Bir işyerinin üyeleri neredeyse tümüyle tek bir toplumdan oluşursa diğerlerinin bağlı kalamayacağı ortak tatiller, işyeri takvimleri ve çeşitli günlük faaliyetlere dair normlar kolayca oluşturulabilir. Özyönetim bu tür düzenlemelerin önünü kesmez ve kimi zaman ideal hale bile getirebilir.

Alternatif olarak bir işyeri çok çeşitli toplumların, geniş (ve kimi zaman kısıtlı) tüketici birimlerinin üyelerini kaynaştırabilir. Bu durumlarda, birtakım ufak uzlaştırmalar –bazı

üyeler Noel kutlaması yaparken, bazıları Hanukah ve bazıları da başka bayramlar kutlayacak, takvimler buna göre ayarlanacaktır– yapılabilir. Takvimde daha sık farklılıklar ya da bazı insanların ne tür işler yaptığını etkileyen başka pratikler mevcut olduğunda belki de daha kapsamlı uzlaştırmalar gerekebilir.

Asıl mesele katılımcı ekonominin işyerlerini, tüketici birimlerini ve planlama süreçlerini çok esnek kılan altyapısıdır. Bu altyapıların tanımlayıcı nitelikleri sınıfsız olmak üzere tasarlanmıştır ancak sonsuz sayıda çeşitleme –insanların toplumsal edimleri ve inançları sebebiyle çeşitli kültürel zorunlulukların uyumlu hale getirilmesi dahi– mümkündür.

Son olarak katılımcı ekonomide işçi, tüketici ve katılımcıların katılımcı planlamadaki rollerinin gereksinimleri ve gereklilikleri bir kültürün kendi iç işlerinde hangi pratikleri ön plana çıkaracağı konusuna sınırlama getirir mi?

Bir anlamda, evet, getirir. Katılımcı ekonomiye sahip bir toplumun kültürel toplulukları çoğunluğun aleyhine olacak şekilde bir azınlığa maddi avantajlar ya da büyük güç sağlayacak iç normları ve düzenlemeleri büyük sürtüşme yaşanmadan kaynaştıramaz.

Diyelim ki küçük bir rahipler, sanatçılar, falcılar, ihtiyarlar sektörünü yücelten ve tüm diğer üyelerin onlara karşı belli açılardan itaat etmelerini ya da onlara hediyeler vermelerini bekleyen bir kültür var. Böyle bir kültürel topluluğun katılımcı ekonomide uzun ömürlü olma ihtimali düşüktür.

Çünkü insanlar iktisadi yaşamlarını adalet, dayanışma ve özyönetimin yanı sıra çeşitlilik eğilimleri üreten ve onlara diğerlerine pasif bir şekilde itaat etmektense saygı duymayı “öğreten” ortamlarda geçireceklerdir. Neden yaşamlarının bir kısmında adaletsiz koşullara ve çarpık karar alma normlarına boyun eğsinler ki?

İyi bir toplumda insanların kültürleri özgürce terk edebileceklerini –çünkü insanların kendilerini yönetmek için ekonomik kaynakları, eğitimleri ve eğilimleri olacaktır– düşündüğümüzde çoğunluğun o özgürlüğü kendilerini emeklerinin meyvelerinden mahrum bırakan ve özyönetim haklarını elinden alan kültürel toplulukları terk etmek için kullanacaklarını tahmin edebiliriz.

Bu durum katılımcı siyaset ya da akrabalığın kültürlerle olan bağlantıları için de beklenebilir. Analiz tamamen aynı şekildedir. Cazip bir toplumun bu parçaları da aynen ekonomide olduğu gibi kültüre yalnızca adalet, özyönetim ve dayanışma getirecek ve bu değerlerle tutarlı olmayan nitelikleri kültürlerden çıkaracaktır. Akrabalık ya da siyaset ilişkilerinde meşru ve doğal yollarla baskıcı kültürel ilişkilerin var olması için bir araç yoktur çünkü mevcut roller arasında diğerlerini ciddi oranda tahakküm altına alan ya da bastıran roller bulunmaz. Aynı şekilde katılımcı akrabalık ilişkileri seti ya da katılımcı siyaset ilişkilerinin detayları her ne kadar katılımcıların kültürel bağlılıklarını yansıtırsa da –farklı kültürel bağlılıkların ışığında farklı bir nitelikler karışımı– bu arındırma girişimleri yaşamın bu alanlarındaki başlıca belirleyici özellikleri yok etmeyecek ya da kısıtlamayacaktır.

“Kalbinde yeşil bir ağaç olursa
Belki bir ötücü kuş gelir bir gün.”

Çin atasözü

Toplum ve Ekoloji

KATILIMCI TOPLUMUN EKOLOJİ üzerindeki etkilerine gelince, temel mesele ekonomidir zira ekoloji üzerindeki en kapsamlı toplumsal etki üretim ve tüketim aracılığıyla ortaya çıkar. Ekonomiler çevreye kirleticiler gibi yeni maddeler ekler, çevredeki doğal malzeme ve kaynakları tüketir ve örneğin baraj yapımı ya da insan yaşam alanlarının farklı örüntüleri aracılığıyla çevresel niteliklerin düzenlemesini ve kompozisyonunu ya da insanların çevreyle ilişki kurma biçimini değiştirir. Bunların her biri ve ekonominin çevreyi başka yollarla etkileme biçimleri sonuçta doğanın kompozisyonu üzerinde dalgalı etkilere yol açar ve bu değişiklikler aracılığıyla insanların yaşamı da etkilenir.

Örneğin bir ekonomi otomobillerin egzoz gazlarıyla ya da atmosferde kimyasal birikmesine neden olan bacalar yoluyla ekonomik çevreye yan ürünler ekler. Bu atıklar nefes almayı güçleştirebilir ya da güneş ışınlarının atmosfer sıcaklıklarını etkileme biçimini değiştirebilir. Bu ekonomik etkilerin ikisi de insan sağlığını ya da hava akımlarını etkileyecek ve bunun

sonucunda deniz akıntıları, kutup buzulları etkilenecek, hava durumunun olağan seyri, deniz seviyeleri ve ürün rekolteleri değişecektir.

Diğer yandan bir ekonomi petrolü, suyu ya da ormanları tüketerek insanları kaynak kullanımını azaltmak zorunda bırakabilir, dünya çapındaki toplam üretim ve tüketim seviyelerini, yaşam için gerekli gıdaların ve ev yapmak için gerekli inşaat malzemelerinin erişilebilirliğini etkileyebilir.

Aynı zamanda bir ekonomi doğal çevre dinamiklerinin şeklini ve içeriğini de değiştirebilir. Örneğin ormanları azaltarak ağaçların atmosfere yaydığı oksijen miktarını da azaltmış oluruz ya da ineklerin sayısını artırarak, (kendimize daha lezzetli biftekler pişirebilmek için) yeme alışkanlıklarını değiştirerek, saldıkları metan gazı miktarını artırarak ve küresel hava koşullarını etkileyen sera gazı üretimine yol açarız. Ekonomiler insanların yaşam biçimlerini, ulaşım şekillerini ve diğer tüketim alışkanlıklarını ve yaklaşımlarını değiştirerek insanların dağlar, nehirler, hava ve diğer canlı türleriyle ilişkilerini de etkiler.

Yukarıda saydıklarımızda ve çok sayıda başka örnekte iktisadi yaşamımızda yaptıklarımız doğrudan –ya da çok aşamalı bir süreç içinde– günlük yaşamda çevresel refaha ulaşmamızı veya sıkıntı çekmemizi ve ayrıca bizzat çevrenin adaptasyon şeklini de etkiler.

Diğer bir ifadeyle iktisadi eylemlerin çevre üzerinde doğrudan, ikincil ve üçüncül etkileri vardır ve bunun sonucunda değişen çevre de yaşam koşullarımızı birincil, ikincil ve üçüncül seviyelerde etkiler.

Bazen bu etkiler ürkütücü seviyelere ulaşır. Yükselen denizler kıyı bölgelerini düşük rakımlı yerleri yutar. Ürün, kaynak ya da su azalması kıtlıklara ya da başka türlü yaygın yoksunluklara yol açar. Etkiler bazen daha az sert olsa da ürkütücülüğünden

bir şey yitirmez. Tornadolar, kasırgalar, kuraklıklar ve seller kalabalık nüfusları vurur, kirlenmiş içme suyu ya da artan radyasyon seviyeleri kanser oranını yükselterek çok sayıda insanı erken yaşta hayattan koparır, geniş taban alanları kullanan barajlar kasabaları ya da köyleri toptan yutar. Kimi zaman da doğal çevrelerin yok edilmesi ya da sesli üretim veya tüketim sebebiyle gürültü ortaya çıktığında etkiler daha küçük boyutlu alanlarla sınırlı kalır.

Tüm bu olasılıklardan yola çıkarak bir ekonominin etrafındaki doğal çevreyle mutlak bir ilişkisinin olduğunu ve çevreyle olan bu ilişkiye saygı duyulmadığı takdirde tüm diğer ölçütlerde başarılı olursa bile yeni toplum için önerilen her tür iktisadi modelin müthiş bir zayıflık içinde olacağını söylemek mümkündür.

Kapitalizm ve Ekoloji

Kapitalizm çevre konusunda feci çuvallıyor. Öncelikle kapitalizmin piyasa sistemi uzun dönemli sonuçlara bakmaksızın kısa dönemde en çok kârı elde etmeye bakıyor. İkincisi, piyasalar çevresel etkileri umursamıyor ve kâr elde edeceği zaman ya da müşteri memnuniyeti için özünde çevreyi kirletmeye yönelik teşvikleri bile var. Üçüncüsü, yaşamın ya da tüm diğer değişkenlerin üzerindeki etkileri umursamaksızın kapitalist birikim dürtüsü mevcut.

Bir başka ifadeyle piyasalar üreticinin kârını artırdığı sürece çevreye, alıcı ve satıcının dışındaki her şeye zarar vermeye yönelik teşvikler yaratıyor.

Örneğin satıcılar kirlilik yayan, içme suyuna zarar veren ya da daha fazla kaynak tüketen ama temiz yöntemler ve teknolojilerden daha az maliyeti olan üretim yöntemleri kullanır. Üretim maliyetlerini düşürmek veya daha fazla ürün satılmasını sağlamak amacıyla ürünü satın alan tüketicilerin değil başkalarının doğrudan maruz kalacağı ikincil etkiler oluştururlar.

Ayrıca katılımcıların her bir işlemde en ucuz ve kârlı üretim biçimini ve kişisel olarak en tatmin edici tüketim biçimini bulma teşvikinin yanı sıra piyasalar da mutlak azami değış tokuşun yapılması için zorlayıcı davranır. Doğrudan fayda sağlamanın bile ötesinde bir alma ve satma dürtüsü vardır, çünkü üreticiler daha fazla gelir elde etmekle biraz daha az çalışıp daha fazla boş zaman elde etmek ikilemi arasında değil sektör içinde kalmakla kalmamak ikilemi arasındadır. Yani her aktör gelecek maliyetleri azaltmak, gelecek reklamların ödemesini yapmak üzere yatırım olarak kullanacağı artı değer elde etmek için piyasa payı rekabetine girişir. Bu artı değerler gelecekte rekabet dışı kalmamak için şu anda azamiye çıkarılmalıdır.

Piyasa payı yarışı süre olmaksızın sürekli kâr biriktirme dürtüsü doğurur ve bu da normalde patronların hırsla peşinde koştuklarının bile ötesine geçer. Aksi yönde kişisel eğilimler olsa da temel felsefe “büyü ya da öl” şeklindedir. Bunun sonucunda kaynakların sürdürülebilirliğine yönelik özen göstermek şöyle dursun, sürekli artan bir çöp ve kirlilik akışı oluşur. İşlemler katlanarak artar ve her bir işlemde kirlilik yaratma ve çevreye zarar verme teşviki sürer. Yarattığımız ekonomi çevreyi inanılmaz ölçüde kirletir, kaynakları kullanır ve zarar verir. Yerleşim yerlerini çöplüklere dönüştürür, şehirlerin havasını kirletir, içme sularını bozar ve kanser oranlarının artmasına yol açar. Sebep olduğu küresel ısınma şiddetli fırtınalar yaratmanın yanı sıra okyanus seviyelerini de yükseltir ve tarımı tahrip eder.

Katılımcı Ekonomi ve Ekoloji

Katılımcı ekonomi çevre açısından kapitalizmden daha iyi olabilir mi? Evet, bunun birkaç bariz sebebi var.

Birincisi katılımcı ekonomide birikim mecburiyeti yoktur. Üreticiler diğer üreticilerle piyasa payı için rekabet ederken artı değerlerini artırmak zorunda değildir. Bunun yerine çıktılarını

seviyesi daha fazla tüketim isteğiyle daha düşük bir toplam çalışma miktarı arasında gerçek bir dengeyi yansıtır.

Diğer bir ifadeyle katılımcı ekonomide her birimiz tüketim bütçemizi artırmak için toplam çalışma süremizi ve yoğunluğumuzu artırma ya da emeğimizin ürünlerinden ve diğer yaşam seçeneklerinden daha fazla faydalanabileceğimiz zamanımızı artırmak için daha az çalışma seçenekleriyle karşı karşıya kalırız. Toplum bir bütün olarak tam da bu tercihle karşı karşıya kaldığı için katılımcı ekonomide gerçek manada sınırsız çalışma saatleri ve yoğunluğunu artırma dürtüsü yerine ihtiyaçların karşılandığı ve potansiyellerin geliştirildiği seviyeyi aşan bir çıktı birikimi dürtüsü olmayacağını öngörebiliriz. Dolayısıyla bu da çok daha az çıktı ve çalışma süresi doğuracak –diyelim ki, toplumsal açıdan kullanışlı ürünler üretmek için haftada otuz saat– ve nihayetinde azalmaya devam edecektir.

İkinci mesele değer biçmedir. Katılımcı planlama her bir işlemin yalnızca işleme tabi tutulan ürünleri doğrudan üreten ve tüketen kişilerce belirlenmesine ya da bu katılımcıların geniş toplumsal etkiyi hiçe sayarak salt kişisel çıkarları azami seviyeye çıkarmak uğruna yapısal bir teşvike sahip olmasına izin vermez. Bunun yerine katılımcı ekonomideki her üretim ve tüketim eylemi bütün bir entegre iktisadi planın parçasıdır. Her bir aktörün tüm diğer aktörlerle ve her bir eylemin diğer tüm eylemlerle karşılıklı ilişkileri katılımcı ekonominin karar alım mekanizmasıyla uygun şekilde açıklanmıştır.

Alıcı ve satıcının ötesinde insanların üzerinde olumlu ya da olumsuz etkilere sahip benzin, sigara ve diğer ürünlerin üretim veya tüketiminde sözkonusu etkiler dikkate alınır. Aynısı baraj yapımı, rüzgâr türbini yapımı ya da belli kaynakların kullanımının önlenmesi gibi kararlarda da geçerlidir. Projeler toplumun her düzeyinde etkilenen meclislerden alınan geri bildirimlerin ışığında düzenlenir.

Piyanın birikim ve kısa vadeli hedef dürtüsünü alıcılarla satıcıların ötesine geçen (örneğin çevre üzerindeki) iktisadi etkileri piyasa zoruyla göz ardı etme alışkanlığını –ve piyanın ürünleri yanlış fiyatlandırmasını– ortadan kaldıran katılımcı ekonomi, maliyetleri ve faydaları uygun biçimde hesap eder ve çevresel etkilerin hassas şekilde özyönetimi için araçlar sağlar.

Katılımcı ekonomide kirlilik olmayacak diye bir şey söylenemez. Yenilenemez ürünlerin asla kullanılmayacağını da iddia edemeyiz. Atık olmadan üretim yapamazsınız, birtakım kaynakları kullanmadan refaha erişemezsiniz. Aksine üretim ya da tüketim çevre üzerinde olumsuz etkiler bırakıyor veya değer verdiğimiz ve yerine bir şey koyamadığımız kaynakları tüketiyorsa bir yarar-zarar sağlaması yapmamız gerekir. Yarar ve zarar dağılımı adil değilse faaliyetten kaçınmak zorunda kalırız.

Katılımcı ekonominin katılımcı planlama yoluyla ekolojik olarak ulaştığı başarı budur ve bir ekonomiden kendi içsel mantığı çerçevesinde sadece bunu yapmasını isteyebiliriz. Ekonominin kendi kurumsal dinamikleri yoluyla insanların hiç söz hakkı olmadığı sonuçlar üzerinde karar vermesini istemeyiz. Etki altında kalan insanların uygun özyönetimci karar haklarını kullanarak gerçek ve tam maliyetler ve faydalara ilişkin olası en iyi bilgilerle kendi kararlarını alabilecekleri iyi bir ekonomi istiyoruz. Ekonomi aktörlerine bu olasılık yelpazesini ve kontrol hakkını verdiğinde geriye sadece insanların hangi kararları alabileceği meselesi kalır. Katılımcı ekonomi insanlara özgür olma ve kendini yönetme şansı tanır ve eşzamanlı olarak ekonominin mantığının, insanın ekolojik bağlantı ve seçeneklere ilişkin mümkün en zengin kavrayışıyla uyumlu olmasını sağlar.

Benzer şekilde toplumun geri kalanından –kültür, akrabalık ilişkileri ve siyaset– rolleri aracılığıyla insanları çevreye ya da gelecek kuşaklara karşı duyarsız davranmaya sevk etmemelerini talep edebiliriz. Bunun için insanların iradesini yansıtan ve eko-

lojiye yönelik kurumsal önyargısı olmayan bir siyaset gerekir. Buna göre akrabalık ilişkileri çevre bağlamında gerçekleşir ve onu idareli kullanacak şekilde yürütülmelidir. Bu sonuncusu çok farklı şekiller alabilir ancak ne olursa olsun kültürel normlar için durumu küçümseyen ve kirletmekten kaçınmayan yaklaşımlar ve eğilimler olmayacaktır.

“Savaş kimin haklı olduğunu değil sadece kimin hayatta kaldığını belirler.”

Bertrand Russell

Katılımcı Ekonomi ve Dünya

Günümüzün uluslararası pazar ticareti, bugün ticaretle uğraşanlar arasında en fazla varlığa sahip olanlara en büyük faydayı sağlar. ABD’li bir çokuluslu şirketle Guatemala, Kenya ya da Tayland’dan yerel bir kuruluş arasında bir ticaret gerçekleştiğinde gelirler daha az varlığa sahip olan zayıf tarafa gitmez ve hatta eşit olarak da paylaşılmaz. Aksine bu vesileyle görece hâkimiyetini artıran güçlü tüccarlara gider.

Oportünist söylem bir yana, kapitalist küreselleşmeciler yoksulların ve güçsüzlerin elindeki yetkileri almaya, zenginleri ve güçlüleri daha da güçlendirmeye çalışırlar. Bunun sonucunda dünyanın en büyük yüz ekonomisinin yarısından fazlası ülkeler değil şirketlerdir. Dünya çapında on milyonlarca insan her yıl açlığa mahkûm olmakta ya da önlenebilir hastalıklardan dolayı ölmektedir.

Aynı şekilde kaynaklar, gelirler ve takipçiler için sürdürülen uluslararası piyasa rekabeti sonucunda kimse kazanamamaktadır. Her bir piyasa katılımcısı büyümek için diğerlerinin

düşmesini dört gözle bekler. Kapitalist küreselleşme bireyler, şirketler, sektörler ve devletler arasında düşmanlığı körükleyen ve dayanışmayı yok eden “önce ben” yaklaşımı yaratır. Kamusal ve toplumsal mallar değersizleştirilir, özel mallar yüceltilir. İşletmeler, sektörler ve uluslar kendi kârlarını artırırken diğer ülkeleri, hatta kendi ülkelerindeki çoğunluk nüfusu kayıplara uğratırlar. Yol gösterici ilke insanların iyiliği değildir.

Kapitalist küreselleşme niteliği niceliğe kurban eder. Çeşitlilik değil kültürel homojenleşme yaratır. Dört bir yanda Starbucks şubelerinin açılması bir kenara, Hollywood’un yaydığı kadın ve azınlık figürleri ve Madison Avenue tarzları yaygınlaşır, her yanımızı kibir, bencillik ve şiddet sarar. Yerli, ticari olmayan, cinsiyet eşitliği barındıran –feminist bakış açıları şöyle dursun– her şeyin hayatta kalmak için çırpınması gerekir. Çeşitlilik azalır.

Kapitalist küreselleşmecilerin salonlarına yalnızca siyasal ve kurumsal seçkinler alınır. Hiç şüphesiz kapitalist küreselleşmenin ana hedefi Batılı kurumsal ve siyasal düzenin güçlü unsurları dışında kalan halkların ve hatta devlet liderlerinin nüfuzunu azaltmaktır. Kapitalist küreselleşme hem iktisadi açıdan hem de siyaset ve kültür alanlarında –ayrıca ataerkillik barındırdığı için cinsiyet ilişkilerinde de– kurumsal hiyerarşiyi dayatır. Otoriter ve faşist eğilimli devlet yapıları yaygınlaşır.

Peki kapitalist küreselleşmenin alternatifi nedir?

Küresel Adaleti Desteklemek

Küreselleşme karşıtı aktivistler kapitalist küreselleşme kurumlarının yerine neyi öneriyorlar?

Şimdiye dek pek bir öneri gelmedi fakat neden önümüze bakıp uluslararası finansal alışveriş, yatırım, kalkınma, ticaret ve kültürel değişim alanlarında adalet, dayanışma, çeşitlilik, özyönetim ve ekolojik dengeye erişmek için kullanılabilecek yeni kurumlar (yalnızca reformdan geçirilmiş değil) oluşturmuyoruz?

Neden ticaret ve yatırım getirilerinin büyük kısmının mevcut güçsüz ve yoksul taraflara dağıtılmasını sağlamak için çalışmıyoruz? Neden ulusal hedeflere, kültürel kimliğe ve adil kalkınmaya öncelik vermiyoruz?

Neden kârı ön planda tutmayan işçi, tüketici, çevre, sağlık, güvenlik, insan hakları, hayvanların korunması ve diğer konulardaki menfaatleri savunacak şekilde tasarlanan yerel yasaları, kuralları ve düzenlemeleri desteklemiyoruz?

Neden merkezi çokuluslu şirketlerin ve büyük ekonomilerin isteklerini daha küçük birimlerin hayatta kalması, büyümesi ve çeşitlenmesi için kullanmıyoruz?

Neden ülkelerin sağlık, çevre ve diğer riskleri tespit etmesine yardımcı olmuyor ve bunların kötü etkilerine karşı kendilerini korumalarını sağlamıyoruz?

Neden devletlerin çevresel menfaatleri işçi haklarını ve diğer gayri ticari amaçları geliştirmesini kolaylaştırmıyoruz?

Neden çocuk işçiliğini, işçilerin zehirli maddelere maruz kalmasını ve türlerin zarar görmesini yasaklamıyoruz?

Neden uluslararası kurumların açık, demokratik, şeffaf, katılımcı ve aşağıdan yukarıya yönetilen bir mekanizmaya sahip olmasını, yerel çevrelere, halka ve demokrasiye karşı hesap verebilir olmasını sağlamıyoruz?

Neden yerel toplumlardaki insanların kendi ekonomik yaşamlarını kontrol edebilmesi için dizginsiz küresel şirketleri, sermayeyi ve piyasaları düzenleme altına almıyoruz?

Neden finansal dalgalanma ve küçülme tehdidini hafifleten, yerelden küresele demokrasiyi her seviyede genişleten, tüm insanlar için insan haklarını zenginleştiren, dünya çapında çevresel sürdürülebilirliği koruyan ve güçlendiren, ezilen ve sömürülen grupların iktisadi açıdan ilerlemesini kolaylaştıran adil bir ticareti yaymıyoruz?

Bu tür tercihler yerel iktisadi gelişimi ve kalkınmayı teşvik

edecek, finans kurumlarının ulusal ve uluslararası düzenleme otoriteleri tarafından düzenlenmesi için standartlar geliştirecek ve finansal kaynakların spekülasyondan kurtarılıp işlevsel ve sürdürülebilir bir kalkınmaya yönlendirilmesini sağlayacaktır.

Bu yeni kurumlar aynı zamanda zengin ülkelerin yoksullaştırılmış ülkelerin borçlarını silmesini ve aşırı borç içindeki ulusların borçlarını düzenlemek için kalıcı bir ödeme gücünü mekanizması oluşturulmasını kolaylaştıracaktır.

Düzenleyici kurumlar küresel şirketler üzerinde kamusal kontrol ve yurttaş egemenliği kurulmasına yardımcı olacak; yerel, bölgesel ve ulusal kanunlara şirket mantığının sızmasını önleyecek şekilde kullanılacaktır.

Yukarıda sayılanların ötesinde küreselleşme karşıtı aktivistler uluslararası ilişkilerin merkezileşmesi yerine aşağıdan yukarıya yönetilen kurumlarca sürdürülmesine yönelik bir yaklaşım benimsemektedir. Neden yukarıda belirtilen yapıların yurttaşlar, mahalleler, bölgeler, uluslar ve ulus toplulukları seviyesinde oluşturulan bir dizi düzenleme, yapı ve bağlantı aracılığıyla güvenilirlik ve güç kazanmasını sağlamıyoruz? Halka daha yakın olacak bu yapılar, ittifaklar ve organların tartışma yürütme ve gündem oluşturma süreçleri de şeffaf, katılımcı ve demokratik olacak, bu süreçler adalet, dayanışma, çeşitlilik, özyönetim, ekolojik sürdürülebilirlik ve denge ilkeleriyle yönetilecektir.

Fikrimiz temelde çok basit. Sorun uluslararası ilişkilerin varlığı değil kapitalist küreselleşmenin zenginler ve güçlüler yararına uluslararası ilişkileri değiştirmesidir.

Aktivistler bu ilişkileri zenginlerin ve güçlülerin görece zayıflatılmasını ve yoksul ve güçsüzlerin koşullarının güçlendirilip iyileştirilmesini istemektedir. Şirket karşıtı küreselleşme aktivistleri uluslararası düzlemde ne istediğimizi bilmektedirler: kapitalist küreselleşme yerine küresel adalet.

Katılımcı Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler

Katılımcı ekonominin uluslararası ilişkiler bakışı nasıldır?

Birincisi, birikim uğruna birikim anlayışı yoktur. Bitmez tükenmez piyasa payını artırma ya da uluslararası kâr fırsatlarını sömürme eğilimi yoktur çünkü kâr etme anlayışı ortadan kalkmıştır. Emperyalizm ve yeni sömürgecilik kaynakları tüm semptomlarıyla birlikte ortadan kaldırılmıştır.

Bütün dünyada katılımcı ekonomi olduğunda yapısal hiçbir şey ülkelere aynen bir ülke içindeki yerelliklere –mahalleler, ilçeler, bölgeler– yaklaşıldığı gibi yaklaşmayı engellemez. Ayrıca üretim tarafında da dünyaya tek bir uluslararası sistem gibi yaklaşmanın önünde bir engel kalmaz.

Bunların gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ya da ne hızda gerçekleşeceği geleceğin konusudur ve toplumsal yaşamın diğer boyutlarıyla da bağlantılıdır. Uluslararası ilişkilere fazlasıyla sızmış bir katılımcı siyaset, adil ve katılımcı uluslararası yargı ve yasama oluşturulmasını sağlar. Uluslararası ilişkilere fazlasıyla sızacak interkomünalizm ve feminizm kadın ticaretini hafifletmeye ve yok etmeye çalışır ve ulusların birbirlerine saldırmasına neden olan etnik ve ırksal zeminleri ortadan kaldırır. Katılımcı ekonomi akrabalık, siyaset ve toplumun yerel çaptaki etkilerinin doğal ve mantıksal yollarla uzun vadeli bir şekilde uluslararası çapta yayılması sayesinde enternasyonalizm emperyalizmin üstesinden gelebilir. Dengeli iş kompleksleri, özyönetim, adalet, feminist ve interkomünalist ilişkiler ahlaki, iktisadi ve toplumsal açılardan tek bir ülkede işe yarar tercihlere dönüşebiliyorsa neden diğer ülkelere de yayılmasın? Aynı şekilde her bir ülkenin iktisadi yaşamını katılımcı bir tarzda planlamak ve siyasetini özyönetimci bir şekilde yönetmek mümkünse neden bunu başka ülkelere de yaymak anlamsız olsun?

Elbette kapitalist üretim ilişkilerinden doğan yapısal engellerin ortadan kalkmasıyla, kültürel ve siyasal formların enter-

nasyonalizmin önünü açmasıyla ve yerel katılımcı ekonomi ve katılımcı toplum mantığının dünya çapında katılımcı ekonomiye dönüştürülmesiyle birlikte bile uluslar arasında kapatılması gereken büyük uçurumlar varlığını sürdürmektedir. Yoğun ve zaman alıcı yapılandırma, kalkınma ve eğitim kampanyaları olmadan gelir ve iş kalitesi konularında gelişmiş ve az gelişmiş toplumlar arasındaki farkı dengelemek mümkün değildir. Dahası eşzamanlı olarak hem katılımcı ekonomiler hem de kapitalist ekonomiler olduğunda kalkınma ve toplumsal ilişkilerdeki uçurumlar sebebiyle durum daha da zorlaşmaktadır.

Dolayısıyla ülkeler katılımcı ekonomileri benimsedikçe ve yerel çapta katılımcı toplumlara dönüştükçe kapitalist kalan ülkelerle yaptıkları ticaret ve onlara ilişkin politikalar nasıl olacaktır?

Daha önceki uluslararası küresel politikalar tartışmasında buna üstü örtülü bir yanıt verilmiş olabilir. Bu fikrin gerçekleşmesi bir yandan zenginlik ve iktidar uçurumunu kapatacak şekilde ticari ve tüm diğer ilişkileri düzenlemeye öte yandan kültürel bütünlüğe saygı duymaya, özyönetimci ve adil bir yolla yasama ve yargı biçimleri tasarlamaya bağlıdır.

Bir öneriye göre katılımcı ekonomi diğer ülkelerle piyasa fiyatlarına göre ticaret yapar ya da hangi tercihin zenginlik ve iktidar eşitsizliklerini giderme noktasında daha iyi iş çıkardığına bakarak fiyatlandırmaya gider.

İkinci bir öneriye göre katılımcı ekonomi refah düzeyi düşük ülkelerle yüksek düzeyde bir toplumsal yardım ilişkisi kurar.

Üçüncü bir öneriye göreyse katılımcı ekonomi katılımcı ekonomik ilişkiler kurmaya çalışan hareketleri destekler.

Katılımcı ekonominin işçileri ve tüketicilerinin onları sadece bu tür politikalara sürükleyecek halklarla toplumsal dayanışma içine gireceğini düşünmek mantıksız değildir, ancak bu tür eylemler geleceğe yönelik bir tercihi içinde barındırır ve

topluma sistematik bir iktisadi baskının dayattığı kaçınılmaz bir kısıtlamayı yansıtmaz.

Sadede gelecek olursak, adil uluslararası ilişkiler peşinde koşmak kaçınılmaz olarak adil yerel ilişkiler aramayı sağlayacaktır. Katılımcı toplum her iki gündemin de layıkıyla uygulanmasını sağlar.

“Ucuz koltuklarda oturanlar alkışlayabilir mi lütfen?
Geri kalanlarınız mücevherlerinizi şingirdatsanız yeter.”

John Lennon

GELECEKTEKİ BİR TOPLUMUN VİZYONU hakkında konuşurken verdiğimiz ayrıntıları derinleştirmek elbette mümkün. Hiç şüphesiz her bir alandaki kurumları ele alırken oldukça minimalist davrandık ve hatta yalnızca en yaygın niteliklerini sunduk.

Neden kendimizi kısıtladığımıza ilişkin dört sebebimiz var:

1. Fazla detaya inmek kibirli bir aşırılığa yani ahmaklığa yol açabilir. Gelecek açık bir kitap değil hiç kimsenin baştan tam olarak anlayamayacağı karmaşık bir koşullar ve tercihler bütünüdür.
2. Tek başına doğru birtakım detaylardan bahsedecek olsak bile bunların sayısı pek azdır. Geleceğin toplumu detaylı niteliklerine ilişkin çok farklı tercihlerin peşinde koşacaktır. Bu tercihlerin neler olacağını söylemek, onların gelecekte öğrenilecek derslere dayalı olacağı gerçeğini inkâr etmek bir yana, farklı yerlerde ve farklı toplumlarda hem öğrenmediğimiz hem de farklı seçimlere bağlı olan farklı tercihler olacağı olgusunu göz ardı etmek anlamına gelecektir.

3. Kibirli bir aşırılığın ötesine geçerek sersemletici bir katı duruşa yönelen kaygan bir zeminden uzak durmak istiyoruz. Ne kadar detaylı bir vizyon önerilirse –bu detaylardan ciddi derecede emin olursa ya da ülkeden ülkeye ve çağdan çağa değişiklik göstermeseler bile– o vizyonun sabit, tamamlanmış, nihai ve tam bir sonuç olduğu kanısına varma olasılığı o kadar fazla olacaktır. Dolayısıyla daha az ayrıntılı vizyonu değerlendirmek, iyileştirmek, uyarlamak ve mükemmelleştirmek daha kolaydır. Aşırı detaya inmek yalnızca ağır hatalara yol açacağı için ya da evrensel detay diye bir şey olmadığı için değil bütün süreci somut yaklaşımlara indirgeyerek yozlaştırdığı için tehlikelidir.

4. Vizyonun detayları bizim konumuz değil. Görevimiz gelecek kuşaklara karar almalarını kolaylaştıracak kurumlara sahip bir toplum vizyonu sağlamaktır. Amacımız insanların o özgürlük içinde yapacaklarını şekillendirmeden insani refah ve gelişime uygun bir toplumsal kurgu oluşturmaktır. Bir başka ifadeyle gelecekteki asli politikaların ve detayların seçimi geleceğin insanların kararına bağlıdır. Bu tercihleri yapmak bizim işimizmiş gibi davranmak (onların) özyönetim ilkesini ihlal eder ve onların nasıl yaşayacağına dair dayatmalarda bulunmamıza yol açar.

Dolayısıyla daha iyi bir gelecek için kurumsal taahhütler verirken minimalist davranmalıyız. Öte yandan kurumsal önerilere ilişkin bu minimalizm yüksek hedeflere sahip olmadığımız anlamına gelmez. Baskıcı bir sınıfın, ırkın, cinsiyetin ve iktidar hiyerarşilerinin olmadığı ve kurumların adil çıktılar, çeşitlilik, dayanışma ve özyönetim ürettiği bir toplumda o kurumların insanların kendini gerçekleştirme ve geliştirmesini kolaylaştırması hedefi o kadar da hafife alınacak bir hedef değildir.

Savunduğumuz görece az sayıdaki kurumun minimal bir liste oluşturduğu doğrudur. Öte yandan bu minimal liste gelecekteki yurttaşların toplumun temel belirleyici işlevleri hakkındaki kararlarını dayanışmacı, çeşitlilik arz eden ve adil bir kurgu içinde kendi kendine yönetmesini sağlayacak asıl büyük hedefimize ulaşmanın vazgeçilmez yoludur.

III

YÖNTEMLERİMİZ

"Devrimler durmaz, sürer."

Audre Lorde

Şstrateji Vazgeçilmezdir

“Kitlelerin yetersizliği. Tüm sömürgeciler ve egemenler için geçmişte, günümüzde ve gelecekte müthiş bir araçtır bu, hele de rütbeleri ne olursa olsun modern zamanın kölecileri için.”

Voline

Şstrateji Yoksa Zafer de Yok

RAKİPLERİN BİRBİRLERİYLE mücadele ettiği bir oyun –örneğin satranç ya da futbol– hakkında ciddi hocalardan öğrendiğimiz ilk şeylerden biri kazanma şansımızın olmasını istiyorsak bir plan yapmamız gerektiğidir. Yaptığımız hiçbir tercih diğer tüm tercihlerden bağımsız olamaz. Tercihler anlık ya da (genelde birçok oyuncunun tercihlerinde olduğu gibi) plansız tepkiler şeklinde değil dilediğimiz hedefe erişmek için –muhtemelen bütünlüğümüze zarar vermeden kazanmak için– aklımıza koyduğumuz net ve esnek bir senaryonun özenle seçilmiş bir parçası olmalıdır.

Bir yandan her rekabette çok sayıda çatışma anı ve oyuncuların aktifleştirdiği kısa anlar bulunur. Birkaç eylemden oluşan hareketler tek başına nadiren sonuç getirir. Aksine ayrı eylemler ya da küçük eylem dizileri kapsamlı bir bütünün parçalarıdır.

Mesele şu ki benzer durumlarda oldukça sık tekrar edilebilecek ya da başkalarıyla değiştirilebilecek geçici taktikler vardır.

Bu taktikler strateji değildir. Strateji peşinden koştuğunuz kazanımları da içeren planlanmış bir eylem izleği ve nihayetinde nihai hedeflerinize ulaşmanızı sağlayacak o kazanımların peşinden koşmanızı sağlayan kapsamlı yöntemlerdir.

Strateji hakkındaki ilk tespitimizden hareketle, onun bir çabanın başlangıcından sonuna kadar aynı kaldığını söyleyebiliriz. Her şeyden öte bir rakibiniz vardır. Özellikle dünyayı değiştirmeye çalışırken içinde yaşadığınız çok karmaşık bir bağlam söz konusudur. Rakibiniz değişiklikler yapar. Bağlamanız değişir. Stratejinizin nitelikleri de aynı şekilde değişmek zorundadır.

Dünyayı değiştirmeye çalışırken her şey –saha, oyuncular ve yeni bakış açıları kazandıkça amaçlarınız bile– değişebilir. Aslında toplumun kurumlarını değiştirmeye stratejisinin bir parçası olarak kasten değiştirilenler de dahil olmak üzere kurallar bile değişebilir.

“Strateji yoksa zafer de yok” cümlesi, eğer her seferinde bir hedef ya da izlek olmadan rakibinizin hamlelerine sadece refleksiyle tepki veriyorsanız, konumunuzu iyileştirmek adına bir planı istikrarlı biçimde takip ederek yaptıklarınızı tasarlamıyorsanız kaybetmeye çok yakın olduğunuz anlamına gelir.

Diyelim ki özgürlük için savaşan iki grup insan var. İlk grup geleceğe dönük planlar olmaksızın tepkisel olarak hareket ediyor. İkinci grup tutarlı, uzun vadeli amaçlar geliştiriyor, yeteneklerini ve enerjisini amaca ulaşmak için yeterli avantajları sağlayacak kazanımlar getiren yollara nasıl yönlendireceğine ilişkin fikirler oluşturuyor. Ayrıca sürekli değişen koşullar ışığında stratejisini düzenli olarak keskinleştiriyor. İlk grup muhtemelen çuvalalayacaktır, ikinci grubunsa epeyce şansı var.

Strateji hedeflerimize ulaşma şansımızı artırır. Bu konuya pek itiraz eden çıkmaz ama neredeyse hiç kimse adaletsizlikle savaşırken esnek ve yol gösterici bir strateji rehberliğinde hareket etmeyi seçmez.

Seyahat etmeye niyetliyseniz nereye gitmek istediğinizi bilmek işinizi kolaylaştıracaktır. Gitmek istediğiniz yere varmayı umuyorsanız, oraya gitmek için hangi aracı ve yakıtı kullanacağınıza ilişkin bir planın olması her zaman faydalıdır.

Esnek Olmayan Strateji Zafer Getirmez

Bir taraf diğer tarafa kıyasla devasa büyüklükteyse büyük tarafın yeni bir plan yapması gerekemeyebilir. Daha gerçekçi mücadelelerdeyse, özellikle de daha iyi bir dünya yaratmak için çalışırken işler daha karmaşık bir hal alır. Stratejinin en temel unsurları –kime ulaşılacağı ve kimin örgütleneceği, hangi kapsamlı konulara odaklanılacağı ve süreç içinde keşfedeceğimiz pek çok diğer husus gibi– büyük oranda aynı kalabilir. Öte yandan özellikle yeni bir dünyanın kazanılmasını önlemeye çalışan güçler şaşırtıcı tercihlere yöneldiğinde, farklılaşan koşullara göre değiştirilmesi gereken birçok başka nitelik olacaktır.

Esnek olmayan bir stratejiye sahipseniz, en başta tasarım aşamasında yaptığınız bir hata kaybetmenize neden olur. Zira esnek olmamak hatalara saplanıp kalmak anlamına gelir. Esnek olmayan bir stratejiniz varsa size karşı savaşan güçler beklediğinizden farklı hareket ettiğinde de kaybedersiniz çünkü artık işe yaramayan bir anlayışa saplanıp kalmışsınızdır. Beklenmedik bir gerileme ya da başarı görüldüğünde de artık yeni gerçekliğinize uymayan bir planla baş başa kalırsınız.

Esnek ve hassas bir strateji zafer olasılığını artırır. Esnek ve hassas olmayan bir stratejiyse bu olasılığı neredeyse tamamen bitirir. Esnek olmayan strateji zafer getirmez.

Stratejinin Kompozisyonu

Belki de en kolay stratejiyi bir koşul ya da durumdan diğerine nasıl gidileceğine ilişkin esnek bir anlayış olarak görmektir.

Strateji mevcut koşullara dair esnek bir kavrayışla başlar ve zaman içindeki değişimlerle birlikte daha sonra güncellenir. Bugünkü ve gelecekteki koşullara ilişkin analizimiz için kavramlar oluşturmak “I. Bölüm”ün konusuydu.

Strateji ulaşmak istediğiniz koşullara erişildiğinde sona erer. Arzu edilen bir gelecek vizyonu tasarlamaya ve bunu sürekli olarak kusursuzlaştırmaya yönelik kavramlar oluşturmak da “II. Bölüm”ün konusuydu.

Strateji temelde değişim arayışı için gerekli araçları bir araya getirmeyi ve bu araçları değişim elde etme yolunda kullanmayı içerir. Örneğin başlıca bileşenlerden biri değişim mücadelesi saflarına katılan insan sayısını artırmak ve bu insanların mücadele becerilerini güçlendirmektir. Yeterli sayıda insana ulaşmadan toplumu değiştiremezsiniz. Buna bilinçlendirme ve sadakatin inşası adını vereceğiz. Bilinçlendirme ve sadakatin inşasına ilişkin temel konu, hangi insanlara hitap edileceği ve bu insanların bilinçli ve sürekli bağlılıklarının nasıl korunacağı ve artırılacağıdır.

Yeni bir toplum yaratma kampanyasının başında bilinçlendirme ve sadakatin inşası için yürütülen çalışmalar büyük önem taşır. Öncelikler bunlardan ibaret değildir ancak baskın önemde oldukları doğrudur, zira gelecekteki tüm çabalar için gerekli temeli sağlarlar.

Ek olarak, bilinçlendirme ve sadakatin inşası yeni bir toplum yaratma yolunda ve hatta sürecinde önemli odak noktalarını oluşturur çünkü yeni toplum için halk desteğinin zemini sürekli güçlendirilmelidir. Başlangıçta bilinçlendirme ve sadakatin inşasına yönelik çalışmalar stratejinin temelini oluştursa da zaman içinde bilinçlendirme çalışmaları önemini biraz yitirir. Peki görece önem kazanan konu hangisidir?

Değişime yönelik destek enerji ve kaynakları bazı zaferler kazanmaya adanmak için yeterli hale geldiğinde, bu zaferleri

kazanmak stratejinin bir diğer unsuru haline gelir. Taleplere ilişkin çatışmalar giderek daha da önem kazanır ve sürecin temel niteliği haline gelir. Bunun sonucunda destek ve bağlılık oranları giderek artar –her zaman artması da gerekir– ve talepler yönünde kazanılan zaferler mevcut ilişkileri değişimin lehinde dönüştürür.

Bu arada çatışmanın yanı sıra inşa da sözkonusudur. Hareketler zafer uğruna mücadele etmekle –değişime karşı duran rakiplerle çatışmakla– kalmaz, aynı zamanda yeni ilişkiler ve mümkün mertebe bilinçlendirme ve mücadele unsurlarını güçlendiren kendilerine ait yeni kurumlar yaratırlar. Bu şekilde yeni toplumun yapıları için bir çerçeve oluşturmuş olurlar. Hareketler bu yollarla yerel ve küresel çapta örgütlenip yeni projelere girişirler. Buna yapılandırma diyebiliriz.

Bu bakış açısından hareketle stratejinin birbirlerini destekleyen ve birbiriyle karşılıklı bağımlı üç temel yönü vardır. Bunların her biri her zaman işlevseldir, fakat zaman içinde önem seviyeleri değişebilir.

İlk olarak bilinçlendirme ve sadakatın inşası başat konumdadır ancak daha ilk aşamalarda dahi bir miktar mücadele ve yapılandırma vardır.

İkinci aşamada bilinçlendirme sürer ve yapılandırma artışı devam eder ama mücadele giderek önem kazanır ve baskın niteliğe dönüşür.

Son olarak bilinçlendirme ve mücadele sürerken yeni topluma yaklaştıkça yapılandırma daha fazla önem kazanır ve sonunda yeni toplumun merkezi kurumlarını gerçek anlamda yaratırken başat niteliğe dönüşür. Artık sadece eskinin çatlaklarında güvenli mevzi ya da ilham veren model olarak değil kelimenin tam anlamıyla yeni dünyanın altyapısı olarak işlev görmektedir.

Buna göre her ne kadar strateji taktiksel aşamalarla geniş ölçekli programların kombinasyonundan oluşan bir yol olarak

görülse de –daha önce belirttiğimiz gibi zaten genelde böyledir– bilinçlendirme, sadakatin inşası, mücadele ve yapılandırmaya ilişkin arzulanan bir anlayışlar bütünü olarak da görülebilir. Kitabın geri kalanında bu iki yaklaşımı kullanarak uygulanabilir bir stratejik kavrayışın altını çizeceğiz.

Strateji Karmaşıktır

“Herkes biliyor, tekne su alıyor,
Herkes biliyor, kaptan yalan söylüyor,
Herkesin kalbi böyle kırık,
Babaları ya da köpekleri az önce ölmüş gibi.”
Leonard Cohen

BU BÖLÜMDE NEREDEYSE EVRENSEL geçerliliği olan yedi strateji alanına odaklanıyoruz:

- Hareketlerin boyutu
- Hareketlerin geliştirmesi gereken talep türleri
- Kurumsal yapılanmanın etkinliği
- İktidar sorunları
- Anlık oluşun değeri
- Hareketlerin örgütsel kompozisyonu
- Örgütlenmenin gerekliliği.

Devrimin Aracıları

Kim değişimden yana olacak? Kim değişime karşı koyacak? Örneğin solak kişilerin değişimin yanında olmaya meyilli olduğunu söylesek, solaklığın insanlara değişim arayışına daha açık hale gelmelerini sağlayan menfaatler, eğilimler, istekler ve inançlar sunan bir şeylerle ilgili olduğunu düşündüğümüz anlamı çıkardı.

Bir değişim hareketi görünür, ciddi bir hal aldığı anda ve gelişmeye başladığında birçok solanın değişim peşine düşeceğini söylemiş gibi olurduk. Hareket organik ve doğal bir şekilde solakları kendine çekti. Öte yandan solakların, tahmin edileceği üzere, sırf solaklıktan gelen bu tür ortak eğilimleri yoksa, bir grup olarak toplumsal değişime verecekleri destek bütün nüfusun herhangi bir kesitinin vereceği destekten farksız olurdu.

Değişimin ya da tepkinin potansiyel aracı bir grup tespit ettiğimizi düşünelim. Bu, gruptaki herkesin şu ya da bu şekilde kendiliğinden katılım sağlayacağı anlamına gelmez. Yalnızca şu ya da bu şekilde katılım olasılığının fazla olduğu anlamına gelir. Hareketlerimizi potansiyel aracı olan bir çevreyi davet etmeye, karşılamaya ve güçlendirmeye yönlendirirsek çabalarımızın sonuca ulaşma şansı büyük oranda artar.

Bir grubun toplumsal kurumlardaki rolleri gereği bir hareketin hedeflerine yakın hissetme olasılığını tespit ettiğimizde o grubun önceliklerinin, umutlarının ve gündeminin neler olduğunu araştırmak, grubu dinlemek, halihazırda sürdürdüğü her tür çalışmayla dayanışma içine girmek, onu katılmaya davet etmek ve onun öncülük rolünü güçlendirmek için elimizde iyi sebepler var demektir.

Ek olarak, en güçlü bağları kurmamız gereken devrimin potansiyel araçlarını bulmaya çalıştığımız için bu grupları doğası gereği ve hiç gerek olmaksızın yabancılaştıracak tavırlardan, davranışlardan, değer ve yaklaşımlardan uzak durarak onları davet etmeli ve güçlendirmeliyiz.

Peki kim bu gruplar?

Bu kitapta toplumun sosyal yaşamın dört alanının –ekonomi, akrabalık, kültür ve siyaset– iç içe geçmiş ilişkilerine dayandığını savunuyoruz. Herhangi bir anda toplumsal ilişkileri ve olasılıkları tanımlarken bu dördünden hangisinin özünde daha baskın olduğunu bilmiyoruz. Hepsi merkezi önemde olabilir,

diğer üçü geçici olarak değişmiş olsa bile her biri kendisinin ve diğer üçünün eski niteliklerini yeniden üretme kapasitesine sahip olabilir.

Ayrıca dört alandan her birinin sınıf, cinsiyet, toplum ve siyaset hiyerarşilerinde sıralanmış karşıt grupları –üstlendikleri rollerin içerdiği anlama göre– birbirinden ayırdığına inanıyoruz. Dört alanın birbirlerini karşılıklı olarak yeniden üretmesi durumunda ya da daha azında, çeşitli hiyerarşilerdeki baskı uygulayan ve baskı gören grupların birlikte hareket ederek değişim çabalarına katılma ya da bu çabaları bozma yönünde yeterli menfaatleri ve eğilimlerinin olması halinde değişim için çok sayıda aracının bulunduğunu –dört alandaki iktidar ve zenginlik hiyerarşilerinin en altındakiler– hissederiz. Bu noktada stratejik bir bakış açısı belirir. Devrimin potansiyel araçları toplumun merkezi sınıf, cinsiyet, siyaset ve kültür hiyerarşilerinin en altında dizilmiş gruplardır.

Sayısal Üstünlük: Sayı Artmadan Zafer Gelmez

Bilinçlendirme ve sadakatin inşası toplumsal değişime katılım sağlayabilecek insanlarla iletişimi gerektirir. Katılımcı toplum için bir hareketin kaç üyesi olmalıdır? Kaç üye yalnızca harekete bağlanmakla kalmayıp gündeminin yoğun katılımcıları olmalıdır? Kaç üye ortak vizyonu ve stratejiyi her ikisine de katkı sağlayacak derecede bilmelidir? Kaç üye ilişkili eylemlere ve projelere aktif olarak katılmalıdır?

En azından şunu söylemek mümkün: Hareketler ne kadar çok insana ulaşırsa o kadar iyidir. Hareketler ne kadar çok insanı kapsarsa o kadar iyidir. Hareketler ne kadar çok insanı aktif bir şekilde katkı sağlamaya davet ederse o kadar iyidir.

Bir katılımcı değişim hareketi insanların algısını ve bağlılığını artırmak amacıyla daha çok insana ulaşmak için sürekli enerji ve çaba sarf etmiyorsa *ciddi bir hareket değildir*. Sadakati

ve kavrayışı giderek artan az sayıda taraftar yeterli olmaz. Kavrayışı ve sadakati gelişmeyen çok sayıda taraftar da kafi değildir.

Bir slogan var: “Az ama öz olsun.” Bu söz hem doğru hem de yanlıştır. Elbette daha bilinçli ve bağlı “iyi” kişilere ihtiyacınız var. Öte yandan az sayıda nitelikli üyeye sahip olma fikri ciddi bir hatadan ibarettir.

Bir hareket inşa ediyorsanız –bir kampüste, işyerinde, toplumda, bütün ülke çapında– vazgeçilmez ana kurallardan biri, hareketin temel tanımlayıcı ilişkilerde uzun soluklu dönüşüm için gerçekten ciddi bir araç olması isteniyorsa etkilenen nüfusun üçte birinin ciddi şekilde bağlı, bilinçli ve işin içinde olması gerektiğidir. Üçte birlik rakama ulaşıncaya durmak gerekmez ama en azından devam etmek ve kazanmak için rahat bir konuma ulaşılmış olur. Üçte birlik desteğe sahip bir hareket en iyi haliyle büyük oranda bilinçlendirme ve sadakat inşasına yönelik çalışmaların yapıldığı bir aşamadan bu çalışmaların devam ettiği fakat baskın şekilde mücadeleye geçilen aşamaya doğru hareket eder.

Bununla birlikte bir kuruluş geliştikçe ilgili nüfusun üçte birini başarıyla dahil edebileceği destek, eğitim ve sadakat inşası yöntemlerine girişmelidir. Bu küçük bir oran değildir. Bugünün dünyasında en azından nüfusun üçte birini ciddi şekilde harekete dahil etmeyi hedeflemek nadir görülen bir çabadır. Daha azını hedefleyen bir hareket katılımcı bir yeni dünya yaratamaz.

Örneğin bir kampüs hareketini –aynı zamanda bir işyeri ya da mahalle hareketi de olabilir– değerlendirelim. Kampüste on bin kişi olduğunu var sayalım. Hareket dört yüz üyeye ulaşmış olsun. Bu büyük bir sayı. Kulağa güçlü geliyor. Makul bir topluluk ve başarı hissi yayılmış durumda. O noktaya ulaşmak için insanlar girmedik oda, görüşmedik insan bırakmadılar, konuştular, propaganda yaptılar, broşürler dağıttılar, toplan-

tılar yaptılar, kısacası çok uğraştılar. Dört yüz katılımcıdan itibaren toplantılar yapılabilir. Projeler oluşturulabilir. Gösteriler düzenlenebilir. Grubumuzu seviyoruz. Birinci önceliğimiz olan başkalarına ulaşma görevimizi bırakıyoruz ve aynı kafadaki aktivistlerle dolu topluluğumuzun keyfini sürüyoruz. İşte şimdi kötü haberler gelmeye başlayacak. dört yüz kişi bütün kampüsün yalnızca % 4'ü demek. Yalnızca % 4'ü örgütlersek bu ciddi olmadığımız anlamına gelir. Bu kulağa biraz sert geliyor olabilir ama acı gerçek budur. Mutlak önceliğimiz bir süreliğine grubumuzu genişletmeye devam etmek olmalıdır. Belki üç bin kadar kişiye ulaştıktan sonra, yine de büyümeye devam etmek istiyor olsak da, öncelikli odak noktamız topluluğumuzun gelişmesi için için belli bir seviyeye kadar tasarlanmış kazanımlar için mücadele etmek olabilir.

Normalde sizinle bağlantı kurmayacak bir sürü kişinin bilincini kökten değiştirmeden üçte bir oranında ciddi, bağlı ve bilinçli üye sayısına ulaşamazsınız. Başlangıçta belki bir avuç kişi, belki sadece % 1 makul bir orandır. Bunun ötesine geçmek, öncelikle ve her şeyden önce, normalde iletişim kurmayacağınız kişilerle iletişim kurduğunuz anlamına gelir. Farklı bir ifadeyle işe yarar ama orantısız olarak çok düşük bir rakama ulaşmak ve ardından başka hiç kimsenin değil sadece o kişilerin görüşlerinin ışığında harekete geçmek –ve hatta diğerlerini yabancılaştıracak şekilde harekete geçmek– felakete davetiye çıkarmak demektir.

Bağlılık Yaratmadan Zafer Gelmez

Farz edelim ki bir hareket yarattık ve bulunduğumuz yerde en fazla işe yarayan yaklaşımları kullanarak çeşitli geçmişlere sahip yeni insanlara ulaşmayı fazlasıyla başardık. Farz edelim ki bunun sonucunda katılımcıların sayısı hızla artıyor, katılanların fikirleri de hızla gelişiyor. Başarıya yürüyor gibiyiz.

Peki ama ya hareketi terk edenlerin sayısı da eşit miktarda ya da harekete katılanlardan daha fazlaysa?

Bir küveti doldurmak için bir musluğu açtığımızda eşzanlı olarak küveti boşaltan bir gider varsa tutulan suyun miktarı, giriş ve çıkış hızları arasındaki farkı yansıtır.

Küvetler için geçerli olan şey hareketler için de geçerlidir. Hareket inatçı –katılan ve dahil olan insanların büyük oranda bağlı kaldıkları bir hareket– değilse en etkin örgütlenme bile sürekli büyüme için yeterli olmayacaktır. Daha kötüsü, çıkış miktarı giriş miktarından fazlaysa sürekli tükenerek nihai yenilgiye doğru ilerleriz.

Peki ama dünyayı daha iyi bir yere çevirmeye çalışan bir hareketten eski üyeler neden bu denli fazla ayrılır, neden ayrılan üye sayısı katılanları geçer? Sonuçta dünyayı daha iyi bir yere çevirmeye çalışan bir hareket adalet için savaşmaya çalışan sevgi dolu ve adanmış insanlardan oluşur. Üyeler bir yandan kendi meşru bölgelerine erişme mekanizmaları geliştirmişken ve bunu birincil öncelikle yerine getirirken neden bir yandan çok sayıda üyeyi kaybederler?

Fark edilmesi gereken ilk şey bunun paranoyak bir fantezi olmadığıdır. Toplumsal hareketler ve örgütlerde bu o denli çok görülüyor ki bazı kişilerce hareketlerin çöküşünün temel sebebi olarak değerlendiriliyor.

Kanıt olarak, çeşitli savaş karşıtı hareketler, ekolojik kontrol için yeşilci hareketler, nükleer karşıtı hareketler, ırkçılığa karşı hareketler ve yurttaş hakları hareketleri, cinsiyetçiliğe karşı hareketler ve kadın hareketleri, işçi hareketleri, gey ve lezbiyen hareketleri, mahalle ve tüketici hareketlerine diyelim ki 1965'ten bu yana bir şekilde karışmış, dahil olmuş ya da bunlardan etkilenmiş kişilerin sayısını düşünelim. Buna hareketlerden eğitim almış, hareket üyeleriyle yaşamış kişileri de ekleyelim. Son elli yılda bu tür hareketler, projeler, yaşam

birimleri, okullar vb. ABD’de en az 15 milyon kişiye, diğer ülkelerde de yaklaşık aynı sayıda insana ulaştı. Bu insanların tamamına yakınının –diyelim ki ABD’de 20 milyon kişinin ve diğer yerlerde benzer sayıda insanın– toplumsal hareketlerin bir şekilde yakınına geldikten sonra sıkı bir şekilde ve sürekli etkilendiğini, giderek daha bağlı ve adanmış hale geldiğini düşünün. Ne olurdu acaba?

Bu noktada hareketlerimiz bağlılık yaratsaydı ABD’deki 15 milyon kişinin ve diğer yerlerdeki yakın sayıda insanın çoğunluğu oldukça yüksek bir deneyim ve bağlılık seviyesiyle hâlâ hareketlerin içinde aktif durumda olurdu ve ilk dahil olduklarından bu yana onlarca yıl boyunca yaptıkları çalışmaların etkileri ortaya çıkardı. Birilerini etkilemiş olurlar, bu yeni katılan kişiler de ciddiyetle bağlanarak başkalarını hareketlere katarlardı. Bu resim, hareketlerden ayrılan insanlar sorununun her zaman toplumsal değişim hedefleri konusunda başlıca önem arz ettiğini gösteriyor.

Hareketlerin başlangıçta yeni katılımcıların sayısını artırmak ya da ayrılan katılımcıların sayısını düşürmek için gerekli çalışmayı yapmaması gibi sebepler bir yana, bu tartışma oldukça önemlidir çünkü hareket küvetinin sürekli doluyor olması gerekir. Musluğu açarken gideri de kapatmamız gerekiyor.

İlerici / sol cenahın statükoya yönelik doğrudan ve karşılıksız desteğe karşı savaştan bir takım olduğunu düşünün. Buna Değişim Takımı diyelim. Değişim Takımı kazanmak için potansiyel takım üyelerini kapsayan ve yaklaştıkça gücünü artıran bir alan kuvveti yaymalıdır. Örneğin birileri Değişim Takımının birtakım niteliklerini duymuştur. Bu noktada ne kadar hafif olursa olsun bir çekim gücü vardır. Kişi yaklaştıkça çekim gücü artarak ona Değişim Takımından sakınması gerektiğini söyleyen baskıcı yaklaşımları yok etmelidir. Aksi takdirde kişi bitkin düşecektir. Daha çok sayıda insan yörüngeye girdikçe güç

de aynı oranda artmalıdır. Değişim Takımına katılan insanların hissettiği çekim gücü kalıcı üyeliğin yolunu açmalıdır.

Bizim erişmekte zorlandığımız hedef bu Değişim Takımının gerçek karakteri mi, yoksa bu bağlılık mı? Buna yanıt vermek için (1) Değişim Takımının geçmişteki potansiyel üyelerle yaşadığı tarihsel deneyime ve (2) Değişim Takımının niteliklerine bakabilir ve takımın çekim gücünün insanları yakınlaştıkça tam bağlılığa sürükleyip sürüklediğini görebiliriz.

Bir ya da iki yıllık süreçler için düşündüğümüzde çoğalma sorunu kesinlikle çok önemli görünüyor. Kemik kadronun ötesine nasıl geçeceğiz? Sınırlı çoğalma araçlarımızla bile on yıllık süreç için düşünürseniz –ve elbette yirmi, otuz yıllık süreçler için– gerçekten dikkat isteyen mesele bağlılık sorunudur. Tarihimize bakın ve hareketlerimizin başarıya ulaşması için düzeltmemiz gereken en büyük sorunun ne olduğunu sorun. Hareketimize sadakat, daha doğrusu sadakat eksikliği hemen öne çıkacaktır.

Duruma farklı bir açıdan da bakabiliriz. İlerici / sol cenahın mantık ve dinamiğine bulaştıktan sonra kişi neden muhalif duruşunu genişletip derinleştirmeli ve neden bu duruşa bağlı kalmalı? Tersinden soralım bir de. Neden insanlar zaman içinde muhalif duruşlarına bağlılıklarını yitiriyor ve sonunda kendilerini anaakım içinde buluyorlar?

Bir kişi düşünün. İlerici fikirlere ve faaliyetlere giderek daha fazla bulaşılıyor. Bu kişi kendini daha güvende hissettiği ve takdir edildiği büyüyen bir topluma entegre olur mu? Giderek artan bir kişisel değer duygusunu ve değerli bir şeylere katkı sağladığı hissini kazanır mı? Düzenli olumlu geribildirimler eşliğinde bir başarı kazandığı hissine kapılır mı? İhtiyaçlarını eskiye göre daha iyi karşılayabilir mi? Yaşamı iyileşir mi? Diğer insanların yaşamını iyileştirmek yönünde katkı yapıyor gibi görünür mü?

Tersinden deneyelim bir de. Bu kişi sürekli güdülerini ve

davranışlarını sorgulayan, ona kendini güvensiz ve devamlı eleştiriliyormuş gibi hissettiren insanlarla tanışır mı? Kişisel değerinin yok olduğunu hissederek yaptıklarının birileri için bir fark yarattığından şüphe duymaya başlar mı? Çok az şeyin başarıldığından ve günlük, haftalık ya da aylık ilerleme kanıtları olmadığından şüphelenir mi? Eskiden karşılandığı halde şu anda karşılanmayan ihtiyaçları var mı, bunlara yeni ihtiyaçlar katılmış mı? Hayatı daha sıkıcı ve keyifsiz bir hal alıyor mu? Tek yaptığı diğer insanları sıkamak ve nadiren onlar için anlamlı bir şeyler başarmak mı?

Değişim Takımımızda koç yok ve takımın katılımcı ve demokratik olması gerekiyor. Bu nedenle herkesin özeleştirel tutumunu benimsemesi bekleniyor. Öte yandan Değişim Takımı kazanmak için oynamalı. Bu yüzden kendimizi nasıl örgütlediğimizi, hareketlerimizin kültürünü, bağlılığımız arttıkça neler öğrendiğimizi, birbirimizle nasıl bağlar kurduğumuzu ve siyasal bağlantılarımız sebebiyle ne tür faydalar ve sorumluluklar edindiğimizi yeniden değerlendirmemiz gerekiyor.

“Harekete bağlılığa” ilişkin daha iyi şeyler yapmazsak elimizde tekrar uzun bir sezondan –yirmi, otuz yıllık– başka bir şey olmayacak. Bu da büyük başarımız ve nihai zaferimiz için yok yere gelişmesi önlenmiş ve sona erdirilmiş yüz milyonlarca yaşam anlamına gelecek.

Toplumda neyin yanlış olduğuna ilişkin haklı olmak ve görüşlerimizi geniş kalabalıklara aktarabilmek faydalıdır ancak yeterli değildir. Kazanabilecek hareketler eleştireliliğe karşı bir nebze amaç, güven, kimlik ve bütünlük hissi oluşturmak istiyorsa amaçlarını ve stratejilerini belli bir dereceye kadar netleştirmelidir. Ayrıca üyelerini hem artırarak hem de mevcut üyeleri koruyarak, hem değişime katkıda bulunarak hem de bunu tüm üyelerinin gözünde net bir şekilde yaparak örgütlenmeli ve faaliyet göstermelidir. Hareketlerin sorunları çözmeye çalışmanın

yanı sıra üyelerinin ve daha geniş çapta halkın ihtiyaçlarını karşılaması, ihtiyaçları karşılamamanın yanı sıra daha fazla zafer kazanmak için gerekli koşullar yaratan zaferler kazanması gerekir. Tüm bunlar olmadığında sadakat sorunlarıyla karşı karşıya kalırız.

O zaman yine hareketimizin içini boşaltan küvet gideri konusuna dönelim. İnsanlar bir toplumsal harekete katıldıktan ve o hareketin tanımlanmış hedefleriyle aynı çizgiye geldikten sonra neden o hareketi terk ederler?

Bunun başlıca nedenleri şu şekildedir:

Baskının Yarattığı Yılgınlık

İnsanların hareketlere katılmalarının başlıca sebeplerinden biri kendilerinin ya da diğer insanların gördüğü mevcut baskılar karşısında hissettikleri dehşettir. Hareketler adaletsizlikle savaşmak için vardır. İnsanlar hareketlere bu amaçla katılırlar.

Bir kişinin katılımını sağlayan neden cinsiyetçilik, heteroseksizm, ırkçılık, sınıfçılık ya da otoritercilik deneyimi olabilir. Belki bu sorunlardan biri –ya da bu sorunların bir kombinasyonu– sonucunda duyulan acının yarattığı öfkedir. Öte yandan hareketlerin çekici değil itici olmasının sebeplerinden biri de budur. Hareketler genelde üyelerini ilk başta onların katılımını sağlayan o aynı sıkıntı verici, bunaltıcı ve öfke uyandıran kişisel durumlar içine sürükler.

Düşünün ki ataerkil cinsiyetçiliğe karşı öfkeliyim ve buna karşı durduğunu iddia eden bir harekete katılıyorum. Daha sonra o hareket içinde daha önce toplumda karşılaştıklarım benzeyen ve hatta onları aşan seviyede cinsiyetçilikle karşılaşırım. Bu bunaltıcı duruma katlanmaya çalışabilirim. Belki de bazı savaşları bitirmeyi çok fazla istediğim için içine düştüğüm –iddia edilenin aksine davranıldığı için ortaya çıkan ikiyüzlülük duygusuyla daha da acı verici hale gelen– cinsiyetçi ortamı

meşrulaştırmaya ve hatta gerekçelendirip göz ardı etmeye yönelebilirim. Ne var ki birçok insan için bir an gelir ve yıpranarak çekip gider. Görünüşte ve hatta bazı işlerde adaletsizliğe karşı olmanın çekici yanı, çok daha iyi olduğunu iddia eden bir hareket içindeki günlük yaşantımızda adaletsizliğin –belki ırkçılığın, cinsiyetçiliğin, sınıfçılığın, otoriterciliğin– bir tarafı olmanın getirdiği iticiliğe yenik düşer.

Kişi ikiye bölünmekten kaçınmak için ve çok sayıda başka sebeple ahlaki tavır olarak hareket içindeki baskıcı dinamikleri ve yapıları azaltıp yok etmek için istekli olabilir. Buradaki püf noktası şudur: Hareketlerin içindeki baskıcılık azaltılarak yok edilmediği takdirde o hareketler sadakat yaratamaz ve nihayetinde zafere ulaşamaz.

Sınıf Sorunu

Altmışlı yılların ABD’li feminist hareketi Ekmek ve Güller [*Bread and Roses*], savaş karşıtı harekete “Davranışlarınıza dikkat edin, yoksa kazanamazsınız,” derken haklıydı. Yurttaş hakları mücadelesinin Siyahların Gücü [*Black Power*] adlı bileşeni savaş karşıtı harekete “Kendinizi temizleyin, yoksa kazanamazsınız,” derken haklıydı. Bizim amacımız toplumdaki ırkçılığı ve cinsiyetçiliği yok etmek. Kendi hareketlerimiz içindeki ırkçı ve cinsiyetçi hiyerarşileri de azaltarak bitirmeye çalışmamız gerektiğini öğrendik. Aksi takdirde:

- İkiye bölünme ve ilham vericilikten uzak oluruz
- Bu baskıların acılarını bizzat yaşarız
- Hareketlerimiz kadınları, beyaz olmayan insanları ve diğer ezilenleri kendine çekmek şöyle dursun, onları güçsüzleştirir
- Irkçılık ve ataerkillik karşıtı önceliklerimizi koruyamayız.

Bu, yukarıda belirtilen daha genel baskının yarattığı yılgınlık sorununun ırk ve cinsiyet açısından örneğidir.

Ayrıca toplumda iktisadi adaletsizliği, sınıf hiyerarşisini bitirmeyi amaçlıyoruz. Hareketlerimizi sabırla, sakince ve yapıcı yollarla yeniden yapılandırarak artık kurumsal işbölümü, kurumsal karar alma hiyerarşileri ve piyasanın ücretlendirme normlarını taklit etmelerini istemiyoruz. Sınıf merkezli ikiye bölünlülükten kaçınmak, iktisadi anlamda ilham verici olmak, bizzat sınıfsal yabancılaşmaya maruz kalmamak, yaptıklarımızla çalışan insanları kendimize çekmek, güçlendirmek ve iktisadi adalet önceliklerimizi korumak istiyorsak bunu kararlı ve sürekli bir önceliğe dönüştürmeliyiz.

Tarihte farklı dönemlerde ırk, toplumsal cinsiyet ve cinsel kimlik gündemlerini saf dışı bırakma hatasını yapan sınıf meselesinin sermayenin kötü yanlarını ortaya koymakla kalması aynı zamanda karar alımı ve işçilerin pozitif ihtiyaçlarını tekelleri altına almış koordinatörlerin de kötü taraflarını ele alacak şekilde yeniden aydınlatılması gerekir.

Şu an için hareketlerimizin çoğu bu kötü yanlarla savaşmak yerine büyük oranda “koordinatör yanlısı.” Çalışan insanları gereksinimleri doğrultusunda etkin şekilde kendilerine çekemiyor ve tutamıyorlar. Cinsiyetçilik ve ırkçılığa karşı savaşan hareketler de kadınları ve azınlık kültürel toplum üyelerini gerekli seviyede kendilerine çekemiyor.

Yıllar boyunca sınıf ve toplumsal değişim meselesi yalnızca “biz ve onlar” meselesi olarak görüldü. Biz emeğin yanındaydık, onlar sermayenin yanında. İki tarafta da geçmiş düşünüldüğünde karşı taraftan gelen insanlar olabiliyordu (Engels sermaye karşıtı bir patrondu; polisler sermaye yararına çalışan işçilerdir) fakat kişinin katılabileceği sınıf takımları bu iki taraftan ibaretti. Şüphe yok ki bireyler kişisel olarak iki kesin konuma ayrılmamışlardı zira sınıf haritası üzerindeki konumlar kişisel

düzeyde çok daha çeşitliydi. Toplam hedefler düşünüldüğünde kolektif olarak sınıf iki kutupluydu.

Yeni sınıf analizimizin verdiği mesaja göre iki sınıflı formülü reddetmemiz gerekiyor. Bu yapıyı tanımlamak için üçüncü bir sınıf eklemek de yeterli değil. Sermaye olarak adlandırılanlarla emekçi olarak adlandırılan insanlar arasında çok daha fazla ayrım görmek mümkün. Büyük kapitalistler ve küçük kapitalistler var, endüstriyel kapitalistler ve finansal kapitalistler var. Örgütlü işçiler ve örgütsüz işçiler var, çalışan ve çalışmayan işçiler, vasıflı ve vasıfsız işçiler var. Bir hareket sermayeyi savunabilir, emeği savunabilir ya da bu ikisinin arasındaki koordinatör sınıfın menfaatlerini savunabilir. Buna göre üç sınıfın her birinin menfaatlerini detaylandıran bir ekonomi sözkonusu, yalnızca iki sınıfa yönelik bir ekonomi değil. Stratejik sorun şu: Programı, yapıları ve pratikleri koordinatör egemenliğinde bir gelecekte ziyade gerçekten sınıfsız bir geleceğe götüren bir hareket geliştirmek.

Çoğunluğun sınıfsız bir toplum istemesi yeterli değil. Geçmişteki tüm devrimlerde sıradan insanların çoğu sınıfsızlık istiyordu. Sovyetler Birliği'nde sıradan insanlar sınıfsızlık istiyordu. Sınıfsızlık sadece söyleme değil insanların eylem ve inşalarının mantığına da yerleştirilmeli. Bunun için sınıfsızlıkla uyumlu hareketler yaratmamız yetmez, aynı zamanda daha kişisel bir boyut oluşturmamız gerekir.

Sıradan aktivistlerin çoğuna sorduğumuzda –istisnalar hariç elbette– dine ve pek çok spor dalına karşı bir küçümseme görürüz. Örneğin (ABD'de) kampüs aktivistlerine NASCAR, bowling veya futbolu sorun ve kuşkucu, dışlayıcı tepkileri izleyin. Aktivistler ayrıca birçok televizyon şovunu da küçümser ve genelde country ve western müzik tarzını da aşağılar. Çalışan insanların yemek yediği lokantaları ve çalışan insanların okuduğu gazeteleri küçük görür.

Birçok solcunun diğer insanların tercihlerine yönelik en ufak bir anlama çabası olmaksızın çalışan insanlardan farklı günlük tercihlere yöneldiği ve çalışan insanları sürekli küçümselediği olgusu bir tesadüf değildir. Duruma göre ek faktörler de vardır fakat bütün olarak bu yaklaşımların kayda değer olduğunu görmeyişimizin sebebi koordinatör elitizmimizin en az kapitalist, ırkçı veya cinsiyetçi elitizm kadar yaygın ve kaba olduğunu henüz anlamamış olmamızdır.

Son derece kısıtlı koşullarda makul seviyede ihtiyaçlarını karşılayan koşullar yaratmaya çalışan insanların farklı şartlarda yaşayan insanların fazlasıyla öğrendiği mallara ve pratiklere nasıl ölçüsüzce değer verebildiğini anlamamız gerekiyor.

Bunun sebebi bazen birçok seçeneğin maliyet veya erişilebilirlik kısıtlamalarına tabi olması, bazılarının ise fazlasıyla erişilebilir ve hatta zaruri olmasıdır. Örneğin neden bir sürü siyah oğlan ve artık siyah kızlar da basketbol oynamanın kitap okumaktan daha anlamlı olduğunu düşünüyor? Bu genetik bir durum mu? Elbette değil. Bunun sebebi yapısal yönlendirme. Yönlendirilen kişiler tercihlerini yaparken aptalca şeyler yapmıyorlar ya da birileri tarafından kandırılmıyorlar. Aslında gerçekliği görüyor ve gördüklerinin ışığında makul davranışlar sergiliyorlar.

Neden solcular *New York Times* gibi anaakım gazeteleri korkunç yalan makineleri olarak görüp her gün saatlerce gözlerini onlardan ayırmıyorlar? Üstelik bunu yaparken bulvar gazetelelerinin yalandan bağımsız tek bölümü olan spor sayfalarını okuyanlarla dalga geçiyorlar. Bu bilgelik mi yoksa yanılsama mı?

Sınıfçı bir hareketin çalışan insanları yabancılaşmış hissettireceğini, aynı şekilde ırkçı ya da cinsiyetçi bir hareketin de siyahları, Latin kökenlileri ya da kadınları yabancılaşmış hissettireceğini anladığımızda tüm bunların sadakat sorunuyla ilişkisi de açığa çıkmış olur. Bir hareket yeterli sayıda çalış-

şan insanı kendine çekemez ve tutamazsa bunun yaygın sebebi proje, örgüt ve kampanyalarının çalışan insanlar için cazip ve güçlendirici olmamasıdır. Yaptıkları şey koordinatör sınıfının hazlarını, değerlerini, davranışlarını ve yapılarını yansıtmaktır.

İrkçilik karşıtı bir hareket düşünün: Güneyli bir köle çiftliğinin yapısını ve kültürünü taklit ediyor. Sizce bu siyahların bağlılık hissetmesini sağlar mı? Aynısını sınıfa uyarlayalım. Bazı hareketlerin kurumları anaakım işbölümünü ve koşul, gelir ve iktidar dağıtımını taklit ediyor.

İyi haberse şu: İzlenebilecek bir yol var.

Pozitif ihtiyaçlarımızı Göz Ardı Etmek

Hareketlere katılan insanların ihtiyaçları toplumda yaygınlaşmış adaletsizlik biçimleri altında ezilmeme talebiyle sınırlı değildir. İnsanlar özgürleşme, hürriyet ve mutluluk söylemleri olan bir harekete katıldıklarında daha önce hissettiklerinden daha iyi hissetmiyorlarsa hareketin daha iyi bir yaşam sağlama yeterliği hakkında ne düşünmek gerekir?

Hareketler genelde geniş toplum içindeki ezilen grupların ihtiyaçlarına ve potansiyellerine odaklanır. Buraya kadar güzel. Öte yandan kendi üyelerinin ihtiyaçları ve potansiyellerine pek ilgi göstermezler. Üyeler hareketin bir parçası oldukları için yaşamlarının zenginleştiğini hissetmezler. Daha fazla ve daha derin arkadaşlıklar sürdürülmez. Müthiş bir saygınlık ve karşılıklı yardım hissi oluşmaz. Genelde mücadele için fazla zaman ayırırlar ama kendi mutluluklarına yeterli zamanı ayırmazlar. Elbette daha iyi bir cinsel yaşamları, daha fazla samimiyet, daha fazla şefkat, daha az düşmanlık da yoktur.

İnsanları daha mutlu, daha derin ve daha yaratıcı yapmayı vaat eden bir kulübe katıldığınızda yaşamınız daha az tatmin edici, daha dar, daha az yaratıcı ve daha mutsuz bir hal alırsa ne düşünürsünüz? Bir mazoşist değilseniz kulübü terk edersiniz.

İnsanların hareketlerden ayrılma sebebi yalnızca hareketlerin dışarıya söyleyecekleri şeyleri içeride uygulamayarak ikiyüzlü davranması değil aynı zamanda üyelerin de çoğu zaman kendilerini kötü hissetmesidir. İhtiyaçları söylemde ve entelektüel bağlamda dile getirilir fakat yaratıcı ya da motive edici hiçbir şey yapılmaz. Genelde saygı gösterilmez. Daha derin ve iyi arkadaşlıklar kurulmaz. Hatta yalnız bile kalırlar. Bırakırlar. Kendi ihtiyaçlarımızı göz ardı etmek hareketlerin sadakat yaratma kabiliyetini bitiren bir unsurdur.

Kendi ihtiyaçlarımızı göz ardı etmek yerine üyelerinin mutluluğuna ciddi özen gösteren, sosyalleşme, öğrenme ve oyun için hizmet ve araçlar sağlayan hareketler inşa etmeliyiz. İnsanların küçümsendiği bir sığınak yerine karşılıklı yardım için bir aracıya dönüşen hareketler yaratmalıdır.

Tek amacımız böyle şeylere sahip olmanın güzel olacağını söylemek değil. Böyle şeylerin sürdürülebilir bir yolla yapısal olarak hareketin siyaset ve programının bir parçası halinde gerçekleşmesini sağlamaya zaman ve enerji ayırmak gerektiğini söylüyoruz.

TINA Sendromu ve Umutsuzluk

Muhtemelen en fazla Birleşik Krallık'ta Margaret Thatcher'ın ağzından duyduğumuz ama onlarca yıl boyunca tekrar tekrar dile getirilen "alternatif yok" (there is no alternative-TINA) inancı sayımızı iki şekilde sınırlıyor. Bir yandan hareketlerimizin aslında yeni bir dünya yaratabileceği vizyon ve inancının olmayışı insanların katılmamasına neden oluyor, öte yandan katılan kişiler zaman içinde giderek artan bir huzursuzluğa kapılıyor. Neden bunu yapıyorum? Bunun bir yere varacağı yok.

Ne istediğimizi bilmezsek onu elde etmek için çok iyi bir plan da yapamayız. Etkili bir vizyonumuz olmazsa iyi stratejimiz de olmaz. Hareketlerin kıymetli ve işlevsel bir vizyonunun olma-

ma ihtimali var mı? Kapitalizme karşı çıkanların ne istediğini herkesin bilmesi gerekmiyor mu?

Halka açıklanan ve sürekli geliştirmelere tabi bir vizyon gerekiyor. Gerçek bir katılım başka nasıl sağlanabilir?

İktisat, siyaset, hukuk, aileler, akrabalık, kültür, ekoloji ve uluslararası ilişkiler hakkında vizyona ihtiyacımız var. Başka nasıl toplumun karmaşıklığına saygı gösterebiliriz?

Aktivistlerin vizyon önerecek zihinsel yetileri var. Vizyonu sağlamlaştırmak için tarihten ve kendi yaşamlarımızdan öğrendiklerimizi kullanabiliriz. Aktivistlerin vizyonu test etmek için zihinsel ve maddi araçları var. İstesek vizyon oluşturabilir, o vizyonu değerlendirebilir, geliştirebilir ve gerekirse yeniden oluşturabiliriz.

Uzak geçmişimiz bir yana, yakın tarihteki aktivizm deneyimlerimizin farklı ve sıkça yenilenmiş aşamalarına dayanarak güvenilir ve ilham verici bir vizyon oluşturmaya yeterli bir birikimimiz halihazırda var.

O halde neden şimdiye değin her türden sorunla yüzleşmiş bir sürü parlak solcu arasından sadece birkaçı gerçekten ilham verici, kolayca erişilebilir, olgusal ve mantıksal açıdan etkileyici, işlevsel açıdan değerli ve yaygın kitlelerce paylaşılan bir vizyon üretmiş ya da üretmeye çalışmış? İki yüzyıllık mücadeleye geçmişimizde kitleler tarafından paylaşılan kurumsal bir vizyon oluşturmadık. Öyle görünüyor ki bir vizyona sahip olmamamızın sebebi bir vizyonun olamaması ya da olmaması gerektiği değil yeterli olmamıza karşın bir vizyon oluşturamamış olmamız. Vizyon sorununun açıkçası biz kendi kendimize yaratmışız.

Şöyle bir düşünce deneyi yapalım. Diyelim ki modern toplumun yanlış taraflarına dair son kırk yılda üretilen tüm konuşmaları, görüşmeleri, makaleleri, yazıları, filmleri, şarkıları, öyküleri ve kitapları üst üste dizdik. Bu yığın ne kadar yükseğe

çıkardı? Aya mı? Everest Dağı'na mı? Oldukça yükseğe çıkacağından eminim.

Şimdi de yeni bir toplumda olmasını istediğimiz kurumlara dair son kırk yılda üretilen tüm konuşmaları, görüşmeleri, makaleleri, yazıları, filmleri, şarkıları, öyküleri ve kitapları üst üste dizdik. Bu yığın ne kadar yükseğe çıkardı? On beş metre mi? Beş metre mi? Dizlerimize kadar mı? Çok yükseğe çıkmayacağından eminim.

Bir aktivist hareket trenine binmemiş biriyle konuşurken genelde ilk soru şu şekilde gelir: “Ne istiyorsunuz?” Müstakbel müttefik şunu kastetmiyordur: “Adaleti savunuyor musunuz, özgürlüğü savunuyor musunuz?” Sormak istediği şey şudur: “Hayatı gerçek manada herkes için farklı kılacak hangi yeni kurumların oluşmasını istiyorsunuz?”

Vizyona sahip olmamamızın nedeni vizyon oluşturma'nın imkânsız olması veya gereksiz olması değil –hem mümkün hem de gerekli olduğunu belirtmek gerek– vizyon tasarlama, paylaşma ve geliştirmeye vakit ayırmamamızdır. Çok sayıda insan çağdaş toplumun temellerinin bozuk olduğunu ya da daha doğru bir ifadeyle özellikle insanca sürdürülmediğini biliyor. Öte yandan uğruna savaşılabilecek bir alternatif olduğu bilmiyor ya da buna inanmıyorlar.

Toplumumuzun ne kadar kötü ve gerici'nin ne kadar güçlü olduğunu söyleyip durduğumuzda ironik bir şekilde insanlara zaten bildikleri bir şeyi söylemiş oluyoruz ve daha kötüsü değişimin yanında saf tutmamalarının ana sebebini de –değişimin imkânsız olduğu inancı– beslemiş oluyoruz.

Nicelik de Önemli Nitelik de

İnsanlara erişim konusunda iyiyiz, yeni insanlar katılıyor ve hareketimiz üye kazanıyor. Sayıca üstünlük yakalamış sayılır mıyız? Evet ama tam olarak değil. Giderek sayıları artan

üyelerle ilgilenmemiz gerekiyor ve bu üyelerin nitelik olarak gelişmesini istiyoruz. “Nitelik nicelikten önemlidir” anlayışı yerine “Nicelik de önemli nitelik de” anlayışını yerleştirmemiz gerekiyor.

Peki ama nitelikli üye ne demek? Başka türlü ifade edelim. Sue ya da Sam’in üyelerimiz olduğunu düşünelim. Ne gibi değişiklikler Sue ya da Sam’i zamanla daha nitelikli hale getirir?

Sue örgütün teori, vizyon ve stratejisi hakkında daha üstün bir anlayış geliştirebilirse –bunları salt tekrar eden değil gerçekten anlayan ve değerlendirebilen, uygulayan ve geliştiren biri olarak– daha nitelikli bir üyeye dönüşür.

Sam örgütteki diğer kişilerle daha güçlü bağlar kurarak yaşamının izin verdiği ölçüde örgütün farklı alanlarına daha yakından dahil olabilirse daha nitelikli bir üye haline gelir.

Kişi örgüte katıldığında hiçbir bağı ya da katkısı olmadan rüzgârın savurduğu yere gitmemelidir. Üyelerin birikimini, güvenini, kapasitelerini, katkılarını ve bağlarını geliştiren bir süreç oluşturulmalıdır.

Üyelerin ihtiyaçlarını toplumsal programlar aracılığıyla karşılamak kadar üyelerin bağlarını ve kabiliyetlerini ciddi ve özenli bir eğitim süreci ve davetkâr görevlendirmelerle geliştirmek de bir öncelik olmalıdır. Bu noktayı anlamak için derin analizlere gerek yok. Tarihsel olarak bir projenin, hareketin ya da örgütün başarıya ulaşması için ciddi bir bağlılık ve anlaşılabilirlik seviyesine ulaşmak gerektiği açıkça görülüyor. Dolayısıyla yeni üyeleri karşılamak, yeni üyelerle fikir alışverişinde bulunmak yeni üyeleri kararlara, etkinliklere ve projelere dahil etmek, zenginleştirme ve geliştirme programları oluşturmak için yapılandırılmış araçlar edinmek gerekiyor. Tüm bunlar sistematik olarak öncelikle gerçekleştirilmeli. Bunun ardından örgüte katkıları giderek daha nitelikli hale gelen ve sayıları giderek artan üyelere hoş geldin diyebiliriz.

Farklılıklarla Baş Etmek

Bütün dünyada aktivistler “başka bir dünyanın mümkün olduğunu” göstermemiz gerektiğini söylüyorlar. Enternasyonalist olmalıyız. Dayanışmayı çoğaltmalıyız. Irkçı, siyasal, iktisadi, cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dayalı hiyerarşileri azaltmalıyız. Ekolojik sürdürülebilirlik sağlamalıyız. Barış ve adalet talep etmeliyiz.

Öte yandan aktivistler şunu da söylüyor: “Bölünmüş durumdayız. Toplam sayımıza, enerjimize ve bilgimize kıyasla etkisiz kalıyoruz. İnsanlar dur durak bilmeden, hiç susmadan ve bölücü bir tavırla vizyon, strateji ve taktiklerini başkalarıyla tartışır haldeler.”

Evrensel çapta desteklediğimiz iki değer, dayanışma ve çeşitlilik bu sorunun çözümü gibi görünüyor.

Dayanışma birleşmeyi gerektiriyor. Sen ve ben birbirimize karşı empati duyduğumuzda ve birbirimiz adına harekete geçtiğimizde karşılıklı olarak fayda sağlarız. Öte yandan dayanışma fikri başkalarının durumuna ve olasılıklarına karşı hepimizin insan olduğu anlayışından hareketle önyargısızca saygı duymamızı gerektiriyor. Halihazırda ciddi oranda bu şekilde davranıyor olsak da doğal empati eğilimlerimiz zalim piyasa rekabeti yüzünden oldukça zarar görmüş durumda –modern toplumlardaki herkes şu ya da bu oranda bundan etkilendi– ve bu duygularımızı bilinçli bir anlayışla yeniden geliştirmemiz şart. Önkoşullardan birinin gereğince dengeli eleştirel değerlendirmeleri engelleyecek kadar dayanışma içine girmemeliyiz. Dayanışma körü körüne ittifak ya da sorgusuz sualsiz destek anlamına gelmez. Diğer radikal ve ilerici aktörlere yardım ve lojistik destek vermeyi reddetmekten çekinmemeliyiz. Bilinçli ve mantıklı dayanışma karşılıklı yardım demektir.

Çeşitlilik, kendi gündemlerimizin peşinde koşarken mantıkları ya da etkinlikleri konusunda şüphe duysak bile başkalarının

desteklediği seçenekleri korumaya ve keşfetmeye özen göstermek anlamına gelir. Yanlış hüküm verme ihtimaline karşı tüm yumurtaları aynı sepete koymamalıyız. Başka hiçbir seçeneği gözden geçirmesek güçsüz, silahsız kalırız ve hatalarımızı telafi etme şansımız olmaz. Bireysel olarak da örgütlerde farklılıkları takdir etmeli ve mümkünse farklı yaklaşımları canlı tutmalıyız. Bu şekilde diğerlerinin aldığı dersler ve ulaştığı başarılardan herkes faydalanabilir. Yani ağır hatalar yapmamak için çeşitliliği destekleyerek bir tür “sigorta” yapmış oluyoruz. Ayrıca çeşitlilik arayışında “kâşif” bir mantık benimseyerek kendi başımıza yapabileceğimizden çok daha fazla yol keşfederek fayda sağlıyoruz. Mikro birimlere ayrılacak kadar çeşitlenmekten kaçınmalıyız ancak homojen birlik olmanın ötesine geçebilmeliyiz.

Karşılıklı yardımın sayısız faydasını görüyoruz. Mesafeli bireyciliğin insanlıktan çıkaran kötü yanlarını aşmamız gerekiyor.

Yekpare yaklaşımlardan kaçınmanın neler kazandıracakını biliyoruz. Farklı keşifler savunmanın olumlu eğitsel ve dolaylı anlamlarını kavramamız gerekiyor.

Hareket farklılıklarıyla başa çıkabilmek için bu bakış açılarını gözle görülür yöntemlere dönüştürebilir miyiz?

Odak Noktası

Hareketleri farklılaştıran şey odaklandıkları noktadır. Irk önceliklidir. Hayır, cinsiyet daha önce gelir. İkiniz de yanılıyorsunuz, sınıf hepsinden önce gelir. Otorite mi? Ben sürdürülebilirliği tercih ediyorum. Savaş ve barış mı? Ben homoseksüellerin özgürleşmesine öncelik veriyorum. Her başlıca alanda o alanın öncelikli olduğunu düşünen insanlar vardır. Bu kişiler her şeyin o alana göre anlaşılması gerektiğini düşünürler. Olanlara onların gözünden bakmazsanız onların müttefikleri değilsinizdir. Farklı odak noktalarının savunucuları sürekli birbirleriyle zıtlaşır. Neden? Çözüm ne?

İnsanların bu şekilde zıtlaşmasının nedeni yaşamın farklı yanlarının olasılıklarımızı derinden ve çok farklı şekillerde etkilediği çok boyutlu bir dünyada yaşıyor olmamızdır. Bazı insanlar kendilerini yaşamın bir tarafındaki rolleri ve koşulları üzerinden tanımlarken başkaları kendilerini diğer bir tarafla özdeşleştirir. Feministler, ulusalcılar, emek savunucuları, barış yanlıları, çevreciler, homoseksüel hakları savunucuları, engelli hakları savunucuları vs. Bireylerin öncelik verdikleri konulara göre farklı alanlara ayrılmasını önlemek mümkün değil. Dahası bu bölünmeyi kötü bir şey olarak görmemek de gerekiyor zira bireylerin farklı önceliklere sahip olmasının sebebi farklı yaşam deneyimleri, koşulları ve bakış açıları. İnsanlar deneyimlerine bağlı olarak örgütlenme enerjileri aracılığıyla yaşamın farklı yanlarına yöneliyorlar. Bundan hoşlanalım ya da hoşlanmayalım, sızlanmanın gereği yok. Bunun bitmesi imkânsız.

Sözkonusu parçalanmaya yönelik iki yaygın çözüm önerisi var, ancak bunlar da pratikte son aşamada çözüm sağlamıyor.

İlk birleştirici yaklaşımına göre çelişkileri sorun olarak görmemek gerekiyor. Hepimiz kendi işimizi yapmalıyız fakat aynı zamanda bir şeyin (ve bu şey her zaman elbette konuşmacının öncelik verdiği konu oluyor) diğerlerinden üstün olduğunu kabul etmeliyiz. Benim meselem örgütlenme prensibi, konunun temeli, en can alıcı konu. Her birimiz her şeyi ele alabiliriz, bundan rahatsız olmaya gerek yok –ya da en azından bir kısmını ele alabiliriz, bu da sorun değil– ama hepimiz benim benimsediğim ve hepinizin benimle hemfikir olduğunuz temel tanımlayıcı öncelik ışığında ne yapmayı tercih ediyorsak onu yapmalıyız.

Örneğin bir konuşmacı her şeyi anlama biçimimizi belirleyen merkezi önceliğin devleti yıkmak olduğunu söylüyor. Bir diğeri ataerkilliğe başkaldırmanın en öncelikli konu olduğunu dile getiriyor. Başkaları kapitalizmi aşmaktan, barışa ulaşmaktan,

çokkültürlü bir yaşam kurmaktan ya da sürdürülebilirlikten bahsediyor.

Tek bir noktaya odaklanan bir pankartın arkasında yürüme fikri –herkes kendi kişisel önceliklerine odaklanabilir– işe yaramıyor çünkü her grup kendi söyleminin en tepede olmasını istiyor. Daha kötüsü her bir gruptaki insanlar bir başka odak noktasının kendilerinininkinden daha yukarı çıkması halinde kendi odak noktalarının ikincil konuma düşeceğini fark ediyor. Gerilim yükseliyor. En geniş fikirli haliyle bile bir odak noktasının diğerlerinin üzerine çıkmasının birlik sağlayamayacağı açık.

Çatışan aktörlerin birleştirilmesi konusundaki ikinci yaklaşım koalisyon inşası deniyor. Tek bir düşünce ve pratik okulunun pankartı arkasında durmuyoruz. Her birimiz kendi özerkliğimizi ve odak noktamızı korusak bile her zaman başkalarının kavramsal ve programa ait önceliklerini kendimizden üstün tutuyoruz. Hepimiz coşkuyla destekleyebileceğimiz küçük bir düşünce ve pratik çemberinin içine giriyoruz. Belli bir savaşı bitirmek için ya da herkes tarafından kabul edilebilir kısa vadeli bir amaç uğruna ellerimizi birleştiriyoruz ve diğer her şey hakkında –herkesin katılımıyla– sessiz kalıyoruz. Koalisyon teknesinin batmasını önliyoruz. En küçük ortak payda siyaseti yürütüyoruz. Paylaştığımız hedefe kararlılıkla yürüyoruz. Geri kalan hedefleri özenle göz ardı ediyoruz. Koalisyonların değersiz olduğunu söylemeye çalışmıyorum. Sadece uzun vadeli, karşılıklı destek gören bir birlik üretmediklerini söylüyorum. Aslında dikkate alınacak bir oranda ayrılığı kurumsallaştırdıkları bile söylenebilir.

İnsanların tek bir ortak pankart altında toplanması ya da en küçük ortak paydada buluşması için bir alternatif önerebiliriz: bir blok.

Solu bir bütün olarak alalım –bunu bir kerede nasıl tanımlayabileceğimizi göreceğiz– ve buna bir blok diyelim. Grubunuz

dahil olmak istiyorsa, buyursun olsun ama önce halka iktidar sağlama ve blokun tüm diğer gündem maddelerine destek verme konusunda rıza göstermesi gerekecek. Öte yandan kendi odak noktası olan gündemini tek başına geliştirecek ve ilerletecek. Aynısı benim grubum için de diğer tüm gruplar için de geçerli. Barış hareketi barışın peşinde koşuyor ve bütün bloku destekliyor. Irkçılığa, ataerkilliğe, yoksulluğa ve homofobiye karşı hareketler kendi gündemlerini izlerken öte yandan blokun gündemini destekliyorlar. Peki bütün blokun gündemi ne? Tüm bileşenlerinin gündemlerinin toplamı. En küçük ortak payda değil tüm farklılıklar dahil olmak üzere en büyük ortak toplam.

Bunun ilk bakışta görüldüğü kadar tuhaf olmadığını bilin. Bir toplum da tam olarak böyledir. Tüm bileşenlerinin, farklarının ve herkesin toplamı. Bizim örneğimizdeyse buna tek bir ek olacak. Toplamın bileşenleri karşılıklı olarak birbirlerinin farklılıkları hakkında dahi saygılı ve destekçi davranıyorlar. Sonuçta ortaya aktif sol blok çıkıyor. Bazı insanlar ya da gruplar kendilerinin solun parçası olduklarını ama blokun parçası olmak istemediklerini düşünebilir. Sorun değil, blokta olun ya da olmayın, blok aktif sol bloktur ya da en azından amacı böyle olmaktır. Belki bazı kişiler ya da gruplar pek hoş karşılanmayacaktır. Amaçları blokun temel bağlılıklarına taban tabana zıt olabilir. Hiç sorun değil. Böyle şeyler de olabilir.

Blok içindeki bileşenlerin kapsayıcı bir kombinasyonu, hareketlerin hareketi olarak faaliyet gösterir. Irkçılık karşıtları homoseksüel hakları savunucularının ve barış savunucularının enerjilerinden ve varlıklarından faydalanırlar. Barış savunucuları çevrecilerin ve antikapitalistlerin enerjileri ve varlıklarından faydalanırlar. Bu böyle sürer gider. Bloktaki herkes diğer tüm blok üyeleriyle karşılıklı yardımlaşır. Dışarıdan tek başına devam edenler için bu durum gerçek bir teşvik edici manzara olacaktır.

Yaşamın farklı alanları için gündemlerin belirlenmesinde liderlik hakkı, yaşamın o alanından en fazla etkilenen, yaşamın o alanıyla en fazla içli dışlı olan, o alana en fazla odaklanmış kişilere –bireylere değil geniş ve temsilci hareketlere– aittir. Herkes blokun geri kalanının görüşlerini kendi düşüncülerinin toplamı içindeki görüşlerine dahil eder. Sürtüşme bakidir. Farklılık yaşamın ve aktivizmin bir parçasıdır. Bu türden kapsamlı bir birlik öyle faydalı görülür ki bu birliğe erişerek farklılıklar hakkındaki endişeleri –en çarpıcı olanlar hariç– en aza indirmek mümkündür. Aynı zamanda farklılıklar birbirine karışmaz, göz ardı edilmez, halının altına süpürülmez ya da yıkıcı yollarla ulu orta sergilenmez. Aksine ciddi, donanımlı ve titiz tartışmalara konu edilir ve yerleri korunur.

Farklı odak noktası önceliklerine sahip gruplar arasında bu derece bağlılık oluşturabilecek bir anlayış var mı? En az iki tane olduğunu düşünüyoruz.

Birincisi büyük olasılıkla sadece bazı gruplar tarafından benimsenecek ama biz bunu şiddetle savunuyoruz ve çok daha fazla sayıda insanın bunu benimsemesini istiyoruz. Sözkonusu yaklaşım bu kitaptaki kavramlara uygun olarak, örneğin toplumun farklı kurumsal ve bağlamsal alanların –ekonomi, siyaset, kültür, akrabalık, uluslararası ilişkiler, ekoloji– etkisinin bir ürünü olduğunu söylüyor. Bu alanların her biri bir yandan tüm yaşamsal beklentilerimizi derinden etkilerken öte yandan insanları farklı ve birbirlerine karşıt gruplara bölüyor. Bir odak noktasının diğerine –ekonominin siyasete, kültüre ya da akrabalığa ya da bunların ekonomiye– kıyasla daha önemli olduğuna ilişkin bir önkabul mevcut değil. Bunun yerine bu alanların yaşam üzerindeki görece etkileri ve değişim çabalarına ilişkin önemleri yalnızca pratikte ortaya çıkıyor. ABD gibi toplumlarda tüm bu yaşam alanlarının ve etkilerinin temel önemde olduğuna ve bunların tamamının belirleyici etkiler ve baskılar

yarattığına dair somut kanıtlar var. Bu etkiler ve baskılar toplumun geri kalanını öyle fazla şekillendiriyor ve olasılıkları öyle fazla kırıyor ki bu fenomenlerden herhangi birinin sınırlarını kayda değer oranda aşmak için hepsini ele almamız gerekiyor. Bu yaklaşımla örgütlerimizde otonomi ve dayanışmayı bir araya getirme ve hareket inşası ihtiyacı kendiliğinden ortaya çıkıyor. Bu noktada blok dediğimiz şeye varıyoruz.

Neyse ki ikinci bir bakış açısı da var. Bu bakış açısı blok yaklaşımını destekleyebilir ve tek bir nüfuz alanının temel nokta olduğuna inanmaya devam eden insanlar tarafından dahi benimsenebilir. Bu ikinci bakış açısı evlerdeki kadınların sınıf mücadelesini en ön planda tutarak akrabalık alanını sorgulaması gerektiğine ya da şirketlerdeki işçilerin başta kadınların özgürleşmesine öncelik vererek ücret seviyelerine odaklanması gerektiğine veya barış savunucularının ırkla ilgili meselelere öncelik vererek savaflara yönelik çalışma yapması gerektiğine inanan insanlar tarafından da benimsenebilir. İşlevsel açıdan baskın odak noktası ne olursa olsun, stratejik hesap açısından merkezi odak noktası olarak bir alanı diğerlerinden daha üstte tutan insanlar tarafından da benimsenebilir.

Tercih edilen bir öncelik –sınıf, cinsiyet, ırk ya da hangi konu olursa olsun– olmaksızın dayanışmanın tercih edilen bir odak noktası etrafında evrensel bir önceliklendirme arayışından ve o önceliklendirmeye erişme yolunda feci yenilgilere uğramaktan kesinlikle üstün olduğunu görmek gerekiyor.

Örneğin ataerkilliğin (ya da kapitalizmin, ırkçılığın, savaşın vs.) diğer meselelerde dahi en temel örgütlenme noktası olması gerektiğini düşünüyorsam –ve ilaveten bir anlayışım da varsa– benim yaklaşımım bir blokun parçası olmamın önünde engel değildir. Benim önceliklerim konusunda herkesin benimle aynı fikirde olmayacağını biliyorum, o nedenle bir dayanışma oluşması için bir alanın tüm diğer alanlardan önemli olduğu

konusundaki öncelik tercihime herkesin katılması gerektiğini belirterek bir dayanışma yaratmam imkânsız.

Benim önceliklerim çerçevesinde dayanışmaya ulaşırsak daha iyi durumda olacağımızı düşünmem sorun değil çünkü bunun olmayacağını biliyorum. Aynı şekilde koalisyon yaratmanın bazen birtakım faydaları olsa da her zaman tam dayanışma getirmediğini de biliyorum. O nedenle inançlarımı ancak insanlar bu konuları tartışmak istediklerinde açıklamalıyım. Öbür yandan başka görüşlere sahip insanların birbirlerine ve bana yardım etmelerini ve bunun karşılığında onlara yardım etmeyi –hep beraber çatışma içine girmektense– tercih etmeliyim. Bu akıl yürütme tavrı samimiyetle sürdürüldüğünde blok yaklaşımını güçlendirecektir.

Bu tür bakış açılarının çoğunluğa yayılmamasının nedenlerinden biri sınıf, ırk ya da başka bir meselenin öncelikli olduğunu savunan bir kişinin hem haklı olduğunu düşünmesi –burası anlaşılabilir– hem de aslında değişim yaratmaktan çok kendisinin haklı, başkalarınınsa haksız olduğunu ortaya çıkmasını istemesidir. Gerçek sorun burada yatmaktadır.

Hepimiz daha iyi bir dünya istiyoruz. Daha iyi bir dünyaya giden yolun sınıf meselesine öncelik vermekten geçtiğini söyleyebilirsiniz. Bir başkası da, hayır, cinsiyet meselesine öncelik vermeliyiz, diyebilir. Diğer biri çıkıp, hayır, asıl mesele ırk meselesidir, diyebilir. Bu böyle uzar gider. Hepimiz başarıya ulaşmayan kendi bakış açımızın savunulmasından ziyade başarıya gidecek birtakım yaklaşımları benimsemeliyiz.

Hepimizin her şeyden çok başarıya ulaşmak istediğimizi düşünerek her birimizin yanlış bir yaklaşım benimseme yanılığısına düşmesine karşı önlemler almak en iyisi değil mi? Bundan dolayı kişisel olarak en fazla desteklediğimiz yaklaşımın faydalarını bir yandan savunuyor olsak da çok sayıda yaklaşımı koruyan ve keşfeden bir toplam tasarımı savunmamız gerekmiyor mu?

Başka bir ifadeyle ben tek odaklı bir yaklaşımın entelektüel açıdan en iyisi olduğunu düşünüyor olsam bile taraf olduğum alanın önceliği konusunda yanılma olasılığımıza saygı duyabilecek kadar mütevazıysam blok yaklaşımını benimsemem gerekir. Ne olursa olsun, bir miktar bile gerçekçiysen blok yaklaşımını savunmam şarttır zira blokun gerçek dünyadaki alternatifi benim pankartımın arkasında oluşacak bir birlik olmayacaktır. Ben hangi pankartı destekliyor olursam olayım, bir birliğin bu şekilde gerçekleşmesi imkânsızdır.

Reform ya da Devrim

Yukarıda anlattıklarım sekterliğin tüm sebeplerini açıklamıyor. Farklı aktivistler yalnızca farklı önceliklerin değil başka nihai amaçların ve vizyonların peşinden de gidebilirler. Bunun da çatışmaya yol açabilecek farklılıkların birincil kaynağı olacağını sezmek çok zor değil.

Şu an için bu alanlara ilişkin tek ciddi bölünme çizgisi şu çelişkide yatıyor: Mevcut kurumların kalıcılığını önden kabul lenerek yalnızca kötü yanlarını iyileştirmekle mi yetineceğiz (yani reformist olacağız) yoksa mevcut kurumları ihtiyaç duyulan işlevlerini yeni yollarla karşılayan yeni kurumlarla mı değiştireceğiz (yani devrimci olacağız)?

Bazı feministler ve homoseksüel hakları savunucuları sosyalleşme, çocuk bakımı ve aile yaşamı için yeni kurumlar istiyorlar. Bazıları mevcut aile, evlilik ve yaşam düzenlemelerinde ılımlı birtakım değişikliklerin –zihniyetlerdeki değişimle birlikte– yeterli olacağını düşünüyor.

Bazı ırkçılık karşıtları baskıcı kültürel ilişkilerin ana sebeplerini yok etmek için yeni toplum yapılarının gerekli olduğunu iddia ediyor. Bazılarıysa mevcut tanımlayıcı ilişkilerin çerçevesinde birtakım yeni kanunların ve değiştirilmiş zihniyetlerin çekilen acıları mümkün olduğunca azaltacağını ileri sürüyor.

Aynı şekilde bazıları yargı, yasama ve ortak hedeflerimizin kolektif bir şekilde yürütülmesi için çalışan devlet kurumlarımızın yaşamın diğer alanlarındaki sorunlar nedeniyle yozlaştığını ve birtakım revizyonların ve düzeltmelerin fazlasıyla yeterli geleceğini iddia ediyor. Başkaları zaruri siyasal işlevler için yeni yollar bulmamız gerektiğini öne sürüyor. Onlara göre mevcut işlevlerin altında yatan mantık tutkuyla bağlı olduğumuz değerlerimizin önünü açmak yerine önüne set çekiyor.

Birileri mevcut yapılar çerçevesinde ekolojiye farklı yaklaşmamız gerektiğini ifade ediyor. Diğerleri ekolojiye farklı yaklaşmanın yeni yapılar gerektireceğini söylüyor.

Kısacası bazıları toplumun tanımlayıcı niteliklerini korumak suretiyle birtakım yamalar yapmakla yetinmek istiyor. Başkaları yeni bir yapıya ulaşmak için toplumun tanımlayıcı niteliklerini aşmak niyetinde. Bu farklılık aşılabilir bir uçurum mu, yoksa bu iki kamp yapıcı bir şekilde etkileşim kurabilir mi?

Duruma göre değişir.

Reformistlerin niyeti mevcut seçkinler namına mevcut ilişkileri korumak ve yalnızca bu seçkinlerin menfaatlerini genişletme amacıyla uyumlu olduğu sürece çekilen acıları hafifletmekse, samimi devrimcilerle aralarındaki uçurumu kapatmak zor olacaktır. Devrimciler haklı olarak reformistler tarafından seçkinlerin haklarının öncelikli konuma oturtulmasından rahatsız oluyor ve yoksullarla ezilenlerin maruz kaldığı koşullara yönelik bu türden bir vurdumduymazlığı kabullenemiyorlar.

Reformistler hafifletici değişikliklerin düzenin bozuk yanlarını yok edebileceğine samimiyetle inanıyor ve seçkinlerin avantajlarını korumaya kalkmadan –seçkinlerin avantajlarını korumanın olası olduğunu düşünerek ama bunu savunmadan– bunu başarmaya niyet ediyorsa, o zaman birlikte çalışmak ve karşılıklı saygı duymak mümkün olabilir. Bu türden reformistler ve devrimciler diğer tarafın samimi kaygılarına ve

bilinçli görüşlerine saygı duymalı ve mümkün olduğunca birlikte kazanımların peşinden koşmalıdır. Daha önemlisi, reformistler haklı çıkmayı istemek şöyle dursun, bunun tam tersine onların beklediklerinden çok daha güzel değişimlerin mümkün olduğunu görmeyi umut etmelidirler.

Benzer şekilde, devrimciler en fazla etkilenecek olanlara hiç kafa yormadan köklü değişimler istiyorlarsa, kısa ve orta vadeli kazanımlara karşı vurdumduymaz davranıyorlarsa, samimi ve kaygılı reformistlerle aralarındaki uçurumun kapanmasını bekleyemeyiz. Reformistler haklı olarak yoksulların ve ezilenlerin anlık koşullarını iyileştirmek için mücadele etme konusuna karşıdevrimcilerin vurdumduymazlıklarını kabul etmeyeceklerdir. Devrimciler köklü değişimlerin olabileceğine ve cazip yanlarına içtenlikle inanıyorken öte yandan şu anda en fazla acıyı çekenlerin anlık kazanımlarına saygı duyuyor ve bunun için çalışıyorlarsa –iki gündemi karşılıklı uyumlu hale getirmeye çalışarak ve ezilenlerin anlık ihtiyaçlarını bir an olsun gözden kaçırmayarak– o zaman karşılık saygı ve menfaat anlayışı içinde birlikte çalışmak mümkün olabilir.

Saygın devrimciler kısa vadede yüksek ücretler, daha iyi çalışma koşulları, pozitif ayrımcılık, daha kısa çalışma saatleri, göç reformu, kaliteli eğitime eşit erişim hakkı, yasal reform, ücretsiz çocuk bakımı, ücretsiz sağlık hizmeti, annelik ücreti, babalık izni, yeni konut, temiz hava, iklim önlemleri, barış, uluslararası alışveriş kurallarında değişim ve benzeri isteklerde bulunuyor. Bunların aynısını iyi niyetli reformistler de istiyor.

Aradaki fark şu: Bir reformist bu tür kazanımlar için mücadele ederken bunu tanımlayıcı kurumları dönüştürmeye çalışan bir projenin parçası olarak yapmıyor. Reformist köklü değişimlerin yararsız ve gereksiz olduğunu ve daha kötüsü yüksek öncelikli seçkinlerin menfaatlerine zarar vereceğini düşünüyor. Köklü değişimin mümkün olmadığına inanan, ama bir

şekilde başarılırsa bunu takdir edecek olan samimi reformistse elbette diğerlerinin bu tür bir değişimin peşinden koşmasından korkmamalı ve onların başarısız olmasını dilememelidir. Aynı şekilde samimi devrimci de reformları sırf reform oldukları için hor görmemeli ve bugünün politikalarıyla kurumlarının kötü yanları sebebiyle acı çeken insanların anlık kazanımlarına karşı vurdumduyamaz bir tavırla köklü değişim peşinde koşmamalıdır. İki taraf da bu koşulları sağladığında bakış açıları ve hedefler her ne kadar fazlasıyla farklı olsa da karşılıklı çalışma ve karşılıklı diyalog mümkün olacaktır. Bu koşullar sağlanmazsa karşılıklı beklememek gerekir.

Reformistlerle devrimcilerin bu koşulları sağlamasının yolu nereden geçer?

- Birincisi, her iki taraf da kendilerinin hatalı olabileceğine yönelik bir alçakgönüllülük sergilemelidir.
- İkincisi, her iki tarafın da diğer tarafın aslında adaletsizlikleri azaltmak ve mutluluğu çoğaltmak için çalıştığını kabul etmesi gerekir.

Peki faaliyetlerdeki farklılığın doğası ne olacak?

- Reformistler temel kurumsal dinamikler hakkında konuşmayı ve bunların değiştirilmesini savunmayı gereksiz görecektir. Devrim hakkında konuşmanın gerçekten olası değişimlerin peşinde koşma enerjisini boşa harcadığını ve belki de bazı kesimlerin gerekli değişimler için çaba harcama isteğini körelttiğini düşüneceklerdir.

- Devrimciler sadece anlık bir amaç hakkında değil aynı zamanda temel kurumlar hakkında da konuşacak ve uzun vadeli bir vizyon önererek çok daha büyük hareketlerin önünü açacak olan sürekli kazanımlar için uzun soluklu bir altyapı geliştirmeye çalışacaklardır. Bu odak noktalarından uzaklaşmanın bir yandan uzun vadeli devrim olasılığını

düşürdüğünü öte yandan anlık reform beklentilerinin önünü kestiğini hissedeceklerdir. Dolayısıyla devrimciler enerjilerinin hem geleceğe yönelik amaçlar hem de anlık amaçlar için harcanmasının şu anda kazanımlar elde etmeyi engellediği düşüncesini reddedecektir. Tümüyle yeni bir toplumun temellerini atan sürekli bir değişim yörüngesi umudu olmadan birçok insanın anlık kazanımlara odaklanmış kampanyalara katılmayacağını düşüneceklerdir. Bu düşünceye göre bu tür kampanyalar zafere ulaşsa bile altta yatan tanımlayıcı ilişkiler yeniden kendilerini dayatacağı için eski düzene geri dönülür. Bu farkı kapatmak mümkün mü?

Bu kitapta açıklanan fikirleri savunan bir kişi yalnızca daha yüksek ücretler ya da daha kısa çalışma süreleri veya barışı savunmakla kalmaz, aynı zamanda düzenin kötü yanlarının yapısal nedenlerine ilişkin bilinç de geliştirir. İlham verici vizyonlar, köklü değişim umudu ve isteği, uzun vadeli strateji bilinci ve hareketin organizasyonu ve altyapısındaki gelişimler de gündemine dahil olur.

Dürüst bir reformistse tüm enerjisini reformları tanımlamak ve acı çekenlere fayda sağlayacak anlık değişimler adına aktivizm inşa etmek için harcar.

Fikirler, değerler ve hatta amaçlar seviyesinde farkları gidermek imkânsız görünüyor fakat bu farklar aktivistlerin birbirlerini düşman olarak görmesine sebep olacak kadar büyük değil. Her aktivist diğerrinin katkılarını takdir edebilir. Her aktivist diğerrinin var olmasını bile istemeyecek kadar kibirli davranmaktan kaçınabilir.

Vizyoner Sekterlik

Peki reform ve devrim konusundaki farklılıkların ötesinde, gelecekte hangi kurumlara sahip olacağımıza ilişkin farklı

vizyonların varlığını ne yapacağız? Farklı vizyonların her biri farklı kişiler tarafından savunuluyorken bu farklılıkları yapıcı yollarla yönetme şansımız var mı?

Buna verilecek tek bir evrensel yanıt bulamayız. Mesele iki farklı vizyonun ne ölçüde farklı iki ayrı kısa vadeli gündem yarattığıyla ilgili. Farklılıkların aynı adil mutluluk koşullarına tam olarak nasıl erişileceği noktasında ne kadar farklı anlayışları temsil ettiğiyle veya mutluluğun ne olduğuna ve hatta kimin mutlu edileceğine dair ne ölçüde farklı tanımlar getirdiğiyle ilgili.

Örneğin farz edelim ki bir piyasa sosyalizmi taraftarı şu cümleyi kuruyor: “Benim taleplerim arasında piyasalar, meclisler, üretim başına ücretlendirme, üretim araçlarının kamusal mülkiyeti, işçi denetimi ve bunların tamamını adalet, çeşitlilik, dayanışma, özyönetim ve sınıfsızlık temelleriyle sürdürmek var.”

Bunun karşılığında, bir katılımcı ekonomi taraftarıysa şöyle diyor: “Benim taleplerim arasında katılımcı planlama, meclisler, çaba ve fedakârlık karşılığında ücretlendirme, üretim araçlarının kolektif mülkiyeti, dengeli iş kompleksleri, işçi ve tüketici özyönetimi ve bunların tamamını adalet, çeşitlilik, dayanışma, özyönetim ve sınıfsızlık temelleriyle sürdürmek var.”

İlk kişi ikincisinin olanaksızın peşinde koştuğunu, çok fazla üründen vazgeçtiğini ve kişilik haklarına tecavüz riski taşıdığını söylüyor. İkincisiyse birincinin çelişkili amaçlar peşinde koştuğunu, değerlerine layık olmayan kurumlarla yetindiğini ifade ediyor.

Bu gayet dürüst bir anlaşmazlık. Derin de olabilir elbette ama kapatılamaz bir uçurum yaratmaya da gerek yok. Bu durum örnekte olduğu gibi ekonomi ya da toplumsal yaşamın bir başka alanında oluşabilir. Farklı kurumsal bağlılıklar üzerinden özünde aynı hedefe ulaşmak için oluşturulan farklı vizyonlar, kendi

doğrudan cazibeleri ve elbette mantıksal argümanları üzerinden kısmi uygulama yoluyla destek ve onay için rekabete girişebilir.

Bu tür bir vizyoner yaklaşımı savunan kişi ulaşmaya çalıştığı değerlerin başka birinin kurumsal önerilerini gerektirdiği gerçeğiyle karşılaştığında hayal kırıklığına uğramamalıdır. Değerlerimiz ilkelidir. Kurumlar amaca giden yolda sadece araçtır. Hangi vizyonun uygulanacağına henüz karar verilmemişse rakip vizyonerler çok sayıda farklı kısa vadeli kazanım peşinde koşar ve bu kazanımlar giderek üst üste biner. Bunun sonucunda hem tartışma hem de işbirliği olasılığı doğar.

Farz edelim ki yukarıda aktarılan mutlu mesut durumun yerine piyasa sosyalizmi olarak tabir ettiği kavramın savunucusu eğitim, öğretim, yetkili makamlar, günlük karar alma gücü sağlayan araçlar üzerinde tekel halindeki –koordinatör sınıf olarak adlandırdığımız– kişileri ekonomide baskın bir konuma yükseltmek adına belirli kurumları oluşturmaya çalışıyor. Bu “piyasa sosyalizmi” taraftarı kapitalist düzeni yıkıp yerine koordinatör sınıf düzenini getirmeye çalışıyor.

Katılımcı ekonomi taraftarıysa, bunun aksine hem kapitalist düzenin kaynağını hem de koordinatör sınıf düzeninin kaynağını ortadan kaldırmak istiyor. Piyasa sosyalisti için iktisadi vizyon öncelikle karar alma yeteneklerini ve araçlarını tekelinde tutan müdürlere, mühendislere ve diğerlerine hizmet eder. Ancak bundan sonra diğer işçilere sıra gelir. Katılımcı ekonomi taraftarı içinse iktisadi vizyon sınıf ayrımı olmaksızın çalışan herkese hizmet eder. Bu farklılık aynı değerler ışığında farklı kurumları desteklemekten başka bir şeydir. Hangi kurumların ortak değerlere ulaşabileceğine dair bir tartışmadan daha temel bir konudur. Bu örnekte farklılık ortak değerlere ulaşma yolunda belli kurum veya hedeflerin mantığına ilişkin farklı anlayışlardan değil altta yatan değerlerden gelmektedir. Sözkonusu olan analiz değil değerler ve bilhassa sınıf bağlılıklarıdır.

Bu ikinci tür vizyoner farklılığının birlik için büyük sorun yaratacağını inkâr etmek bir yanılsama olur. Bu yanılsamaya düşmemek gerekir. Farklılıklarla mücadele etmek temel tanımlayıcı değerlerimiz hakkındaki tartışmaları hasıraltı etmek manasına gelmez. Bu farklılıklar kabul edilmeli ve giderilemez farklılıklar doğru şekilde tanımlanmalıdır. Öte yandan sözlü birtakım polemiklere girmek yerine yine de akılcı iletişimler kurabiliriz. Yine de kişisel saldırılara girişmek yerine kanıt ve mantık peşinde koşabiliriz. Ne var ki bir farklılık giderilemiyorsa olduğu gibi kabul edilmelidir.

Aktivistler arasındaki birçok ayrışma daha iyi bir gelecek uğruna şu anda ya da belli bir süre zarfında ne yapmamız gerektiği meselesiyle ilgilidir. Bu tür farklar vizyondan öte aktivist stratejisi ve taktiğine yöneliktir.

- Strateji toplumda bir dizi dönüşüm elde etmek ve nihayetinde yeni tanımlayıcı kurumlara ulaşmak için destek veren beyan araçları geliştirme ve değişim için destek toplama gibi faaliyetlerden oluşan kapsamlı sürece ilişkin bakış açımızdır. Stratejinin bir kısmı odak noktamıza –sadece konulara değil örgütlenecek gruplara da– karar vermektir. Bir diğer kısmıysa örgütsel yapıyı kararlaştırmaktır. Yerel çapta mı ulusal çapta mı örgütleneceğiz, seçimler için çalışacak mıyız çalışmayacak mıyız vs.
- Taktikler stratejinin kısa vadeli hedeflerine erişim için benimsediğimiz yöntemlerdir. Taktikler arasında gösteriler, grevler, broşürler, sunum ve iletişim biçimleri, konferanslar, seçimler veya seçim dışı yöntemler, sivil itaatsizlik vs. bulunur.

Konuyu biraz daha karmaşık hale getirelim. Farklı bir odak noktası veya vizyona sahip kişiler strateji ve taktikler konu-

sunda uzlaşabilirler. Diğer taraftan vizyon ve odak noktasında uzlaşan kişiler strateji veya taktikler konusunda zıtlaşabilirler. Ne yazık ki strateji ve taktikler konusundaki farklar genelde zayıflatıcı olur. Bizim kendi stratejik bağılıklarımız bu kitabın ileriki bölümlerinde ortaya çıkacak. Yine de sekterliği ele almak adına, birtakım stratejik meselelere ve bunlarla ilişkili sorulara hemen aşağıda –tartışmayı çok da uzatmadan– değineceğiz.

Strateji ve Taktikler

Örneğin iki aktivist kampa bölündüğümüzü düşünelim. Her biri aynı değerleri savunuyor –diyelim ki bu kitapta aktarılan değerleri– ve o değerlere erişmek için aynı uzun soluklu kurumların yanındalar. Nihai aşamada istedikleri konusunda birlik olmuş haldeler.

Öbür yandan kamplardan biri mevcut yapıların zihinsel ve davranışsal dayatmalarına karşı mücadele ederken muhalefetin üstesinden gelmek için demokratik merkeziyetçilik denen bir yöntemi –onların da kabul ettiği gibi, pratikte Ford otomobil şirketinin organizasyon yapısını andıran bir örgütlenme yaklaşımı– kullanmanın zaruri olduğunu –böyle olmasını istemediklerini belirtseler de– söylüyor. Kazanmak için bu çirkin yöntemi kullanmak zorunda olduğumuzu, aksi takdirde bölüneceğimizi ve kolayca parçalanıp ezileceğimizi dile getiriyor. Bu örgütlenme türünü kutsamıyor ama koşulların buna mecbur bıraktığını düşünüyor.

Diğer kampsı bu tür bir hiyerarşinin sınıfsızlık hedeflerine ulaşmakta yardımcı olmayacağını ve bu yöntemin çalışan insanlar için can sıkıcı ve güçsüzleştirici olacağını iddia ediyor. Ayrıca bu yöntem hareketlerimizde yanlış değerler ve eğilimler de yaratacak. Bağlamsal olarak, bu ikinci yaklaşımın taraftarlarına göre bu yöntem zararlı yan etkilerin yanı sıra kaybetmeye de mahkûm.

Diğer bir ifadeyle Leninist örgütlenme hakkında bir tartışma sürüyor. Amaçlar konusunda bir tartışma olabilirdi bu–bir taraf bu yapının uzun vadede iyi olduğunu düşünüyor olsaydı– ama buradaki örnekte belirtildiği gibi sadece araçlar konusunda bir tartışma da olabilirdi. Bir taraf araçların amacı bozacağını söylüyor. Diğer taraf araçların amaca zarar vereceği fikrini reddediyor. Bu araçları kullanmalıyız ve amaçlarımıza zarar vermelerini önlemek için elimizden geleni yapmalıyız. Ne yapacağız?

Sanırım bunun yanıtına gerçeklik karar verecek. Her iki seçeneği de keşfediyoruz. Her ikisini de denemek gerçeklik olacak çünkü her iki eğilim de fazlasıyla gerçek. O nedenle her ikisini de takdir etmeye çalışmalıyız. İki kamp, iki yaklaşım. Hepimiz içlerinden en azından birinin işe yaramasını ummalıyız. İkisini de deneyerek hangisini işe yaradığını bulmalıyız. Bu kadar basit. Her iki tarafın da haklı olmayı istemesi, haklı olmanın önemli olduğunu düşünmesi gereksiz. Önemli olan aslında hangisinin haklı olduğunu bulmak. İki taraf da dürüstse otoriter yapıların kullanımından kaçınan bir yaklaşımın işlevsel ve etkin olmasını ummalıdır. Sonuçta her iki taraf da böyle yapıların olmadığı bir toplum istiyor. İki taraf da dürüstse ikisi de ara dönemde otoriter yapıları kullanmadan yeni bir dünyaya erişilemeyecekse en azından bir dereceye kadar bu tür yapıların kullanılmak zorunda olacağını –kötü yanlarından titizlikle sakınarak– kabullenmelidir. Bu ayrımın iki tarafında da insanlar kendilerini çok güçlü hissederler. Ne var ki bu birbirlerine karşı saygılı olamayacakları anlamına gelmez. Aralarındaki fark stratejikse yani ortak uzun vadeli amaçların olduğu örnekteki gibiye saygı duymak kolaylaşır. Fark gerçekten vizyonla ilgiliyse o zaman halledilemez bir sorunla karşı karşıya olabiliriz.

Bir başka örneğe bakalım. Gösterilerimizde şiddetli çatışmalar mı, sivil itaatsizlik mi yoksa her tür çatışmadan kaçınarak

barışçıl yasal propaganda mı tercih ediyoruz? Bu alternatifler sabit prensipleri yansıtmaz. Çok az istisna dışında herkes tüm bu yaklaşımların bazı durumlarda anlamlı olabileceğini, bazılarındaysa olmayacağını kabul eder.

Grevdeyiz diyelim. Gözcülük yapıyoruz. Grev kırıcılar geliyor. Şirkete girişlerini şiddet kullanmadan erişim yollarını tıkararak engellemek ya da zor kullanarak engellemek mümkün. Çok az solcu bu tür tercihleri desteklemenin kişiyi değersizleştireceğini düşünür. Aynı şekilde çok azı bu tür bir yaklaşımın belli bir bağlamda zekice olmayacağını, çünkü bunun elimizdeki araçları tüketeceğini, karşısında kendimizi koruyamayacağımız baskıyı davet edeceğini ve potansiyel müttefikleri uzaklaştıracığını savunan birini bu tür düşünceler yüzünden suçlar. Mesele evrensel değil bağlamsaldır. Taktikleri belirleyen şey budur. Belli bir tercih özündeki nitelikler sebebiyle verimsizliğe meyilli olabilir. Sonuçta her deneyim tamamen kendine özgüdür.

Bir anlaşmazlık olursa ne yapacağız? Örneğin büyük bir gösteri yapılacak. Bazıları şiddetli çatışmalar istiyor. Bazıları aktif sivil itaatsizlik istiyor. Bazıları pasif sivil itaatsizlik, diğerleriye barışçıl yasal yürüyüşler istiyor. Böyle bir durumda ne olacak? Mesele bu tür tercihlere ilişkin hangi rakipsiz düşünce biçiminin doğru olduğu değil. Asıl konu farklı düşünce biçimlerinin her zaman olacağını kabullenip o farklı gerçeklik içinde hangi yaklaşımın en yapıcı katkıyı sağlayacağına karar verebilmek.

Bunun yanıtı bu tartışma boyunca tekrar edilenlerde yatıyor. Dayanışmayı anlıyoruz. Çeşitliliği anlıyoruz. Parçalanmanın bedelinin ne olduğunu biliyoruz. Tüm yumurtaları aynı kırık sepete koymanın ne anlama geldiğini biliyoruz. Hepimiz farklı halklar için farklı yöntemler benimsemenin homojen olmaya çalışmaktan daha anlamlı olduğunu –halkların tercih edeceği yöntemlerden hoşlansak da hoşlanmasak da– kabul ediyoruz.

Diğer taraftan sizin yönteminiz benim yöntemimi gölgede bırakmamalı, benimki de sizinkini. Amaç bir hareket inşa etmek ve hedeflerimize ulaşmak için gerekli sosyal maliyeti karşılayacak enerjimizi ortaya çıkarmak. Hepimiz bu konuda hemfikirsek hangi özel taktiğin devamıza katkı sağlayacağı ya da zarar vereceği konusunda hemfikir olmasak da olur. Öte yandan bir yaklaşımın aynı derecede kıymetli ve destek gören diğer yaklaşımları egemen bir tavırla yerinden etmesi gerektiği fikri, o sözkonusu yaklaşımı destekleyenler tarafından dahi itibar görmemelidir.

Herkes için tek bir yönteminin çeşitlilik prensibini ihlal ettiği kadar yukarıdan dayatılan tercihler de aynı prensibi ihlal etmiş olur. Dolayısıyla hepimiz kolayca görebiliriz ki çok taktikli ve çok odaklı bir harekete ihtiyacımız var. Kayda değer bir birliğe giden tek yol budur. Çoklu taktiğe sahip olmak, yaptığımız tercihlerin diğerlerinin üzerinde ne gibi etkileri olacağını hiç önemsememek anlamına gelmez. Benim seçtiğim “x” taktiği senin tercih ettiğin “y” taktiğinin önünü tıkıyorsa benim “x” taktiğini, senin de “y” taktiğini kullanman için konuşmalıyız ve iki taktik de aynı anda ve olabildiğince karşılıklı fayda sağlayacak şekilde kullanılabilmeli.

Hiç şüphesiz bu şekilde pazarlık etmek zor olabilir ama bir ilk adım olarak bu şekilde davranmamız gerektiği konusunda uzlaşmanın zararı olamaz ve eylemlerin farklı zamanlarda, farklı yerlerde, farklı hazırlıklarla gerçekleştirilebileceği görüşünün herkes tarafından görülebilmesini sağlar.

Farklı Algılar

Giderilmesi zor başka tür farklılıklar da olabilir. Siz pencereden baktığınızda mavi ve yeşil görüyorsunuz. Ben baktığımda bordo ve sarı görüyorum. İkimiz de orada ne gördüğümüzü aynı kitleye tarif etmeye çalışıyoruz.

Örneğin siz Slobodan Milošević'e, Saddam Hüseyin'e ve Muammer Kaddafi'ye baktığınızda görece iyi adamlar ve kahramanlar görüyor, ABD'nin vahşet ve müdahalesini anlamsız buluyorsunuz. Ben aynı kişilere baktığımda dehşetli haydutlar görüyor ve yine ABD'nin vahşetini ve müdahalesini anımsıyorum. İkimiz de aynı kitleye Balkanları, Irak'ı ya da Libya'yı anlatmak istiyoruz. Bu sorunu büyüten mesele ne? Siz Milošević, Saddam ve Kaddafi'ye haydut demenin onların ülkelerine saldıran aktörlerin işine geldiğini düşünüyorsunuz. Ben bu adamların kötülüklerini inkâr etmenin –övmeyi bir kenara bırakın– savaş karşıtı hareketin meşruiyetine zarar verdiğini ve onların ülkelere yönelik saldırıları önleme çabalarının önünü kestiğine inanıyorum.

Olayların gidişatına dair farklı algılar sebebiyle büyük sorunlar doğabilir. Farklı aktivist kampları gerçekliğe bakarken her bir kamp diğerlerinin gerçekliğe dair algısını eksik, yetersiz ve hatta siyasal bilinçlenme ve ilerlemenin önünde bir engel olarak gördüğünde bu sorunlar doğar. İki kampın az ya da çok uzlaştıkları noktalar, ne yapılması gerektiğine dair –örneğin ne tür gösteriler ya da ne tür kapsamlı örgütlenmeler gerektiği hakkında– benzer istekler doğurabilir. Uzlaşamadıkları noktalarsa benzer amaçlar doğrultusunda çok farklı ve kimi zaman çok çelişkili tavırlara –gösterilerde ne söyleneceği, kimin konuşacağı, ne talep edileceği gibi– yol açabilir.

Dünya bize bu kadar farklı görüldüğü sürece mesajlarımız da aynı oranda farklı olur. Diğer her şey de fazlasıyla farklı olacaktır. Sıcak ilişkileri bir kenara bıraksak da acaba medeni ilişkiler sürdürme şansımız var mı? Belki de.

Bu noktada da kritik bir durum var. Farklılıklara rağmen bir tür medeniliğin yakalanması için ikimizin de analizlerimiz hakkında haklı olmayı istemekten çok ilerleme sağlamayı istiyor olmamız gerekir. İkimiz de diğer tarafın haklı çıkması sonucun-

da büyük bir ilerleme sağlanması halinde fazlasıyla mutlu olmalıyız. Neredeyse hiç ilerleme sağlanamamasına rağmen haklı çıkmayı istememeliyiz. Bu anlamda eğilimlerimiz net olursa ve en sınırlı seviyede de olsa mütevazı bir tutum benimseyebilirsek bir miktar zor olsa da bariz bir faaliyet biçimi yakalanabilir. Yaşarız ve yaşatırız. Hatta doğru olduğunu düşündüğümüz görüşleri elimizden geldiğince dobra bir tavırla savunabiliriz.

Birbirimize saldırarak zamanı boşa geçirmek yerine, ikimiz de halka sesleniriz. Farklı mesajlarımızı iletir ve neler olacağını görürüz. Karşı tarafın kendi bakış açısını aktarmasını önlemeye çalışmayız. Onlar da bunun karşılığında bizi durdurmaya çalışmaz. İkimiz de karşılıklı saldırılarla boşa vakit harcamak ve karşılıklı düşmanlık sebebiyle daha büyük kitlelere ulaşılmasını engellemek yerine birbirimize saldırmadan ilerlemeye çalışmanın daha iyi olduğunu fark ederiz. Zaman içinde bir araya gelebildiğimiz anlar olur. Bir araya gelemediğimiz anlar da olur. Tartışma iyidir. Karşılıklı yardım iyidir. Karşılıklı ya da tek taraflı saldırı kötüdür.

Sekterlik Nedir?

Bir yerde sekterlik olduğunu –en azından dışımızdaki insanlara baktığımızda– anında anlayabiliriz. Öte yandan sekterliği tanımlamak o kadar da basit değildir. Bazıları sekterliğin birtakım görüşleri ya da değerleri fazla şiddetli biçimde benimsemek, yeterli kanıt olmadan güçlü görüşlere sahip olmak, kendi görüşlerini şiddetle savunmak ya da diğerlerinin görüşlerinin yanlış, budalaca veya zararlı olduğunu iddia etmek anlamına geldiğini söyleyebilir. Ne var ki sekterlik açıkçası bu tanımlardan hiçbirine uymaz. Hepimiz birtakım şeylere fazla inanıyoruz. Hepimiz bazı görüşlerin yanlış, budalaca ve hatta zararlı olduğunu düşünüyoruz. Herkes bazen bazı şeylere yeterli kanıt olmadan inanıyor olabilir. Hepimiz kendi inançlarımızı savun-

maktan mutlu oluruz. Bunların hiçbirisi kendi içinde sekterlik anlamına gelmez.

Bazıları sekterliğin yalnızca siyasal bir fenomen olduğunu söyler, bazılarıysa yalnızca belli bir ideolojiye özgü bir fenomen olduğunu. Ne var ki her türden insanın sekter olabileceğini, yalnızca birtakım siyasal eğilimlerin –Leninistler, anarşistler, feministler vs.– değil dini grupların ya da mesela iktisatçıların da sekterliğe yönelebileceğini biliyoruz.

Sekterlik belki de dinin diğer adıdır. Ne var ki bu da doğru olamaz çünkü biliyoruz ki sekter olmak kişinin dindar olduğunu ya da dindar olmak kişinin illa ki sekter olduğunu göstermez. Aynısı her türden siyasal yönelim için de geçerlidir. Her yönelim içinde bazıları sekterdir, bazıları değildir. Doğrusu bir kişi bazen sekter, bazen de aşırı esnek olabilir.

Biliyoruz ki kişi sekter olduğunda mantık, kanıt, akıl, empati, karşılıklı itibar ve saygı yok denecek kadar azalır. Sekterliğin belirtileri katılık, dogmacılık ve buyurgan saygısızlıktır.

Peki o halde sekterlik tam olarak nedir? Belki de sekterlik kişinin kendi görüşlerinden oluşturduğu bir alt kümeyi kimliği haline getirmesidir. Sahip olduğumuz görüşler aynı anda hem bakış açısı hem de kimlik işlevi gördüğünde çoğunlukla sekterliğe yöneliyoruz. Görüşlerimizi kimliğimiz olarak gördüğümüzde o görüşlere yönelik her tür eleştiriyi özümüze karşı bir saldırı olarak algılıyoruz. Mesela birileri şöyle diyor: Bence Leninist örgütlenme gerekliliğine dair görüşlerin ya da toplumsal cinsiyet konusunun öncelikli olduğu fikrin veya mutlak şiddetsizlik eğilimin ya da piyasalara karşı duruşun veya küçük ölçekli örgütlenme veya uzlaşma yanlılığının... kesinlikle yanlış ve hatta zararlı. Sözkonusu bakış açısının kimliğimizin vazgeçilmez bir niteliği olduğunu, varlığımızın özüne ait olduğunu, bütünlüğümüzün bir bileşeni olduğunu ve kim olduğumuzu tanımladığını düşünüyorsak, görüşlerimize yönelik eleştirileri yalnızca fikir-

lerimize karşı bir itiraz olarak değil kişiliğimize karşı ölümcül bir saldırı olarak algılıyoruz. Ölümcül bir saldırıyı önlemek için uygun tutumu anında benimsiyor ve karşı saldırıya geçiyoruz. Verdiğimiz yanıtta eleştiren tarafın “tanımlayıcı” bakış açılarına karşı birtakım sert itirazlar bulunabiliyor. Bu defa da bizi eleştiren taraf kendini saldırı altında hissediyor ve aynen bizim gibi daha güçlü bir sözlü –fiziksel de olabilir– saldırıya hazırlanıyor.

Bu tespite göre sekter çatışmanın özündeki savunmacı / saldırgan davranış biçimi, büyük oranda görüşlerimize yönelik itirazları kimliğimize yönelmiş bir saldırı olarak algılamamızdan doğuyor. Sadece güçlü inançlara sahip olmamızdan değil. Yalnızca şiddetli savunmaya geçtiğimizden değil. Sadece birtakım başka görüşlerin yanlış, budalaca ya da zararlı olduğunu ya da bizim hatalı olamayacağımızı düşündüğümüzden değil. Biri çıkıp bana ABD nüfusunun Şili nüfusundan az olduğunu söylese ansızın çılgına dönmem. Yalnızca karşıt fikrimi güçlü bir şekilde savunur ve o bakış açısının saçmalık olduğunu söylerim. Başka biri kalkıp bana kimliğimi şekillendiren bir görüşümün yanlış olduğunu söylese ansızın çılgına dönebilirim. Sekter ilişkilerde aslında fikirler ve kanıtlar hakkında konuşmayız. Yalnızca kimliğimizi ve hatta varlığımızın özünü korumaya çalışırız.

Bu sonuca varmak için belli bir gruba üye kişilerin birbirleri gibi ve siyasal açıdan tercih ettikleri idolün –Lenin, Troçki, Mao ve hatta üzülererek söylüyorum ki Bakunin– tutumuna göre giyinip konuşacak denli kendilerini yeniden tanımladıklarını görmek yeterlidir. Sözkonusu gruplarda kültlerde görülen tüm nitelikler mevcuttur. Öte yandan bu gruplar aynı zamanda her bir üyenin, kısa bir süreliğine de olsa, gerçek değerlere, görüşlere ve amaçlara –bir zamanlar büyük bir geçerliliğe sahip ve övgüye layık fikirlere– akılcı bir şekilde bağlandığı çevrenin etrafında inşa edilmişlerdir. Değerlerin, görüşlerin ve amaçların giderek

üyelerin kişisel benlik tanımlarıyla daha fazla özdeşleşmesi sonucunda mantık bir kenara bırakılır ve katı, kibirli, dışlayıcı, savunmacı, saldırgan, iletişimden yoksun ve kimi zaman sarhoşluk derecesinde psikotik sekterlik –insanların daha iyi yöndeki eğilimlerine karşı dahi– ortaya çıkar. Hepimiz şu ya da bu zaman diliminde bir şekilde buna illa ki itilmişizdir ve konuyu kişisel olarak da biliyor sayılırız. Bazılarıysa ziyadesiyle saplanıp kalmıştır.

Bunun çözüm yollarından biri kimliğimizle inançlarımızı özdeş olmaktan çıkarmak için kendi içimize bakmayı denemektir. Bunu, inançlarımızı sahiplenirken sergilediğimiz tutkuyu azaltarak değil inançlarımızın her şeyden önce rastlantısal olduğunu ve bizim her zaman bu rastlantısal inançlardan fazlası olduğumuzu, bu rastlantısal inançlara körü körüne bağlanarak gerçekliği, etkinliği, gerçek ve en derin kimliğimizi feda etmemiz gerektiğini anlayarak başarabiliriz.

Karşı karşıya olduğumuz kişinin sorgulamak istediğimiz fikirleri, değerleri ve amaçlarıyla aynı kişinin kimliği ve değeri arasına net bir çizgi çekmeyi deneyerek verimsiz sekter çatışmaları etkisiz hale getirmekten söz ediyoruz. Kâğıt üstünde bu çok kolay görünüyor. Hatta klişe gibi bile görünüyor olabilir. Ne var ki kişiyle inançları arasında bu ayrımı yapabilmek gereksiz bölünmeleri, kavgaları ve sekterliği azaltacak ve hatta bitirecektir. Bu da insanların bağlı kalacağı bir harekete ulaşmanın bir parçasıdır.

Analizin Felci yahut Eylem, Bölünme, Eksilme

İşlerin yapılma şekline müdahale etme noktasında genelde meseleleri fazla düşünme eğilimi vardır. Dahası fazla düşünce bu tür durumlarda genelde verimsizdir. Neyin değerlendirileceği masaya serilip tartışıldıktan uzun zaman sonra insanlar tam olarak bilinemeyecek konuları ve bilinmesi gereken çizgiyi aşan

detayları tartışmaya başlarlar ya da yapılması gerekenlere ve bunların nasıl yapılacağına dikkat kesilmek yerine akademik sorgulamaları yansıtan çekişmelere girerler. Hepimiz bunun olduğunu biliyoruz ama bunun yerine ne yapmamız gerekiyor?

Birincisi, analiz felcinin aynadaki yansıması olan aşırı düşünme işinden kurtulmalıyız. Dünya feci durumda ve hızla harekete geçmemiz gerekiyor. Ağız dalaşını bırakıp işe girişmeli ve bunu yapmazsak herhangi bir değerlendirme yapma şansımızın dahi kalmayacağını görmeliyiz. Dürtülerinizle harekete geçin. Düşünmekten vazgeçin.

Bu ayna yansıması sorunlarının sayıca üstünlük sağlama meselesiyle ne ilgisi var? Basit. Hiçbir eylem olmaksızın sonu gelmeyen entelektüel çekişmeler veya değerlendirme, plan ve akıllıca seçimler olmaksızın sürekli eylemler sebebiyle insanlar hareketlere katılmayı faydasız bir uğraş olarak görüyorlar. Hareketler bu sebeple üye kaybediyor. Hassas insanlar ilk dinamiği boşa zaman kaybı olarak görüyorlar. İkincisinininse, kısacık bir düşünüşün ardından işlevsel yollar açabilecek bir yöntem olmadığına karar veriyorlar.

Peki ama bu aşırı analizin ya da yetersiz analizin sebebi ne? Çok fazla sebebi var ama en başta gelenlerden biri güvensizlik duygusu.

Çincede bir deyiş var: “Mücadeleye cüret etmeyen kazanmaya da cüret edemez.” Bu ne anlama geliyor. Neden kişi kazanmaya ya da mücadele etmeye cüret etmek zorunda (kaybetme korkusu olmadıkça)? Sebep, “hata yapma korkusu.” Değişim için mücadele etmek ve değişim yaratacak adımlar atmak büyük bir sorumluluk gibi geliyor ve ahlaki açıdan hassas insanlar kaygı duyuyorlar.

Hata yapma korkusu bir tür eylemden kaçınma tavrına yol açabiliyor. İstekli ve korkusuz görünmek için analiz felci durumu yaşıyor.

Güvensizliğin eylem bölünmesi üzerinde nasıl bir etkisi var? İnsanlar dürtüsel, istekli ve hazırlıklı görünüyorlar ama bu hazırlıklı halleri bazen sadece görünüşten ibaret oluyor. Kimi zaman, hatta çoğu zaman bu grup bir tartışma ya da çekişme olduğunda kendi tercihlerinin gerçekleşmeyeceğini düşünmeye meyilli oluyor. Bu güvensizlik duygusu diğerlerini kendi eğilimlerinin etkinliği konusunda tartışma esnasında ikna edemeyecekleri hissinden kaynaklanıyor. Bu nedenle doğrudan görüşlerini pratiğe döküyorlar. Bu tavır aceleci ve kibirli olmanın yanı sıra değerlendirme olasılığının da önünü kapatıyor. Ayrıca katılım ve özyönetim anlayışlarına zıt yapısıyla antidemokratik bir nitelik kazanıyor.

Bu ikili sorunların kökleri ne olursa olsun, biraz zor olsa da bir çözüm var. Öncelikle yeterli düzeyde karşılıklı yardım, saygı ve özellikle tüm üyelerinin konuşma becerisi ve siyasal farkındalığının olduğu hareketler yaratmalıyız ki herkes ardı ardına gelen tartışmaların doğrudan varılan yargılardan daha iyi olduğuna inansın. İkincisi, bir program geliştirme ve örgütsel olarak her defasında izlenecek taktikler oluşturma noktasında net prosedürlerimiz olmalı. Bu prosedürler a) gereksiz konuların sonsuz defa yeniden ele alınmasını önlemeli, b) değerlendirme seviyesini yeterli düzeye çıkararak iyi fikirlerin öne çıkmasını ve dahil olan herkesin önemli konuların tartışıldığına ilişkin bilgili ve güvenli hissetmesini sağlamalı ve c) mümkün olduğunca, seçenekleri korumak ve hataların feci sonuçlara yol açmasını önlemek için alternatif eylem planları geliştirmeli.

Kişisel Olan Hem Siyasaldır Hem de Değildir

“Kişisel olan siyasaldır” sözü ilk kez 1960’ların kadın hareketlerinde ortaya çıktı. 1950’lerde ve 1960’ların ortalarında cinsiyetçilik, ırkçılık ve yoksulluk vardı, fakat bu tahakküm biçimlerine dair kamusal bilinç yetersizdi. İnsanlar bireyle-

rin içine düştüğü durumların sebebinin kendileri olduğunu düşünüyorlardı. Zenginleşmek kişinin karakter yetersizliklerinin üstesinden geldiği anlamına geliyordu. Yurttaş hakları hareketi, her bir siyahın karşılaştığı çok sayıda koşulun diğer siyahların karşı karşıya kaldığı koşullarla aynı olduğunu ortaya koydu. Çağın kamusal hareketleri siyahların lokantalarda yemek dilenmesinden, otobüslerdeki koltuklara ve seçimlerdeki oylara kadar çok sayıda yeni kavrayışı öne sürdü. Düşman artık kişinin kendi yetersizlikleri değildi. Düşman sistemin kendisiydi ve “kurumsal ırkçılık” adını almıştı. Buna daha sonra “beyaz üstünlüğü” adı verildi.

Aynı dönemde yurttaş hakları hareketinin kazandırdığı ivmeyle yeni bir sosyalist anlayış –Michael Harrington’ın *Amerika’daki Sefalet* adlı kitabıyla iyice görünür hale gelen– açlık ve yoksulluğun insanların hatalı tercihleri sebebiyle bedelini ödedikleri şeyler değil insanların durumunu iyileştirme isteklerine karşı işleyen sistemsel sonuçlar olduğunu ortaya koydu. Yoksulluk kişisel bir başarısızlık değildi. Sistemden kaynaklanıyordu. Düşman kişinin benliği değil kapitalizmdi.

Savaş karşıtı hareketse ABD’nin Güneydoğu Asya ve tüm dünyadaki dış siyasetinin neden sonuç ilişkilerini açığa çıkardı. Bombalar ne iyi niyetliydi ne de hedeflenen kurbanların kötü tercihleri nedeniyle atılıyordu. Deniz aşırı yerlere yüce gönüllü olduğumuz için gitmiyorduk. Amerikan dış siyaseti büyük oranda iktidar hırsıyla şekilleniyordu. Düşman ABD’nin yanlışları ya da aşırı kaygısı değil, bombalarla parçalara ayrılanların davranışları hiç değil doğrudan emperyalizmdi.

1960’ların kadın hareketi kısmen savaş karşıtı ve yurttaş hakları savunucusu hareketlerdeki kadınların bazı şeyleri fark etmesiyle şekillendi. Kadınların liderlik pozisyonlarından dışlanması ve en zahmetli işleri yapmaya zorlanmaları bireysel değil ortak bir durumdu. Birbirlerine kendi yaşam öykülerini

anlattıkları bilinçlendirici gruplar aracılığıyla kadınlar evlilik, çocuk bakımı, seks, iş, kültür ve hatta dil konularındaki durumlarının benzersiz değil aksine çarpıcı oranda aynı olduğunu ve acılarının kaynağının kendileri değil sistem ve siyaset olduğunu keşfettiler. Düşman kendileri değil ataerkillikti.

Her bir örnekte aktivizm “kişisel olanın siyasal olduğunu” gözler önüne seriyordu. Yani kişisel yaşamlarımızdaki deneyimler, hisler ve olasılıklar yalnızca kişisel tercihlerimizden kaynaklanmıyor, daha kapsamlı bir toplumsal düzen tarafından baskın şekilde sınırlanıyor, şekillendiriliyor ve tanımlanıyordu. Sorunlarımız kişisel gibi gelse de aslında yapısal olarak sistemden kaynaklanıyordu. Bizden kaynaklanmıyor, bize dayatılıyordu. Bu anlamda, yeni solun önemli katkılarından biri sistemsel ve karşılıklı olarak iç içe geçmiş bir “toplam tahakküm” altında ezildiğimizi ve mevcut kurumlarda bir devrim ve özgürleştirici alternatiflerin yaratılması aracılığıyla tüm baskıların üstesinden gelinmesi gerektiğini söylemek oldu. Diğer bir ifadeyle “Kişisel olan siyasaldır” düsturu kişisel yaşamlarımızın büyük oranda siyasal araçlarla belirlendiği anlamına geliyordu. Kişisel deneyimlerimizi geliştirmenin yolu siyasal yapıları kolektif şekilde ele almaktı.

Zaman geçiyor. Yeni bir kuşak bu cümleyi alıyor ve tersyüz ederek kişisel tercihlerimizin siyasal anlamları olduğunu söylüyor. Fazla cüretkâr diyebilirsiniz. O da doğru. Aktivist bir projeyi desteklemek yönündeki kişisel tercihin kesinlikle siyasal anlamı vardır. Bunu söylemenin nesi yanlış? Öte yandan cümleyi tüm kişisel tercihlerimizin, tamamen apolitik görünen tercihlerimizin dahi siyasal anlamları olduğu ve hatta bunların özellikle önemli ve üstün olduğu şeklinde yeniden tanımlamak biraz ileri gitmekti. Makyaj yapmayı ya da yapmamayı, televizyon seyretmeyi ya da seyretmemeyi, şu ya da bu balığı yemeyi, şu ya da bu spor ayakkabıyı giymeyi, banka kullanmayı ya da

kullanmamayı tercih edebilirsiniz. Bunların kişisel kararlar olduğu için aynı zamanda siyasal eylemler de olduğu düşüncesi yeni bir zirveyi işaret ediyordu.

Kişisel tercihlerin siyasal anlamları olduğu fikri doğrudur ve bir tür açıklayıcı güce ve şekillendirici değere de sahiptir. Öte yandan anlamın bu denli çarpıtılması doğru değildi. “Kişisel olan siyasaldır” cümlesinin en çarpıcı ve yapıcı anlamı 1990’lardan bu yana siyasal olmakla ilgilenen her birey için temel anahtarın “doğru” tarzda kişisel yaşam olduğu düşüncesine dönüştü. Doğru giyin, doğru ye, doğru konuş, doğru bak, doğru oku, doğru tüket, doğru oyna. Yani politik olarak olmayı umut edebileceğin en iyi insan ol. Kişisel deneyimlerin büyük oranda sistemsel ilişkilerin ve tek başına hareket eden her bireyin ulaşamayacağı konumdaki yapılar tarafından bize dayatılanların bir ürünü olduğunu ifade eden “Kişisel olan siyasaldır” cümlesi anlam değiştirdi. Bunun yerine tüm siyasal fenomenlerin tek başına hareket eden bireylerin kişisel tercihlerinin toplamından kaynaklandığı şeklinde anlaşılmaya başladı. Daha iyi koşullara ulaşmak için ele alınması gereken şey temelde insanların kişisel tercihleriydi.

Bu eğilim çağdaş düşünce ve aktivizmin birçok alanında, örneğin “üçüncü dalga feminizm”, “kimlik siyaseti”, “gıda siyaseti”, yaşam tarzı siyaseti” gibi alanlarda kısmen kendini gösterdi.

Örneğin et yiyenleri aşağılayan vejetaryen aktivistleri, militarist görülen bir futbol takımını destekleyenleri hor gören antiemperyalistleri, küçük iş insanlarını yeren antikapitalistleri, popüler kültürün unsurlarından keyif alanları yerden yere vuran feministleri, sosyalistleri ve her türden solcuyu, “değersiz” şeyler okuyanları aşağılayan iddialı sol entelektüelleri düşünün.

Yaşamlarımızı değerlerimize uygun şekilde sürdürmeye çalışmamız gerektiği doğrudur. Öte yandan değerlerimizin içerdiği önyargılara yönelik özenli bir değerlendirmeye ihtiyaç duyduğu

ve yaşamlarımızı değerlerimize uydurma biçimlerimizin mevcut yöntemlerin tamamı ya da en iyi yöntemler olmadığını, sadece bize özgü yöntemler olduğunu anlamamız gerektiği de doğrudur. İyi değerleri başka şekillerde yaşatmayı seçenlere katlanmalı ve saygı duymalıyız. Bizim koşullarımızdan daha zorlu koşullar içinde bulunanların yaşamaya çalışma biçimlerine karşı sabırlı ve saygılı olmayı becerebiliriz.

Akıllı, izole, kişisel tercihlere yönelme dürtüsü, kolektif eylemler ve yapılara katılma gerekliliğinin yerini alamaz. “Kişisel olan siyasaldır” sözü toplumun bize kişisel hayatlar dayattığı anlamına gelmelidir. Kişisel yaşamlarımızı yalnızca adaletsiz toplumsal ilişkilere karşı kolektif eylem yoluyla değiştirebiliriz.

Peki bu konunun harekete bağlılıkla ne ilgisi var? Bir projeye, en azından dünyayı daha iyi bir yere dönüştürmeyi planlayan bir harekete katılırsan ve varoluşunun büyük bir kısmı çoğu zaman soyut boyutta, sempati duymaksızın, anlayış olmaksızın kişisel tercihler yüzünden rahatsız edilerek ve rahatsız ederek, ahlaki açıdan yargılayarak ve yargılanarak geçerse o ilişkiyi ne kadar sürdürebilirsin? Çok sürmez. Peki bir sürü insanı size katılması için ikna etme şansın nedir? Sıfıra yakın.

Peki bu konuda ne yapmak gerekir? Sağduyu ve karşılıklı saygı. Karmaşık düzlemlerde sınırlı tercihler yaparak birbirimizin varlıklarını yozlaştırmadan önce sen benim yerime geçmelisin, ben de senin yerine geçmeliyim. “Kişisel olan siyasaldır” sözüne gerçek anlamını yeniden kazandıralım ve yargılayıcı anlamından kurtulalım.

Reform Stratejik Olabilir

Siyasal ve özellikle de devrimci stratejinin kalıcı meselelerinden biri reformlarla nasıl bağlantı kurulacağıdır. Bu konuda evrensellğe yaklaşan bir görüş olup olmadığını görmek için öncelikle bazı tanımlar konusunda net olmamız gerekiyor.

Reform temel tanımlayıcı kurumsal ilişkilerin dönüştürülmediği bir toplumsal değişimdir. Daha yüksek ücretler almak bir reformdur. Pozitif ayrımcılık da keza. Bir savaşı bitirmek, vergi oranlarını değiştirmek vs.

Reformculuksa temel tanımlayıcı ilişkilerin değişmeyeceği düşüncesini baz alan bir toplumsal değişim yaklaşımıdır. Reformcular reform yapmak, bir sürü reform yapmak ister ve reformlar reformcuların peşine düştüğü tek hedeftir.

Reformları Reddetmek Zaferi Reddetmek Anlamına Gelir

Reformları değersiz, yetersiz, gereksiz vs. görmek, değersiz ve yetersiz sebeplerle vurdumduymaz, kayıtsız ve hatta kalpsiz bir tavır almak anlamına gelir. Evet, bu biraz sert bir yargı oldu. Evet, reformların reddinin dünya çapındaki en inançlı ve cesur aktivistlerin birçoğu tarafından neredeyse refleks haline gelmiş bir tutum olarak benimsediğini de biliyoruz. Yine de bunun fena halde yanlış olduğunu düşünüyoruz. Neden mi?

Reformlara karşı olmak demek, belli bir savaşı bitirmek için gösteri yapılmasına karşı olmak demektir. Daha iyi ücretler ya da çalışma koşulları için grev yapılmasına karşı olmak demektir. Çevre kirliliği ve küresel ısınmaya karşı kampanyalara karşı olmak demektir. Pozitif ayrımcılık veya telafiler için yürüyüşlere karşı olmak demektir. Reformlara karşı olduğunu söyleyenler arasından aslında çok azı reformlara karşıdır. Neredeyse tamamı belirtilen türden bir zaferi –temel toplumsal ilişkilerde hiçbir değişim gerçekleşmemiş olsa bile– kutlayacaktır. Ne var ki reformlara karşı olduklarını söyleyerek –reform arayışında olanları cahil ya da inançsız olarak niteleyerek– bu insanlar bir tür kayıtsız vurdumduymazlık hissiyatı yaymaktadır. Sanki acıları azaltmanın onların ilgi alanına girmediğini ve bunun için çaba harcamanın gereksiz olduğunu söyler gibi görünmektedir-

ler. Dolayısıyla reformlara karşı olmak –kasten ya da bilerek olmasa da– vurdumduymaz olmak demektir.

Reform karşıtlığı gerçek anlamda herhangi bir ağırlığa sahip olmaması sebebiyle de değersizdir. Genellikle reform yanlısı kişilerin şimdi ya da hiçbir zaman daha derinlikli ve tam bir dönüşümden yana olamayacağı düşüncesinden doğmaktadır. Bu düşünceye göre, reform yanlısı olmak devrim yanlısı potansiyeli olumsuzlamaktadır. Bu tür bir iddiayı destekleyecek ne bir mantık ne de deneysel bir kanıt bulunuyor. Elbette reformları destekleyen bazı insanlar devrimi desteklemez. Aynen Facebook’u destekleyen bazılarının devrimi desteklememesi gibi. Dolayısıyla Facebook’u destekleyenler de devrimi desteklemeyi imkânsız hale mi getiriyor? İçme suyuna ücretsiz erişimi destekleyen bazı insanlar devrimi desteklemiyor. Buna göre içme suyuna ücretsiz erişimi desteklemek devrimi destekleme olasılıklarının önünü mü tıkıyor?

Elbette hayır. Facebook’u ya da içme suyunu desteklemekle devrimi desteklemek arasında bir bağlantı yok. Peki bir savaşın durmasını, birtakım işçilerin daha yüksek ücretler almasını, pozitif ayrımcılığı ya da telafiyi desteklemekle devrimi desteklememek arasında ne gibi bir ilişki var? Elbette içme suyunu destekleyenlerden bazıları devrimi reddeder. Facebook’u destekleyen bazıları da devrimi reddedebilir. Reformları destekleyen bazıları da devrimi reddeder. İçme suyunu desteklemenin büyük ihtimalle devrimi desteklemekle uzaktan yakından bir bağlantısı yoktur. Bir savaşı sonlandırmak, işçiler için daha yüksek ücretler, pozitif ayrımcılık ve çevre kirliliği kontrolleri gibi şeyleri desteklemek muhtemelen devrimi ya da benzeri bir şeyi desteklemenin bir bileşenidir. Başka bir ifadeyle reformları desteklemekle devrimi desteklememe arasındaki bağlantı asılsızdır. Reformları bu sebeple reddetmek de aynı oranda değersizdir.

İnsanlar genellikle toplumun temel kurumlarını reddetme çizgisine tek bir adımda ulaşmazlar. Bunun için reformlar adına savaşılan hareketler aracılığıyla –savaş karşıtı hareketler, kadın hareketleri, işçi hareketleri, nükleer karşıtı hareketler, yurttaş hakları hareketleri vs.– kişinin toplumu ve kendini tanıdığı adımlar ya da aşamalar gerekir. Bu hareketleri ve sınırlı hedeflerini anlayan kişi tüm sistemin temelden çürümüş olduğunu ve değiştirilmesi gerektiğini keşfeder. Kimse reformlar için savaşılmaya –ve daha önce savaşmış olmasa– neredeyse hiç devrimci olmazdı.

Dolayısıyla reformları reddetmek yalnızca vurdumduymaz ve değersiz bir hareket değil aynı zamanda devrimci hareketlerin doğduğu, şekillendiği, güçlendiği ve eğitildiği süreçleri reddederek devrimin kendisini reddetmektir.

Reformculuğu Savunmak da Zaferi Reddetmek Anlamına Gelir

Aktivistlerin reformları reddetmesinin ve bu kelimeyi aşağılayıcı bir anlamda kullanmasının asıl sebebi reformları değil haklı olarak reformculuğu reddetmeleridir. Öte yandan bu oldukça akıllıca konumlanması reformların kendisini reddeden zararlı bir tutumla aynı destede birleştirerek yanlış bir adım atarlar.

Reformculuk tanımını gereği devrimi reddeder. Der ki, bizim amacımız bir savaşı bitirmek, sonra hepimiz evlere dağılacğıız. Yüksek ücretler istiyoruz, sonra herkes evlerine gidecek. Bir kömür işletmesini kapatmak ya da işverenleri azınlıkları işe almaya zorlamak veya bazı kamu binalarına engelli erişimi sağlamak istiyoruz, sonra evimize gideceğiz. Reformculuk der ki, toplumun temel kurumları yerli yerinde duracaktır. Onlar gerçekliğin vazgeçilmez bir temelidir. Onlara dokunamayız. Olası yegâne kazanım o kurumlar içindir. Aslında reformculuk genel olarak o kurumları dönüştürmeye çalışmanın verimsiz

olduğunu söyler. Sisifos misali, umutsuzca olasılık dışı bir arayış içinde belli reformların peşinde enerji tüketir.

Reformculuğun pek çok şekli vardır ama biz belki en temel iki tanesini tanımlayabiliriz. İlkinin savunucuları dedikleri şeye inanmaktadır. Onlara göre, temel kurumlar sonsuza dek ayakta kalacaktır ve toplumun kötü yanlarını iyileştirmenin tek yolu bu kurumların sorunlarını reformlarla gidermektir. Pek çok devrimcinin duymak istemediği şey de budur. Bunu düşünen insanlar sevgi dolu olabilir, iyi değerlere sahip olabilir ve hatta en iyi devrimciler kadar cesur hatta daha sevgi dolu ve daha cesur olabilir.

Tahakküm konusunu dert etmenin temel kurumların değiştirilebileceğine inanmakla bir ilgisi yoktur. Harika değerlere sahip olmak temel kurumların değiştirilebileceğine inanmak anlamına gelmez. Cesur olmak temel kurumların değiştirilebileceğine inanmak demek değildir. Aslında ben temel kurumların değiştirilemeyeceğine inanıyor olabilirim –normalde bunun doğru olmamasını her şeyden çok istiyor da olabilirim– ve iyi değerlerim olabilir, cesur olabilirim. Reformlar için sıkı çalışıyor ve samimi inançlarım doğrultusunda devrim çabalarına karşı çıkıyor da olabilirim. Reformcuları da küçük görmek yine değersiz ve cahilce bir davranıştır zira reformcu kişi henüz tanımlanmış bu tipi –büyük ihtimalle– küçük görüyor olabilir. Ayrıca bu sevgi dolu, motivasyonu yüksek ve cesur kişilerin devrimci olmayışı olgusu ironik bir şekilde onlara değil devrimcilere yönelik bir eleştiridir, çünkü buna göre devrimciler sistemsel bir dönüşüm olasılığına dair ikna edici bir kanı oluşturamamış demektir.

O halde aktivistlerin reformculara ilişkin aşağılayıcı bakış açıları tamamen saçma mı? Hayır, çünkü kaygılı ve cesur olan, ancak iyi değerlere ve dürüstlüğe uzak kalan ikinci bir reformcu tipi var. Bu reformcu tipi devrim olasılığını reddeder.

Belki bunun sebebi devrim korkusudur. Devrimin bu tür reformcuların kendi menfaatlerine hizmet etmemesinden hoşlanmıyor olabilir ya da inançlarını şekillendirmiş baskın bir gruba ya da sınıfa bağlı olabilir. Ne olursa olsun temel kurumların değiştirilebilmesini istemezler. Reformcu bir tutum benimsemelerinin sebebi devrimin onlara tamamen imkânsız gelmesi ve bu konuda haksız çıkmak istememeleri değildir. Aksine teknenin batmasını veya yeni temel kurumların kurulmasını istemezler. Tek istedikleri bazı kötü yanların iyileştirilmesidir. Bunu da gerçek dayanışma ruhuyla değil direniş ve muhalefet ruhunu öldürmek için isterler.

Bu ikinci tip reformculuk devrimci aktivistlerin maalesef biraz da beceriksizce değersiz hedefler arasına koyduğu –demek istediğim, dürüst reformcularla birlikte– türdür. Yine de her ne sebeple olursa olsun reformcu olmak temel kurumları dönüştürmeyi istememek anlamına gelir. Yani özü gereği reformculuk devrimi reddetmek anlamındadır.

Reformcu Olmayan Reform Mücadelesi Zafere Götürür

O halde reformları reddetmek devrimci intiharsa, reformcu olmak da devrimci intiharsa, çözüm ne?

Reformculuğu reddetmek ve temel kurumları değiştirmeyi benimsemek. Aynı zamanda reformlar için temel kurumları değiştirecek şekilde savaşmak. Bu ne anlama geliyor?

Neredeyse her reform için mevcut tanımlayıcı kurumları koruyacak şekilde reformcu bir tavırla mücadele edilebilir. Reform istersiniz, bu konuda bilinç oluşturunuz –başka bir konuda değil– ve bunu elde etmek için –başka bir şey elde etmek için değil– örgütler kurarsınız. Reform için yeterli gücü yaratana kadar –artık eve dönebileceğiniz zamana kadar– çalışırsınız.

Ayrıca bunun tersine reformcu olmayan, radikal ya da devrimci bir tavırla her tür reform için savaşmak da mümkündür.

Sadece reformu talep edip onunla ilgili bilinç oluşturmaz, aynı zamanda sisteme meydan okuyan anlayışlar ve yaklaşımlar oluşturan bağlantılı meseleleri de gündeme getirirsiniz. Reformu elde etmeye yönelik örgütler oluşturur ama bu örgütleri reform kazanıldıktan sonra da yaşayacak şekilde yapılandırırsınız. Reformu kazanmaya yetecek güç elde edene kadar çalışır, sonra bütün bir yeni toplumsal yapıya götürecek bir güzergâhta daha fazla kazanım için savaşırsınız.

Bazen bir reformun kendisi –istenen şey– uzun vadeli kazanımlar ve yeni bir sistem kazanmak anlamında iyi ya da kötü olabilir. Aynı şekilde reformu kazanmak için yürütülen kampanyada yapılan tercihler ve sergilenen pratikler de iyi ya da kötü olabilir. Örneğin belli bir savaşa karşı mücadeleyi ele alalım. Süreç içinde savaşın emperyal sebeplerine ve savaş politikalarına yol açan asıl iktisadi, siyasal ve toplumsal kurumlara karşı muhalefet inşa ediyor musunuz? Bunlar küçük meseleler değil. Bu mesele duyarlılık, iyi değerler ve cesarete dayalı hareket ederek uzun vadeli etkiler bırakan eylemlerle yine aynısını yaparak hiçbir etki bırakmayan eylemler arasındaki ayrımı yansıtır.

Geleceğin Tohumları Elimizde

Meşhur bir anarşist slogan vardır: Geleceğin tohumlarını şimdiden ekmeliyiz. Bu da neredeyse evrensel düzeyde uygulanabilecek bir başka stratejik bakış açısidir. Peki ne anlama geliyor? Bugünden kazanmak istediğimiz geleceğin temel niteliklerine olabildiğince sahip yapılar, projeler ve örgütler inşa etmemiz gerektiği anlamına geliyor. Peki daha ayrıntılı ifade edersek, anlamı nedir? Neden böylesine önemlidir?

Bu ifadenin anlamı –vizyonunuzdaki– uzun vadeli hedeflerinizin neler olduğuna bağlı olarak değişir. Sahip olduğu önem temelde istemediğiniz hedeflere değil tam da belirttiğiniz hedeflere ulaşmak istediğinizi ifade etmesinden kaynaklanır. Bu fikre

göre, hedeflerimize ulaşmak için yeterli düzeyde donanımlı ve inançlı desteğe ihtiyacımız vardır. Ayrıca süreç içinde ilerlerken –süreç içinde ilerledikçe öğrendiğimiz– hedeflerimizle tutarlı değişimleri gerçek anlamda uygulamamız gerekir.

Öğrenmek

Proje, hareket ve kampanyalarımıza kısmen fikirlerimizin işe yarar olup olmadığını görmek amacıyla gelecek hedeflerimizin niteliklerini yansıtan yapılar dahil ederiz. Bu kusursuz bir test değildir, çünkü henüz geleceğimizin tamamını temsil etmiyoruz, çünkü henüz geleceğin insanı değiliz, çünkü testin geri kalan çevresi henüz o geleceğe düşman. Yine de dikkatli, özenli olur ve değişkenleri dikkate alırsak fikirlerimizin güçlü ve güçsüz yanlarını öğrenebiliriz.

Katılımcı ekonomiyi düşünelim. Onu yol gösterici prensip olarak alıp işimizdeki herhangi bir projede ya da hareketin bir ofisinde dengeli iş komplekslerinin birtakım unsurlarını, hatta tam bir versiyonunu uygulayabiliriz. Bunu yaparak insanların bu yöntemlere zıt bir geçmişleri olup olmadığını, etrafta bu yöntemlere zıt sürekli baskıların, örneğin baskın piyasaların olup olmadığını anlarız. Öte yandan güçlü yanlarını da öğrenebiliriz. Aynısı yine ulaşmaya çalıştığımız yapısal özellikler için de geçerlidir. Dolayısıyla filizlenmekte olan bitkilerin özelliklerini öğrenmek, varsa sorunlarını çözmek için tohumlar ekeriz.

Yetiştirmek ve Güçlendirmek

Vizyonumuzun bir kısmı katılım ve güçlendirmedir. Bu da hareketlerimiz için mücadele esnasında zorunlu bir unsurdur. Geleceğin yapılarının insanlara gelecekte bunları sağlamasını istiyorsak, kısmen de olsa bugünden bize aynı şeyleri sağlaması için aynı yapıları neden kurmayalım? İşe yarayıp yaramayacağını görmeyi denemeliyiz. Örneğin tüm toplumları kültürel

açından içtenlikle kabul eden, kadınların tam katılımcı olduğu, erkeklerin “maço”ya dönüşmediği, sınıfsızlığın uygulandığı bir hareket kurmak istiyoruz. Geleceğin yapılarını harekete dahil etmemizin kısmi sebebi tam olarak gelecekte o yapıların sağlamasını istediğimiz değerli faydalardır ve bu faydaları biz de bugünden elimizden geldiğince görmek istiyoruz.

Fikir oldukça basit. Vizyonumuz başarılıysa, kısmen dahi uygulandığında –tohumları ekildiğinde– hemen, şimdiden birtakım faydalarını sergilemelidir. Bu, hareketlerimizdeki insanların yaşamlarını zenginleştirecek, onlara daha fazla kalma sebebi verecek, başkalarını etkilemek konusunda daha fazla kabiliyet kazandıracak, iyi mantık yürütebilmelerini ve önyargısız davranmalarını sağlayacaktır. Geleceğin tohumlarını bugünden ekersek hareketlerimiz geleceğin meyvelerini kısmen de olsa bugünden tadabilir.

Ne tür meyveler bunlar? Adalet, dayanışma, karşılıklı yardım ve özyönetim. Örneğin hareketlerimiz sorumluluk alma, gelirin dağıtımı, karar alma konularında vizyonumuzun yaklaşımlarını benimseyebilir.

İlham Kaynağı Olmak

Aktivistler tahakkümden nefret ettiklerini ve özgürleşme peşinde koştuklarını söylediklerinde insanların onlara inanması için bir sebep olmalı. Başka bir dünyanın mümkün olduğunu söylediğimizde insanlara inanmaları için bir sebep sunmalıyız. Gezegendeki her siyasetçi bunları söylüyor. Sol olarak bizse onların yalan söylediğini iddia ediyoruz. Biz aynısını söylediğimizde neden insanlar bizim de yalan söylediğimizi düşünmesinler?

Birileri tahakküme karşı olduğunu, başka bir dünyanın mümkün olduğunu söylerse yaptıkları işlere, neyi savunduklarına ve neyi istediklerine bakın. Mevcut dünyanın bir parçası, tahakkümün bir parçası olup olmadıklarına bakın. Öyleyse söy-

lediklerine inanmayın. Özgürlük adına köle sahipliğini savunan bir kişiye inanmak mümkün değildir. Zenginlik adına ücretli köleliği savunan bir kişiye inanamazsınız. Biri tahakküme karşı olduğunu ve başka bir dünyanın mümkün olduğunu iddia ediyorsa, bu iddiasıyla tutarlı kurumları savunuyorsa ve hatta bugünden bu kurumların tohumlarını atmaya çalışıyorsa onu dikkatle dinlemek, ona yakından bakmak ve belki de inanmak için ciddi sebepler var demektir.

Geleceğin tohumlarını bugünden ekmenin sebeplerinden biri kısmen umut, güven ve tutku yaratmaktır.

Gitmek İstedığımız Yere Ulaşmak

Diyelim ki geleceğin tohumlarını bugünden atmıyoruz. Değişim karşıtlarınıysa gerçek manada yendik. Şimdi ne olacak? Yaşamı örgütlemek için yeni yollar konusunda hiçbir pratiğimiz yok. Yeni yaşam biçimlerini denememiştir bile. Nasıl mücadele edileceğini biliyoruz ama nasıl yaşayacağımızı bilmiyoruz. Yeni bir toplum için gerekli yeni yapıları mücadelemize dahil etmemişiz.

O zaman büyük bir tehlike baş gösterir. Mücadeleyi sürdürdüğümüz hareketlerde uyguladığımız –daha iyi bir geleceğin tohumlarını taşımayan– kusurlu yaşam biçimlerini yaratmak istediğimiz geleceğe taşırız. Zaferi altüst eder, başarısızlığa mahkûm oluruz.

İktidar Öncelikleri

Bu bölümün konusu, hareketlerimizin iktidar meseleleri ve iktidarın hareket içindeki dağılımının yanı sıra hareket dışındaki iktidar konularına nasıl yaklaşacağı. Bu konuda evrensel geçerliliği olan ya da evrenselliğe yakın birtakım genel geçer bakış açıları var mı? Bu bakış açılarının önerdiği şeyler yeterince güçlü mü, bunlara bağlı kalmak gerekir mi?

İktidar Yozlaştırır

İktidarın yozlaştırdığı ve mutlak iktidarın mutlaka yozlaştıracacağı fikri çokça dile getirilir ama bu konu nadiren doğru anlaşılmıştır ya da bu konuda nadiren etkin şekilde harekete geçilmiştir. İddia yeterince açık. Peki ama iktidar neden yozlaştırır?

Buna verilebilecek üç kapsamlı yanıt var:

- Birincisi, iktidar kişinin kendisini zenginleştirmesi için olanak sağlar ve çok az kişi bu cazibeye karşı koyabilir. Dolayısıyla iktidarla birlikte kişisel gelişime yönelik kapsamlı ve kıymetli hedeflere yönelen özen duygusu kaybolup gider. Bu yoruma göre iktidarı sadece belli insanlara tahsis etmemiz gerekir. Yani çözüm, iktidarın kişisel kazanımlar için kullanılmasının önünü kesen bariyerler oluşturmaktır. Bunu layıkıyla yapabilirsek –çabaların önünü kesme yönündeki güçlü eğilim düşünüldüğünde bunu başarmak zordur– yozlaşmayı azaltmak mümkündür. Öte yandan layıkıyla yapıldığında bile çok daha temel sorunları çözmüş olmayız.
- İkincisi, yalnızca birkaç kişiye kayda değer bir iktidar verdiğimiz düşünün. Bu kişiler sözkonusu iktidarı herkesin gözünde –iktidarı elinde tutanların da– kişisel kazanım ve küçük bir grubun menfaati için değil herkesin iyiliği için elinde tutuyor. Her ne kadar bu kayda değer iktidarı elinde tutan görece az sayıda kişinin etkinliği, tutarlılığı ya da başarısı ve bütünlüğü ön planda dile getiriliyor olsa da asıl amaç bütün toplumun bundan faydalanmasını sağlamak. Ne var ki bu durum iktidar sahibi kişilerin bu iktidara sahip olmanın aşırı önemli olduğunu hissetmelerine yol açıyor. Toplumun dışlanması gibi tehlikeler baş gösteriyor. Ortaya çıkan anlayış, katılım ve değişim yönünde esnek bir gönüllülük ve isteklilik değil katılım ve değişimi engelleyen

sığınak benzeri bir savunmacılık oluyor. Kişinin kendisini toplumun üzerinde görmesiyle –toplum adına yapılmış olsa bile ve faydalanacak tarafın kişinin kendisi değil toplum olacağı inancına dayanıyor olsa bile– yozlaşma başlıyor.

•Üçüncüsü –belki bu en az tartışılmış ve birçok örnekte konuyla en alakalı olandır– orantısız iktidar, iktidar sahibini bir sorunla karşı karşıya bırakır. Aynaya baktıklarında bunu nasıl açıklayacaklar? Bir açıklama –iktidar gerçekte benim için değil sadece herkese adına geçici olarak elimde tutuyorum– ilk başta kişinin alçakgönüllülüğünü sürdürmesini sağlayabilir. Zamanla bunun yeterli bir açıklama olmadığı ortaya çıkar. Neden iktidarı elimde tutuyorum? Şanslı olduğum için değil. Onu zorla almadım, almayı hak ettim. Diğerlerinden daha zeki ve kıymetliyim. Bu iktidar yozlaşması kişinin kendi ihtişamına ilişkin yanılsamalara sürükler. Kendisine dair algısı şişer, daha uçlara yönelir ve sorunları giderek büyütür.

Elbette bunların tamamı başlangıçta birkaç kişiye dağıtılmış az miktarda iktidarın daha sonra çok daha az sayıda kişiye daha büyük miktarlarda verilmesine yol açan bir güzergâhla ilgilidir. Bunun güçlülerin dürtüleri ve eylemlerinde bir sapmaya yol açacağı açıktır. Birtakım sapmaların görülmediği az sayıda örnekte bile temel bir sorun varlığını korur: İktidar ve katılım eksikliği, nihayetinde en tepedekilerde donanım eksikliği. Bunun iki zararlı etkisi vardır. Birincisi, iktidarı elinde tutan azınlığın yetersiz düşüncelerine ve görüşlerine artık çok daha az itiraz yöneltir. İkincisi, halkın bilgeliği saf dışı kalmıştır. Artık kendilerini etkileyen kararlar üstünde çoğunluğun söz hakkı yoktur. Dışlanmakla kalmaz, aynı zamanda tahakküm altına alınır ve ezilirler. İktidarın giderek merkezileşmesi hem özyönetimi hem de her türden demokrasiyi yok eder.

Buna karşı verilebilecek tavsiye hiç şüphesiz iktidarı özellikle uzatmalı sürelerle birkaç kişinin merkezi yönetimine bırakmamaktır. İktidarı insanların katılımı, adanmışlığı ve kararlardan etkilenme seviyeleriyle tutarlı şekilde dağıtmak, her tür proje, örgüt ya da etkinlik için en idealidir. Öte yandan dış baskılar, zamansızlık, hazırlıksızlık ya da başka bir nedenle bunu yapmak imkânsızsa özyönetim ve özenli yönetimden sapmalar için –sapmaların uygulanması zorunlu olduğunda– ciddi ölçütler getirilmelidir. Bu ölçütler bireylerin ve hareketlerin yozlaşmış yönetim biçimlerine uzun bir süre katlanmak zorunda kalmasını engelleyecek şekilde kullanılmalıdır. Aynı şekilde muhalefet, itiraz ve tartışma yapılarının yanı sıra fazla güçlenenlerin görevden alınması ve değiştirilmesi hükümleri de sağlam olmalıdır.

Zayıflık Zaafa Uğrattır

İktidar yozlaştırır ve yozlaştırmaya meyillidir ama zayıflığın da zaafa uğrattığı doğrudur. Kapsamlı sonuçlar elde etmeyen bir hareketin iyi işlemeye devam etmesi zordur. İnsanlar harcadıkları çabaların bir işe yarayıp yaramadığından şüphe etmeye başlarlar. Bu sorgulama, hareketin dışındakiler etkilenemeyecek denli büyük görüldüğü zamanlarda hareket içinde yönetilebilir bir muhalif arayışına sürükler. Aynısı sorgulama sonucunda şüphe, bunalım ve hareketten dışlanma gibi sonuçlar doğacağı zaman da görülür. Gerçek şu ki bir hareket özellikle başlangıç aşamasında kapsamlı sonuçlar elde etme gücüne sahip değildir. O halde zayıf hissetmenin kötü yanlarını önlemek için ne yapılabilir?

Buna verilecek tuhaf yanıtlardan biri: Erişilebilir ama zor hedefler belirleyin ve bu hedeflere erişimi değerlendirme zemini olarak kullanın. Aynı zamanda ilk başta mütevazı gibi görünen hedefleri daha sonra toplumu daha kapsamlı şekilde etkilemek

için büyütün. Bunlar içinde hiç şüphesiz insan kazanma ve halihazırda dahil olmuş kişilerin bağlılığını artırmak da bulunur. Bunların ikisi de daha fazla değişime giden yolda çok önemli başarılarıdır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, stratejiye bilinç kazandırma, inşa ve çekişme dahil edilirse hangi aşamada olunursa olunsun, hangi meselelerin peşinden gidilirse gidilsin yargılamalar oraya odaklanmalıdır, henüz menzil içine girmemiş uzak hedeflere değil.

Zayıflık zaafa uğratmalıdır, evet ama yanlış hesaplanmış zayıflık değil. Zayıflık kişinin olmaya çalıştığı yere göre değil an itibarıyla olduğu yere göre değerlendirilir. Mevcut gündem ufak çaplı örgütlenmeden küçük çaplı örgütlenmeye geçiş, birtakım örgütsel yapılar yaratma, birtakım yeni projeler oluşturmaksa –hedef yeni bir toplum olsa da– mevcut başarıları yeni bir toplum elde etme hedefine göre ölçmek yalnızca intihar etmek anlamına gelir. Uçurum büyük olacaktır. Ölçmeye ve yargılamaya kalkıldığında daha da büyük görünecek ve zaafılar fazlasıyla görünür olacaktır. Mevcut gündeme göre yapılan ölçümse başarı duyguları yeşertmeli ve hedefin gerisinde kalındığı zaman da yeni tercihleri şekillendirmelidir.

Bir önemli nokta var. Zayıflığın ne olup olmadığı ve an itibarıyla mümkün / hissedilebilir konuların ölçülmesi gerekliliğine ilişkin yukarıda söylenenlerin ardından nihai bir unsurun da daima göz önünde bulundurulması gerekir. Mevcut gündemi vizyon şekillendirmelidir. Dolayısıyla psikolojik açıdan zor kısım, mesafeden dolayı henüz yaklaşılmış gibi görünmeyen uzun vadeli hedefleri –vizyonu– asla akıldan çıkarmamaktır.

Pratikte bu tür bir anlayışa sahip olmak işi zorlaştırır. Vizyonu tamamen bir kenara bırakan –başarıya ulaşmanın çok uzağında oldukları için motivasyon kaybeden ve o moral bozucu etkenden kurtulmak isteyen– ya da vizyonu unutmayan ama za-

yıflık duygularıyla zaafa uğrayan kişilerin sayısı genellikle fazla olacaktır. Bu sorundan kurtulmak için sorunlarla yüzleşmek bir hareket inşa etmenin ayrılmaz bir parçasıdır.

Son olarak artmakta olan gücü göz ardı eden ve mevcut gündemi değişen anlık koşullarda güç kullanma çabalarıyla donatmayan bir hareket eninde sonunda zaafa uğrayacaktır. İktidar yozlaştırır ama iktidar yoksunluğu da zaafa uğrattır. Bazen bu zaaf yanlış beklentilere girmekten ve değerli kazanımları mevcut aşamada neyin getireceğini görememekten dolayı beklenmedik şekilde gerçekleşir. Başka zamanlardaysa bu zaaf çok gerçektir. Gelişim için bolca zaman olmasına rağmen, proje ve örgütlenmenin büyümesi ve inşasında kayda değer başarılar elde edilmiş olmasına rağmen, uzun soluklu ve donanımlı çabalara rağmen hâlâ hareketin birtakım sonuçlar elde edeceğine, yaşamları iyileştireceğine, mevcut koşulları daha az baskıcı hale getirip daha fazla kazanımın elde edileceği yeni bir aşamaya geçileceğine dair bir işaret görülmez. Bu türden güçsüzlük korkunç duygular yaratır. Hareketlerimizi böyle bir duruma sürüklenecek şekilde inşa etmemeliyiz.

Saygın İktidar Güçlendirir

Diyelim ki hareketin bütününe değil bireylere bakıyoruz. Sonuçta “iktidar yozlaştırır” sözünün ana öznesi onlardır. Hem iktidar sahibi olup hem de yozlaşmamak mümkün mü? Nüfuzla iktidar aynı şey mi?

Öncelikle yozlaştıran şey verilenden daha fazla iktidara sahip olmak ve (a) bunu kendi benliğini şişiren ve başkalarının değerini düşüren bir bakış açısıyla meşrulaştırmak ve (b) kişinin iyi şeyler yapmaktan sorumlu olmanın ötesinde bunu diğerlerinden daha iyi yapabildiği hissine kapılmasıdır. Bu nedenle sahip olunan aşırı iktidar eleştirilere ve muhalefete karşı güç kullanma yoluyla korunmak zorundadır.

İlk sorumuzun yanıtı oldukça net görünüyor. Bir kişi ancak diğerlerinin iktidarına denk olacak şekilde iktidar sahibi olabilir. Bir kişinin olayları etkileme gücü, ancak o olaylardan etkilenme seviyesiyle orantılı olabilir. Diğerleri de aynısından faydalanmalıdır. O halde saygın iktidar her birimizin karar alma seçeneklerine ve özyönetimci sorumluluklara sahip olduğumuz, iyi karşılandığımız, özyönetim için hazırlandığımız ve özyönetim uygulamasının beklendiği bir saygı ilişkisi sürdürdüğümüz anlamına gelir.

Peki ama siz tüm bunları kabullenirken başkaları reddederse ne olacak? Tam olarak katılmayabilir hatta hiç katılmayabilirler. Dahası düşünün ki daha yeni yola çıkan bir örgütünüz var. Üye sayınız şimdilik çok az. Şimdiki oy ağırlığınız olması gerekenden ya da gelecekteki ağırlıktan çok daha fazla. Bu durumda sorumluluk iki misli artar. Başkalarını hemen katılmaya ya da daha fazla varlık göstermeye zorlayamazsınız. Bunu yapmak için çalışabilirsiniz. Bunu bir öncelik olarak görür, kolaylaştırmaya çalışır ve katılımınızdaki başarınızın ölçütü olarak değerlendirirsiniz. Bu gerçekleşmediği sürece diğer sorumluluğunuz, oyunuzu kendi keyfinize göre kullanmamaktır. Birincisi, daha fazla insanın katılımını bekleyerek kararları asgari düzeyde almaya çalışırsınız. İkincisi, birtakım kararlar alınacaksa sorumluluğunuz kararlara azınlığın katılıyor olmasını bir avantaj olarak görmemek ya da üye sayısının azlığını tam da gitmek istediğiniz yere göre kararlar almak için bir fırsat olarak kullanmamaktır. Bunun yerine kendi görüşlerinizin yanı sıra orada olmayan ama olması gereken ve zaman içinde dahil olacak olanların görüşlerini de temsil etmeye çalışmalısınız.

Bu öncelikler katılım sağlayan ve oy veren bir kişi tarafından dikkate alınır ve uygulanırsa yozlaşma ihtimali azalır ve diğerlerinin güçlenmesi sağlanmış olur. Elbette birilerinin bir kişinin diğerleri adına konuşabileceğini düşünmeye başlaması

gibi bir tehlike her zaman vardır ama bu da kontrol altında tutulabilir. Saygın iktidar güçlendirir.

Nüfuz konusuna gelelim. Bu konuda her zaman kafa karışıklığı sözkonusu. Ted'in diğerlerine göre daha fazla nüfuzu olması halinde Ted'in istediği sonuçların diğerlerinin istediklerine kıyasla uygulanma şansı daha fazladır. Öte yandan nüfuz her zaman iktidar anlamına gelmez.

İktidar sırf istediğim için istediğim şeyi alabilmem demektir. Benim irademin üstün olmasının sebebi diğerlerinin dinleyip kabul etmesi değil benim talep etmemdir. Nüfuz biraz farklıdır. İstedigimi almamın sebebi bir süre düşünüp taşındıktan, görüşlerimi dinledikten sonra diğerlerinin de bunu istemesidir. İktidar güçlüdür. Nüfuzsa güçlü olabilir ya da olmayabilir. Aradaki fark nedir?

Asıl mesele şöyle: Ben neden daha etkiliyim? Sebebi benim birtakım yapısal avantajlara sahip olmam ve diğerlerinin olmaması, olamaması ve bu avantajın sürekli olarak kullanımda olmasıysa bu iktidardır. Farz edelim ki işim sayesinde fazla vafsa, bilgiye, iletişim fırsatına sahibim. Görüş belirtmek gerektiğinde benim her zaman fikirlerim var ve diğerlerinin yok. Kararlar yalnızca benim fikirlerim yoluyla tercihlere dönüşüyor. Bu durumda hem nüfuza hem de iktidara sahibim demektir çünkü yapısal olarak hem şu anda hem de uzun dönemler boyunca her bir kararda asimetrik bir durum oluşmuştur.

Şimdi farklı bir durumu ele alalım. Herkesin önü açık ve katılım sağlamak, konuları anlamak ve görüşleri öğrenmek noktasında her türlü kolaylık sağlanıyor. Bir konu gündeme geliyor ve siz o konuda daha deneyimsiniz vs. O zaman alınacak kararlarda daha etkili olursunuz, çünkü diğerleri sizin görüşlerinizi ve bilgilerinizi daha makul ve yerinde bulur. Bu nüfuz, genel iktidar değildir. Bu türden nüfuz ayrımını bitirmeye çalışmak inanılmaz derecede verimsiz bir tutumdur.

Peki ya birileri işlerin gidişatını düşünmek konusunda iyiye ve özgür ve açık bir toplantıda görüşleri diğerlerinin görüşlerine sıklıkla baskın geliyorsa ne olur? Bu iktidar değil nüfuzdur. Bu duruma fazla alışıp bu kişinin haklı olacağını ve artık düşünmemiz gerekmediğini hissediyorsak ya da bu kişi mesela itaat görmeyi hak ettiğini düşünmeye başlarsa yine sorunlar baş gösterir. Öte yandan bu yapısal iktidar değildir ve özenli davranarak olumsuz olasılıkların önüne geçilebilir. Amacımız iyi fikirlerin önüne set çekmek değil elbette. Sadece diğer fikirlerin de yüzeye çıkma fırsatı yakalamasını istiyoruz.

Çok sade bir örnek verelim. Doktora gidiyorsunuz ve bir teşhis konuyor. Doktorun bilgisi ve deneyimi tıbbi rejiminize karar verilirken belki de sizin nüfuzunuzdan bile üstün bir nüfuza sahip olmasını sağlayacak. Öte yandan bu nüfuzun teminatı var. Gücünü şişirmede, maddi ya da başka türlü faydalar sağlamadığı, diğer alanlara yayılmadığı takdirde doktorun nüfuzunu kabullenmek normaldir. Elbette asıl kararların doktorların görüşlerinden büyük ölçüde etkilenmekle birlikte sizin tarafınızdan alınması şartıyla. Diğer taraftan doktorlar tıp alanındaki bu deneyim ve üstün bilgisinin genel menfaatleri kontrol etmek veya kendilerini ya da seçtikleri diğer kişileri şişirmek için kullanırlarsa orada bir iktidar sorunu var demektir.

Aynı şekilde düşünün ki bir işyerinde birileri gerçekten siyaset konularında iyi ve net iletişim kuruyor. Toplantılarda herkes o kişiyi dinlemek istiyor ve o kişinin görüşleri tartışmalarda sıkça tutarlı siyasal tercihlere dönüşüyor. Yine bu nüfuz da iktidar değildir, ta ki o kişi sürekli daha fazla bilgi ve karar vasfı sergilenmesini gerektiren görevler üstlenmediği, başkalarının görüşleri yok sayılmadığı, herhangi bir “oylama” avantajı olmadığı, maddi veya yapısal menfaatler bahsedilmediği sürece.

Dolayısıyla vizyon konusundaki gibi burada da yapılması gereken, stratejimiz yoluyla hareketlerimizin ve örgütlerimizin

donanımlı katılımcılardan faydalanmasıdır. Bu bireyler bunun sonucunda bazen daha fazla nüfuz sahibi olabilir ancak özyönetimi korumak, kişisel yücelmeyi engellemek ve tüm katılımcıların her konuda eşit düzeyde donanımlı olmasalar bile genel olarak yeterli düzeyde bilgilendirilmesini ve kendi isteklerini oluşturacak ve ifade edecek denli güven kazanmasını sağlamak için her tür çaba gösterilmelidir.

Hareket ve Devlet

Yukarıdakilerin tümü konuyu iktidara ilişkin büyük stratejiye getiriyor. Bir hareket mevcut hükümetlerle nasıl bağlantı kurulmalıdır? Burada, zafer kazanıp da toplumu dönüştürdükten sonra yeni erdemlerle gerçek manada yeni bir siyaset yaratan bir hareketten değil mevcut bir hükümete girme ve o hükümeti korumak zorunda kalma olasılığı olan öte yandan mevcut mekanizmalar üzerinden –elbette tamamen farklı amaçlar için oluşturulmuş olan– kamu yararını artırmaya uğraşan bir hareketten söz ediyoruz.

Birincisi, temel faktörler neler? En öne çıkanı düşünürsek, ilk faktör mevcut yönetime katılımın –sağlayacağı faydalarla birlikte hükümet olmaktan ziyade– görevi üstlenenleri yozlaştırma ve otoriterleştirme ihtimalidir. Sadece görev için yarışmak dahi bu etkilere sebep olabilir zira süreçte kendi vasıflarınızla böbürlenmeniz ve belki de insanların sizi izlediği ve adaylığınıza hizmet ettiği bir parti organizasyonunu yönetmeniz gerekecektir.

İkinci faktör, yukarıda ele alındığı gibi yönetime katılmanın marjinalliğe ve zayıflığa sürüklenmesidir.

Üçüncü faktör oldukça farklı. Mevcut hükümetler kısmen olsa da mevcut siyasal istikrar ve işlevsellik sistemlerini korumak zorundadır. Dolayısıyla ister hükümetin bir parçası olun ister hükümet görevini toptan üstlenin, görevin –halkın iyiliği için korunması gereken ilişkileri koruyamama riskine rağmen

yürütölmek zorunda kalınan– bir parçası, en azından yapılar dönüştürölene kadar ya da dönüştürölmediğı sürece mevcut yapıları yönetmektir. Öte yandan bu görevin toplumun ihtiyaçlarını karşılıyor olsa bile, onu değıştirmekle uzaktan yakından ilgisi yoktur. Ayrıca mevcut enerjiyi ve sistemi korumakla yükümlü insanları tüketerek ve daha kötüsü insanların yaptıkları işe dönüşmelerine neden olarak –dönüştürücü değil korumacı, devrimci değil reformcu– toplumu değıştirme hedefinden uzaklaşmaya da yol açabilir.

Dolayısıyla hükümete dahil olmak muhalefet ve yeninin inşası yerine sistemin korunmasına yönelik olduğı sürece, ki neredeyse her zaman böyledir, değışim gündeminden uzaklaşmaya neden olur. Örneğın Brezilya’da İşçi Partisi değışim, muhalefet, gösteri ve inşâ için çalışan çok güçlü bir halk hareketiydi. Daha sonra birkaç şehirde ve bir eyalette parti yönetici konumuna –belediye başkanlığı, valilik ve ilgili diğer konumlar– geldi. Günlük yönetim işlerinin verdiği sorumluluklar –eski yönetim yapılarında– hareketin çok deneyimli birçok aktörünü muhalefet konumundan alıp sistemi koruma konumuna, değışim konumundan alıp teslimiyet konumuna sürükledi. Sonuçta enerjilerinin, radikal duygu ve isteklerle temaslarının kaybolduğı, sistem istikrarına bağlandıkları göröldü. İşçi Partisi kurucu üyesi Luiz Inácio Lula da Silva başkanlığı kazandığında bunun neler getireceğı artık çok açıktı. Partisi –ve hareketi– aynı seçimde bir süredir yürüttüğü iktidardan düşürölmüştü. Diğer bir ifadeyle ulusal çapta popülerlik kazanırken mevcut yönetimi sürdürdükleri ve en güçlü oldukları yerel tabanlarını kaybetmişlerdi. Bunun sebebi köklerini, bağlarını ve gündemlerini yitirmiş olmaları ve eski yapıları kullanarak çok fazla sonuca ulaşamamış olmalarıydı. Aynı senaryo son birkaç yıldır Bolivya’da da görölebilir.

Venezuela’daysa bunun aksine üçüncü faktör dikkate alınmış gibi görünüyor. Hükümet eskinin ilişkilerine saplanıp kalmak

yerine yeni toplumsal ilişkilerin inşası için çalışmaya devam ediyor. Diğer taraftan yozlaşma (güçlerin kötüye kullanımı) ve otoriterlik sorunları devam ediyor. Bir yandan katılım yapıları açısından kazanımlar görülürken öte yandan merkezi iktidar güçleniyor ve bu tuhaf bir durum ortaya çıkarıyor: İzlenen gündem sayesinde faydalar yaratılırken iktidarın sağlamlaşması ve seçkincilik, sekterlik, dogmacılık ve otoriterlik tehlikeleri nedeniyle sorunlar beliriyor.

Genellikle bir hareket hükümetle çok farklı yollarla bağ kurmayı tercih edebilir.

Hükümetin bir parçası olabilir ya da en azından görev için yarışarak bunu deneyebilir. Bunun yukarıda belirtilenler gibi ciddi açmazları vardır.

Ayrıca hükümete öneriler sunarak –mantık yoluyla iletişim kurmayı deneyerek– ona danışmanlık yapabilir. Bunun da, az sayıda olsa da yukarıda belirtilen risklerin yanı sıra mevcut seçkinlerin dürtülerine ilişkin bir yanılsamaya kapılma tehlikesi vardır. Bizim iyiliğimizi, ahlakımızı vs. düşünmüyorlar. Kendi yapısal gündemleri var.

Taleplerde bulunarak ve hükümeti bunlara uymaya zorlayarak –her ne kadar bunu kendi kendine yapmayacak olsa da– bir hükümeti zorlamaya çalışmak, yukarıdaki risklerin hiçbirini içermez ve görece küçük boyutta olan bir hareket için dahi bir tür iktidar ve nüfuz uygulamanın –küçük hedefler olsa da birtakım değişimler elde etmek vs. için– doğal bir yoludur. Sonruları, hareketler daha da güçlendiğinde, (hükümetin bir parçası olmak ya da ona danışmanlık yapmak yerine) mevcut hükümeti zorlayarak büyük değişimler elde etmek yukarıda belirtilen hiçbir tehlikeyi içermez. Öte yandan değişimler yaratmak için gerekli doğrudan bir iktidar türü de sağlamaz.

Her zaman geçerli olacak garantili kurallar yoktur. Farklı durumlar bu tercihlerin farklı maliyetlere ve tehlikelere ya da

farklı faydalara ve olasılıklara yol açmasına neden olabilir. Bize göre söyleyebileceğimiz en iyi şey, önceden belirlenmiş yaklaşımlarla dışarıda kalmak ya da yönetime katılmak bir hatadır. Katılmanın ya da katılmamanın daha iyi bir geleceğin anahtarı olduğu iddia etmek bir hatadır. Öte yandan seçimlere katılımın ya da doğrudan hükümete katılımın kayda değer bir yük getireceği açıktır. Mevcut hükümetleri istenen değişimleri yapmaya zorlayabilecek hareketler geliştirmek bir şekilde daha güvenli bir yoldur.

Hükümetle ilişkili biraz daha farklı, sıradışı bir yaklaşım daha var. Düşünün ki bir sonraki ABD başkanlık seçimleri sona ermiş. Yoğun toplumsal dönüşüm fikrinden uzak yeni başkan ya da mevcut başkan kendi tarafındaki seçkin grupların lehine ulusal ve uluslararası icraata girişmek için avuçlarını ovuşturuyor.

Diyelim ki kampanyada hareketin adayları da –kazanmak için değil eğitmek için– yarışıyorlar. Farz edin ki iyi iş çıkardılar ve oyların % 5’ini aldılar. Onları en iyi aday olarak gören ama kazanması olası bir adaya oy verenler de cabası. Bu katılım acaba bir işe yaramış mıdır? Olumlu tarafı, seçim gününe kadarki tartışmalarda ve konuşmalarda normalde erişilebilir olan kitlelerden fazlasına erişerek bir miktar eğitim sağlanmış olmasıdır. Olumsuz tarafıysa başlıca katılımcıların muhtemelen yozlaşması, etraflarındaki hareketin hiyerarşik bir yapıya dönüşmesi ve enerjilerin ve yoğunluğun halk düzeyinde eylemlere değil seçimlere harcanmış olmasıdır. Sol adaylar faaliyetlerini seçim günü bitirir ve çeşitli eyaletlerdeki örgütlenmeler uzun soluklu yapıların önünü açmazsa bu girişim o kadar da işe yaramış demektir. Peki farklı bir yaklaşım benimsenmiş olsaydı?

Gelin bunu somutlaştıralım. Örneğin 2012 ABD başkanlık seçimlerinden sonra Yeşil Parti başkan adayı Jill Stein, başkan yardımcısı adayı Cheri Honkala, Yeşil Parti’nin Kongre adayları ve parti üyeleri ABD’nin tamamında geniş kitleleri etkileyen

bir kampanya yürütüyor –birçok eyalette kurulan aygıtlar da cabası– ve Stein ve Honkala’nın önderliğinde bir gölge hükümet kuracaklarını ilan ediyorlar. Ayrıca bir dizi kabine üyesi (dışişleri bakanı, çalışma bakanı vs.), bir personel (basın sözcüsü vs.) ve ülke çapında bir senatörler listesi de duyuruyorlar. Hepsi de Yeşil hareketle ve önceki kampanyalara bir şekilde dahil olmuş diğer hareketlerle çalışmış kişiler. Bir internet sitesinin duyurusu yapılıyor. Sitede gölge yetkililerin biyografileri ve her birinin amaçları ve önceliklerine dair bir beyan, süren tartışmalar için forumlar, gelecekte iletişim kurmaya yarayacak bir kayıt mekanizması, gölge hükümetin asıl hükümete kıyasla politika öncelikleri ve tutumlarına ilişkin ayrıntılı ve güçlü bir tanıtım yer alıyor.

Şimdi de düşünün ki, Ocak ayındaki görev devir teslim töreninden itibaren her hafta gölge hükümetin internet sitesinde en az üç tip materyal yayınlanıyor:

- ABD hükümetinin o haftaki başlıca icraatına ilişkin ve gölge hükümetin aynı durumda olsa neler yapacağına dair yorumlar –sanki bütün hükümete tek başına sahipmiş gibi kısıtlı değil işlevsel bir şekilde– ve gölge hükümetin seçimleriyle Washington’ın seçimlerinin yarattığı etkiler arasındaki tahmini farklar
- Gölge hükümetin asıl hükümete göre nasıl farklı davranacağı / inisiyatif alacağına ilişkin bir sunum, Washington hükümetinin benzer önlemleri neden alamayacağına dair bir açıklama ve gölge hükümet kendisine ait çok farklı hedefler peşinden koşma şansı bulsa ne tür kamusal kazanımlar olacağına dair bir yorum
- İki hükümetin o haftaki toplam etkisini karşılaştıran bir özet ve o güne değin yıl boyunca beliren başlıca farklılıkların toplam bir özeti.

Hiç şüphesiz sitede toplumsal yaşamın farklı alanlarıyla –ekonomi, siyaset, kültürel konular, aile meseleleri, dış siyaset ve ekoloji gibi– ilgili bölümler de olabilir. Ayrıca kabinedeki herkes, başkanın personeli ve senato için de bölümler olabilir. Gıda ve ilaç idaresi ve diğer düzenleyici kurumlar, finansal kuruluşlar, mahkemeler vs. için de yeni atamalar yapılabilir.

Stein tarafından yapılacak haftanın konuşması için bir bölüm olabilir, çeşitli bağımsız radyo istasyonları tarafından canlı yayınlanacak, ayrıca internet sitesine de yerleştirilebilecek bir basın toplantısı da yer alabilir.

Gölge hükümet görev teslim töreni, gölge hükümetin ulusal sesleniş konuşması, gölge hükümetin siteden ve doğrudan basında yayınlanacak basın toplantıları, gölge Senato oylamaları, gölge Yüksek Mahkeme görevlendirmeleri, gölge bütçe sunumları ve hatta gölge Beyaz Saray kültürel etkinlikleri bile olabilir.

Gölge hükümet sitesinde sesli ve yazılı metinlerin yanı sıra ortak forum sistemleri ve canlı sohbet oturumlarında gölge hükümet yetkilileriyle halk arasında süren diyalog yer alabilir. Canlı konuşmalar, canlı genel toplantılar, grup toplantılarında tartışmaları sürdürmek ve öneriler almak vs. için kullanılabilir.

Operasyonun tamamı halkı ABD hükümetinin aslında ne yaptığı, neleri etkilediği ve alternatif bir ilerici hükümet görevde olsa ve gerçekten halkçı politikalar izleyebilecek olsa neler olacağına dair eğitebilir. Site muhalif adayların bir sonraki turda nelere odaklanabileceğine ilişkin bir kayıt işlevi görür. Sitedeki basın toplantıları ve kamusal kampanyalar, gösteriler, tartışmalar ve diğer etkinlikler seçkin hükümet için bir uyarı niteliğinde olacak ve daha önemlisi ABD’de hükümeti zorlayacak hareketler yaratmak için eğitsel bir kaynak ve örgütlenme aracı işlevi görecektir.

Şimdi bahsi biraz daha artıralım. Farz edelim ki *Fanfare for the Future* [Gelecek için Giriş Müziği] kitabında aktarılan

türden görüşlerle her seviyede harekete geçildi. Bu durumda, önce yukarıda kaydedildiği gibi başlayacak olsa da çabucak başlıca niteliklerden biri olarak bir dizi amaç –hesap verebilirlik, katılım, özyönetim– belirlenecektir. Oluşturulan yapılar yerel meclislere ve oylama araçlarına dönüşmeye ve katılımcı görüşler gelişmeye başlayacaktır. Harcanan çabalar yalnızca mevcut yapılarda görevli yetkililerin feci durumunu ifşa etmeye değil aynı zamanda yeni karşıt yapılar inşa etmeye ve geleceğin tohumlarını şimdiden ekmeye yönelik olacaktır.

Tüm bunlar zaman içinde dışarı çıkmaya ve örgütlenmeye yol açar mı? Hiç şüphesiz hayır. Öte yandan halkın Washington’ın önerdiklerinden daha radikal bir şeyler istemesi halinde bir karşılaştırma yapabilmesini sağlayacak gölge etkinlikler, politikalar, beyanlar, sonuçlar ve hatta daha devrimci amaçları örneklendiren yeni yapılar ve yöntemlerle birlikte bir gölge hükümet fikri demokratik, katılımcı ve kapsayıcı bir ruha sahiptir. Gölge hükümetin malzemeleri etrafında kamusal tartışmalar ve eğitimler, asıl hükümete, medyaya ve diğer kurumlara karşı halkın istediği değişimleri ve meclislerin inşasını talep eden aktivist itirazlar ve çok daha fazlası dahil olmak üzere çeşitli yönlerde gelişme potansiyeli mevcuttur.

Buna engel olabilecek şey nedir? Teknoloji işimizi yeterince kolaylaştırıyor. Çaba ve yaratıcılık, bolca enerji ve ustalık gerekiyor ama proje çok maliyetli olmamalı ve hatta zamanını harcayan kişilere de hakkını verebilmelidir. Kabine makamlarını, başkanlık personelini, mahkemeleri, genelkurmay başkanlığını, hatta tüm Senato’yu dolduracak sayıda iyi insan bulmak zor olmayacağına göre asıl zorluk sadece (a) bunu yapma isteği ve (b) bazı insanlar “y”yi ve hatta “z”yi tercih ederken “x” ile uzlaşma, anlaşmaya varma ve onu onaylamaktır.

Toplumsal değişim istiyorsak eninde sonunda hareketlerimizin en azından olayların kısa vadeli eleştirisinde ve anlık olumlu

programlarda tutarlılık yaratması gerekir. Bunun canlandırıcı ve verimli bir etkisi olmaz mı?

Kullanılabilecek çok sayıda prosedür var. En kötü seçenek dahi hiçbir şey olmamasından daha iyidir: Stein ya da başka biri aynen gerçek bir başkanın yaptığı gibi “tepeden” yetkilileri atayabilir ve tercihler üzerinde belirleyici etkiye sahip olabilir. İdeali bu değil, daha önce tartışılan türden pek çok risk de barındırıyor. Yine de girişimin çeşitli parçalarının kendi bölgeleri içinde demokratik yollarla ve görece otonomi kullanarak etkileşimde bulunan ve ardından gerçek manada yeni yapılar inşa eden –özünde bir gölge hükümet değil yeni bir siyaset yaratan– uygun halk örgütleri ve projeleri tarafından izlenmesi için her koşulda iyidir.

Ne olursa olsun şimdiki potansiyeller göz önüne alındığında atılacak ilk adım hareketlerin bunu yapmayı isteyip istemediklerine karar vermeleri, yüksek görevlere aday kişiler üzerinde anlaşmaları, bir kabine ve diğer merkezi görevlendirmeleri belirlemeleri, yeni gölge hükümetin ve diğer görevlendirilen yetkililerin bir araya gelerek her haftanın eleştirel yazılarını, politikalarını ve diğer kararlarını hazırlamaları olacaktır.

Yukarıdaki öneri sadece seçimler ve hükümetle bir bağ kurmanın olası bir yolunu düşünmekle –bu örnekte zararları önlemeye çalışarak faydaları azami düzeye çıkarmak– ilgilidir. Bunun bir anlamı var mı? Sırf sormuş olmak için sormuyorum. Dönemin somut koşullarına bağlı olarak anlamlı olabilir de olmayabilir de. Muhalif adaylar oyların % 5’ini alabilir mi? Tutarlı bir gölge hükümet oluşturulabilir mi? Fikirleri destek görür, eğitici olur ve insanları harekete geçirir mi? Ona oy verenler çabucak olumlu bir kanıya kapılarak her ay operasyonlarını desteklemek için belli bir miktar bağış yapabilirler mi? İyi politikalardan bir adım sonraya, yeni ve fazlasıyla iyi siyasal yapılara geçiş yapılabilir mi?

İktidar hakkında her türden yaklaşım bağlamsal bir niteliğe sahiptir ancak bu yaklaşımların tehlikeleri ve faydalarına ilişkin belli bakış açıları büyük olasılıkla doğruluk payı taşımaktadır.

Örgüt Yoksa Zafer de Yok

Toplumsal değişim tek başlarına değilse de, büyük oranda yalnız hareket eden bireylerle gelmez. Aksine genellikle hareket adını alan geniş gruplarla gelir. Grupların kolektif bir etkiye sahip olması içinse en azından büyük girişimlerini tutarlılıkla sürdürmeleri gerekir. Buna göre seçenekler ortaya çıktığında hareketlerin ortak kararlara varması ve büyük olasılıkla farklı üyelere atanmış bir sürü farklı sorumluluk eşliğinde bu kararları hayata geçirmesi gerekir. Ayrıca hafıza denen şeye de sahip olmaları gerekir. Öğrenilen derslerin uygulanması için günden güne, haftadan haftaya, aydan aya, yıldan yıla korunmuş olmaları şarttır. Bu şekilde her bir katılımcı bir tür cehalet içinde işe girmek zorunda kalmaz, daha önceki katılımcıların biriktirdiği görüşleri çabucak özümseyebilir. Hafıza olmadığında öğrenme ya da gelişme de yoktur. Tutarlılık olmadan iktidar kazanılmaz.

Tüm bunlar hiç şüphesiz örgütlenme yoluyla başarıılır. Örgüt olmadan hiçbir şey kazanılamaz. Örgütlenme pek çok kazanımı beraberinde getirir. Peki cazip bir örgüt ne tür niteliklere sahip olmalıdır?

Neye Erişilecek?

Bu amaca göre değişir. Grup neyi başarmak istiyor? Diyelim ki grup bir defalığına oldukça sınırlı bir şeyler inşa etmek veya bir kereliğine –size dayatmada bulunan– bir şeylerin önünü kesmek istiyor. Bu örgüt oldukça minimal düzeyde kalabilir. Çok fazla tutarlılık ve birliğe, çok fazla hafızaya gerek yoktur çünkü girişim çok karmaşık değildir ve görece kısa sürede sona erecektir.

Bir de grubun kalıcı, uzun vadeli, karmaşık bir projeye, güçlü bakış açılarına dayalı etkin eylemler gerektiren bir girişime soyunduğunu düşünelim. Grup bir şekilde şu an için bir program, uzun vadedeyse bir vizyon olarak bir gündem ve bakış açısı paylaşmak zorundadır. Hafıza bu defa vazgeçilmez önemdedir. Neyin kovalandığına ve ona nasıl erişileceğine dair farklılıkları tartışmak ve ortak tercihlere ve bakış açılarına varmak için araçlar da gereklidir.

Yeni bir toplum yaratma çabaları hiç şüphesiz ikinci türe girer. Dolayısıyla bu grubun karar alma, çalışma, öğrenme ve bakış açılarını koruma araçlarına ihtiyacı vardır. Gündemiyle zıt yönlerde gitmeden ona uyum sağlayabilmesi için bu araçlara gereksinim duyar. Mevcut durumlara ve oluşturulmaya çalışılan vizyon hakkında netliğe dayalı ortak algı ve uygulama araçları bulması gerekir.

Bu kaçınılmaz görünüyor ancak bu kadar önemli olmasına rağmen nadiren açıkça dile getirilir ve uygulanır.

Asıl amacımız katılımcı ekonomiye, katılımcı siyasete, katılımcı akrabalık alanına ve katılımcı kültüre sahip bir yeni katılımcı toplum oluşturmak olduğundan (*Fanfare for the Future: Occupy Vision*, Cilt 2 kitabında öngörüldüğü gibi) toplum için belirlediğimiz kurumsal ve bilişsel amaçlara ulaşmayı kolaylaştıran bir örgüte ihtiyacımız vardır.

Dolayısıyla örgütle ilgili uymamız gereken önerilerden biri, çeşitliliği, dayanışmayı, adaleti, eşitliği, özyönetimi, sürdürülebilirliği ve enternasyonalizmi destekleyen –davranışlarımız açısından birtakım anlamları olan– roller dağıtan ve aynısını yapacak bir program uygulayan bir hareket kurumu oluşturmaktır. Ayrıca feminist, interkomünalist, antiotoriter ya da daha iyi ifade etmek gerekirse özyönetim ve sınıfsızlık idealleri peşinde koşan bir bilinçle hem üyeler hem de dışarıda karşılaşılan kişiler için görevler oluşturan –davranışlar

açısından birtakım anlamları olan– bir hareket kurumu da oluşturmaktır.

Bunun anlamı geleceğin tohumlarını bugünden eken bir örgüte sahip olmaktır. Geleceğin tohumlarını neyin oluşturduğunu ve neyin oluşturmadığını bilecek kadar yeterli bir vizyon bağlılığı olan ve koşulların elverdiği ölçüde –geçmişin tarihsel mirasıyla uğraşmak ve mevcut kurumların koyduğu engelleri, mevcut tercihlerin dayattığı zararlı bilinç halini aşmak zorunda olduğunda bile– ortak gelecek vizyonu peşinde sürekli koşan bir örgüte sahip olmaktır.

Bu, operasyonları aracılığıyla dış hiyerarşilere meydan okuyan ve kendi iç bileşenlerinden bunları dışlayan bir örgüt olacaktır. Özyönetimci karar alma araçlarına, görüş ve eylem çeşitliliğini koruyan ve bundan faydalanan mekanizmalara sahip bir örgüt. Dışarıdaki toplum için savunduğu yapıları içeride geliştiren, üyelerini tüm bunları uyumlu ve etkin bir şekilde kullanmak konusunda eğiten bir örgüt. Geçmişin bakış açılarını ve derslerini paylaşabilen ve ileriye hamle yapmak amacıyla operasyonun tamamı için yeterli miktarda görüş ve çizgi farklılıklarını koruyabilen, bunları saplanıp kalmadan ya da engellere takılmadan yapabilen bir örgüt.

Strateji Taktik Doğurur

Taktikler sonsuza dek sürmez. Tek bir anda, tek bir yerde ve genellikle kısa süreliğine belirlenir. Taktikler arasında propaganda, broşür dağıtma, eğitimler düzenleme, dersler verme, yürüyüşler düzenleme, işgaller, karar alma biçimleri, kendini ve başkalarını tarif etme yolları ve evet, sivil itaatsizlik, isyan ve hatta yakıp yıkmak ve dövüş de bulunur.

Taktiklerin önemi hedeflerin peşinden koşulmasına destek mi yoksa köstek mi olduğuna, tercih edilen stratejiye uyup uymadığına göre değişir.

Bizim bakış açımıza göre, peşinden koşulan hedeflerin aşağıdakileri her zaman içermesi gerekir:

- Hareketin boyutunu küçültmek değil büyütmek
- Hareketin birikimini fakirleştirmek değil zenginleştirmek
- Hareketin kaynaklarını ve yapılarını zayıflatmak değil güçlendirmek
- Paranoya ya da güvensizlik değil karşılıklı yardım duygusu geliştirmek
- Devlet gücünü artırmak değil azaltmak
- Halkı afallatmak ve yabancılaştırmak değil eğitmek ve harekete geçirmek
- Reformları reddetmek ya da reformculuğu benimsemek değil reformcu olmayan yollarla reformlar yapılmasını sağlamak
- Bugünün kötü yanlarını taklit ederek onları geleceğe taşımak değil geleceğin tohumlarını bugünden ekmek
- İktidarı yozlaştırıcı şekilde değil yetkilendirici şekilde kullanmak
- Tüm bu olumlu yörüngelere katkıda bulunan uzun soluklu bir örgüt kurmak.

Dikkate alınması gereken çok nokta var. Yeni bir dünyayı dar bir bakış açısıyla kazanamazsınız.

3*

Daha Fazla Stratejik Konu

“Birçok kez yenilgiye uğrayabilirsiniz
ama mağlup olmamanız gerekir.”

Maya Angelou

BELKİ DE YAPILABİLECEK EN NET tespitlerden biri kazanmaya çalışmadığınız takdirde kaybetme olasılığınızın yüksek olduğudur. Daha genel bir ifadeyle kazanma ve kaybetme yaklaşımları hareketin devrimci beklentilerini çeşitli açılardan etkileyebilir. Bu kısımda sözkonusu tespitin üzerinden devam edeceğiz. Umarım tartışma fazlasıyla bir kişisel gelişim el kitabına dönüşmez. Bunlar aslında çok ciddi meselelerdir.

Zihniyet

Yeni bir dünya elde etmek için çalışırken zihinlerimizde neler vardır ve neler olmalıdır? Soru bu.

Kazanmak Yetmez

Kazanmakla neyi kastettiğimizi söylemek oldukça zor. Yüksek ücretler için grev yaparız. Bir toplantıyı durdurmak için gösteriler düzenleriz. Bir kanun için yürüyüş yaparız. Bir politikaya itaatsizlik ederiz. Bir savaşın durdurulmasını talep ederiz. İstedğimiz şey gerçekleşirse buna zafer adını veririz.

Mesele şu ki kavgayı kazanmakla savaşı kazanmak aynı şey değildir. Bir adım ileri atmış olmak, daha fazla adım atmaya hazır olduğumuzun garantisi değildir. Bir zaferin hezimete sürükleyebileceği genelde kabul gören bir düşüncedir ancak bazen büyük oranda göz ardı edilir. Bizim aklımızda farklı bir şey var.

Diyelim ki IMF'nin, NATO'nun ya da başka bir kuruluşun bir toplantısını durdurmak için bir yerlerde toplanmışız. Toplantıyı durdurmayı ve belki de iptal ettirmeyi başarmışız. Genelde bunu bir zafer olarak görürüz ki bir ölçüde öyledir de.

Farz edelim ki bir seçim kampanyası başlamış. Bir başkanlık yoklaması ya da bir ön yoklama için ülkenin bir eyaletine gidiyoruz. Kimsenin tahmin edemeyeceği miktarda muhalif oy toplamayı başarıyoruz. Bir görevi üstlenmek istiyoruz ve kazanmak için yeterli oyu alıyoruz. Tüm bu başarılarla da zafer deriz ki bir yere kadar öyledir de.

Peki o halde “Kazanmak yetmez” sözü ne anlama geliyor? İlk örnekte toplantıyı iptal ettirdik. Gayet güzel. Öte yandan bir toplantının iptal edilmesi, karşısında savaştığımız kurumun yalnızca biraz geri adım attığı anlamına gelir. Sadece ufak bir çarpışmayı kazanmış olabiliriz. Daha önümüzde koca bir savaş var. Katılımcılarımız gelecekte daha fazla ve başka kazanımların peşinde koşacak denli güçlendi mi? Örgütsel kapasitemiz arttı mı? Halk olumlu yönde şekillendirildi mi? Daha önceye kıyasla daha fazla insan girişimlerimizle ilgilenip bize destek olmaya ve katılmaya eğilim gösteriyor mu? Geçmişteki hareket örneklerini düşünün ve kendinize şunu sorun: Hareketin zihniyeti daha çok yakın hedeflere mi (örneğin bir toplantıyı durdurmak) yoksa uzun vadeli dinamiklere mi (örneğin olaylardan önceki zamanlara kıyasla daha aktivist bir altyapı ve destek tabanı geliştirmek) odaklanıyor?

İkinci örnekte bir sürü oy aldık ve bir makam kazandık. Gayet yerinde. Kazanmanın doğasında bu var. Aynı şekilde

şirketlerin yönlendirdiği bir hükümette bir tane daha ilerici temsilcinin bulunması açıkçası bizim nihai hedefimiz değil. Kampanyalarda çalışanlar gelecekte daha fazlasının peşinde koşacak denli güçlendi mi? Yeni kampanyalar başlatma gücüne sahip yeni bir örgütsel altyapı oluşturduk mu? O sırada oy verenlerin ötesinde halkı olumlu yönde şekillendirdik mi? Daha önceye kıyasla daha fazla sayıda insan girişimlerimize ilgi göstermeye başladı mı?

Bu tür sorulara olumsuz yanıtlar veriyorsak kampanyamızın, taleplerimizin, makam arayışımızın ya da her türden mücadelemizin o anlık zaferi görece boştur. Planlama yaparken, tartışırken ya da deneyimlerimizi en son aşamada değerlendirirken özellikle kısa vadeli birtakım hedeflere ve bunların başarıлып başarılamadığına odaklanırsak bizi sınırlayan ve zayıflatan bir hataya düşmüş oluruz. Harcanan her tür çabanın bizzat kendine dönük şekilde var olduğunu savunan reformcular gibi olmamalıyız. Biz yeni bir toplum istiyoruz. Sergilediğimiz her çaba ya buna katkıda bulunur ya da bir işe yaramamış demektir.

Kaybetmek Anlamsız Değildir

Yukarıdakileri ya da başka örnekleri ele alalım. Oturma eylemi yapıyoruz ama hedefimize ulaşmadan uzaklaştırılıyor. İşgal eylemi yapıyoruz ama bir şey elde etmeden yerimizden ediliyoruz. Makam için yarışıyoruz ama oyların çok azını alabiliyoruz. “X” talebimiz var ama kazanamıyoruz.

Hiçbir örnekte hedefimizi tutturamıyoruz. Hoş değil ama anlamsız da denemez. Girişimlerimiz işe girerken sahip olduğumuz destekçi sayısını artırdı mı? Kamuoyunda daha fazla bilinir hale geldik mi? Katılımcılarımız ve destekçilerimiz coşku kazandı mı, bilinçlendi mi ve şu an için değilse de gelecek için güçlendi mi? Olaylardan öncesine kıyasla daha iyi bir örgütlen-

me ve anlayışa sahip miyiz? Kendimizi gelecekteki daha güçlü ve derin girişimlere hazır hale getirdik mi?

Bu sorulara verilen yanıtlar olumluysa anlık mağlubiyet aslında başarısızlık değildir. Bu durumda kaybetmek anlamsız değildir. Aksine bu yanıtlar olumluysa mağlubiyet bir belirleyici bile olamaz. Temel noktalarda, uzun vadeli hedeflerde kazanmış sayılırız.

Yenile Yenile Kazanacağız

“Yenile yenile kazanacağız” sözü Alman devrimci Rosa Luxemburg’a aittir. Peki anlamı ne?

Kaybetmişsinizdir. Birtakım anlık hedeflere ulaşmayı başaramamışsınızdır. Diyelim ki daha da kötüsü var. Anlık hedefe ulaşamamanın yanı sıra daha fazla destek toplayamamış, bilinç artıramamış, daha fazlasını istemek için gerekli araçları yarata-mamışsınızdır. Yine de kaybetmek her ne kadar sizi heyecansız ve hiçbir olumlu kazanım elde etmemiş halde bırakarak yıkıcı olsa da gelişiminizi şekillendirecek bir bakış açısı sunabilir ve aldığınız dersler sayesinde gelecekte daha iyi sonuçlara ulaşabilirsiniz. Luxemburg’un sözlerinin bir anlamı budur.

İkinci anlamıysa, sadece bir kez kazanmanız gerektiğidir. Hiçbir zaman bir yenilginin hatta büyük bir yenilginin bile en kısa süre içinde daha iyisini yapmanız için bir kıvılcımdan fazlası olmasına izin vermeyin.

Erdem Geliştirmek

Kendine düzenli olarak bakıp yalnızca mükemmellik gören, övülebilecek yanlarını bulup ölümüne savunan bir tip vardır. Bir de bunun tam tersine, yine düzenli olarak kendine bakıp başarılarını gören ve bundan keyif alan ama daha çok kusurlara odaklanan ve titizlikle bunları düzeltmeye çalışan tip vardır. Bu kısımda tespit edilen tüm diğer noktalar gibi bu da ufak ama

bariz bir gerçektir. Kusursuz varlıklar değiliz. Hatalarımızı görüp onları düzelterek daha iyi hale geliyoruz. Pratikte bunu yapmak o kadar da kolay değil.

Bencillik engel oluyor. Savunmacılık ve güvensizlik duyguları engel oluyor. Statü arayışı engel oluyor. Zayıflıkları ve kusurları kabullenme hissinin bir şekilde potansiyeli bastırdığı, bunlar hakkında sessiz kalma ve hatta bunları gizleme, yalnızca olumlu özellikleri öne çıkarma ve hatta abartma tavrınınsa potansiyeli artırdığı inancı da keza yanlış ama çok yaygın bir tutum.

Büyük ölçekli bir örneğe bakalım. 1960'ların hareketlerinde aktif olan insanlar sıkça 1960'lardan bahseder ve bu konuda yazılar kaleme alır. Bunu özellikle halka açık bir şekilde yaparlarken, herhangi bir eleştirinin gelecekte değişim arayışı olasılığına zarar vereceğini ifade ederek oldukça saldırganlaşıyorlar. Pembe gözlüklerle edindiğimiz bakış açısının ilham vereceğini söylüyorlar. Kötü haberlerle gelenleri hoş karşılamıyorlar. Bu saçmalığın daniskası. Getirilen haberler doğruysa bu kişiler gerçek bilgilerle gelmiş demektir. Haberler yetersizlikleri ortaya koyuyorsa değişimleri şekillendirebilecek işlevsel bilgi içeriyor demektir. Pek çok anlatıcının inanmak istediği gibi, eğer hiç büyük kusur yoksa ya da çok az varsa bu da çok kötü haber demektir. Sonuçta yeni bir dünya kazanmış falan değiliz. Her şeyi sorunsuzca, en iyi haliyle yapmış olsak sonradan başkaları nasıl daha iyisini yapabilir ki?

Geçmiş eylemlere, örgütlere veya ideolojilere bakarken gerçek bir kusur bulmak iyidir. Gelişim eksenli bir yaklaşım değerli şeyleri harcamaz ama kusurların da doğru aktarılmasından çekinmez. Güçlü yanları geliştirmenin ve güçsüz yanları ortadan kaldırmanın yolu budur.

Sorunları aktarırken ve ele alırken sakınılması gereken bir tuzak vardır: Gerçekten etkide bulunabileceğimiz şeyler dışında

her şeyi ele almak, yalnızca düzeltebileceğimiz şeyleri ele almak yerine boşu boşuna yakınıp durmak.

Daha net bir ifadeyle belli bir zaman ve enerji miktarını bazı sorunları anlamaya ve onları ele almaya ayıran aktivistler düşünün. Açıkçası bilgi içeren her şey işe yarar ama bazı şeylerin daha fazla işe yaraması muhtemeldir.

Örneğin otoritelerin –polis ve diğerleri– eylemlere izin vermemesinden yakınmak anlamsızdır. Buna sızlanmak denir. Anaakım medyanın harcadığınız çabaları dürüstçe yansıtmadığından –ya da hiç yansıtmadığından– yakınmak da öyle. Elbette bu faktörler sonuna kadar analiz edilebilir ama depresyona sürüklemekten başka bir işe yaramaz. Önemli olan kendi gündemlerini takip eden medya ve otoritelere rağmen işlevsel rotalarda ilerlemektir.

Aktivist çabalarına ilişkin en sıkça ve haklı şekilde endişe duyulan konu üyelerin kompozisyonudur. Başarıya ulaşmak için yeterli sayıda insan olup olmadığı işin bir yönü, dahil olan insanların geçmişlerinin farklı toplumsal kesimlerde etkilenen herkesin isteklerini yansıtacak kadar çeşitli ve dengeli olup olmadığı bir başka yönüdür.

Bunlar hakkında endişelenmek insanları genelde olgular hakkında söylenmeye ve biteviye yakınmaya iter. Belki bu sadece toplumun kötü yanları –toplum ırkçı, cinsiyetçi, sınıfçıdır– seviyesinde gerçekleşir ve yeterince siyah, kadın ya da işçi üyemiz olmaz. Bazen bir adım daha ileri gidilir: Toplumun baskıcı nitelikleri yüzünden farklı gruplara ait insanlar farklı zaman sınırlamalarına maruz kalırlar, farklı beklentilere girerler, farklı yükler üstlenirler, farklı güven seviyeleri sergilerler. Bu böyle uzar gider ve farklı oranlarda liderlik üstlenirler. Bu ana değin yapılan tespitler, ne kadar bilgi içerirse içersin, yalnızca sorunların temel sebepleri hakkında yakınmaktan ibaret kalır. Bütün bu tartışmayı farklı bir yöne sürükleyecek bir başka adımsa şunu sormaktır:

Hareketteki yetersiz temsil edilen kesimlerin katılımına zarar verecek neler yapıyoruz? Daha iyi haliyle: Yetersiz temsil edilen kesimlerin katılımını artırmak için ne yapabiliriz? Bu şekilde sorunlar hakkında yakınmayı aşıp kazanımlar elde etmeye, çabalarımızın dengesizliklerini geride bırakmaya başlayabiliriz.

Zafer Avuçlarınızdan Kayıp Gitmesin

Toplumun muhalefeti kısıtlama ve hatta ezme, bunu başaramadığıdaysa muhalefetin harcadığı çabaları kendi başarıları gibi gösterme gücü olduğunu biliyoruz. Mantık basit. Hareketler bir hedef –“x”– peşinde koştuklarında ve seçkinler “x”hedefine erişimi engellemek istediklerinde önce el altından, alenen, gizlice, bildikleri her yolla muhalefetimizi yanlışlıkla güçlendirmeden bunu yapmak için uğraşırlar. Düşünün ki başarılı olamadılar. Pes etmek zorundalar, “x” hedefini bahşetmek zorundalar. Ne yaparlar?

Emek hareketinin sendikal haklar, yüksek ücretler, daha iyi çalışma saatleri ve benzerleri için elde ettiği zaferleri düşünün. Ya da yeşillerin kirlilik yasaları, temizlik çabaları ve benzerleri konusunda elde ettikleri zaferleri. Ya da feministlerin adil ücretler, pozitif ayrımcılık, kürtaj hakları ve benzerleri için elde ettiği zaferleri. Veya ırkçılık karşıtı hareketlerin pozitif ayrımcılık ya da yurttaş hakları yasaları için elde ettikleri zaferleri. Ya da barış hareketlerinin şiddeti önlemek veya bir savaşı durdurmak için elde ettikleri zaferleri. Ne olursa olsun seçkinler budala değildir. Kaybettiklerinde olası en iyi sonucu elde etmeye çalışırlar. Bu iki şekilde olur.

Birincisi, hareketlerin kazandıkları insani değişimlerden kendilerine pay biçerler. Bir kanun çıkarır, bir politika belirler ve bunu hareket sayesinde değil, ona rağmen yaptıklarını söylerler. Değişimi getiren şey hareketin çılgınlığına karşın onların yüce gönüllülüğüdür. Bunu yapmalarının sebebi basittir. Hareketin

yaptıklarından kendilerine pay çıkarabilirlerse –hareketin kendisini yabancılaşmış, zayıf ve ürkek hissetmesini sağlayarak– olayların gidişatını değiştirebilir ve aynı zamanda kamuoyunda övgü toplama şansı yakalarlar. Hiç şüphesiz ilerici değişimler için kendilerine pay biçen siyasetçiler hareketlerin kazandığı sadakati bile çalabilirler. İnsanlar hareketlere güvenileceklerini fark etmek yerine şimdiye dek elde edilen kazanımları korumak ve daha fazla kazanım elde etmek için bu siyasetçileri iktidarda tutmaları gerektiğine inanmaya başlarlar.

Hareketlerin bunun farkında olması gerekir. Hareketler siyasetçilerle diğer yetkililerin mecbur kaldıkları için yaptıkları değişimlerden kendilerine pay biçtiklerini görüp öfkelenmeli, yabancılaşmamalı ve isteksizleşmemelidir. Amaç sonuçta seçkinlerin övgü almasını önlemek değildir. Amaç değişimi elde etmek –ki buna ulaşıldı– ve daha fazla değişim kazanma kabiliyeti geliştirmektir. Dolayısıyla hareketler seçkinlerin kendilerini yabancılaştırmasına, kötülemesine ve yok etmesine izin vermeyerek elde ettikleri zaferin avuçlarından kayıp gitmesine neden olmamalıdır. Bunun yerine gerçeği dile getirmeli ve hiç olmadığı kadar güçlü hareket ederek bu gerçeği kanıtlamalıdır.

Seçkinlerin kötü bir durumdan en iyi sonucu elde etmek için denedikleri ikinci yol durumu zorlamak, yozlaştırmak veya sonradan tersine çevirmektir. Sendikalara inanılmaz bir zindelik ve şiddetle karşı çıkar ancak sendikalar kaçınılmaz olduğunda onlara yaklaşmaya, onları satın almaya, gündemlerini çarpıtmaya çalışır. Bunu her düzeyde görebilirsiniz. Açık bir şekilde kaderine terk edilene kadar diktatörü destekler –en son Mübarek örneğinde görüldüğü gibi–, daha sonra muhalefete sızmayı ve yaklaşmayı, hedeflerini sınırlamayı ve zaman içinde önceliklerini ve araçlarını yozlaştırmayı dener.

Hareketler faal bir muhalefet sayesinde ücret artışı elde ettiğinde seçkinler bir süreliğine yenilmiş gibi görünür. Sonra

fiyatları yükseltir ve verdikleri avantajı her şekilde geri almaya çalışırlar. Seçkinler kazanmak için oynar ve oynamayı hiç bırakmaz. Hareketin tepkisi nispeten uzun vadeli bir bakış açısı kazanmak ve hareketin üyelerini, müttefiklerini ve araçlarını düzenli bir şekilde artırmak şeklinde olmalıdır, aksi takdirde kazandıkları her şey saptırılır ya da tersine döner. Eğer hareketler, tam özgürleşmek bir yana, önceki ılımlı kazanımları dahi korumak istiyorlarsa şüphesiz eski kurumlarını başlıca baskı unsurları olarak kullanan toplumu dönüştürmek zorundadır.

Kolay Zafer Yoktur

Cape Verde’li büyük devrimci Amilcar Cabral şöyle uyarmıştı: “Yalan söylemeyin; kolay zafer diye bir şey yoktur.” Bunun çeşitli anlamları var. “Gerçek her zaman devrimcidir,” demişti İtalyan devrimci Antonio Gramsci ve yukarıdaki cümlemin anlamlarından biri bu. Öte yandan Cabral’ın kastettiği şey yalnızca diğerlerine değil kendimize karşı da dürüst olmamız gerektiği idi. Kendi sırtımızı sıvazlayarak cazibemizi artıracağımızı ya da daha iyi hissedeceğimizi düşünmek ciddi bir hatadır. Daha kötüsü hiçbir ilerleme kaydetmezken büyük ilerlemeler kaydettiğimizi –zaferler kazandığımızı– iddia etmek, düzeltmeye çalıştığımız güçsüz yanlarımız ve başarısızlıklarımızı değerlendirme şansımızı elimizden alan bir öz yanılsamadır. Giderek çoğalan, çeşitlenen ve genişleyen başarısızlıklarımıza giden bir yoldur. Kutlamalar yaparken tam ve nihai yenilgiyle karşılaşacağımız yoldur.

Bunun son derece net olacağı, hiç kimsenin bunu gözden kaçıramayacağı düşünülebilir. Ne var ki bu bir yanılgı olur. Barış hareketini düşünün. Irak işgalinden önce dünya çapında gösterilere dönemin haber kaynaklarının bildirdiğine göre yirmi milyon kişi katılmıştı. Zaman içinde başka gösteriler de yapıldı. Her seferinde zor elde edilen kazanımlar sebebiyle

zafer kazanıldığı iddia edildi. Ne var ki bu kazanımlar gerçekte “kolay zaferler” değil ağır yenilgilerdi çünkü katılanların sayısı artmak yerine hızla azalıyordu. Son on yıl içindeki hiçbir şey savaş karşıtı kazanımlardaki düşüşü anlamaktan ve bunu tersine çevirmek için sebeplerini ortaya çıkarmaktan daha yüksek bir stratejik önceliğe sahip değildir.

Sayırsız benzer örnek verilebilir ancak gelin Venezuela’dan bir örneğe bakalım. Oradaki Bolivarcı hareket her yeni seçimle birlikte sadece galibiyeti değil aynı zamanda hareket için dev bir zaferi kutluyordu. Öte yandan bu seçimlerin çoğunda zafer marjı artmak yerine azalmıştı ve hareketin görev başında olduğu düşünüldüğünde, olması gereken sonuçlar alınmamıştı. Dolayısıyla hareket “erken zafer” ilan etmişti. Gerçek kayıpları, bunların sebebini ve anlamını göz ardı etmişti.

Zaferleri bu şekilde kutlarken aslında düşüşün –ya da en azından beklenenden daha cılız bir zaferin– kanıtlarını görerek birtakım dersler çıkarmak, düşüşün sebepleri üzerine gitmek gibi davranışlara pek rastlanmaz. Diğer tarafta bu arada nihai hesaba değil, gidişata bakar ve işe koyulur.

Sabır Gerekli, Cüretkârlık Zaruridir

Kıyamet senaryolarıyla örgütlenme yaygın ve oldukça anlaşılır bir sorundur. Hiç şüphesiz birçokları bunun bir erdem olduğunu düşünür ve bu eğilimin üstesinden gelmeye çalışmak yerine onu abarttıkça abartır.

Bunun anlamı yaptığımız şeylerin başarıya ulaşmaması durumunda gerçekten dünyanın sonu gelmiş gibi örgütlendiğimizdir. Sanki tam zaferi bugünden kazanmazsak felaketler baş gösterecekmiş gibi örgütleniriz. Yapmaya hazırlandığımız –ya da birilerinin bizim için yapmaya hazırlandığı– şeyleri hemen şimdi yapmazsak insanlar yaşamlarını yitirecekmiş gibi örgütleniriz. Tehlikeler ve bedellerin olmadığını söylemek iste-

miyorum. Elbette var. Bu insanları motive etme şekillerinden biri. Amaçların netliği ve doğruluğu araçların geçerliliği ve olasılıkları üzerinden elde edilebilecek şeylerle değil, sözkonusu meselelerin şiddetini tekrar tekrar dile getirerek ve bazen bunu abartarak insanları motive etmeye çalışma şekillerinden biri.

Dahası bazen öyle örgütleniriz ki sanki talep ettiğimiz şey yalnızca sorgusuz sualsiz öncelikli ya da yapılabilecek tek ahlaki şey değil aynı zamanda tüm sorunları çözecek, adaletsizliği sonsuza dek bitirecek şeymiş gibi davranırız.

Uzun vadeli bir bakış açımız yok. Sabrımız yok. Her zaman aceleciyiz. Sanki dünya bir uçuruma gidiyormuş gibi ve yakalamaya çalıştığımız kişi ya da bizzat biz atlamayıp tutunabilirsek her şey hallolacaktı gibi davranıyoruz. Çok biçimli değişkenleri gözden geçiriyor ve yalnızca birtakım kısa vadeli amaçlara odaklanıyoruz. Bu amaçlar kimi kötü durumlarda retorik vasıtasıyla bir hezeyana dönüşecek kadar şişirilebiliyor.

Bu akli başında ve özenli bir yaklaşımın tam tersi. Bu akli başında bir kıyaslama yetisinin tam tersi. Hatta çoğu zaman dürüstlüğü bile tam tersi. Kıyamet senaryolarıyla örgütlenmek birtakım çaresiz kişileri harekete geçirebilir fakat uzun soluklu ve donanımlı adanmışlık ve bakış açısı sağlamaz. Ayrıca başarının gerçekte ne olduğuna dair bir duygu kazandırmaz ve uzun soluklu kazanımlar elde etmek için ele alınması gereken çok sayıda değişkene dikkat kesilmeyi de önler.

Son elli yıldır bu türden her yönelim haklı olsaydı dünyanın şimdiye dek birçok kez yok olmuş olması gerekirdi. Aynı şekilde devasa değişimler sağlayacağı –ve ancak bir budalanın bunlardan kaçınacağı– iddialarıyla örgütlenen her etkinlik veya eylem iddia ettiği niteliklere sahip olsaydı sürekli devasa değişimler görmüş olurduk.

Gerçek şu ki dünya yok olmadı ve tek bir proje sayesinde devasa değişimler hiçbir zaman gerçekleşmedi. Bunun yerine

insanlar hareket retorikine güvenmemeyi öğrendiler, hareketin örgütleyicilerinin ve hatta katılımcılarının retorikine karşı şüpheci yaklaşıma başladılar ve vaat edilenler gerçekleşmediğinde umutsuzluğa kapılmaya meyilli oldular.

Gerçeklik konusunda kıyamet senaryoları yazmak yerine sabırlı ve ağırbaşlı olmanın zor taraflarından biri cüretkâr olma gerekliliğidir. Zorlu bir kombinasyon bu.

Cüretkâr olmak için yaygın kabul gören normlara sürekli meydan okumamız gerekir. Bunun anlamı uzak görünen hedeflerin peşinde koşmaya çalışmaktır. Devasa engellere gözümüzü dikmek ve ne kadar uzun sürerse sürsün bizi hangi yolun oraya götüreceğini sormaktır. Cüretkâr kişi tek bir an bile teslim olmayı aklının ucundan geçirmeyen, mevcut gerçek koşullarıya asla inkâr etmeyen güç durumdaki kişidir. Zor olan hem cüretkâr olup hem de gerçekliği kabul etmektir.

Zaferi Hayal Etmek Faydalıdır

Cüretkârlığın bir özelliği, davranışlarla değil düşüncelerle ilgili olmasıdır. Cüretkârlık bir tür yöntemdir. Eninde sonunda nihai zaferi ve yeni bir dünyayı kazanacağından emin olmaktır. Bizim durumumuzda, gelecekte katılımcı ekonomiye, katılımcı siyasete, feminist akrabalık ilişkilerine ve interkomünalist kültüre sahip, ekolojik açıdan korumacı ve enternasyonalist bir topluma ulaşmaktan emin olmaktır. Şimdi akıl oyununa yani gerçekten işe yarayacak zihniyete gelelim.

Stratejik düşünmenin yollarından biri ileriye dönük düşünmektir. Mevcut koşulları özenle değerlendirin. Hareketin sahip olduğu varlıkları –bilinç, üyeler ve örgüt– değerlendirin. Mevcut istekleri değerlendirin. Hepsinin ışığında talepleri veya varlıkları kullanmayı amaçlayan programı ya da projeleri formüle edin, istekleri gözden geçirin ve ileriye yönelik harekete geçin.

Stratejik düşünmenin bir diğer yolu geriye dönük çalışmaktır.

Nihai zaferden kısa süre sonra nelerin var olabileceğini sorun. Hangi yapıların mevcut olması gerekecek? Hangi zihniyete erişildi? Ne kadar üye kazanıldı? Sonra adım adım geriye gidelim. Hiç şüphesiz izlenecek yol kusursuz bir şekilde belirlenmeyecek –hatta ileriye dönük düşünürken elde edilenden daha belirsiz olacak– ama bu yaklaşımla erişilmesi gereken köşe taşları ortaya çıkabilir ve bu köşe taşlarına erişmek için izlenecek yolun ana karakteri de belirlenebilir. Zaferi çıkış noktası olarak görün ve geriye dönük düşünün. Mevcut koşulları –doğru tasvir etmek şartıyla– çıkış noktası olarak alın ve ileriye dönük düşünün. İkisi de stratejik düşünmenin bir parçasıdır.

Kazanabiliriz, Kaybedebiliriz

Şimdi değineceğimiz nokta basit ama önemli. Gerçi halihazırda söylenenlerin ışığında lüzumsuz da olabilir, o yüzden oldukça kısa tutacağız.

Bir kampanya, proje, mücadele, yapılanma başlatıyoruz. Cüretkâr ama esneğiz. Azimliyiz ama bariz gerçekleri de görmemiz gerekiyor. Hemen başarılı olamayabiliriz. Çalışıyoruz, o nedenle yakın hedeflerimize ulaşırsak da ulaşmasak da dersler alıyoruz, kazanımlar elde ediyoruz ve beklediğimizden az olsa da uzun vadeli bir sürece katkıda bulunuyoruz. Denediğimiz her şeyin işe yarayacağını, sahip olduğumuz her görüşün doğru çıkacağını ve operasyonel anlamda makul olacağını garanti edemeyiz.

Başarmaya çalışıyoruz çünkü başarabiliriz. Uzun vadede kazanacağımız için harcadığımız çabaların uzun vadeli başarıya katkıda bulunduğundan emin olmamız gerekiyor. Haklı olduğumuzu iddia etmiyoruz. Her bir düşüncemizin çağlara yayılan bilgelikler olduğunu iddia etmiyoruz. Bizimle yaşanan tüm anlaşmazlıkların sınırsız cahillik anlamına geldiğini iddia etmiyoruz. İstekliyiz ve deniyoruz. Alçakgönüllüyük ve öğreniyoruz. Hiç kolay değil. Bu zihniyetle her zaman başarılı

olabiliriz diye bir koşul yok. Denersek ve denerken birbirimize destek olursak zihinsel ve pratik açıdan her zamankinden daha fazla başarılı oluruz.

Meleklerin Tarafında Savaşmak İntihar Demektir

Solda, en azından Amerikan solunda ve başka yerlerde değişik şekillerde uzunca süredir atılan bir slogan vardır. “Meleklerin tarafında ol.” Bu sloganın korkunç tarafı hepimizin iyi, ahlaklı vs. olmak zorunda olmamız değil meleklerin ölü oluşudur. Slogan bir mağlubiyet beklentisini sergiler. Meleklerin tarafından olmak, dövüşerek düşeceğimi ama sonuç olarak düşeceğimi yani kaybedeceğimi anlatır.

Bu zihniyet, stratejik olma gerekliliğini ortadan kaldırır. Kişinin yeteneklerini ve becerilerini geliştirmesi gerekliliğini yok sayar. Hataların düzeltilmesi gerekliliğini yok sayar. Eninde sonunda yenileceksem neden tüm bunlarla uğraşayım? Tek yapılması gereken iyi olarak bilinmektir. Sonuçta her şey olacağına varır.

Bu tutuma sahip bir hareket kendisini değerlendirenlere meselenin kazanmak olmadığını, kazanmayı beklemediğini söyler. O halde mazoşist değilsem neden bu harekete katılayım?

Aynaya Bakmak Kendine Çekidüzen Vermek Demektir

Bu da yukarıdaki konunun biraz geniş hali. Sabahları uyanınca aynada kendime baktığımda gülümsemek isterim. Kendime saygı duymak isterim. Verdiğiniz üstü örtülü ya da açık mesaj, özsaygının sadece doğru değerlerle ilgili bir şey olduğu fikrini içermiyorsa bunda yanlış bir şey yok. Bu değerlere sahipsem etik, ahlaklı bir yaşamım var demektir ve aynaya baktığımda karşımda bir canavar görmem.

Peki ama ya dünyayı gerçekten etkileme meselesi ne olacak? Peki ya toplumsal adalete katkıda bulunmak için etik tercihlerin

yanı sıra akıllı tercihler de yaptığımı, yeni bir dünya yaratmak konusunda akıllı tercihler yapabildiğimi bilmem gerekiyorsa ne olacak?

Böyle bir dünyaya ulaşılabilceğime inanmıyorsam, bunu özsaygı için bir ölçüt olarak kullanamayacağım açıktır. Başka bir dünyanın mümkün olduğuna inanıyorsam kullanabilirim. Slogana göre buna inanmıyorum. Bu slogan kazanacaklarına inanmayan ama kaybedilecek bir davada erdemli olmak gerektiğini düşünen insanlara hitap ediyor. Yine bu tutum, bir hareketi değerlendiren insanlara meselenin kazanmak olmadığını ve kazanmayı beklememeleri gerektiğini söylüyor. O halde mazoşist biri olmadığım sürece neden bu harekete katılayım?

“Dövüşeceksen İyi Dövüş” Demek Teslimiyettir

Yenileceğine inanmak ve bu inancı yaymak ve dahası bununla tutarlı davranışlar sergilemek farklı şekillerde görülebiliyor ama bunun her durumda ölümcül olduğu açık.

Düşünün ki LeBron James ile birebir maç yapacaksınız ya da Usain Bolt’la yarışacaksınız veya Ella Fitzgerald’la (dirilmiş olması gerekiyor tabii) bir şarkı yarışmasına gireceksiniz. Bu tür bir yarışmayı kaybedeceğiniz açık. Sıkı çalışsanız da kaybedersiniz. Çalışıp strateji kursanız da kaybedersiniz. Güçsüz yanlarınızı bulup üzerinde çalışsanız da kaybedersiniz. Aslında ne yaparsanız yapın ezilerek yenilirsiniz. Peki ne yapmanız gerekiyor?

Etkileyebileceğiniz bir şeyler bulmaya çalışın. Nasıl görüneceksiniz? Duruşunuz nasıl olacak? Kaybettikten sonraki tavrınız nasıl olacak? Ne giyeceksiniz? Gülümseyerek dostluğunuzu sürdüreceksiniz? Örnekler çoğaltılabilir. Anlamlı etkiler bırakabileceğiniz şeyler hedeflersiniz. İyi dövüşürsünüz, iyi görünürsünüz, iyi hissetmeye çalışırsınız, başkalarının iyi hissetmesine yardımcı olmaya çalışırsınız ve bunları kaybeder-

ken dahi yapabilirsiniz. Sıkı çalışmaya, çok çalışarak strateji belirlemeye, güçsüz yanlarınızı düzeltmeye gelince, istediğiniz kadar titizlikle ve tekrar tekrar bunları yapın yine de bunların hiçbirini yapmamış gibi aynı şekilde yenilirsiniz. O halde neden vakit kaybedelim ki?

İyi dövüşmek demek iyi görünmek, iyi hissetmek, tam anlamıyla kendini vermek, kaçınılmaz yenilgiye giderken iyi bir gösteri yapmak demektir. Yenilgi kazanmaya çalışmak için yapılması gereken her şeyin önüne geçer. Çünkü sonuçta kazanamamışsınızdır. Bu tutum adaletsizliğe karşı çıkanlar arasında sıkça görülen bir durumdur ve tarihin çöplüğüne terk edilme-
lidir. Aksi takdirde bütün projelerimizin çuvalalayacağından emin olabilirsiniz.

4*

Başka Ne Gösterebilirsin?

“Bir anlık uyanış bazen bütün yaşamda kazanılan deneyimlerden kıymetlidir.”

Oliver Wendell Holmes, Jr.

HAREKETLER YAŞAMIN TÜM YANLARINI yansıtan hangi talepleri tek bir programa sığdırabilir ya da bir programın merkezine oturtabilir?

Bir hareket ya da örgüt için bir programın amacı odaklandıkları kampanyalar üzerine çalışmanın ve bu kampanyaları kazanmanın şöyle birtakım kazanımlar sağlamasıdır: Hareketin dışarıya erişimini ve katılımcı eğilimini güçlendirmesi, hareket üyelerinin bilincini zenginleştirmesi, hareketin ötesinde diğer insanların alışkanlıkları ve inançlarına ulaşmayı sağlaması, bu insanları diğer kampanyalara ve toptan yeni bir toplumsal sistem arayışına daha açık hale getirmesi, hareket içi ve dışındaki gerçek ve önemli ihtiyaçları karşılaması, gelecek hedeflerinin sergilenmesi, zenginleştirilmesi ve hatta uygulanması ve sürekli daha fazla kazanım elde ederek hareket araçlarının zenginleştirilmesi.

Ekonomi

Olası bir örneğe bakalım. Birileri hareketin doktorların gelirini

artırmak için çalışacağı bir kampanya –halkın ilgisini çekecek birkaç öneriden biri– öneriyor. Bunu bir kampanya için temel bir fikir olarak değerlendirmeden önce şunu sormak gerekir: Bu amaç için mücadele etmek ve kazanmak, istenen etkileri yaratır mı? Yanıt, hayır yaratmaz. Yalnızca halihazırda durumu –hem gelir payı hem de iktidar ya da nüfuz anlamında– iyi olan bir gruba fayda sağlayacaktır. Yardım etmek isteyeceğiniz kişilere hiçbir faydası olmayacaktır. Mevcut sistemin merkezindeki değerleri ve yapıları sağlamlaştırıp meşrulaştıracaktır, yeni bir sisteme götürecek değerleri ve yapıları değil. Diyelim ki doktorları ve belki de sırada kendilerinin olacağını düşünen avukatları ya da mühendisleri sevindireceği kadar nüfusun çoğunluğunu da sevindirecek yeni hareket ilişkilerine ve alışkanlıklarına yol açması pek olası değildir. Peki bu öneri iyi değilse, iyi bir öneri nasıl olabilir?

Farz edelim ki bütün dünyadaki işçilerin durumunu düşünüyoruz. İktisadi yaşama dair çok genelgeçer gerçeklerden biri, çok sayıda insanın uzun saatler çalıştığı ama çok sayıda insanın da yeterli iş bulamadığı, yetersiz istihdam edildiği ya da işsiz kaldığıdır. Hiç şüphesiz insanların emekleri karşılığında aldıkları toplumsal ürün payı da genellikle –en azından işçi sınıfından olanlar için– olması gerekenden çok düşüktür.

Yaptığımız sınıf analizini –ve özellikle de patron / koordinator / işçi ilişkilerini– ve dengeli iş kompleksleri, özyönetimci karar alma mekanizması, adil ücretlendirme gibi yeni işyeri özellikleri konusundaki niyetlerimizi düşünerek çalışan insanlara fazlasıyla cazip gelebilecek, istenen ve hak edilen faydaları sağlayabilecek, yeni istekler doğurma potansiyeli taşıyan yeni bir bilinç kazandırabilecek ve aktörleri hiç olmadıkları kadar güçlendirebilecek bir kampanya yaratabilir miyiz? Gerçekten arkasında durabileceğimiz bir şeye ulaşmak için bu şekilde düşünmemiz gerekir.

Diyelim ki örgüt ya da hareket bu düşünce çizgisini takip ediyor ve belki bir tesis ya da sektörde veya bütün ülkede, hatta uluslararası boyutta olası bir kampanya olarak iş gününün kısaltılması fikriyle yola çıkıyor. Bu talep çok uzun saatler çalışan kişiler için kesinlikle iyi olacaktır. Peki ama yetersiz istihdam edilen ya da işsiz olanlar için ne anlamı olacak? Şöyle ki, bu öneri onlar için de iyi. Şu anda çalışan kişiler daha az çalışırlarsa şu anda çok az çalışanlar için de iş imkânları doğacaktır.

Bu noktada bir başka sorun daha beliriyor. Sadece iş yükünü değil herkesin toplumsal üründen aldığı payı yani gelirleri de önemsiyoruz. Diyelim ki ben haftada yetmiş, altmış, elli ya da kırk saat çalışıyorum. Farz edelim ki herkesin haftada en fazla otuz beş saat çalışması isteniyor. Bu bana daha fazla boş zaman kazandırır. Daha önce çalışmayan kişilere üretimde bir rol üstlenme şansı verir. Peki ama ya ben eski gelir düzeyimle kıt kanaat geçinebiliyorsam? Çalıştığım saatler azaldığında gelirim düşer ve ben bunu kaldıramam. Birdenbire programdan korkanlar arasına girerim.

Peki ne yapabiliriz? İş saatlerini azaltma talebimiz tek başına işe yaramayacak. Peki ama neden çalışma saatlerim kısalıyor diye gelirim azalsın? Neden saatlik ücretim değişimin bir parçası olarak artmasın? Bu sayede daha önceki gelirimle aynısını ya da daha fazlasını alarak artık çok daha az çalışabilirim.

Bir firmada yapılan iş miktarı daha öncekinin aynısıdır. Şimdiyse işçilerin her biri otuz beş saat çalışıyor ama artık daha fazla işçi var. Saat ücretlerinin artmasıyla emeğin toplam maliyeti de oldukça artmış durumda. Bu fazladan ödeme nereden gelecek?

İlk kaynak kârlar. Kârlar hareketin zorlamasıyla düşürülebilir. İkinci kaynak, daha önce ortalama bir çalışanın beş, on, hatta elli misli kazanan işgücünün –koordinatör sınıf– gelirlerinin % 20'si. Peki bu nasıl işleyecek? Cidden bu kişilerin

saatlik ücretini kısmak istiyor muyuz? Bir gün, elbette. Ücretlendirmenin toplumsal açıdan değerli emeğin süresi, yoğunluğu ve zorluğuna göre yapılması gerektiğine inanıyoruz. Bu norm işlediğinde hiç kimse ortalamanın beş, on, hatta elli misli kazanamaz. Ama şu an için talebimiz daha sade olabilir hatta onları da kazanmak için uzun vadeli değerlerimizi anlatabiliriz. Koordinatör sınıf üyeleri de –işyerindeki, sanayideki veya ülkedeki mühendisler, doktorlar, avukatlar, üst düzey yöneticiler ve CEO’lar vs. – kampanyanın odak noktasına göre, otuz beş saat haftalık çalışmayla sınırlandırılacaklar. Öte yandan eski saatlik ücretlerini koruyacak, saatlik ücretlerinde bir artış almayacaklar. Dolayısıyla artık daha az çalışıyor ve daha kısa çalışma saatleri sebebiyle eskisine göre daha az kazanacaklar.

Ancak hâlâ bir sorun var. Doğru bir kampanya seçmek tek başına sihirli değnek değildir. Bir miktar ciddi düşünce ve özen gerektirir. Koordinatör sınıfın yetki sahibi işçileri artık sadece otuz beş saat çalışmaktadır. Önceden ortalama elli saat çalıştıklarını hatırlatalım. Peki ama eksik kalan saatlerinde yapılacak işleri artık kim yapacak? Yanıt, önceden bu işi yapmayanlar, şeklinde olmalı. Bazen diğer işçiler –işçi sınıf üyeleri– dahil olabilir ama daha çok normal işlerinin yanı sıra bu türden bir işin gerektirdiği becerileri öğrenmeleri ve koşullarını anlamaları gerekecektir. Dolayısıyla daha çeşitlendirilmiş iş tanımları oluşturmamızı sağlayan iş eğitimleri aracılığıyla bir geçiş dönemi yaşanır. Eğitim sürerken neler olur? Koordinatör sınıf üyeleri bu yetki gerektiren işleri yapmaya devam ederler ama azaltılmış saatler karşılığında azaltılmış ücretlerle. Daha fazla insan onların işini yapmayı öğrendikçe onların da çalışma saatleri azalır.

Tek bir kampanyada çalışma süresi, ücretlendirme ve işbölümü konularını hedef aldık. Bunlar için savaşabilir, konuya ilişkin her türlü analizi ve düşünceyi hayata geçirebiliriz. Böylece kazandığımızda daha fazla kazanım için yolu çoktan açmış oluruz.

Akrabalık

Bir örneğe daha bakalım. Kapsamlı bir program aracılığıyla, toplumsal değişim ve yeni bir toplum kazanma yolunda en önemli konumda olduğu düşünülen yaşamın tüm boyutları ele alınacak. Bu programın, cinsiyet ve cinsiyetçilik meselelerine ilişkin bileşenlerinden biri ne olabilir?

Önceki iki örnekte izlenen düşünce yöntemini takip ederek akrabalık alanına ilişkin kampanya yürüten bir hareket hayal edebiliriz. İşin zor kısmı, bu gerçeklikte yapılması gereken şeyin yeni “kurallar” talep etmek değil, bunların doğrudan günlük yaşamımıza uyarlanması olacak. Tabii istisnalar haricinde.

Örneğin bireylerin tek başlarına çocuk bakımı yükünü üstlenmesi çok ağır bir görev ve amaçlardan biri belli büyüklüğün üzerindeki tüm işyerlerinde devlet tarafından desteklenen kreşler açılması için yasal düzenleme yapılması olabilir.

Doğumdan önceki ve sonraki döneme ilişkin ne demeli? Ücretli izin elbette ilerici bir adım olacaktır. Ama bir sorun var. Kadınlar hamileliklerinin son aylarında ve diyelim ki her yeni çocuğun doğumundan sonra bir yıl izin alacak olsa işverenler –insani bir yaklaşım olmasa da– kadınları işe alırken iki kez düşüneceklerdir. Bir kadını işe alırsam işten izin alacağı bir sürü dönem olacak. Ben ona yine ödeme yapmak zorunda olacağım. Ayrıca onun işini yaptırmak için bir yol bulmam gerekecek. Belki geçici bir işçi bularak ya da diğerlerine mesai ücreti ödeyerek bunu halledebileceğim. Bir erkek alsaydım bunların hiçbirini yaşamazdım.

Venezuela’da birkaç yıl önce çok ilerici bir annelik izni yasası geçirildiğinde işverenlerin fark ettiği ve harekete geçtiği –kadın işçi alma eğilimlerinin azalması ve onların yerine başkalarını almaya çalışmak gibi– an buydu. Hükümetin çözümü doğum ve annelik izni vermek konusunda kadınlara sırtını dönmek olmadı. Tersine aynı hakları baba olan erkeklere de

verdi. Çalışma saatlerinde değişim önerdiğimiz yukarıdaki örneğe benziyor. Amaca ulaşmak için ek faydalı etkiler yaratmak ve istenmeyen olumsuz etkileri ortadan kaldırmak yoluyla sorun çözülebiliyor.

Hiç şüphesiz erkekler ve kadınlar arası ilişkilere dair ek talepler de yöneltilebilir: Tam kürtaj hakkının yanı sıra genelde erkekleri merkeze alan ve kadınların dışlandığı bir sistemin yerine kadınların sağlığına yönelik uygun bir yaklaşım benimsenebilir. Aynı şekilde herkes için ücretsiz sağlık bakımı olabilir. Eşit işe eşit ücret olabilir. Çocuk haklarında iyileştirmeler, gey ve lezbiyenlerin kısıtlama ve ihlallerden kurtarılması olabilir. Listeyi uzatmak mümkün.

Akrabalık alanına dair potansiyel çıkış noktalarından biri partnerlik haklarını (hastane ziyaretleri veya ölüm sonrası karar alma hakkı gibi) ve bazı ailelere tanınan, bazılarına tanınmayan ekonomik faydaları (sağlık sigortası, vergi avantajları, ortak mülkiyet, emeklilik / sosyal güvenlik kazançları gibi) belirleyen yasalarda değişim için harekete geçmek olabilir. Gey özgürleşme hareketinin evliliğin yasal olarak yeniden tanımlanması konusunda elde ettiği kazanımlarla bu halihazırda dünyada görülmekte olan bir gelişme. Öte yandan evliliğin aynı cinsiyetten çiftleri kapsayacak şekilde yeniden tanımlanması dar kapsamlı bir kazanım. Gerçekte aileler çok daha karmaşık yapılar. Çekirdek aile –birbirlerine aşk ilişkisiyle bağlanmış iki kişi ve bunların çocukları– birçok insanın tecrübe ettiği ya da etmek isteyeceği şeyin gerçek bir yansıması değil. Grup düzenlemeleri, birden fazla kuşağın bir arada yaşadığı haneler, birlikte yaşayan arkadaşlar, çocuklu ya da çocuksuz çiftler ve birbirlerini gözetmeyi seçmiş ve hep birlikte bir hane halkı olarak yaşayan karşılıklı rızayla oluşturulmuş her tür kombinasyon da “geleneksel” karı-koca ve çocuklardan oluşan aile biçimine göre daha az ayrıcalıklı olmamalıdır.

Çocuk haklarında iyileştirmeler de programın bir parçası olabilir. Oy verme yaşını düşürmek, mirasa yüksek vergiler getirerek çocukların gelirini ebeveynlerin gelirinden ayırtırmak ve yoksul çocuklara devlet yardımı gibi örnekler düşünülebilir. Bir diğer çalışma alanı, eğitim sisteminin dönüştürülmesi olabilir. Çocuklara kendi eğitimlerine ilişkin daha fazla söz hakkı verilebilir, (mülkiyet vergisine dayalı kaynaklar yerine) devlet okullarına eşit kaynak sağlanabilir ve ücretsiz kolej eğitimi verilebilir.

Bu program amaçları toplumsal cinsiyet eşitliğinin, yeni yaşam düzenlemelerinin ve çocukların kendi yaşamlarını kontrol etmesi için yeni fırsatların kapısını açacak bir kampanyanın parçası olabilir.

Program Parametreleri

Uygulanabilir bir program altında birleştirilebilecek olası kampanyalara ilişkin sürdürdüğümüz tartışma oldukça kısa ve hiçbir şekilde sınırlayıcı değil. Kampanyalar tam bir hareket ya da örgüt programının kayda değer bir parçasını oluşturabilir, ancak bu programlar aynı zamanda kültür, siyaset, ekoloji ve uluslararası ilişkiler gibi alanlarda da olabilir. Tüm bunların amacı bu kritik alanlarda çalışmak, bilinç düzeyini ilerletmek, destek ve katılım kazanmak, halka fayda sağlayan kazanımlar elde etmek, geleceğin tohumlarını şimdiden ekmektir. Diğer taraftan belli bir yerde, belli bir zamanda, bir program, yukarıda sözü geçen kampanyalardan hiçbirini içermeyebilir ve bulunduğu yere göre daha iyi bir amaç doğrultusunda hareket edebilir.

Ne olursa olsun bir program akla gelen her şeyi ya da istenen her şeyi başarmak zorunda değildir. Programların zaman sınırlaması vardır. Belki sadece bir yıllık bir program işe yarayabilir. Bir program bir şehir, bölge ya da ülkeyle sınırlı olabilir ya da uluslararası olabilir. Her durumda, mevcut tüm aktörler

için geçerli olmayacak, bir yanıyla bir gruba, diğer yanıyla diğer gruba odaklanacaktır. Her koşulda esnek olacak, neyin işe yaradığı ve neyin işe yaramadığına ilişkin dersler ışığında uyarlanabilir olacaktır.

Zaman içinde ve mekâna göre değişen ve dönüşen kampanyalar ve programlar ideal olarak ileriye dönük bir yola, insanların izlemek isteyecekleri bir yola katkıda bulunur.

5*

Önümüzdeki Yollar

“On sekiz yaşıımızda inançlarımız yukarıdan baktığımız tepeler gibidir, kırk beşimize geldiğimizdeyse içine saklandığımız mağaralara dönüşürler.”

F. Scott Fitzgerald

STRATEJİNİN KALBI VE RUHUNUN reddedilen bugünden arzu edilen geleceğe giden geniş bir yola ilişkin zihnımızde canlandırdığımız bir imaj olduğu düşünülür. Stratejiye dair her şeyde olduğu gibi ve birçoklarının düşündüğünün aksine herkes için hatta az sayıda kişi için bile tek bir ortak doğru yanıt yoktur. Bir ülkede ya da süreçte mükemmel işleyen bir yol, başka bir ülkede ya da süreçte işe yaramayabilir. Başta mükemmel görünen bir yol sonradan bozulabilir ve başka biriyle değiştirilebilir. Esneklik, hatalardan kaçınmak ve fırsatları yakalamak için vazgeçilmez önemdedir.

Bu kısımda detaylara hiç inmeden üç geniş yol türünden bahsediyoruz. Sonra, farklı bakış açılarına sahip başka insanlarla çalışırken üç senaryodan birini seçmek için –hepimizin gerçekten çeşitliliği benimseyen hareketler ve örgütlerle çalıştığımız varsayımından hareketle– önemli görünen bakış açılarını tanımlıyoruz.

Seçim Yolu

Seçimler tercihlerin beyanına yönelik kamuoyu yoklamalarıdır. Genellikle birtakım kişi veya kişilerin otorite sahibi resmi makamlara oturtulması yönündeki tercihlerle ilgilidir. Bu tercihler inanılmaz yetkilere sahip başkanlık tercihinin kadar uzanır.

Yeni iktisat, akrabalık, kültür, siyaset, ekoloji ve uluslararası yapılarla yapılandırılmış yeni bir topluma seçimle giden bir yol yalnızca seçimle katılımı içeren bir yol değildir. Aksine seçim faaliyetini ve seçim sonuçlarını ne mahiyette olursa olsun en büyük değer olarak kabul eden bir yoldur.

Başlıca odak noktası, geçmişe kıyasla daha fazla oy almak ve nihayetinde makam ya da referandum kazanmak için yeterli oy sayısına ulaşmaktır. Bu yolu izleyerek bu tür zaferleri ve kazanılan desteği biriktirmek, başlıca ara hedefler ve hareketin kazanım ve beklentilerinin kanıt niteliğindeki işaretleridir.

Bu, seçim çalışmalarının dışında hiçbir şey olmayacağı anlamına gelmiyor. Örneğin isyancı gösteriler olabilir ve alternatif kurumlar oluşturulabilir. Bunun anlamı başka ne yapılsa yapılsın seçim faaliyetlerine olumlu fayda sağlayacak şekilde yapılması gerektiğidir. Oy kazanmak, özellikle de makam kazanmak ve bunları değişim lehine kullanmak, harekete olan desteği göstermenin ve harekete yeni zaferler kazandıracak koşulları yaratmanın bir yoludur.

Makam ve bu makamın sahip olduğu imtiyazların sahibi olmak bu yolda vazgeçilmez önem taşır. Seçimler ve seçilmişlerin sergilediği eylemler kazançların ve kayıpların ana göstergesi ve daha fazla kazanç ve kaybın ana zeminidir. Kısacası seçim yolu her ne kadar katılımcı toplum arayışında siyasal, iktisadi, kültürel ve akrabalık yapılarını kökten değiştirmeyi amaçlıyor olsa da aynı zamanda bağlayıcı bir koşul olarak oylamaya ve seçmenlerin tercihlerine yönelik saygıyı da sürdürecektir.

Bir seçim yolunu oluşturabilecek proje örnekleri arasında

mevcut bir partide bir grup oluşturmak ya da bütün bir hareket partisi kurarak oy miktarını artırmak ve zamanla makam kazanmak için seçimlere girmek vardır. Makam kazandıktan sonra, yine seçim yolu mantığı içinde, kazanılan pozisyonların imtiyazlarını acı çeken ve destek veren grupların lehine yasal açıdan değişimler elde etmek ve nihayetinde toplumdaki yapısal ilişkileri anayasal olarak değiştirerek kitlesel aktivizmi ve inisiyatifli harekete geçirmek için kullanmak gerekir.

Tüm bunlara bir örnek olarak Venezuela'daki Bolivarcı devrim sürecini ele alalım. Hiçbir yol saf ve bozulmamış değildir. Bu örnekteyse devrimcilerin gerçek bir seçim sürecine en yakın durumunu görebiliriz.

Bir dizi tuhaf tarihsel gerçeklik sonucunda halkçı bir asker olan Hugo Chávez başkanlık koltuğunu aldı ve kutuplaşmanın ve muhalefetten gelen baskıların sonucu yüzünü sola döndü. Venezuela'da onlarca yıl süren türlü mücadelelerin –gizliden şiddet de içeren alternatif kurumsal ve isyancı mücadelelerin– ardından başkanlığın kazanılması hem kritik hem de yeni yaklaşım açısından önemli bir dönemeçti. Elde edilen makam her türden resmi, yasal ve hatta bir ölçüde yasa ötesi aktivizmi, toplumu daha da dönüştürme çabalarını koruma altına aldı ve üstüne daha da hızlandırdı.

Seçimler önemini korudu. Desteği artırma, değişim elde etmek için resmi kanalları kullanıp yasalar içinde hareket etme ve tüm bunları kanunları tek tek ve anayasanın yeniden yazımı yoluyla toptan değiştirmeye çalışırken yapma tavrı sürdürüldü. Halkın katılımını artırmak, gösterilere ve hatta isyanlara (bir darbe girişimine karşı) teşvik etmek, aşağıdan karar alımı ve sosyal hakların dağıtımı (sağlık bakımı, eğitim gibi) için yeni siyasal yapılar oluşturmak da en öncelikli konular arasında yerini aldı.

Bu fazlasıyla ileri ve bilgilendirici örneğin detaylarına daha fazla girmeyelim. Öte yandan bu örneğin eski patronlar, eski

valiler ve belediye başkanları, eski polis, eski medya hâlâ yerini korurken ve tüm bu eski unsurlar hep birlikte süreci engellemeye çalışırken seçimle gelinen en temel makamı kazanarak –ve dolayısıyla hükümetin en yetkili koltuğunda oturarak– devrimci bir süreci devam ettirmenin inanılmaz karmaşıklıklarını gözler önüne serdiğini belirtmemiz gerekir. Venezuela örneğinde devrimci toplumsal değişim için seçim yoluna gitmenin tarihsel açıdan kendine özgü niteliklerini görebiliriz.

Venezuela'nın yakaladığı büyük başarı bu yaklaşımın yaratacağı motivasyon ve faydaları –değişimi savunan seçilmiş yetkililere sahipken öte yandan daha genel olarak iç savaşı ve şiddeti önlemek gibi– ortaya koyuyor. Öte yandan yakaladığı başarı bu yaklaşımın güçsüz yanlarını da –halkın ve hatta liderliğin yönelimlerine karşın katılımcı hedeflerin önüne set çekme riski doğuran merkezileştirici dinamiği ve ellerindeki yoğun varlıkları bulabildikleri her araç vasıtasıyla ilerlemeyi engellemek için kullanan eski seçkinlerden oluşan ufak sektörlerin elinde kalan büyük gücün iyice yerleşik hale gelmesi gibi– gösteriyor.

Hiç şüphesiz birçok seçim yaklaşımı tarihte Venezuela örneğine kıyasla çok daha az başarı elde etmiştir. Diğer olası yönelimlere dair yaklaşımları dağıtan ama sonra kendisi de kaybolan ya da çözülen büyük kampanyalar ya da zaferi kazandıktan sonra umulandan çok farklı sonuçlar doğuran büyük kampanyalar buna örnek gösterilebilir. ABD'deki Yurttaşlar Partisi, Gökkuşağı Koalisyonu ve Yeşil Parti girişimleri buna örnek verilebilir. Umulandan çok daha zayıf sonuçlar doğuran seçim zaferlerine bir diğer örneğe –belki de en temel örnek– Brezilya'da İşçi Partisi adayı Lula'nın zaferidir. Seçimlerde % 60 oy alan hareket sürekli bir devrimci dönüşüme yönelen ve yönelten bir hükümet değil, eskisine kıyasla çok daha ilerici olsa da mevcut sistemi idare eden bir hükümet doğurmuştur.

Şu anda dünya çapında kendinden menkul çeşitli sosyalist partilerin giderek daha fazla seçmen toplama çabası stratejik olarak iyi tanımlanmış olması koşuluyla, seçim yaklaşımına bir örnektir.

İsyan Yolu

Bir isyan devrimci olması önkoşuluyla, toplumun başlıca kurumlarını kontrol altına almaya ya da nihayetinde bunu yaparak ileriye dönük bir yola girmeye ve bu kurumları, hatta sürekli kitlesel eylemleri toplumun yapılarını dönüştürmek için kullanmaya çalışan bir halk ayaklanmasıdır.

Bu kitapta açıklananlara benzer iktisadi, kültürel, siyasal, ailevi, ekolojik ve uluslararası yapılardan oluşan yeni bir toplum uğruna izlenecek isyancı yol yalnızca bir isyanı içeren bir yol değildir. Aksine birtakım seçimler ve alternatif kurum inşası gibi izlenebilecek her türlü yolun ötesinde isyancı kitlesel aktivizmi ve bu aktivizmle elde edilen ve korunan kazanımları öncelikli olarak gören bir yoldur.

Bu yolda yeni bir toplum arayışındaki kişilerin birincil odak noktası seçkinleri istenen değişimleri yapmaya zorlamak ve nihayetinde toplumun kurumları üzerinde kontrol elde etmeye başlamak, onlarda belirleyici değişimler yapmak –kısmen zaferler, bu zaferlerin getirdiği faydalar ve daha iyi koşulların birikmesi aracılığıyla kısmen de bu zaferlerin sağladığı artan destek yoluyla– için halk baskısını kullanmaktır. İsyancı yaklaşımda, halk gösterileri, güç ve destek gösterileri temel hedefler ve hareketin kazanımları ve beklentileri için kanıt niteliğinde işaretlerdir.

Bu sadece isyancı çalışmanın olacağı anlamına gelmez. Aksine yapılmakta olan her şey –örneğin bir seçimde yarışmak ya da bir referandum kazanmaya çalışmak veya eskinin çatlakları arasında birtakım yeni kurumlar inşa etmek gibi– isyancı fa-

aliyetlerin amaçlarına olumlu fayda sağlaması ışığında değerlendirilir. Halka güç kazandırmak ve bunu toplumsal yaşamın gelişmekte olan yanlarını kontrol etmek için kullanmak, daha fazla zafer için destek sağlar ve koşul hazırlar. Gösteriler ve bunların sağladığı değişimler, kazanımların ve kayıpların ana göstergeleri ve daha fazla kazanım ve kaybın temel zemini. Kısacası isyancı yol isyanı teşvik etmediği sürece ne eski kanunlara ve kurallara ne de seçimlere saygı gösterir.

İsyan şiddet içermeyebilir ve hatta buna karşı da olabilir. Öte yandan şiddet içermesi ve öncelikli olarak şiddete başvurusu da mümkündür. Detaylara fazla girmeye gerek yok ama bu konuda en yakın tarihli, fazlasıyla gelişmiş ve bilgilendirici, kendi çapında fazlasıyla başarılı örnek Küba'ydı. Küba örneği, büyük oranda eski normları ve kuralları genelde güç kullanarak ortadan kaldırmaya dayalı devrimci bir inşaa sürecinin içerdığı inanılmaz karmaşıklıkları ortaya sermişti. Küba'da devrimci toplumsal değişime giden isyancı yolun nasıl olduğu görülebilir.

Küba büyük başarı yakalanan alanlarda bu yaklaşımın sağladığı motivasyonu ve faydaları –toplumun yüksek katmanlarının bir hareket aygıtı aracılığıyla ölçeklendirilip kontrol altına alınması ve muhalefetin elinden engelleme araçlarının, makamlarının, mülklerinin ve diğer kurumsal güçlerinin alınması gibi– gözler önüne seriyor. Ayrıca büyük başarı yakalandığında dahi yaklaşımın güçsüz yanlarını da –tüm eski kanun normlarını ihlal ederken kullanılan fazlasıyla merkezileştirici ve hatta baskıcı bir dinamiğin fazla araç odaklı hale gelme riski taşıması ve bu yolla halkı yeni seçkinlerin (halkçı ve genel olarak ilerici olsalar da) attığı adımların salt alıcılarına ve izleyicilerine dönüştürmesi gibi– sergiliyor. Bunların dışında muhalifleri hem –kaybetmiş oldukları– yerli taraftarları hem de uluslararası müttefiklerinden gelen şiddetli taktiklere sürüklenme riski taşıyor.

Hiç şüphesiz en isyancı yaklaşımlar tarihsel olarak Küba örneğinden daha az başarılı olmuşlardır. Büyük ayaklanmalarda dikkatler olası diğer tüm hedeflerden başka yere çevrilmiş ama daha sonra bu ayaklanmalar yenilmiş ve çözülmüştür. Çoğunun sonucunda –Che Guevara’nın Bolivya örneğinde olduğu gibi– yoğun baskılar, ölümler ve tutuklanmalar yaşanmıştır. Bazı büyük kampanyalardaysa iktidar ele geçirildikten sonra Küba örneğine kıyasla katılımcıların umduğundan çok farklı sonuçlar gelişmiştir. İlkine ABD’de on yıllar boyunca yaşanan isyancı yaklaşımların yanı sıra 1960’larda sonuçsuz ve aşırı yıkıcı Weatherman çizgisi örnek olarak verilebilir. Uluslararası boyuttaysa devrimci partinin her tür halk katılımını baskı altına aldığı ve nihayetinde yasakladığı, aşırı baskıcı ve gerici bir düzen kurduğu Sovyetler Birliği’ndeki Bolşevikler örnek gösterilebilir.

İnşacı Yol

İnşa derken, gelecekte bütün toplum için olması istenen değerleri ve yapıları uygulama arayışıyla bazı önemli toplumsal işlevleri yerine getirmek için bugünden alternatif kurumlar yaratmayı kastediyoruz. Buna en iyi uyacak slogan “geleceğin tohumlarını bugünden ekmek” olabilir. İnşa eylemleri devrimci olduklarını iddia ediyorsa geleceğin hedefleri için bir model teşkil ederek, tanım ve süreçlerine giderek daha fazla insan ekleyerek sürekli genişleyen ve önem kazanan yapılar geliştirir ve bunları birleştirir.

Yeni bir topluma giden inşacı yol yalnızca yeni kurumlar yaratmak anlamına gelmez. Aksine seçimler, isyan gibi süreçler devam ediyor olsa da yeni kurumların inşasını ve bu uğurda elde edilen kazanımları ve örnekleri öncelikli olarak ele alan bir yol demektir.

Yeni toplum kurmak isteyenlerin öncelikli odak noktası, kısmen bu dinamiklerin ve neticelerin tadını çıkaracak kişilerin an-

lık avantajı için, kısmen diğerlerinin üzerinde bir “örnek etkisi” bırakmak için –daha fazla katılımı teşvik etmek amacıyla– ve son olarak daha kapsamlı şekilde uygulamaya geçmeden önce geleceğin ilişkileri ve yapıları hakkında öğrenilebilecek dersler için yeni kurum örnekleri inşa etmektir. Nihai amaçsa hareketin yapılarının fazlasıyla yaygın ve işlevsel olmasını sağlayarak birbirleriyle sadakat kazanıma yarışına girmelerine ve yeni bir toplumun altyapısı haline gelmelerine zemin hazırlamaktır. Alternatif kurumların inşası, bunların işlevleri ve güçlü yanlarının meseleye dahil olanlara ve daha kapsamlı biçimde topluma gösterilmesi, temel ara amaçlar olup hareketin kazanımları ve beklentileri için kanıt niteliğinde işaretdir.

Bunun anlamı yalnızca alternatif kurumlar yaratmak değildir. Aksine aynı esnada birtakım seçimler yürütülüyor ya da referandum kazanmaya çalışılıyor veya birtakım kitle aktivizmi ya da isyancı türden faaliyetlere girişiliyor olsa da aslen inşacı faaliyetlerin sonuçlarını sergilemek amaçlanır. Yeni kurumlar yaratmak ve bunları toplumsal yaşamın gelişen yönleri üzerinde kontrol sağlamak için kullanmak daha fazla zafer için destek olur ve koşulları hazırlar. İnşa faaliyeti ve onunla birlikte ortaya çıkıp mümkün hale gelen kazanımlar temel önemdedir. İnşa faaliyetinin yaratıp ilham kaynağı olduğu faydalar ve değişimler, kazanımların ve kayıpların ana göstergeleridir ve daha fazla kazanım ve kayıp için temel zemindir. Kısacası inşacı yol inşa faaliyetine katkı sağlamadıkları sürece eski kanun ve kurallara ve hatta seçimlere saygı göstermez, bunları büyük oranda önemsiz görür.

Bu konudaki en yakın tarihli gelişmiş ve bilgilendirici örnek, en azından bir dereceye kadar İspanyol anarşist devrimidir. Bu devrim eski devleti tam olarak işlevsiz kılarak tüm eski normları ve kuralları yok sayan bir toplumda devrimci bir süreç geliştirmenin inanılmaz karmaşık yanlarını ortaya koymaktadır.

Çin'deki özgürleştirilmiş bölgeler de bir başka örnek olarak gösterilebilir, ancak bu iki örnek birbirini bir model olarak görmeyi reddeder. İspanyol örneğinde en azından devrimci toplumsal değişim arayışıyla büyük oranda inşacı bir yol görmek mümkündür.

İspanyol anarşizmi elde ettiği büyük başarıyla yaklaşımının motivasyonunu ve faydalarını –toplumun işlevlerinin giderek artan oranlarda bir hareket aygıtı tarafından kontrol edilmesini ve sonucunda her türden aktivizme ilham kaynağı olmasını sağlayarak– sergilemektedir. Ayrıca büyük başarı yakalandığında dahi yaklaşımın olası güçsüz yanlarını da –nihayetinde her türden eski kanun normunu reddeden çok kutuplaştırıcı bir dinamik, henüz saldırılara karşı koyacak denli ulusal bir örgütlenme sağlamamışken hem yerli hem de uluslararası müttefiklerinden destek alan muhalifleri şiddetli taktiklere yöneltme riski taşımaktadır– gözler önüne serer. Çin örneğiye, yine basite indirgersek, inşacı yaklaşımın baskı altındayken diğerleri gibi merkezileştirici olabileceğini göstermektedir.

Elbette, birçok inşacı yaklaşım tarihsel olarak daha az başarı yakalamıştır. Başlıca alternatif kurumlar bazı örneklerde dikkatleri diğer önemli hedeflerden saptırmış, sonradan dış baskılar ya da iç başarısızlıklar nedeniyle zayıflamış ve yıkılmıştır. Ayrılıkçı istikrar genelde iç hedefleri tehlikeye atar ve her durumda, kapsamlı siyasal arenaya çıkmayı reddeder. İlkine örnek olarak on yıllar boyunca ABD'de görülen çeşitli inşacı yaklaşımları verebiliriz: Altmışlarda görülen dikkat dağıtıcı oranda kendinden menkul gıda ve diğer kooperatif hareketleri. İkincisi için en temel örnekse ironik biçimde yine İspanya'dandır: İspanyol toplumu ve hatta kendi çağdaş kitlesel siyasi mücadeleleri üzerinde herhangi bir kapsamlı etki bırakmayan Mondragon hareketi.

Devrimci Mücadelenin Üç Fazı

Yukarıdaki üç yaklaşımın özetlerini okursanız çarpıcı bir şeyler kafanızda canlanmaya başlar. Özellikle birbirleriyle çatışma halinde olmadıkları görülür. Her ne kadar her biri kendi düşünüş ve değerlendirme biçimine öncelik veriyor olsa da –seçimler, isyancı faaliyet ya da alternatif kurumlar yaratma– her birinin örneklerinde aslında diğer ikisinin nitelikleri de var. Gerçek fark bir niteliğin merkeze oturtulması ve diğerlerinin yardımcı unsurlar olarak görülmesidir. Peki bu tercihin bir prensip meselesi ya da ihlal edilemez bir gereklilik olmadığını, farklı zamanlarda ve farklı yerlerde neyin işe yarayıp neyin yaramadığına göre belirlendiğini kabul edersek ne olur?

Bu bakış açısı kabul edildiğinde üçü de aslında kendilerine özgü farklı kombinasyonlar içeren karışık yollardır. Gerçekte, her birinin değişen koşullara göre bir öncelikten diğerine geçiş yapabilmesi sağlanabilir. Çin devrimi gördüğümüz kadarıyla katılımcı toplumu asla hayal etmemiş olsa da özellikle inşacı olduğu, diğerleriyse özellikle isyancı olunan evreler geçirmiştir. Bolivarcı devrim başta seçim evreleri geçirmiş, sonradan inşacı evrelere geçiş yapmıştır.

Bilinçlendirme

Tekrar tekrar belirttiğimiz gibi, her tür toplumu değiştirme çabası seçkinlerin muhalefetine karşı anlamlı başarılar elde etmeye ya da dahası bu kitapta savunulanlara benzer yeni toplumsal kurumlar yaratma yolunda geniş ve bilinçli bir katılıma ihtiyaç duyar. Bunun için ilişkili örgütler ve hareketler bir yandan destek kazandıran öte yandan bilinçli katılım yaratan yöntemlerle desteklenmelidir.

Bu durum her tür devrimci çabanın bir yönünü vurgular. Yeni katılımcılar kazanmaya fazlasıyla odaklanmak (özellikle başlangıçta ama sonraki dönemlerde de) gerekir. Öte yandan

birçok kişinin, hatta çoğunluğun salt destekçi ya da “sıra neferi” olmaktan ziyade olayları, amaçları ve tercihleri kendi başlarına değerlendirebilen, çorbaya kendi çeşnilerini katabilen yetkin kişiler olması da önemlidir.

Buna devrimci faaliyet bilinçlendirme evresi ya da dönemi diyoruz. Bu evre oluşum dışındakilere ulaşmayı ve ulaşılan kişilerin güven ve bilincini sürekli olarak geliştirmeyi kapsıyor. Hareketimizin amacını, mantığını, ahlakını ve beklentilerini insanların ilgisini, desteğini ve motivasyonunu cezbedecek şekilde aktararak insanları hareketimize çekmenin yollarını bulmalıyız. Halk dahil olduğunda yeterli sadakat duygusu oluşturarak tüm üyelerin hareketin fikirleri ve amaçları hakkında bilincinin sürekli artmasını sağlamalıyız. Aynı şekilde bu fikirleri ve amaçları başkalarına aktarma becerileri, bunları değerlendirme, stratejiyi değerlendirme, hareket gündemini anlama ve yeniden aktarma süreçlerine katılım yetenekleri de gelişmelidir. Aktif şekilde katılan, bilinçlenen ve yetkinleşen katılımcılar zamanla muhaliflikten taraftarlığa geçerler.

Örgütlenmenin başında bilinçlendirme faaliyeti başlıca önem taşır. Taraftarlar ve katılımcılar olmadan hiçbir şeyi iletirmek mümkün değildir. Zamanla hareketler genişledikçe yeni insanlara ulaşmanın yanı sıra mevcut kişilerin bağlılığı, vasıfları ve donanımları sürekli olarak geliştirilmelidir ancak başka faaliyetler artık ön plana çıkmaya başlar.

Mücadele

Toplumsal değişim seçkinleri değişim yapma baskısı altına almayı gerektirir. Baskı nasıl yapılır? Diyelim ki biz “x” şeyi istiyoruz. Seçkinler istemiyor. “X” mahalleye bir trafik ışığı yaptırmak, bir savaşı durdurmak, eğitim politikalarını değiştirmek, yerel bir çöp alanını temizlemek, geçmişin ırkçı politikalarını telafi etmek, herkes için ücretsiz sağlık hizmeti sağlamak, seçim

kuralları ve prosedürlerini değiştirmek vs. olabilir.

“X”i istememizin sebebi değişime ihtiyacı olan insanlara fayda sağlayacak olması. Çünkü “x”i kazanmak bizi daha fazla kazanma konumuna –özellikle “x” arayışımızı yeni bilinç ve istekler oluşturacak, yeni iletişim ve örgütlenme araçları geliştirecek şekilde sürdürürsek– sokacak. Seçkinlerin “x”i istememesinin sebebi sadist olmaları değil, “x”in onların avantajlarını azaltacağını ve daha kötüsü bunun onlara daha fazla kayıp yaşatacak bir sürecin parçası olabileceğini hissetmeleridir.

O halde “x”i nasıl elde edeceğiz? Onlar için toplumsal maliyetleri öyle yükselteceğiz ki harcadığımız gayreti yatıştırmak için “x”i vermenin gayretlerimizi yatıştırmayıp “x”i vermemekten daha iyi olduğunu düşünecekler. Bunu sağlamanın yolu ne?

Onların bakış açılarını dikkate alırsanız nasıl olacağını anında anlarsınız. Talebinizi karşılayarak “x”i vermeleri avantajlarını azaltıyor. Daha kötüsü “x”i vermek daha fazla talep doğurabilir ve daha fazla kayıp yaşayabilirler. Neden bunu yapsınlar? Ahlaki argümanlarla ikna edilebileceklerini sanmayın. İşe yarayacak olan yöntem seçkinlerin “x”i vermemenin kendilerine yönelik daha tehlikeli bir tepkiye yol açacağına inanmalarını sağlamak. Vermenin kendi çıkarlarına olduğuna inanmalılar çünkü vermemenin daha kötü sonuçları olabilir. Özünde, onlara reddedemeyecekleri bir teklif sunuyoruz: ya verirsin ya başına bela olmaya devam ederiz.

Hiç şüphesiz biz her durumda ısrar etmeye niyetliyiz ama onlar “x”i verip bir de üstüne bunu bizim tüm budalaca davranışlarımıza karşın kendi iyi niyetlerinden yaptıklarını söyledikten sonra bizim ısrarcı olamayacağımıza inanacaklardır. Çılgınca hamleler yaparak yenilgilerini zafere dönüştürmeye çalışacaklardır.

Dolayısıyla devrimci strateji ve programın tüm çeşitlerinin ikinci evresi olan mücadele kavramıyla yönelttiğimiz tehdidi seç-

kinlere duyuracak şekilde eylemlere girişmeyi ve bizim gündemimize yenilmek zorunda kalmalarını kastediyoruz. Bağlama, kovaladığımız hedeflere ve sözkonusu hareketin niteliklerine bağlı olarak mücadele her türden faaliyeti içerebilir.

İnşa

Yeni bir toplum yeni bir dünya talebimize boyun eğen seçkinler tarafından tasarlanamaz. Bunun iki sebebi var. Birincisi, tarihleri, deneyimleri ve bunların şekillendirdiği yaklaşımları, alışkanlıkları ve değerleri düşünüldüğünde böylesi bir görev için zihinsel ve ahlaki açıdan fazlasıyla yetersizler. İkincisi, (istisnalar haricinde) böyle bir tutumu benimsemezler. Onları artık hüküm süremeyecekleri yeni bir toplumu kabullenmeye ve inşa etmeye sürüklemek onlara yöneltebilecek en büyük tehdittir.

Devrimci sürecin inşa aşamasında yeni kurumsal ilişkilerin anlaşılması ve dahası bunların bugünden oluşturulmaya başlanması yer alır. Bu, geleceğin tohumlarını bugünden ekmek demektir. Kovaladığımız hedefi embriyoya dönüştürmek ve zaman içinde daha büyük boyuta ve kapsamlı hale getirmektir. Bunu yapmanın yolu kısmen yeni işleyiş biçiminin iyi yanlarından harekete dahil olanlara fayda sağlamak, kısmen diğerlerini hareketin amaçlarının etkinliği konusunda ikna etmek için bir örnek teşkil etmek, kısmen de vizyonda yer alan amaçların pratik gerçekliklerini öğrenmekten geçer. Bu şekilde amaçları sürekli olarak geliştirmek ve iyileştirmek mümkündür. Hareketlerimizin geleceğin toplumu için savunduğumuz değerleri ve işleyiş biçimlerini temsil etmesinden geleceğin kurumlarını bugünkü kurumların yanı başında inşa etmeye kadar her şey bu sürece dahildir.

Tek Bir Süreç Olarak Üç Aşama

Bilinçlendirme, mücadele ve inşa süreçlerinin bir karışımıyla yıllar, on yıllar boyunca süren bir devrimci hareketi düşünürken, her bir aşamanın diğer iki aşamayla ilişkisi hakkında kafamızın bulanmasını istemeyiz.

Birincisi, bu aşamalar tarafımızdan tutarlı şekilde uygulanacağı için üst üste biner. Değişme eğilimi yalnızca faaliyetimizin odak noktasında görülür. İlk olarak tüm dikkatimiz ve gayretimiz bilinçlendirmeye yöneliktir. Arkasından mücadele ve en son inşa gelir. Öte yandan her üç aşamayı farklı seviyelerde uygularız.

İkincisi, bir faaliyet bilhassa önceliklerden birine odaklanmış olsa bile diğer ikisiyle de bir şekilde ilişkili olacaktır. Örneğin toplumsal maliyetleri artırırken faaliyetlerimizi izleyenlerle –en uçlarda, onları aramıza dahil ederek ya da etmeyerek– iletişime geçeriz. Uçlardaki yaklaşımlarımız, harekete dahil olanları ya giderek daha adanmış ve donanımlı hale getirir ya da yabancılaştırır ve dışlar. Aynı şekilde ya harcadığımız çabalarla birlikte yürüttüğümüz yöntemlerle yeni kurumlara giden yolu yapıcı şekilde açarız ya da geçmişin kötü yanlarını tekrar eder ve hatta meşrulaştırırız. Yine inşa sürecinde seçkinler için toplumsal maliyetleri artırma ve insanlara erişim ve üyelerin gelişimi işlerine girer ya da girismeyiz. İnsanlara erişirken ve üyeleri geliştirirken toplumsal maliyetleri artırma ve alternatifler yaratma işlerine girer ya da girismeyiz.

Bilinçlendirme, mücadele ve inşa aşamalarını bütün devrimci sürecin iç içe geçmiş ve üst üste binmiş, farklı zamanlar ve yerlerde farklı şekillere hayata geçirilen uğrakları olarak düşündüğümüzde son bölümde tartıştığımız yolların üçünü veya uygunsu üçünün herhangi bir karışımını gerçek manada bir araya getirecek, el üstünde tutabilecek ve geliştirebilecek bir yaklaşım elde ederiz. Hiç şüphesiz bu yaklaşım farklı tercihleri savunan insanları dahi birleştirebilir.

Seçim yolu, isyancı yol ya da inşacı yolun etkinliği konusunda insanlar arasındaki farklılıklar bir anda yok olmaz. Ortak vizyon ve ortak mücadele anlayışı olduğunda farklar bir prensip, ahlak ya da amaç meselesi değil, durumu nasıl okuduğumuz meselesi olur. Çeşitliliği savunan ve özyönetimci olan bir hareket farklı tutumları savunanların kendi inançlarıyla tutarlı faaliyetler sürdürebileceği en iyi odak noktası karışımını sunan yaklaşımı benimseyebilir. Örneğin seçim çalışmalarının etkinliği konusunda fazlaca şüpheli çok sayıda üyeye sahip bir hareket dahi –herhangi bir ülkede, herhangi bir zamanda– bazı kişileri hareketin diğer öncelikleriyle uyumlu şekilde bu faaliyetin içine sokmanın bu kişileri uzaklaştırmak ve kendi eğilimlerine ters başka şeyler yapmaya zorlamaktan daha iyi olduğunu görebilmelidir. Bu çoğunluğun yanlış hesaplamalar yapma ihtimaline karşı bir güvencedir. Bir öğrenme aracıdır. Tüm hareket üyelerinin saygın ve tutkulu şekilde dahil edilmesini sağlar.

Genelde hepimizin çeşitlilik tanımı farklıdır. Sevdiğimiz fikirler kabul edilirken sevmediklerimiz reddedilir ve ortaya çıkan sonuçta çeşitlilik deriz. Bu kitaptaki tanımlarla tutarlı davranan bir harekette çeşitlilik temel analiz araçlarını, vizyonu ya da genel stratejik bakış açılarıyla vaatleri reddeden bireyleri kapsayacak kadar geniş tutulmaz. Öte yandan bunların uygulanma biçimindeki denge, taktikler ve hatta izlenecek yollar hakkındaki farklılıklar, ayrılmak bir kenara, herhangi bir husumete de yol açmamalıdır. Bunun yerine ortak bir bakış açısı varsa eğer bu tür farklılıklar tamamıyla makul, serbest keşif malzemeleri olarak görülmeli, daha yaygın destek gören seçenekler takip edilirken dahi muhalif tercihler olabildiğince canlı tutulmalıdır.

“İnançları kanıta dayandırma ve doğruluk derecelerini kanıtların gücüyle orantılı olarak belirleme alışkanlığı yaygınlaştığı takdirde dünyanın acısını çektiği birçok hastalıktan kurtulmak mümkündür.”

Bertrand Russell

BU KİTABIN TAMAMINDA STRATEJİ ve taktiklerin bağlamsal olduğunu vurguladık. Bir bağlamda işe yarayan bir taktik ve hatta bir strateji başka bir bağlamda ölümcül olabilir. Bu da devrimci düşünceye birtakım sıkı sınırlar ve anlayışlar dayatır.

Stratejilerimizi –bir koşuldan diğerine giden, başladığımız yerden vizyonumuzu uyguladığımız yere ulaşan yollarımızı– ve stratejilerimizde kullandığımız taktiklerimizi mevcut koşullara ve varlıklarımızın sınırına göre belirlemenin yanı sıra gitmek istediğimiz yere uygunluğu ve bunun neleri gerektirdiğine bağlı olarak değerlendirmeliyiz.

Herhangi bir strateji ya da taktiğin varlıklarımıza göre değerlendirilmesinin ardından şu soruyu sormalıyız: Kastedilen şeyi yapabilir miyiz? Yakın tarihli hedeflere erişmek ve özellikle de gelecek hedeflerine ulaşma yolunda görüş açılarımızı zenginleştirmek için ilerlemenin sonuçlarını hesaplamalıyız. Bu sayımızı, adanmışlığımızı, araçlarımızı ve tutkularımızı nasıl

zenginleştirecek? Bilinçlendirme, kazanım mücadelesi ve yeni araçlarla altyapının inşası aşamalarını hep birlikte bu düşünce kılavuzlarıyla ele almalıyız.

Bildiklerimizin ardı ardına yanlış çıkması olasılığına karşı makul şekilde hazırlıklı olmalıyız. Ben A yolunun, B yönteminin ve C taktiğinin ideal olduğunu düşünürken siz W yolunun, X yönteminin ve Y taktiğinin ideal olduğunu düşünüyor olabilirsiniz. Bu farklılıklar fazlasıyla önemli de olabilir ancak tartışılmaz değildir. Aradaki uçurum karşılıklı saygıyı ortadan kaldırmamalı, hepimizin ortak bir vizyon ve teoriyi paylaştığımız unutulmamalıdır. Genelde bu tür ihtilafların çözümüne birtakım prensipler şöyle dursun, sonsuz tartışmayla da ulaşılamaz. Çözüme ulaşmanın yolu sayısız değişken arasından tepkiler ve ilişkilerin yanı sıra insan algısından geçer ve bu noktaya yalnızca deneyimlerle varılır.

Akıllıca değerlendirmeler yapmamız gerekir. Asıl konuya odaklanmalı, ayrıntılarda boğulmamalıyız. Hata yapabileceğimizi biliyoruz, o nedenle mümkünse alternatifleri canlı tutmak ve başka bir yola odaklandığımız süreçlerde bile o alternatifleri bir şekilde denemek en akıllıca çözümdür. Bu şekilde azınlığın haklı olması ve tercih edilen yolun beklenen yoldan daha az talep görmesi olasılığına karşı kendimizi korumuş oluruz.

Denemeden kazanamazsınız ve devrimci olmanın amacı kazanmaktır. Stratejilerimize ve taktiklerimize ihtiyatla ve alternatifleri savunanların fikirlerine karşı saygı içinde bağlanmamız gerekir ancak yine de bunları tutkuyla sürdürmeyi ihmal etmemeliyiz.

Stratejilerimiz, taktiklerimiz ve programlarımız her zaman bütün bir sürecin parçasıdır ve en yakın amaçları ne olursa olsun nihai amaç dünyayı elde etmektir, daha azını değil. Tercihlerimizi ve gayretlerimizi yakın tarihli hedeflere göre değil yeni bir dünya kazanma sürecine göre hesaplamalıyız.

Minimalist Maksimalizm

Minimalist maksimalizm teori, vizyon ve stratejiye dayalı bir anlayıştır. Teori konusunda minimalist maksimalizm toplumun bir radyo, futbol maçı ya da bir nükleer reaksiyon gibi teorize edilemeyecek kadar karmaşık olduğunu ortaya koyar. Toplum ve tarih hakkında ya da vizyon ve strateji hakkında düşünmek için kullandığımız şeye teori demek, *teori* kelimesini ciddiye alıyorsanız eğer, bir miktar kibir sayılır. Bu nedenle yaptığımız entelektüel önerilere bir kavramsal alet kutusu diyoruz ve bunun düşünce ve tercihleri dayatmasını değil, onlara rehberlik etmesini istiyoruz.

Minimalist maksimalizm, dogmatizm ve sekterliğe karşı koruma sağlar, esnekliği ve muhalefeti korur. Sürekli gelişim talep eder. Geçmişteki iddia ve bakış açılarının refleks kabilinde savunulmasını değil özenli ve incelikli bir şekilde geliştirilmesini ister.

Minimalist maksimalizm bildiklerimiz konusunda ılımlıdır, sürekli test eder, sürekli farklılıklar ve alternatifler önerir. Ulaşmaya çalıştığımız hedefimiz konusundaysa ılımlı değildir.

Kavramsal alet kutusu, odak noktası ve önem konusunda baştan net olmayı reddeder. İsteklerimizden yola çıkarak deneyimlerimizin ve görüşlerimizin ötesine geçen tercihlere ulaşmayı reddeder. İnançlarımızla kimliklerimizi özdeşleştirmeyi ve insanları rastlantısal görüşleri ve rastlantısal değişkenlere yönelik değerlendirmelerine göre yargılamayı reddeder, eylemleri ve değerlerine bakarak değerlendirir.

Tarih toplumsal gerçekleri savunmayı ve özgürleştirici toplumsal pratiklere rehberlik etmeyi amaçlayan, geçmişte dogmalara dönüşerek ölü insanların zihinlerinin canlı insanların umutlarını ve hayallerini işgal etmesine neden olan entelektüel sistemlerle tika basa doludur. Neyse ki katılımcı teori, vizyon ve strateji böyle feci bir sonucu önleyerek kendi sürekli gelişimi ve

büyümesini sağlayabilecek kapasitededir. Bunu elbette zaman gösterecek.

